

ACADEMIA ROMÂNĂ

STUDII ȘI CERCETĂRI

III.

PROBLEMELE EVOLUȚIEI POPORULUI ROMÂN

DE

DR. GR. ANTIPA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CARTEA ROMÂNEASCĂ

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL S-SOR I. ST. RASIDESCU

1919.

PREFATA

Poporul Român fiind pe cale de a-și constitui un stat unitar pe teritoriul său etnic, se găsește acum în fața celei mai importante probleme ce i s'a prezentat vre-o dată, aceea: a organizării noului său stat și a stabilirii liniilor mari a dezvoltării sale în viitor. O asemenea mare problemă, care caută a găsi mijloacele de a asigura acestui popor cele mai favorabile condițiuni de existență și de propășire, nu se rezolvă însă numai prin improvizațiuni geniale și prin inspirațiunile momentului; ea nu se poate rezolvi decât printr'o muncă intensă, bazată pe știință și pe învățămintele ei, la care trebuie să contribuie fiecare după puterile sale cu cunoștințele și experiența sa. Deasemenea, poporul nostru având acum să decidă singur de soarta sa, și fiecare cetățean având a se pronunța asupra tuturor chestiunilor care privesc organizarea statului și asupra directivelor politice sale, nevoia de o pregătire specială a individului ca «Cetățean» — de o «educațiune cetățenească» — devine tot mai simțită. În organizarea noastră de astăzi, o asemenea educație cetățenească, poporul nostru nu o poate primi însă, nici din școală — pe care o părăsește prea de

timpuriu — și nici dela partidele politice, ale căror programe sunt prea unilaterale, fiind legate de anume puncte de vedere sau de sprijinirea unor anume categorii de interese. Numai omul de știință — având ca unica preocupare cercetarea și expunerea obiectivă a adevărului, astfel cum reiese el din studiile sale, independent de orice alte considerații — este singurul care are îndatorirea de a îndeplini astăzi acest rol important.

Aceste au fost cele doua motive principale care m-au îndemnat și pe mine la alcătuirea studiului de față, și la publicarea sa, în această formă, lipsită de termeni tehnici și de indicațiuni bibliografice și scris — pe cât o permite conținutul său științific — pe înțelesul tuturor.

Ca unul care mă îndeletnicesc cu cercetările biologice și care, de aproape 27 ani, lucrez și la chestiunile de organizare practică a statului, în domeniul cultural și economic, am crezut că, trăgând o serie de consecințe din îndelungatele experiențe dobândite în aceste două ramuri de activitate științifică și practică, voi putea aduce mai bine contribuțiunea mea. Căci, pe deoparte, studiile biologice m'au făcut să văd viața și continua ei evoluție sub toate formele în care se prezintă ea pe pământ, în raport cu condițiunile mediului în care se desfășură; iar pe de altă parte, activitatea practică de organizator m'a deprins să văd nevoea de a țineă cont de legile vieții organice și în viața socială, economică și culturală a popoarelor și deci și în organizarea instituțiunilor ei.

Studiul de față urmărește un îndoit scop:

1. *Lămurirea unei chestiuni pur științifice: cea a legilor care guvernează viața și evoluțiunea popoarelor în general și a poporului român în special, considerate ca organisme, așa dar supuse marilor legi ale evoluțiunii lumii organice și asupra cărora se aplică învățămintele ce decurg din istoria mare a dezvoltării ei pe pământ, din care istoria scrisă a omenirii alcătuește numai o mică parte; și:*

2. *De a trage din rezultatele ce reesă din aceste cercetări științifice, câteva concluzii practice cu privire la organizarea poporului și statului român, precum și câteva directive, pentru a-l pune în stare să-și asigure existența sa și să-și realizeze mai bine aspirațiunile ce d'curg din firea sa, din țara pe care o locuiește și din locul ce-l ocupă între popoarele omemrei.*

Asupra aplicării principiilor și metodelor biologice în judecarea chestiunelor de organizare socială există o întreagă bibliografie. În stud'ul de față am preferat totuș să privesc problema astfel cum mi s'a prezentat ea din observarea și judecarea directă a faptelor, fără a mă lăsa influențat în expunerea concluziunelor naturale și logice ce decurg din ele de părerile altor autori și de discuțiunile care le-au provocat.

Prin lucrarea de față nu urmăresc însă stabilirea unui program cu propuneri precise de organizare. Scopul nostru este numai de a atrage atențiunea asupra principiilor generale care decurg din studiul evoluțiunii popoarelor — și care condiționează aspi-

rațiunile pe care poate să le aibă poporul nostru— și apoi de a indica și formulă problemele pe care el trebuie să le rezolvească pentru a'și putea realiza aceste aspirațiuni.

Asigurarea mersului evoluțiunei spre progres a unui popor și a viitorului seu este o chestiune cu mult prea vastă și complicată pentru a'putea fi tratată în toate detaliile ei numai de o singură persoană într'un studiu general. Oamenii de știință — fiecare în specialitatea sa — au dar a studia toate acele numeroase și variate chestiuni de detaliu ce se prezintă, întregul popor are a lua hotărâri și oamenii de stat a le înfăptui. Fiecare, dar, trebuie să contribuie cu știința și cultura sa, cu inteligența și cu bunul său simț, cu munca și cu energia sa la rezolvirea acestei mari probleme.

Privind problema asigurării mersului evoluțiunei poporului nostru spre progres dintr'un punct de vedere atât de înalt — acel al legilor evoluției generale a organizmelor și popoarelor — am căutat înadins să ne desprindem de necesitățile momentului și să luăm în considerare numai acele forțe mari care condiționează în mod permanent viața sa — influențându-l independent de timp — și care deci vor avea oricând însemnătatea lor. De aceia am lăsat aici la o parte orice fapte trecătoare — deci și orice statistice, care nu pot avea decât o aplicare limitată — și ne-am mărginit la descrierea unui mecanism mișcat continuu de forțe permanente și la indicarea în linii mari a problemelor și directivelor ce rezultă din ele. Lucrarea de față nu este dar o colecțiune

de date, ci, presupunându-le cunoscute,—ea caută să fie, în prima linie, un stimulent al gândirii, pe baze și metode științifice, pentru toți acei care vor să contribuie prin munca lor la rezolvirea marilor probleme impuse de necesitățile evoluțiunii poporului nostru.

Ea de asemenea nu se restrânge la problemele de actualitate, ci are în vedere mai cu seamă viitorul. Dacă totuș am pus adeseori aci în evidență relele sociale care împiedică mersul normal al evoluției organismului nostru, și dacă am arătat efectele sistemelor greșite și organizărilor defectuoase din starea actuală, aceasta am făcut-o, nu pentru a ne scobori în discuțiunile politice sau pentru a critica persoanele care le conduc—care din punctul nostru de vedere au o prea mică importanță—, ci numai pentru a putea preciza mai bine problemele viitorului și a arăta căile pe care trebuie să le luăm pentru a găsi soluțiunile lor.

După evenimentele mari prin care am trecut și după secolele de subjugare în care au trăit unele din ramurile poporului nostru, acesta întregit, intră astăzi într'o perioadă de reculegere, de care are nevoie pentru a se putea lămuri asupra intereselor sale mari, pe cari i le indică țelurile evoluției sale, și asupra mijloacelor de a-și asigura viitorul.

Timpurile de astăzi, bogate în fapte și învățăminte—în care o nouă alcătuire politică, economică și socială caută a înlocui pe cea veche și a crea o nouă stare de echilibru între popoarele lumii și între păturile sociale din care se compun ele—nu îngăduiesc însă o prea lungă chibzuială. Hotărâri grabnice

trebuesc luate, căci luptă sub alte forme continuă cu aceeași inversunare și focul amenință să ne prindă nepregătiți în mijlocul său. Tocmai în această intenție, mai cu seamă, am alcătuit lucrarea de față, și scopul ei imediat ar fi pe deplin satisfăcut dacă ar contribui la această grabnică reculegere a poporului, după cum eu însumi — în aceste vremuri de suferințe și fericire, de înorajbire și înfrățire — am căutat să'mi reculeg gândurile și să mă îndlt deasupra atmosferei plină de patimi în care trăim, pentru a o putea scrie cu toată obiectivitatea și imparțialitatea ce i se cuvine.

București 5 Iunie 1919

Dr. GR. ANTIPA

CUPRINSUL

PROBLEMELE EVOLUȚIEI POPORULUI ROMÂN

	Pag.
Prefața	V
Cuprinsul	XI
Introducere	1

PARTEA I

EVOLUȚIA OMENIRII ȘI FACTORII DE CARE DEPINDE EA

1. Telurile evoluției și mijloacele de luptă ale organismelor.	9
2. Inteligența ca armă în lupta pentru existență și ca factor al evoluției omului.	14
3. Asociația de indivizi și organizarea, ca arme de luptă și ca factori ai evoluției omenirii. Formarea popoarelor și Statului.	18
4. Cultura ca armă de luptă și ca factor al evoluției popoarelor	24
5. Mediul de traiu ca factor al evoluției popoarelor. Civilizația. Formarea statelor naționale	28
6. Evoluția statelor și rolul lor în evoluția omenirii	39
a) Statele omogene	39
b) » eterogene	47
c) » federative și Confederațiunile de state	55
d) » coloniale. Însemnătatea lor pentru evoluția omenirii și pentru răspândirea Culturii și Civilizației . . .	58
7. Rolul popoarelor în viața omenirii	66
8. Învățămintele care decurg din studiul evoluției omenirii	74

PARTEA II

	Pag.
EVOLUȚIA POPORULUI ROMÂN	79
CAP. I. FORMAREA FIRII POPORULUI ROMÂN	81
CAP. II. PREDISPOZIȚIUNILE NATURALE ȘI ÎNSUȘIRILE	
FIREȘTI ALE POPORULUI ROMÂN	87
1. Constituțiunea fizică	88
2. Tenacitatea și puterea de rezistență	90
3. Puterea de reproducție	9
4. Puterea de adaptațiune	92
5. Inteligența și voința	94
6. Simțul estetic și aptitudinile artistice	97
7. » moral	98
8. » social	101
9. » național	105
10. Puterea de asimilare	109
CAP. III. CULTURA ȘI PROBLEMELE ACTIVITĂȚII CULTU-	
RALE	113
1. Cultura ca factor al evoluției. Noțiunea și scopurile culturii.	
Cultura națională	113
2. Factorii, mijloacele și produsele culturii	119
3. Starea actuală a culturii poporului român și problemele	
activității sale culturale	123
a) Cultura oficială	127
b) » claselor bogate	135
c) Intelectualii	139
d) Cultura Țăranului	149
CAP. IV. MEDIUL DE TRAIU AL POPORULUI ROMÂN ȘI	
BAZELE GEOGRAFICE ALE VIEȚII ȘI ACTIVITĂȚII SALE CIVILIZATORII	158
A) Țara și Mediul Intern. Mediul geografic, natural, eco-	
nomic, social și cultural	160
I. Influența țării asupra formării națiunilor. Teritoriile	
etnice	160
II. Teritoriul etnic al poporului român și limitele sale	
antropogeografice	168
III. Influența țării asupra vieții și muncii poporului român	
și indicațiunile ei pentru problemele activității sale	
civilizatorii	171

XIII

	Pag.
1. <i>Influența poziției geografice și a climei</i>	173
2. <i>Influența pământului țerii asupra condițiunilor de locuință, hrană și producție și indicațiunile sale</i>	181
A) Influența configurațiunii pământului țerii	182
B) » naturii pământului țerii	188
1. Solul și problemele valorificării sale	190
a) Regiunea stâncilor goale	195
b) » pășunilor de munte	195
c) » pădurilor de conifere din munți. Pădu- rile de brad	197
d) Regiunea pădurilor de foioase din munți. Pădurile de fag	200
e) Regiunea dealurilor cu Podgoriile, Pometele și Fânețele	203
f) Regiunea Câmpiei, Podișurilor și Stepei. Terenurile agricole. (Clima și ameliorațiunile solului. Hidrau- lica agricolă. Ameliorațiunile sistemelor de cultură. Organizarea generală a producției agricole. Chestia țărănească și problema Colonizărilor interne. Tere- nurile neproductive. Comasarea)	208
g) Pădurile de câmpie	217
h) Regiunile inundabile, Luncile râurilor, Balta și Delta Dunării	253
2. Apele	262
3. Subsolul	274
a) Petrolul	277
b) Cărbunele	285
c) Sarea, alte produse miniere	287
d) Bogățiile miniere din țerile alipite	288
3. <i>Influența condițiunilor naturale ale țerii asupra va- lorificării produselor ei</i>	294
A) Condițiunile pentru transformarea și prelucrarea produselor țerii. Activitatea industrială:	300
1) Materiile prime	304
2) Forțele naturale și Generatorii de energie	305
3) Condițiunile de muncă	308
4) Foloasele și pericolele Capitalului strein. Capitalul național	313
5) Indrumarea Industriei naționale și raporturile ei cu agricultura, meseriile, industria cansnică și cu ches- tiunea socială	325
B. Condițiunile pentru circulațiunea și schimbul pro- duselor țerii. Activitatea comercială.	333

	<u>Pag.</u>
1 Producția țerii ca bază fundamentală a comerțului și raporturile dintre ele	352
2. Posibilitățile și mijloacele de transport și comuni- cațiune	354
3, Posibilitățile și mijloacele de schimbul mărfurilor. Comerțul propriu zis	361
B. Mediul Politic sau Mediul extern și problemele ce le im- pune el poporului român	367
CAP. V. ORGANIZAREA PUTERILOR POPORULUI ROMÂN ȘI ÎNFRUÎNȚAREA LOR. STATUL ȘI POLITICA.	381
1) Statul. Țelurile și bazele organizării sale	382
2) Politică. Omul politic și Omul de știință și Rolurile lor în îndrumarea evoluției poporului	387
3) Partidele politice	390
4) Instituțiunile statului și problemele speciale ale politicii de stat	393
a) Politică socială	394
b) Politică culturală	398
c) Politică economică	400
d) Politică financiară	401
e) Politică externă	404

INTRODUCERE

INTRODUCERE

Soarta popoarelor — ca și a oricărei alte ființe — este de a duce o neconținută luptă pentru satisfacerea nevoilor și aspirațiilor lor. Progresele realizate și succesele obținute nu le lasă timpul de odihnă, căci aceste singure aduc alte probleme nouă, atât pentru consolidarea acestora cât și pentru asigurarea mai departe a vieții și propășirii lor.

Poporul nostru, fiind astăzi pe cale de a forma un stat unitar în limitele pământului ocupat de dânsul, și-a satisfăcut în această privință idealul său astfel, cum cei mai mulți n'ar fi avut încă îndrăsneala să și-o închipuească. Această, unire a tuturor ramurilor din cari se compune el — înfăptuită cu arma vitejilor soldați și pregătită prin dorința arzătoare din inimile fraților răspândiți în atâtea țeri — nu ne îndreptățește însă la odihnă și nu ne dă nici răgazul de a perde timpul sărbătorind această izbândă. Ea ne deschide din contră o nouă luptă, pe alte căi, pentru a consolida succesele dobândite și a pune bazele dezvoltării ulterioare.

Firește, înainte de toate, trebuie ca diferitele ramuri ale acestui popor — cari au fost supuse la regimurile și influențele, atât de diferite, ale statelor de cari au

fost subjugate—să se poată reculege, astfel ca însușirile și pornirile naturale caracteristice neamului nostru—până acum înăbușite — să poată ieși la iveală, spre a forma baza comună de dezvoltare și aspirațiunile către cari să tindem cu toții. Apoi mai trebuie ca micile diferențe și asperități cari ne separă astăzi să fie înlăturate, spre a face loc numai conștiinței intereselor mari și permanente ale neamului și ale noului stat ce-l formează el, pentru realizarea cărora trebuie de acum, înainte să luptăm cu toții uniți într'un singur gând și într'o singură voință de a birui.

Tocmai de la justa și grabnica recunoaștere a acestei baze comune de dezvoltare—care dictează aspirațiunile noastre—și a acestor mari și permanente interese ale neamului nostru întregit și a statului nou format, depinde însă viitorul ce ne așteaptă, căci înțelepciunea poporului nostru ne previne că „așa vom dormi cum ne vom așterne“.

Problemele nouă vitale ce ni se impun, pentru consolidarea celor dobândite până acum și pentru asigurarea propășirii noastre în viitor, sunt atât de mari și de urgente, că cer să ne punem grabnic la o nouă muncă încordată; aceasta atât pentru precizarea lor, cât și pentru determinarea căilor, pe cari trebuie să le luăm pentru a le putea realiza.

În lupta aceasta nouă care se deschide, o nouă armată trebuie să iea acum locul vitejilor care, cu arma și sângele lor, au dobândit primele succese și au pus baza dezvoltării viitoare : va fi armata acelor cari au pregătirea necesară de a studia nouăle probleme, de a organiza și de a înfăptui reformele de cari e nevoie

pentru asigurarea viitorului nostru ca popor și ca stat. Din această armată vor trebui să facă parte toate elementele culte ale națiunii precum și toți acei cari prin experiența vieții, prin aptitudinile lor și prin bunul simț pot înlocui cultura. Intre aceste elemente vor fi mai cu seamă două categorii principale, cărora le revin roluri conducătoare în această luptă de clădire și reorganizare; acestea sunt: oamenii de știință și oamenii politici.

După cum orice meșter, înainte de a porni o nouă lucrare, își revizuește instrumentele de cari dispune spre a vedea: ce poate face cu ele, ce rol va avea fiecare de îndeplinit în lucrarea pe care are a o execută și cum trebuie să și le pregătească în vederea acestor scopuri, tot astfel și noi astăzi, ajunși în fața alcătuirii proiectului celei mai mari lucrări ce s'a cerut neamului nostru — a organizării noului nostru stat și a stabilirii liniilor mari ale dezvoltării sale în viitor — se cuvine să supunem și unei nouă revizuiri uneltele de cari avem a ne servi în această mare întreprindere. E nevoie să precizăm dinainte rolul, pe care fiecare din ei are a-l îndeplini în rezolvirea diferitelor probleme cari compun această mare lucrare, și pregătirea ce trebuie s'o aibă în vederea lor; aceasta, spre a nu se perde mai târziu timp și a se risipi energie și ca să putem astfel ajunge la maximul de efect, printr'o muncă disciplinată și repartizată după un plan bine chibzuit de mai nainte.

În cele ce urmează vom căuta dar, pe de o parte, să stabilim cari anume sunt problemele, a căror rezolvire ne-o impun necesitățile evoluției poporului nostru,

a țerii sale și a noului stat ce-l formează și îndrumarea sa spre aspirațiunile sale, iar pe de altă parte, vom căuta totodată să precizăm și rolurile, pe cari au a le îndeplini omul de știință și omul politic în conducerea acestei mari lucrări.

* * *

Orice problemă are mai multe laturi din cari poate fi văzută și orice observator o judecă, după cum e deprins crierul său să gândească. Problema organizării noului nostru stat și asigurarea viitorului poporului nostru în lume are și ea mai multe lături din cari poate fi privită și din cari se pot trage învățăminte pentru rezolvirea ei. Istoricul, etnograful, geograful, tehnicul, omul de stat, economistul, omul de finanțe etc., fiecare o vede prin prisma preocupărilor sale, o cercetează după metodele științei sale și trage cuvenitele consecințe. Ca unul care mă îndeletnicesc cu științele biologice, voi încerca, ca și din acest punct de vedere — în aparență mai îndepărtat — să examinez, bazat pe metodele acestei discipline și pe legile cari decurg din cercetările ei, această problemă.

Am convingerea, că tocmai acest mod de a privi problema ne va da adevăratele lămuriri și directive asupra chestiunilor ce ne interesează, deoarece omul, cu toată libertatea aparentă de a hotărî asupra acțiunilor și destinelor sale, rămâne totuș supus în totul marilor legi ale naturii, care-i indică țelurile și căile dezvoltării sale.

Popoarele, ca ori și ce alt organism, sunt supuse și ele — conform legilor mari biologice cari guver-

nează lumea organică — unei necontenite transformări, provocată, pe deoparte, de puterile interne de dezvoltare — adică de totalitatea predispozițiilor, însușirilor și aptitudinilor lor naturale — iar pe de altă parte, de puterile mediului în care trăesc, care le influențează dezvoltarea și caută a le sili să se acomodeze neconținut cerințelor lui. Din această neîncetată luptă, între acești doi mari factori ai evoluției, se nasc formele sub cari se prezintă ele în fiecare moment al dezvoltării lor. Evoluția unui popor poate fi deci și ea concepută ca o serie infinită de stări de echilibru, cari se succed una alteia, provenite din lupta continuă dintre mediul său intern și cel extern.

După cum puterile interne de dezvoltare ale unui popor sunt mai tari sau mai slabe, pentru a putea birui în această eternă luptă asupra greutăților mediului și a-l pune în stare să poată profita de foloasele ce acesta i le oferă, tot astfel și mersul evoluției sale va fi progresiv sau regresiv.

Considerând dar poporul nostru ca un asemenea organism, vom căuta — bazați pe învățămintele ce le putem trage din faptele și legile biologice — să analizăm: cari anume sunt puterile interne de dezvoltare cari hotăresc evoluția și cari sunt cerințele mediului în care are el a se dezvoltă. Pe baza acestor constatări vom putea să ne dăm seama de factorii naturali cari condiționează dezvoltarea sa și de modul cum trebuie să-i influențăm — dezvoltând pe unii și temperând pe alții — pentru a-i asigura existența și propășirea în viitor. Procedând astfel vom putea, apoi, pe această bază, să stabilim felul problemelor ce ni se impun și în vederea

rezolvirii cărora va trebui să organizăm munca ce urmează să o desfășurăm.

Prin puterile interne de dezvoltare, înțelegem totalitatea acelor însușiri, aptitudini și predispozițiuni fizice, morale și intelectuale, moștenite din strămoși—și deci inerente rasei—cari alcătuiesc elementele din cari se compune energia vitală a poporului nostru. Nu e dar vorba numai de energia actuală, ci mai cu seamă și de acele forțe latente, cari zac în mare parte încă neîntrebuințate și cari, puse în condițiuni prielnice de dezvoltare, pot să se desfășure, luând proporții neașteptate.

Prin mediul de traiu al unui popor înțelegem totalitatea condițiunilor de traiu în cari se desfășură viața acelu popor; așa dar țara locuită de el, cu totalitatea condițiunilor de existență ce le cuprinde ea, adică cu totalitatea resurselor ei favorabile și defavorabile existenței sale. Raporturile de viață dintre 'diferiții indivizi, sau categori de indivizi, cari compun acest popor, precum și între el cu popoarele sau țerile cu cari vine în contact, fac parte și ele din mediul de traiu—adică din condițiunile naturale de existență — determinând evoluția.

Mediul de traiu este însă supus și el unei continue evoluții, atât întru cât privește resursele sale naturale, cât și în privința raporturilor dintre indivizii ce compun poporul sau. între acesta și alte țeri sau popoare; deci și raporturile dintre popor și mediul său se schimbă neconținut și deci și felul problemelor, ce ni se impun pentru asigurarea viitorului poporului nostru și a statului, va varia în consecință și va trebui să ținem cont de ele.

Spre a putea însă determina cari anume sunt acele însușiri firești și puteri interne — pe cari poporul nostru are nevoie de ale dezvoltă, pentru a-și asigura mersul evoluției sale spre progres — și care este influența mediului asupra acestei evoluțiuni, e nevoie să ne dăm seama mai întâiu de țelurile mari pe cari natura le-a impus luptei pe care toate ființele organice — deci și popoarele — o duc în contra mediului și de modul cum s'au organizat ele spre a-și asigura biruința. O ochire generală, urmărită în mod genetic și comparativ, asupra evoluției mijloacelor și armelor de cari s'a servit omul în această luptă — începând dela strămoșii sei animalii și până a ajuns, prin dezvoltare și organizare, a forma popoarele și statele cele mai înaintate — precum și asupra raporturilor ce s'au dezvoltat între ele și mediul lor de traiu, ne va indica mai bine calea pe care trebuie să apucăm, spre a putea îndruma mai sigur către progres evoluția poporului nostru, considerat și el ca o ființă organică. Vom începe dar studiul de față cu o scurtă schițare generală a evoluției omenirii și a factorilor de cari depinde ea, iar apoi vom trece la analiza problemelor evoluției poporului român, a culturii și civilizației sale și a organizării statului său.

PARTEA I.

EVOLUȚIUNEA OMENIRII ȘI FACTORII DE CARI DEPINDE EA

1. Țelurile evoluției și mijloacele de luptă ale organismelor

Trei mari țeluri a pus natura eternei lupte pentru traiu, prin care se manifestă viața organismelor cari populează pământul: Conservarea individuală, perpetuarea neamului—specie, varietate, rasă, popor, etc.—și năzuința spre progres, prin perfecționarea neîncetată a organismului. În vederea acestora e îndreptată orice manifestațiune vitală și în vederea lor e alcătuită întreaga construcție a organismului lor. Omul, ca ființa cea mai perfecționată din lumea organică, precum și popoarele — ca unitățile organice superioare ce le formează el — sunt și ele supuse în totul acestor legi naturale, și întreaga lor organizațiune, precum și orice manifestațiune a vieții lor — oricât de complicată ar fi ea —, nu are alt scop, în ultima instanță, decât realizarea acestor 3 țeluri fundamentale.

Să căutăm dar, aruncând o privire generală asupra lumii organice, să ne dăm seama, în mod genetic și comparativ: cari sunt însușirile și armele, grație cărora speciile cari populează astăzi globul au putut să biruească în lupta pentru existență, spre a-și perpetua neamul și a-și perfecționa organismul; cum au evoluat ele de la ființele inferioare până la omul civilizat; și cari sunt cauzele, pentru cari un mare număr din speciile de animale sau din popoarele cari odinioară stăpâneau pământul, au trebuit să dispară cu totul sau să fie reduse la o viață rudimentară? Această privire generală asupra evoluției armelor și mijloacelor de luptă ne va arăta care este valoarea lor și ne va conduce apoi să recunoaștem: cari sunt acele puteri elementare indispensabile, de cari trebuie să dispună orice organism — și deci și un popor — pentru a-și perpetua existența și a se îndruma pe calea progresului.

După cum am amintit mai sus, evoluția unei specii — deci și a unui popor — este rezultanta luptei neîncetate dintre organismul individului și mediul său de traiu. Pentru a putea birui în această luptă, natura, în înțelepciunea ei, a înzestrat diferitele organisme: 1) cu o mai mare sau mai mică *tenacitate* și *putere de rezistență* contra agenților mediului, 2) cu o *putere de adaptare* pentru a se acomoda la cerințele mediului, 3) cu o serie infinită de *aparate* și de *arme* — cari de cari mai rafinate — *pentru agonisirea hranei* și celor trebuitoare existenței sale și pentru *apărarea contra mediului și dușmanilor* și în fine 4) cu o *suficientă putere de reproducție* — care la unele specii

mai expuse iea proporții enorme — pentru a-și asigura continuitatea vieții și înmulțirea prin urmași.

Nu e locul aci de a descrie și exemplifica toate aceste însușiri și puteri elementare — ca *tenacitatea* și *puterea de rezistență*, *puterea de adaptațiune* și *puterea de reproducere* — cu cari natura a înzestrat diferitele organisme pentru a rezista în lupta lor pentru existență; și nici de a cita exemple din variatele *aparate* și *arme de apărare contra mediului* și *pentru utilizarea resurselor sale*. Ne mărginim numai a le indica și a da câteva considerațiuni generale, pentru a putea pune apoi mai bine în evidență acele *arme speciale*, de cari s'a servit omul în lupta sa cu natura și cari constituiesc o serie din factorii fundamentali ai evoluției sale.

* * *

Predispozițiile unor specii pentru a-și perpetua existența sunt atât de mari, încât — dacă mediul de traiu ar prezintă în mod uniform aceleași condițiuni favorabile de existență — fiecare din ele ar fi în stare, într'un timp relativ scurt, să ajungă a popula întreaga suprafață a globului. O ochire asupra speciilor cari au trăit în diferitele epoce geologice ne arată ce mare răspândire au avut unele din ele în anumite formațiuni, când condițiunile de viață ale mediului le erau favorabile.

În contra unei asemenea înmulțiri și lățiri prea mari a unei specii lucrează însă: variațiile mediului, schimbarea condițiilor de traiu, apariția unor dușmani noi, etc. Din cauza acestor modificări ale condițiilor de traiu, specii, cari aveau o mare răspândire, dispar brusc de pe

suprafața pământului — cum au dispărut d. ex. toate acele amintite specii din epocele geologice — sau lasă numai în urma lor câțiva urmași, cari în lupta pentru existență au reușit a se adapta nouălor cerințe ale mediului.

Și asupra omului această lege a naturii se aplică cu aceeași rigoare; toate acele așa zise rase primordiale—ca Veda din Ceylon, Australienii, Nou-Zelandezii, Aino, Papuanii, Pieile roșii din pădurile Braziliei și din țara de foc, Buschmanii, etc.—sunt resturile unor rase, cari înainte populau întregi continente și cari, în urma schimbării condițiunilor de traiu, nu au mai putut rezista, lăsând pe urma lor numai aceste mici resturi deenerate.

Aceste legi mari biologice se aplică însă nu numai asupra rasselor primitive, ci și asupra popoarelor culte. Istoria omenirii — care de altfel nu este decât o pagină din istoria desfășurării lumii organice — ne dă un întreg șir de exemple în această privință.

În această luptă pentru existență, în care o specie, o rassă, un popor etc. dispăre pentru a face loc unui altuia mai apt, pot fi două feluri de cauze principale, cari produc acest efect: 1) Sau că organismul, cu puterile sale interne de rezistență, de reproducție și de dezvoltare, slăbește—că acea specie, rassă, popor, etc., este îmbătrânită — așa că o altă specie, care este mai bine înzestrată și mai capabilă de luptă, vine și-i ia locul; sau 2) că condițiunile de traiu ale mediului schimbându-se prea mult, *puterea de adaptare* a organismului nu mai ajunge pentru a se putea acomoda nouălor împrejurări. În acest din urmă caz, cele mai de multe

ori e vorba de ființe al căror organism a fost cu totul adaptat la cerințele unui mediu special, astfel încât, prin modificările profunde ce le-a suferit el, și-a pierdut elasticitatea necesară și — în fața unor nouă condițiuni de traiu — aceste ființe se găsesc în imposibilitate de a mai reacționa, rămânând dezarmate.

Această specializare unilaterală la un mediu cu totul particular a fost, de ex., cauza principală a dispariției celor mai multe din speciile de Reptile și Mamifere gigantice cari au populat pământul în epocile geologice.

În lupta pentru existență în asemenea medii, cea mai mare șansă de a se perpetua și de a continua să-și perfecționeze organismul prin selecțiune — cu toată schimbarea condițiilor de traiu — o au dar nu acele specii al căror organism e prea diferențiat într-o direcție și perfect adaptat numai la cerințele unui mediu special, ci tocmai din contră, acelea cari au un organism mai echilibrat, cu arme de luptă mai universale și deci, cu o *putere de adaptare la nouă medii* mai mare ; pe acestea natura le selecționează și le dezvoltă mai departe. Examinând din acest punct de vedere, de ex. seria probabilă a strămoșilor omului — care constituie arborele său genealogic — vedem că ea constă numai din forme cu un organism mai indiferent, nespecializat prea mult într-o singură direcție, însă tocmai de aceasta capabil de adaptare la orice mediu și deci de progres ; din această cauză, tocmai, selecțiunea a putut împinge dezvoltarea lor până a ajuns la ființa cea mai perfecționată, care este omul.

2. Inteligența ca armă în lupta pentru existență și ca factor al evoluției omului.

În privința puterii de adaptare la schimbările condițiilor de traiu ale mediului, natura a înzestrat pe om cu o armă mai universală și mai elastică, *Inteligența*, — omul este dela natură un «*animal rational*» — care-l pune în stare, fără a-și specializa organismul într'o singură direcție, să se emancipeze de alte arme și astfel să biruească toate greutățile mediului, spre a pune stăpânire pe natură, chiar acolo unde condițiunile de existență par imposibile. Prin inteligență omul a ajuns, mai mult încă, să-și fasoneze chiar singur mediul de traiu cum îi convine mai bine și să *tragă din resursele acestuia maximul de foloase pentru existența sa*; aceasta, tocmai, i-a permis să se întindă pe toată suprafața globului, înmulțindu-se neîncetat și evoluând spre progres.

Inteligența, abia rudimentară la strămoșii săi animali, a ajuns în adevăr un factor atât de esențial în evoluția omului, încât' selecțiunea naturală în această privință s'a făcut cu o mare grabă, nemai putând birui în lupta pentru existență decât acei cari o posedau mai dezvoltată. Prin aceasta continuă selecțiune, s'a ajuns treptat la un mare grad de perfecționare al ei și al organului care o produce, *crierul*. Comparațiunea, între craniul cu fruntea turtită al omului de la Neanderthal sau cel dela Krapina și între craniul cu fruntea bulbucată al rassei albe, ne arată suficient dezvoltarea

enormă pe care a luat-o crierul omenesc într'un timp relativ atât de scurt.

Cum însă progresul este bazat pretutindeni în lumea organică pe diferențiere și diviziunea muncii, tot astfel, și din inteligența rudimentară a omului primitiv s'au diferențiat și s'au dezvoltat apoi mai departe, prin selecțiune, două mari ramure de activitate cerebrală:

1) *Inteligența propriu zisă* sau *Gândirea*, care îl pune în stare de a transforma *senzațiunile* ce le capătă prin simțuri în *noțiuni* abstracte, de a *judecă* și a *raționa* și — prin aceste procese ale gândirii — de a cunoaște lumea, a-și forma convingeri și a găsi, astfel, calea adevărată pe care trebuie să pășească pentru a birui în lupta pentru existență; ea este ajutată de *Memorie*, care-i dă putința să rețină și să acumuleze cunoștințele odată dobândite; și 2) *Voința*, care-l pune în stare de a lua hotărâri și a aduce la îndeplinire ceea ce judecata și sentimentul său îi indică că e necesar să facă pentru conservarea și dezvoltarea sa.

Aceste, împreună cu *Sentimentul* (simțirea), constituiesc cele trei făcătăți ale omului, grație cărora a putut el să se înalțe atât de tare deasupra celorlalte ființe.

Prin colaborarea armonică a acestor 3 ramuri ale activității crierului său, omul devenind o *ființă conștientă* de acțiunile sale și capabilă de a lua hotărâri — ceea ce-l deosebește radical de strămoșii săi animali —, el a fost pus în stare să se organizeze singur, pentru a duce, cu mai mulți sorți de izbândă și mai multă energie, lupta ce i-a fost impusă de natură pentru perpetuarea neamului său și pentru progres.

Cea mai înaltă manifestațiune a inteligenței astfel

formate și una din cele mai puternice arme în lupta pentru existență a omenirii este *Știința*. «Trebuința de a ști», apărută la omul primitiv numai ca un «instinct al curiozității» — după cum o vedem apărând și la copii — s'a dezvoltat treptat din nevoia de a cunoaște lumea exterioară în care trăește și a ajuns o necesitate organică tot așa de mare ca și trebuința de traiu și a se înmulți. Ea a dat naștere «luptei pentru aflarea adevărului», care formează una din marile preocupări ale omenirii.

Evoluția științei s'a făcut și ea cu o mare grabă și merge înainte cu pași atât de rezeși, încât omenirea cu ajutorul ei este pe cale de a se emancipa cu totul de capriciile naturii. Pornind dela trebuința organică «de a ști», înăscută în om, ea a început prin *observarea* lumii și a fenomenelor înconjurătoare; apoi s'a dezvoltat nevoia de a stabili, prin *Judecată*, raporturile dintre obiectele sau fenomenele observate, și în urmă a ajuns ca, prin *raționamente* și toate acele procese complicate ale gândirii — prin analiză și sinteză, prin metodele de inducțiune și deducțiune, etc. — să pătrundă tot mai adânc în tainele lumii. Observațiunile înmulțindu-se au format mai întâiu — grație memoriei — un capital empiric de cunoștințe, cari — fiind de folos în lupta omului cu natura — se păstrau cu sfințenie și se transmiteau din generație în generație. Nevoia de a ordona și sistematiza cunoștințele dobândite, de a explica fenomenele observate și a le grupa în jurul unor cauze generale etc., a făcut trecerea dela empirie la adevărata știință, care caută să cunoască legile cari guvernează universul și să răspundă la toate chestiuni-

tile mari — tot mai adânci — cari chinuesc spiritul omenesc.

Știința însă, astfel dezvoltată, nu răspunde numai trebuinței de a ști, din care și-a luat naștere, ci și celorlalte trebuințe organice ale omenirii de a trăi și de a se înmulți. Orice cunoștință nouă dobândită își are imediat — direct sau indirect — și aplicațiunile ei practice, ușurând lupta pentru traiu. Astăzi această podoabă a minții omenesti predomină totul; prin aplicațiunile ei, ea a ajuns baza existenței omenirii actuale; ba chiar nici nu am fi în stare să concepem puțința de a răspunde necesităților de traiu ale atâtor oameni, câți populează astăzi lumea, fără aplicarea științei la producțiunea și distribuțiunea bunurilor economice. Intr'însa deci omenirea a găsit cea mai puternică armă în lupta ei pentru cucerirea pământului.

Prin dezvoltarea mai departe a inteligenței și diferențierea sentimentului s'au mai născut însă în om și s'au perfecționat mai departe trei simțuri principale — sau sentimente — cari reprezintă cele mai înalte porniri organice ale spiritului omenesc: 1) *simțul moral* — adică al binelui și dreptății — 2) *simțul estetic* — adică al frumosului — și 3) *simțul social* — adică al trebuinței organice a omului de a trăi în societatea semenilor săi pe baza unei ordine sociale.

Grație acestor simțuri fundamentale — dezvoltate prin conviețuirea cu semenii săi și cari la rândul lor înlesnesc această conviețuire — omul a putut să se înalțe dela *starea de barbarie*, bazată pe egoismul crunt și feroce, la *starea de civilizație*, care exclude orice acte, obiceiuri și moravuri cari lovesc în drepturile altora, și a pus

astfel bazele *Culturii*. Manifestațiunile acestor trei înalte porniri ale spiritului omenesc, fecundate prin știință — Morala cu religia, Arta cu tehnica și Statul cu ordinea socială — sunt cea mai înaltă podoabă a omenirii și formează baza vieții actuale pe pământ. Ele constituiesc însă totodată și trei mari arme și regulatoare în lupta sa pentru progres.

3. Asociația de indivizi și organizarea ca arme de luptă și ca factori ai evoluției omenirii. Formarea popoarelor și a statului.

În această scurtă schițare a evoluțiunii mijloacelor și aparatelor, de cari se servesc ființele organice și omul în lupta lor pentru existență și progres, am avut în vedere numai individul și rolul său în această luptă. Natura, urmărind țelurile ei mari în evoluție, consideră însă individul numai ca un mijloc la scop; în ultima instanță menirea individului este numai de a conserva și perfecționa specia și aceea a speciei de a perpetua și perfecționa viața organică pe pământ, ducând-o la o dezvoltare tot mai mare. Astfel fiind, viața individului este limitată la timpul necesar pentru a-și îndeplini rolul existenței sale, adică de a se continua prin urmașii săi și de a asigura acestora puțința să ducă lupta mai departe. Dela viața individuală a protistei unicelulare, care e redusă la o durată numai de câteva clipe—până ce prin diviziunea corpului în două sau mai multe părți dispăre spre a se continua în urmașii ei —

și până la aceea a celor câteva specii de animale superioare, cari au ajuns la o durată de 2—300 ani — o clipă și aceasta față de viața speciei — sunt cuprinse limitele duratei vieții individuale pe pământ.

Pe de altă parte, individul, oricât de perfecționat ar fi organismul său, dispune numai de puteri limitate, cu cari trebuie să facă față la toate nevoile atât de variate ale vieții sale, și cari, tocmai din această cauză — neputându-se specializa — nu pot lua o dezvoltare suficientă, pentru a birui toate felurile de greutăți ale mediului ce mereu i se reînnoesc.

Evoluția însă, care nu lasă neutilizată nici o posibilitate spre progres, a găsit și a dezvoltat prin selecțiunea naturală mijloace pentru preîntâmpinarea tuturor acelor inconveniente, cari decurg atât din scurtimea vieții, cât și din limitarea puterilor de luptă ale individului, spre a putea astfel asigura mai bine realizarea înaltelor ei țeluri. Unul din acele mijloace constă în *asociarea* sub diferite forme — de la simple coabitări sau colonii la formări de state complexe — a mai multor individe de aceeaș specie, spre a duce viața — și deci lupta pentru existență — în comun. Față de mediul exterior, aceste *asociații* apar ca un tot organic, în care indivizii sunt numai o parte a întregului, având a îndeplini fiecare un rol anumit în lupta pentru satisfacerea celor trei mari țeluri prin cari se manifestă viața oricărui organism, și deci și a acestei unități organice de un ordin mai înalt, astfel formată.

Foloasele formării unor asemenea asociații de indivizi sunt foarte mari: 1) puterile de luptă sporesc considerabil, 2) se dă posibilitatea unei mai intense utilizări

a avantajelor ce le oferă mediul de traiu, și 3) viața asociației fiind mai lungă, se dă posibilitatea unei *organizațiuni* mai perfecționate — bazată pe diviziunea muncii și pe specializarea indivizilor — în vederea luptei pentru existență și progres.

Ca și indivizii, aceste *unități organice superioare* sunt și ele compuse din organe. Pe când însă la indivizi organele sunt formate din grupe de celule, la aceste asociații ele sunt compuse din grupe de indivizi, specializați în vederea îndeplinirii în comun a unor anumite funcțiuni.

De aci dar se naște nevoia *diviziunii muncii*, ceea ce produce o *diferențiere* și o *specializare* tot mai pronunțată între indivizii cari compun o asemenea unitate organică superioară. Cu cât specializarea indivizilor e mai dezvoltată și mai rațional aplicată, cu atâta organele ce ele le formează sunt mai perfecționate și mai apte de a scoate toate foloasele din resursele ce le oferă mediul de traiu; cu atâta dar și șansele de biruință a întregului în lupta pentru existență sunt mai mari. În seria animală se cunosc tot felul de asemenea asociații, dela simple colonii până la statele complicate ce le formează unele specii ca albinele, furnicile, termitile, etc.

Această formare de unități organice superioare, organizate prin asocierea indivizilor specializați în vederea diferitelor funcțiuni, este dar una din armele mari, pe cari natura le-a creat prin selecțiune, pentru a înlesni mai bine organismelor biruința în lupta pentru existență și progres.

Mai bine ca toate organisme, însă, a știut omul

— grație inteligenței sale și simțului social înăscut într'însul (omul este de la natură un animal social «ἕως πολιτικόν») — să se folosească de această armă puternică, formând prin asociație unități organice mai înalte, spre a duce cu forțe superioare și mai rațional utilizate lupta pentru realizarea țelurilor existenței sale pe pământ. În lupta cu greutățile mediului natural de traiu, această armă a fost pentru omenire de un imens folos, căci i-a asigurat biruința și a pus-o în stare să tragă pentru existența și dezvoltarea ei foloase incomparabil mai mari din resursele sale.

De îndată însă ce a apărut o asemenea armă puternică, natura, în virtutea puterii ei de a selecționa, a silit, sub pedeapsa suprimării, pe toate ramurile omenirii s'o adopte și să se grupeze — după afinitățile lor de neam și ale intereselor lor vitale — în asemenea asociații. Acestea au fost dar primele impulsuri pentru formarea începuturilor societății umane — fără de cari noi astăzi nici nu ne mai putem închipui existența omenirii — și cari au luat apoi treptat o dezvoltare tot mai mare, începând de la simple asociațiuni de indivizi—adică dela vieța de «Turmă» în care trăia omul primitiv, horde, triburi, etc. — și ajungând până la popoare, națiuni, state, confederațiuni de state ș. a. m. d.

Între aceste asociații de oameni, astfel formate, s'a stabilit însă îndată, ca și între indivizi, o mare concurență, fiecare dintre ele căutând să profite de slăbiciunile alteia spre a-i ocupa locul în natură. Tocmai această concurență sub toate formele ei — care merge până la luptele cele mai crude de exterminare — le-a

făcut să ajungă la enorma dezvoltare, unde le vedem astăzi; aceasta, deoarece, fiecare din aceste asociații e nevoită să se organizeze tot mai bine, pentru ca, cu forțele naturale de cari dispune, să poată dezvolta *maximul de energie vitală* în lupta pentru existență.

Organizarea acestor asociații nu se poate însă dobândi decât pe baza principiului mecanic *al economiei forțelor*, spre a se obține astfel cu minimul de efort maximul de rezultat; aceasta nu se realizează însă decât printr'o *specializare și diviziune a muncii* cât mai intensă, între indivizii din cari se compune asociația.

Și diviziunea muncii însă, ca să-și dea maximul ei de efect, trebuie să fie aplicată astfel, ca fie care individ să fie ales după aptitudinile sale naturale și să fie pus în stare de a contribui cu maximul și optimul de energie de care dispune, astfel ca, din conlucrarea lor în mod armonic și fără risipă, să reiasă ca rezultat final maximul de energie vitală pentru asociație.

În societățile primitive, această selecțiune a indivizilor după aptitudinile lor — care este baza întregii organizări — o face natura singură, având ca regulator nevoia de a perfecționa tot mai mult organismul spre a putea învinge în lupta pentru existență. În societățile dezvoltate și ajunse la un grad de cultură mai înaltă, sarcina de a face selecțiunea indivizilor și a pune pe fiecare la acel fel de muncă prin care poate da el maximul și optimul pentru comunitate, e lăsată însă în seama unui organ special care este «*Statul*». Acesta are funcțiunea de a dirige și coordona activitatea tuturor organelor, armonizând-o și subordonând-o trebuințelor

întregului organism, spre a se putea astfel obține maximum de energie prin colaborarea lor.

Acest organ, care guvernează activitatea întregului organism — popor sau națiune, — este acel care are a îndruma evoluțiunea sa spre progres, veghind la menținerea și crearea unor permanente stări de echilibru între forțele interne de dezvoltare ale asociației și forțele contrarii ale mediului său de traiu; el intervine ca *factor conștient*, atât pentru sporirea continuă a energiei vitale a organismului printr'o organizare tot mai perfectă, cât și pentru punerea ei în valoare în lupta pentru existență și progres, adică pentru realizarea aspirațiunilor ce decurg din firea acelui organism — popor sau națiune — arătându-i calea pe care să pășească pentru acest scop.

Dela gradul de perfecționare și dela capacitatea acestui organ — adică a Statului — care întrupează voința de a trăi și de a se dezvoltă mai departe a întregului organism, depind șansele de izbândă în lupta continuă, pe care natura a impus-o și acestor asociațiuni complexe de oameni, ca și oricărei alte ființe organice.

Un minunat model, pentru o asemenea organizare perfecționată și bine adaptată în vederea luptei pentru existență și progres, ni-l oferă însuș corpul omului: cu cea mai perfectă specializare a elementelor sale — adică a celulelor și organelor ce-l compun — în vederea funcțiunilor pentru cari sunt destinate, cu coordinarea lor pentru o colaborare armonică în vederea unui scop comun și cu crierul ca organ central, care dirige și guvernează activitatea întregului organism.

Principiul corelațiunii organelor și lupta între diferitele

părți ale organismului în vederea economiei forțelor în cursul dezvoltării ontogenetice, pot servi asemenea ca modele de regulatoare și pentru dezvoltarea organismului social.

Se pare în adevăr că natura, în înțelepciunea ei, împinge prin selecțiunea naturală evoluția organismului social la aceleași forme de organizare la care ea a împins și organismul animal, până ce a ajuns la organizarea cea mai perfecționată pe care o prezintă corpul omului. Și una și alta sunt guvernate de aceleași principii de dezvoltare.

4. Cultura ca armă de luptă și ca factor al evoluției popoarelor.

Oricât de departe s'ar merge cu organizarea forțelor naturale ale indivizilor cari compun o asociație — un popor sau o națiune — pentru a obține din ele, pe baza principiului economiei forțelor, maximum de energie vitală pentru acest organism, se ajunge totuși la o limită, la care, orice nouă combinație a acestorași forțe nu mai poate da o nouă sporire a energiei finale. Ajuns aici, o nouă sporire a energiei finale nu mai e posibilă, decât dacă e posibilă și o nouă sporire a puterilor naturale ale indivizilor, ca elemente din cari e compus întreg organismul social. După cum deci vitalitatea unui individ depinde de starea organelor sale și a celulelor ce le compun, tot astfel și vitalitatea popoarelor — ca unități organice superioare, — depinde de starea în care se găsesc elementele din cari se compun ele, adică indivizii.

La începutul acestui studiu am arătat însă că în-sușirile naturale ale omului sunt capabile încă de o mare dezvoltare și că el dispune încă de un însemnat capital de *forțe latente* și *predispozițiuni firești*, cari, puse în condițiuni favorabile, pot ajunge la o mare desfășurare. Pentru ca vitalitatea întregului organism să meargă crescând, trebuie dar ca, paralel cu organizarea tot mai perfecționată a societății, să se desvolte tot mai mult și energia individului, ca element constitutiv al unității superioare din care face parte și de valoarea căruia depinde gradul de energie al întregului. Aici tocmai începe rolul cel mare al organului conducător, care guvernează întregul organism social; căci el, grație conștiinței ce o are de nevoile societății și grație puterii de care dispune, poate influența mersul natural al evoluției, prin crearea de condițiuni speciale, cari să favorizeze dezvoltarea acelor puteri ale individului de cari societatea are mai mare nevoie pentru propășirea ei, și să oprească dezvoltarea por-nirilor rele din individ.

După cum grădinarul, prin cultură și selecțiune artificială, poate scoate din plantele sălbatice rasse nobile, dezvoltând și punând în evidență calitățile lor ascunse și combătând defectele, tot astfel și societatea — în interesul propriei ei propășiri — trebuie să tindă a în-nobilă pe individ prin dezvoltarea calităților și forțelor sale latente. Ceea ce selecțiunea naturală — prin ac-țiunea ei severă, însă inconștientă și lentă — a putut realiza în lumea animală și vegetală și în societățile umane primitive, o fac societățile moderne constituite în state — potrivit gradului lor de civilizație — prin

Cultură și *selecțiune intenționată*, în mod conștient și accelerat. De graba, seriozitatea și perspicacitatea ce o depun ele în rezolvirea acestor probleme, depinde gradul de energie vitală pe care sunt capabile să-l desvolte în orice moment și deci sortii de reușită în lupta continuă pentru existență și progres. O bună organizare dar a unei societăți — popor, națiune, stat, etc. — cere înainte de toate înălțarea cât mai multă a individului, spre a-l face cât mai apt pentru a-și îndeplini rolul său—nu numai ca o parte dintr'o mașină, ci ca ființă superioară și conștientă — în comunitatea de viață din care face parte.

După gradul de dezvoltare al popoarelor, sau statelor ce le formează ele, fiecare și-a creat o serie de instituțiuni, cari urmăresc scopul de a cultiva și forma individul, de a-i desvoltă și pune în evidență puterile sale fizice, intelectuale și morale și de a-l prepara ca bun cetățean, adică de a-l face apt să-și îndeplinească cât mai bine rolul de colaborator conștient în comunitatea din care face parte. Totalitatea acestor instituțiuni și rezultatele pe cari le produc ele, pentru dezvoltarea armonică a însușirilor fizice, morale și intelectuale și pentru înălțarea firii indivizilor cari compun un popor, constituie *Cultura* aceluia popor. Bazată pe știință, artă și educațiune, cultura constituie ultima armă și cea mai puternică, care, sporind neconținut energia vitală, conduce popoarele la biruință în lupta pentru existență și la realizarea aspirațiunilor lor spre progres. Ca și știința, ea trece din generație în generație și, prin acumulare, constituie un capital prețios pentru progresul unui popor.

Cultura, lucrând asupra individului — pe care-l formează și-l înobilează, pătrunzând adânc în firea sa — e pe cale de a deveni organică și ca atare transmisibilă — cel puțin ca predispoziție — prin ereditate; de aceea un popor cu o cultură mai veche — dacă aceasta nu e prea specializată și anchilozată într-o singură direcție, astfel încât să altereze puterea sa de adaptațiune și dacă nu intervin alte cauze cari-i slăbesc puterea sa de rezistență — e mai bine armat în lupta pentru existență decât un popor tânăr, care e la începutul dezvoltării sale culturale. Cine a călătorit pe coastele Mediteranei, a putut ușor să capete impresia transmisibilității predispozițiilor culturii prin ereditate, recunoscând în locuitorii Insulelor Golfului de Napoli — cu toată mizeria în care se găsesc astăzi — trăsăturile fine și alurile nobile, perfecționate printr'o veche cultură, ale vechilor locuitori ai anticei Greciei Mari.

Fiecare popor, pe orice grad de dezvoltare s'ar afla el, are însușirile sale sufletești, specifice și originale, cari-l disting calitativ de alte popoare. Ele se manifestă: printr'o concepțiune specială și mai mult sau mai puțin diferită a noțiunilor fundamentale de bine, frumos, dreptate, etc., printr'o serie de porniri și aptitudini speciale ș. a. m. d. Oricât s'ar dezvoltă aceste însușiri speciale prin cultură și oricât ar fi ele de influențate prin educațiune, știință și artă, ele continuă a rămâne și în evoluțiunea lor specifice și originale. *Cultura unui popor face dar parte din firea sa, ea este națională*, în opoziție cu știința, care urmărind adevărul — unul și acelaș pretutindeni —

este universală. Tocmai în această specificitate a în-sușirilor unui popor și a originalității culturii ce o poate produce el, stă importanța cea mare a *formării statelor pe baze naționale* ; căci numai în această formă poate geniul unei națiuni ajunge la maximum de dezvoltare, spre a-și afirma voința de a trăi și a progresa, și a da totodată — ca unități ale unui organism și mai înalt — maximum de tribut pentru asigurarea perpetuării și progresului omenirii pe pământ, adică pentru satisfacerea marilor țeluri pe cari natura lă-a impus eternelor lupte ale lumii organice pe această planetă.

5. Mediul de traiu ca factor al evoluției popoarelor. — Civilizația. — Formarea statelor naționale.

În expunerea de până acuma am urmărit modul cum s'au dezvoltat puterile elementare ale organismelor și s'au organizat între ele până au ajuns a forma acele arme atât de puternice, ca știința și cultura, de cari se servesc popoarele în lupta lor pentru existență și progres. Nu am examinat însă mai de aproape factorul principal care provoacă această desfășurare de forțe, adică Mediul de traiu, spre a ne da seama de influența sa asupra evoluției organismelor și în special a popoarelor.

La începutul acestui studiu am arătat că, prin mediul de traiu al unui organism, înțelegem totalitatea condițiunilor în cari se desfășură viața acelei ființe. Me-

diul de traiu al unui popor e dar format : 1) de țara locuită de el, cu totalitatea condițiunilor naturale ce o caracterizează (*Mediul geografic, Mediul natural*); 2) de țerile și popoarele cu cari vine el în contact, direct sau indirect (*Mediul politic*); 3) de raporturile care se stabilesc între indivizii sau categoriile de indivizi cari compun acel popor (*Mediul social*); 4) de produsele propriei sale activități, atât în domeniul culturii materiale, cât și al celei sufletești (*Mediul cultural*); și 5) de orice alt agent care poate avea o influență oarecare asupra vieții și dezvoltării acelui popor (*Mediul universal*).

Mediul de traiu, astfel constituit, influențează deci neconținut, prin agenții sei, viața și dezvoltarea unui popor; aceasta, atât prin foloasele ce i le oferă existenței sale — și pentru care organismul său trebuie să se adapteze în mod special pentru a putea profita de ele — cât și prin greutatea ce i le opune și în contra cărora trebuie să se apere și să le biruească. În amândouă cazurile dar, mediul silește organismul acestui popor să-și desvolte și să-și organizeze puterile de cari dispune, astfel încât să poată face față acestor două serii de cerințe ale sale. Cu cât un popor reacționează mai bine și mai repede în această privință, cu cât dar puterea sa de adaptațiune — adică plasticitatea organismului său — e mai mare, cu atâta și șansele sale de reușită sunt și ele mai mari. Mediul este dar un continuu stimulent, care, prin agenții săi, provoacă în fiecare moment în organismul unui popor o nouă dezvoltare de forțe și o nouă organizare a lor, spre a-i putea satisface ce-

rințele sale ; prin aceasta dar mediul devine factorul principal al progresului unui popor.

Cu cât mediul de traiu este mai variat și cerințele sale sunt mai multiple, cu atâta și puterile a căror dezvoltare o provoacă el în organismul unui popor sunt mai variate și mai mari și cu atâta viața în întregime a acelui popor este mai intensă și mai dezvoltată. Acest adevăr este atât de evident și general, încât — bazați și pe concluziile la cari am ajuns mai înainte — am putea formula chiar următoarea lege : *Energia vitală a unui popor stă în raport direct cu aptitudinile sale naturale, cu puterea sa de adaptațiune și cu varietatea cerințelor mediului său de traiu.*

Dacă însă mediul are o influență atât de mare asupra dezvoltării unui popor, împingându-l spre progres, apoi și poporul — în tendința sa naturală de a-și asigura condițiuni de traiu tot mai prielnice — are o influență din ce în ce mai covârșitoare asupra mediului, pe care caută a-l modifica neconținut, combătându-i puterile cari-i sunt vrăjmașe și dezvoltând pe cele cari-i sunt favorabile vieții și propășirii sale. Astfel: în *Mediul natural*, poporul caută, prin toate armele pe cari și le-a creat în lupta sa pentru existență, a îndulci asperitățile și a face cât mai accesibile avantajele ce acesta i le oferă pentru existența sa; în *mediul politic*, el caută a se organiza pentru o apărare cât mai bună în contra dușmanilor și pentru a trage cât mai multe foloase dela popoarele și țările cu cari vine în contact ; în *mediul social*, caută a regula cât mai bine raporturile dintre indivizii și categoriile de indivizi din cari e alcătuit, spre a putea dezvoltă prin organizarea forțelor

lor maximul de energie vitală; în *mediul cultural*, el caută a creă cât mai multe instituțiuni, atât pentru creșterea bogățiilor materiale — și mai cu seamă pentru sporirea puterilor de producție ale pământului pe care-l locuște, — cât și pentru sporirea puterilor fizice, intelectuale și morale ale indivizilor și pregătirea lor în vederea funcțiunilor ce au a le îndeplini în viața socială ș. a. m. d.

Cu modul acesta, între un popor și mediul său de traiu se stabilește o nouă serie de infinite raporturi, din ce în ce mai intime și mai complicate, cari toate provoacă o modificare neîncetată a mediului și o ameliorare a condițiunilor sale de traiu. În vederea acestor modificări — cari constituiesc tot atâtea tere-nuri de luptă — poporul se organizează din ce în ce mai mult și-și creează organe speciale, a căror perfecționare depinde de gradul de desvoltare la care a ajuns el pe treapta progresului. Acest adevăr e atât de evident, încât putem formulă regula generală că : *După starea de perfecționare a mediului de traiu al unui popor, se poate recunoaște gradul de desvoltare pe scara progresului al acelui popor.*

Starea de perfecționare a mediului de traiu — și în special a țerii pe care o locuște — cu totalitatea instituțiunilor prin cari se manifestă ea, este dar un product al activității unui popor și constituie ceea ce numim *Civilizația* acelui popor — sau a acelei țeri¹⁾. —

¹⁾ «O țară civilizată» este opusul unei «țeri sălbatice», după cum un «om civilizat» este opusul unui «om barbar»; și într'un caz și în altul e vorba de o înobilire prin cultură, care transformă o stare primitivă în una înaintată. — Civilizația este colectivă, pe când cultura este individuală, și devine colectivă numai prin însumarea indivizilor cari o posedă și gradul de desvoltare la fiecare din ei.

Gradul ei de dezvoltare evoluează paralel cu gradul de dezvoltare al poporului care a produs-o. Bazată mai mult pe știință, tehnică, și artă, civilizația nu face parte, ca cultura sufletească, din firea poporului care a produs-o, însă poartă totuși stampila originalității spiritului său.

Să urmărim dar în linii generale cum au evoluat—în dezvoltarea generală a popoarelor—raporturile dintre acestea și mediul lor de traiu, ce forme a luat lupta dintre popor și mediu și cum au ajuns apoi popoarele a-și transforma, prin civilizație, mediul lor natural într'un aliat, pentru lupta ce au a o duce înainte pentru existența lor și progres.

La popoarele, cari se găsesc încă pe o treaptă inferioară de dezvoltare, lupta cu cerințele mediului este foarte grea, așa că ele, adeseori, pentru a nu dispărea cu totul, sunt silite prin selecțiunea naturală a adaptă --ca și animalele—chiar organismul fizic al indivizilor cari le compun. Așa sunt d. ex. unele popoare primitive nordafricane, cari, prin schimbarea bruscă a condițiilor de traiu ale mediului—cari provocau o mortalitate foarte mare—au fost silite a se adapta la cel mai curios fel de viață, al flămânzirii îndelungate, și cari, firește, au fost reduse prin aceasta la o viață cu totul rudimentară. Alte popoare primitive, cari trăiesc prin pădurile veșnice, au fost silite a se adapta — cu câte sacrificii?—la mușcăturile șerpilor veninoși ș. a. m. d.

Un mijloc mai comod, pentru a evita aceste greutăți —și care reprezintă o armă foarte răspândită în seria animală — sunt *Migrațiunile*, pe cari unele specii le întreprind, părăsind cu totul habitatul lor, pentru a

evită greutățile unui mediu sau pentru a profita de avantajele mai mari ale unui mediu nou.

Unele specii de animale — ca d. ex. speciile de paseri migratoare, diferite specii de pești, etc. — deși nu părăsesc definitiv habitatul lor, întreprind însă numai migrațiuni periodice, în anumite anotimpuri sau la anumite vrăste, spre a evita astfel pericolele ce tocmai în aceste epoce le prezintă mediul lor și a profita de avantajele temporale ale altor medii.

Și popoarele s'au servit de această armă în lupta lor pentru existență, mai cu seamă în epocile de copilărie ale omenirii, când pământul nu eră atât de populat și se găseau încă suprafețe întinse neocupate. Astfel așa zisele popoare primitive, cari astăzi se mai găsesc refugiate numai prin câteva insule sau localități izolate, nu reprezintă decât părți din acele popoare mari, cari silite de modificarea condițiilor de traiu ale mediului pe care-l locuiau — ca d. ex. schimbarea climei, apariția unor dușmani mai bine dotați, lipsa de hrană provocată prin înmulțirea prea tare a propriei populațiuni față de resursele limitate ale acelui mediu, etc., — au putut să scape prin migrațiuni în aceste localități izolate cu condițiunile de traiu mai favorabile. Tot astfel migrațiunile popoarelor din timpurile istorice, cunoscute sub numele de „năvălirea barbarilor“, nu sunt decât tot astfel de migrațiuni, provocate prin schimbarea condițiunilor de traiu.

Intr'un stadiu de dezvoltare ceva mai înaintat al popoarelor, *Vieța nomadă* — care nu e alt ceva decât tot acele migrațiuni periodice pe cari am văzut că le fac diferite specii de animale — eră o stare gene-

rală a vieții lor; și aceste migrațiuni le făceau în acelaș scop, pentru a profita de foloasele ce le oferă unele medii în anumite anotimpuri și a scăpa în acest timp de greutățile sau pericolele altora. Chiar migrațiunile ce le fac astăzi periodic: Laponii după turmele lor de Reni, pescarii din Norvegia, Scoția etc. după bancurile de Harengi sau de Bacalao (*Gadus Morrhua*) pe la Islanda și Terre-Neuve, și chiar ciobanii noștri ducând turmele lor de oi la pășunat din Carpați spre balta Dunărei și înapoi, etc., toate aceste așa zise «*Transhumanțe*» nu sunt nici ele alta decât resturile acestor migrațiuni periodice și ale vieții nomade din trecut, sau ale vieții pe care o duc și astăzi popoarele din stepele înalte ale Asiei, etc. Prin aceste migrațiuni multe popoare primitive au scăpat dela o peire sigură sau cel puțin dela degenerare.

Migrațiunile însă, deși constituiesc o armă comodă și un mijloc de salvarea existenței unor popoare primitive prin evitarea luptei directe cu greutățile unui mediu, ele sunt totuș legate de atâtea alte greutăți, încât formează o piedică mare în dezvoltarea lor mai departe spre progres; de aceea chiar și viața nomadă a dispărut de mult la popoarele mai înaintate.

Pentru ca un popor să-și poată desfășura în întregime puterile sale și a evolua spre progres, *el trebuie să aibă înainte de toate un teritoriu al său propriu*, pe care să-l locuească în permanență și ale cărui resurse să și le facă cât mai ușor accesibile satisfacerii nevoilor sale, prin cultura materială sau civilizația ce o produce pe dânsul.

La popoarele stabilite pe un teritoriu propriu și deci

mai înaintate în cultură, lupta pentru existență — cel puțin întru cât privește greutatea naturii — devine tot mai ușoară. Pe de o parte, grație energiei vitale cu mult mai mare pe care sunt capabile a o desvoltă — printr'o organizare tot mai perfecționată a forțelor lor și printr'o desvoltare tot mai mare a puterilor intelectuale ale individului cu ajutorul culturii sufletești, — pe de altă parte, grație perfecționării tot mai intense a mediului, aceste popoare — prin ajutorul culturii materiale — au găsit mijlocul, prin știință și tehnică, de a birui greutatea naturii fără a mai fi silite să-și schimbe prin adaptațiuni profunde constituția organică a indivizilor din cari se compun, ori să emigreze sau chiar să ducă numai viața nomadă. Ele nu mai au nevoie dar să-și schimbe organismul după cerințele mediului, ci, cu ajutorul culturii materiale acumulate pe acelaș pământ și al științei și tehnicei, schimbă ele singure mediul natural după cerințele organismului lor.

Această ușurare a luptei în contra naturii pune dar pe aceste popoare în stare să-și poată conserva mai bine caracterele lor organice moștenite și să se desvolte mai departe pe baza însușirilor lor caracteristice, păstrându-și astfel *individualitatea* lor.

Perfecționarea mai departe a organismului acestor popoare, devenite prin stabilirea lor pe un teritoriu propriu stăpâne pe greutatea naturii, nu le nimicește nici ea individualitatea lor, ci din contra, le-o pune tot mai bine în evidență. Și aceasta se afirmă cu atât mai mult, cu cât legăturile dintre popor și teritoriul ocupat de el devin mai întinse și cu cât tovarășia de interese și de luptă cu greutatea aceluiaș mediu strânge tot

mai mult raporturile dintre indivizii cari-l compun. Călea progresului—după legile biologice—nu aduce dar pe un popor, cum s'a afirmat adeseori, spre pierderea acelora din însușirile sale firești cari constituiesc *naționalitatea* sa — adică spre o egalizare generală a culturii tuturor popoarelor, — ci din contră, spre afirmarea și dezvoltarea ei mai departe pe această cale. Cât de mare e acest adevăr, se poate vedea și din faptul că, chiar în cuprinsul aceluiaș popor, propășirea pe cale culturală accentuează adeseori diferențieri naționale cari devin tot mai profunde, putând provoca chiar și separarea acestui popor în mai multe ramuri distincte sau chiar în state deosebite. Istoria ne arată în această privință destule exemple chiar între popoarele europene.

Pentru ca un popor însă să-și poată desfășura toate puterile de cari e capabil, spre a-și crea maximul de condițiuni favorabile existenței sale pe teritoriul pe care s'a stabilit, și pentru ca, pe de altă parte, un teritoriu să poată ajunge a da maximul de avantaje pentru viața acelu popor, trebuie ca legăturile între acestea să devină tot mai intime, astfel în cât *să ajungă a forma la un loc o unitate indestructibilă*. Forma cea mai perfectă, prin care se poate realiza această unitate, este *crearea unui stat național, care să închege într'o organizațiune unitară întreg poporul cu întreg teritoriul ocupat de dânsul*.

După cum însă un popor este un product rezultat din influența mediului său de traiu — și în special al mediului natural, adică al teritoriului ce-l ocupă — asupra însușirilor sale naturale, tot astfel și teritoriul său este un product rezultat din activitatea culturală

și civilizatorie a poporului care-l locuiește asupra naturii sale primitive. Această continuă și îndelungată influență reciprocă dintre popor și teritoriul său, *dă întregii unități astfel formate — adică statului național — o individualitate specială, cu caractere bine definite și distincte* de ale altor popoare cu statele ce le formează ele.

Un *stat național* reprezintă așa dar o unitate organică, compusă din 3 organe fundamentale: 1) *Poporul*, cu totalitatea aptitudinilor moștenite dela strămoșii săi și dezvoltate prin selecțiune în lupta sa pentru existență în mediul special în care s'au desfășurat și care le-a fasonat după cerințele sale; 2) *Teritoriul* cu totalitatea condițiunilor naturale ce-l caracterizează și 3) *Capitalul cultural*, adică totalitatea instituțiunilor de cultură materială și sufletească, create de activitatea acestui popor pe teritoriul său.

Energia vitală a acestei unități organice superioare astfel formată, numită *Stat național*, este dar un produs rezultat din dezvoltarea, organizarea și conlucrarea tot mai intimă a puterilor acestor 3 principali componente ai acestui organism.

Dela modul cum poporul — care reprezintă elementul conducător al acestei unități — știe să dezvolte și să întrebuințeze această energie, depinde viitorul acestui organism și puterea cu care va fi el în stare să-și afirme voința sa de a trăi și a progresa în veșnica luptă pe care natura i-a impus-o s'o ducă. Această voință însă trebuie să fie în concordanță cu țelurile mari ale naturii, fiind limitată de legile ei, pe cari poporul nu le poate călca decât cu riscul pierderii existenței sale. Un popor, în adevăr — ca și indivizii

din care se compune — este o ființă conștientă, înzestrată cu puterea de a gândi și a voi, adică de a hotărî singur de soarta sa. Această libertate de a hotărî o are însă numai pentru a recunoaște cari anume sunt nevoile și aspirațiunile, cari decurg din firea statului pe care-l formează și din rostul existenței sale, și pentru a organiza și întrebuința energia sa vitală pentru realizarea acelor nevoi și aspirațiuni. A porni însă pe altă cale, decât cea pe care aceasta o indică, este a expune întregul organism la peire, căci altfel natura își reintră în drepturile ei spre a-și realiza singură țelurile ei superioare.

Tocmai această libertate aparentă a popoarelor, de a-și alege singure — fără alte considerații — calea pe care s'o urmeze în evoluția lor, a fost aceea care le-a ademenit pe multe din ele să-și risipească energia pentru realizarea unor aspirațiuni de mărire, cuceriri și alte asemenea aventuri, cari nu decurgeau din nevoile lor firești și cari, la urma urmelor, din această cauză le-au fost fatale. Asupra învățămintelor ce le pot trage din aceste fapte acei cărora le este încredințată greaua sarcină de a conduce popoare sau state, cred că nu mai am nevoie să atrag atenția. Istoria ne dă în tot cazul destule exemple, atât de soarta statelor cari și-au risipit puterile în războaie pentru cuceriri fantastice, cât și de ce s'a ales de pe urma enormelor sacrificii de viață omenească făcute de marile genii militare, ca Darius, Alexandru cel Mare, Napoleon I, etc.; ea ne învață totodată că politica trebuie să urmărească realizarea necesităților naturale ale evoluției ci nu fantaziile de cuceriri aventuroase ale conducătorilor statelor, oricât de geniali ar fi ei.

6. Evoluția statelor și rolul lor în evoluția omenirii.

a. Statele omogene.

Din cele arătate până acum, s'a putut vedea că forma sub care popoarele pot să desvolte maximul de energie vitală este crearea de state naționale în limitele teritoriului ocupat de ele. Aceste state naționale, astfel formate, din teritoriu, popor și capitalul cultural produs de ele, reprezintă forma optimă de organizare, în care geniul unui popor se poate desfășura spre a da maximul de contribuție pentru omenire. Statele naționale sunt dar totodată organele elementare ale unei unități organice superioare, «*Omenirea*», având ca atare anume funcțiuni de îndeplinit și îndatorirea să conlucreze în mod armonic — după principiul economiei forțelor — pentru realizarea țelurilor superioare ale existenței ei pe pământ. Dreptul de existență al unui asemenea stat se justifică dar, în primul rând, prin contribuția pe care el este în stare s'o dea pentru realizarea țelurilor superioare ale vieții omenirii. Aceste țeluri sunt: crearea și utilizarea cât mai perfectă a cât mai multor posibilități de viață pe toată suprafața globului, pentru a asigura o desfășurare cât mai întinsă a neamului omenesc și o perfecționare a sa cât mai mare prin cultură și civilizație.

S'a mai văzut apoi că, cu toată libertatea aparentă ce o are un stat de a hotărî asupra viitorului său, aspirațiunile sale nu pot fi realizabile decât dacă decurg din nevoile sale firești și sunt în concordanță cu

rostul său în natură, adică cu țelurile superioare ale vieții omenirii.

Din istoria omenirii, noi știm însă că viața statelor este limitată. Ca ori și care altă ființă organică, și statele au ciclul vieții lor; ele se nasc, trăesc și dispar. Cu tot numărul mare de popoare, pe cari ni-l arată Etnologia că populează planeta noastră, noi știm că astăzi suprafața globului este împărțită numai în aproximativ 50 de puteri politice sau state. Tot restul, nu au ajuns încă la o dezvoltare suficientă pentru a forma state proprii; sau statele pe cari le-au format s'au prăbușit, și ele au căzut sub dominațiunea altor popoare. Multe popoare au dispărut chiar înainte de a fi ajuns a se stabili pe un teritoriu propriu.

Cari sunt dar cauzele acestor aparițiuni și disparițiuni de state și cât e de lungă viața naturală a unui stat? sau de ce factori depinde durata ei?

Intru cât privește **nașterea statelor**, noi am arătat în cele precedente, că popoarele, silite prin greutățile luptei pentru existență — care prin selecțiunea naturală le amenință cu dispariția — caută a-și perfecționa organismul lor din ce în ce mai mult, până ajung la această formă de state naționale, care le permite dezvoltarea maximului de energie. Statele naționale se nasc dar prin acea pornire internă pe care o simte un popor bine înzestrat dela natură — și care pornire apare ca o voință neînfrănabilă — de a-și desfășura toate puterile latente concentrate în ființa sa, spre a-și îndeplini misiunea pe care natura le-a destinat-o pe pământ; ele sunt dar împinse de același *nisus formativus*, care dă impulsul dezvoltării germenului din

sămânța organismelor, când găsește condițiunile favorabile de a se desvoltă.

Cari sunt însă cauzele **disparițiunii statelor**? Este oare în adevăr — după cum s'a afirmat adeseori de unii filozofi și scriitori politici — lupta pentru existență care ar condamna în mod fatal pe toate statele mici să fie înghițite de cele mari?

O asemenea susținere — în forma în care s'a făcut — nu poate fi bazată pe legile biologice; cei ce au emis-o nu au fost naturaliști, deprinși cu judecarea fenomenelor biologice, ci oameni politici, cari, pentru a susține o teză, caută argumente comode din toate domeniile, fără a fi în stare să le aprofundeze. Dacă în adevăr, după teoria lui Darwin, legile biologice ar împinge fatal la dispariția celor mici, atunci continentele ar fi trebuit de mult să fie populate numai cu câteva specii mari, ca Lei, Tigri, Elefanți, iar mărilor cu Balene, Rechini, etc. Cine aprofundează însă rostul vieții pe pământ știe că, în realitate, astăzi tocmai aceste specii mari sunt mai amenințate cu dispariția — cum au dispărut deja cea mai mare parte din speciile mari de Cetacee, Foce, Proboscideele cele mari, ca Dinoterium, Mastodonii și Mamuții, toate Reptilele gigantice, etc. — și că atât mărilor, cât și continentele sunt populate cu o înfinită varietate de specii, dela cele mai simple la cele mai superioare. Fiecare din aceste specii — oricât de mici ar fi ele — servesc pentru a se putea utiliza toate posibilitățile de viață ale mediului și au astfel un rol mare de îndeplinit în desfășurarea vieții pe pământ.

Acelaș lucru e și cu popoarele. Fiecare popor, cât

de mic, dacă e dotat cu o energie vitală suficientă, își are rostul său, are o funcțiune specială de îndeplinit în desfășurarea vieții omenirii pe pământ. Micul popor al Eschimoșilor d. ex., deși e un popor primitiv, el totuș — printr'o perfectă adaptațiune la mediu — îndeplinește greaua misiune de a popula Tundra și Regiunile înghețate și a întinde astfel viața umană până prin ghețurile polare, unde popoarele mari civilizate nu pot străbate. Tot astfel nenumăratele mici popoare cari locuiesc prin mediile cele mai extreme din toate părțile globului — ca d. ex. toate acele popoare sălbatice din pădurile veșnice din centrul Africei sau din Brazilia, sau cele din Savana africană, din țara de foc, etc., — toate acestea, deși pe o treaptă de inferioritate absolută, îndeplinesc rolul de a întinde viața omenească până și prin regiunile unde condițiunile de traiu sunt cu totul imposibile pentru orice alt popor, și deci contribuiesc la realizarea marilor țeluri ale luptei omenirii pe pământ.

Teoriile istoriei naturale, bine pricepute și aplicate, nu condamnă dar statele mici în mod fatal la dispariție și nici nu e nevoie a scoate pe om din domeniul acestor cercetări sau a recurge chiar la supranatural pentru a dovedi contrariul, căci legile biologice singure dovedesc dreptul lor la viață, când îl au în adevăr.

Cu toate acestea, și statele — ca și orice altă ființă organică — se prăbușesc și dispar în adevăr, iar cauzele acestor disparițiuni sunt interesante de cercetat, atât fiindcă ne permit să vedem mai bine adevăratul rost al vieții lor, cât și fiindcă putem să tragem câteva învățăminte foarte prețioase pentru prezent. Cauzele

acestea sunt de 3 feluri: 1) Cauze naturale, adică ele-mor, după ce și-au trăit viața, prin îmbătrânire și sle-irea puterilor; 2) mor prin propriile lor greșeli de conducere, când adică nu-și înțeleg rostul și risipesc puterile, întrebuițându-le în alte părți în loc să le spo-rească și să le facă productive; și 3) mor sugrumate cu forța de alte state mai puternice. În acest din urmă caz însă — dacă e un popor tânăr și viguros și dacă nu i s'a distrus prea mult organismul și capitalul său cultural — poporul găsește puterea de a se reculege și a-și reface statul, sub o formă oarecare, când o ocazie favorabilă i se prezintă. În acest caz e dar numai o dispariție provizorie, căci natura; care dispune de timp, își urmărește cu tenacitate țelurile ei.

Cele mai multe state dispar prin moarte naturală, adică prin slăbirea forțelor și insuficiența lor de a mai putea birui greutățile mediului de trai; și aceasta se aplică tot atât de mult la statele mari cât și la cele mici.

Cauzele acestei slăbiri a forțelor unui stat pot fi căutate la toți cei trei componenți ai săi, adică la țară, la popor și la capitalul său cultural:

1) Intru cât privește *Țara*. Dacă d. ex. condițiile natu-rale se schimbă brusc —din cauze cosmice sau altele— și țara devine nelocuibilă sau neproductivă, puterea între-gului stat slăbește și poate duce la desființarea sa. Dispariția bancurilor de pește dela o coastă locuită de un popor de pescari, dispariția vânatului din țara unui popor de vânători, distrugerea fertilității câmpiilor prin schimbări de climă sau a regimului natural al apelor, prin vulcani, prăbușiri, cutremure, etc.; apariția unor epi-demi sau epizootii ș. a. m. d., toate acestea pot fi simțite

ca adevărate calamități naționale — istoria economică ne dă exemple destule — și pot reduce întreg poporul la o vieță rudimentară sau chiar să-l silească la părăsirea totală a teritoriului. Firește că prăbușirea statului e apoi consecința inevitabilă.

2) *Nimicirea capitalului cultural*, fie el de natură materială — ca toate acele bunuri dobândite prin munca multor generații pentru perfecționarea mediului și ameliorarea condițiilor de traiu, — fie el de natură ideală — ca toate acele bunuri morale cari regulează raporturile dintre oameni, înobilează pe individ și susțin vieța morală care dă energia poporului; — și aceasta poate duce de asemenea la aceleași calamități, cari pot provoca chiar prăbușirea întregului stat. Poporul Massailor d. ex., care ducea o vieță relativ prosperă, ca crescători de vite în regiunea marilor lacuri africane, a fost redus la o vieță cu totul rudimentară, când epizootii grozave le-au distrus cârdușii de vite, adunate și crescute prin munca multor generații ca un capital de cultură materială. Vechea Mesopotamie, țară mănoasă dintre Tigru și Eufrat, s'a pustiit împreună cu vechea ei civilizație, de când soldații Împăratului Iulian, la 313 d. H., au distrus instalațiile de irigație. Acelaș lucru cu țara Aztekilor în Mexico și țara Inkașilor în Peru, cari au fost de transformate de Spanioli în pustietăți, din cauza canalizațiilor pe cari le-au distrus, ș. a. m. d.

Pentru efectele nimicirii acelor bunuri ideale, cari formează capitalul de cultură morală, nu mai e nevoie să citez exemple, căci istoria ne arată cum, din cele mai vechi timpuri, statele cele mai mari s'au prăbușit din această cauză, atunci când luxul și desfătarea au-

tocit simțul datoriei și au înlocuit vechile tradiții de muncă, dreptate și onestitate, cari conduceau viața cumpătată, dar energică, din trecutul acelor popoare.

3) Cauzele principale însă ale slăbirii puterilor unui stat trebuiesc căutate la elementul său de căpetenie, adică la *Popor*. Sunt cauze naturale, cari rezidă chiar în firea poporului, și sunt cauze artificiale provocate de o rea conducere. Întru cât privește cauzele naturale, noi știm, înainte de toate, că gradul de energie la care poate să ajungă un popor este limitat prin dezvoltarea la care sunt capabile să ajungă însușirile sale firești, adică puterile elementare ale indivizilor cari compun acel popor. Istoria ne arată o întreagă serie de popoare mari, cari au desfășurat odinioară o mare energie, producând o însemnată cultură și civilizație, și apoi s'au oprit, deoarece puterile lor au ajuns la limita dezvoltării și nu mai sunt capabile de o nouă desfășurare. Despre Statul chinez de astăzi, d. ex., se susține de unii că ar fi o dovadă vie despre aceasta, deși realitatea pare a fi că acestui harnic popor—care pare a se afla încă într'un stadiu de reculegere -- îi este rezervat încă un mare viitor. Alte popoare, ca d. ex. aproape întreaga rassă neagră, s'au oprit la cultura epocii fierului, până unde au ajuns prin propriile lor puteri. Altele în fine, ca Papuanii din Noua Guinee, locuitorii Țerii-de-foc, Botocudii din Brazilia, Peruanii și Equadorienii, etc., s'au oprit la epoca pietrei și—prin propriile lor puteri—nu mai sunt capabili să ajungă mai departe.

Sunt însă și popoare mai bine dotate dela natură — ca cele din neamul arian, — ale căror puteri sunt

capabile de o mare desfășurare, și totuș ajunge un moment că puterile elementare ale indivizilor — ca constituția fizică, tenacitatea și puterea de rezistență, puterea de reproducție, puterea de adaptare, inteligența, simțul moral, simțul social, etc. — slăbesc, așa că întreg organismul nu mai e capabil de a desvoltă energia de care au nevoie pentru a-și îndeplini rostul lor pe lume. În aceste cazuri se vorbește de «degenerarea rassei». Oricari ar fi însă cauzele cari produc aceste fenomene de senilitate, poporul trebuie în mod fatal să decadă și statul să se prăbușească.

Sunt în fine state, unde, deși indivizii și-au conservat toate puterile neatinse, totuș ele nu mai sunt capabile de progres. Acestea sunt state ale căror puteri interne sunt paralizate în mod artificial: fie că aceste puteri sunt anchilozate într'o organizare prea veche, ce nu mai poate corespunde nevoilor timpului; fie că ele se paralizează reciproc prin lupte în mediul social intern, între naționalități, clase, categorii de interese, etc., sau prin anarhie; fie că energia vitală, în loc de a fi întrebuințată pentru satisfacerea adevăratelor nevoi, se risipește în lupte inutile de cucerirea sau subjugarea altor popoare și satisfacerea ambițiilor imperialiste, etc. Și în toate aceste cazuri, provenite din greșeli grave de conducere și organizare, statul e condamnat la prăbușire — la o moarte prematură —; căci natura nu tolerează risipă de forțe, ci cere ca toată energia să fie întrebuințată pentru satisfacerea marilor ei țeluri, a propășirii omenirii pe pământ.

Din toate acestea se poate vedea dar:

1) Că statele naționale — la popoarele ajunse la un

oareșicare grad de dezvoltare — se nasc din necesitatea organică de a-și găsi forma de organizare, care să le permită desfășurarea mai departe a tuturor puterilor lor, spre a-și putea îndeplini funcțiunea lor de organe ale omenirii, ameliorând și utilizând cât mai perfect toate posibilitățile de traiu ale teritoriului pe care-l ocupă și satisfăcând astfel țelurile ei superioare pentru îmmulțirea și propășirea neamului omenesc pe pământ.

2) Că viața statelor naționale este limitată la timpul cât puterile lor, ajunse la maximum de dezvoltare, sunt capabile de a dezvoltă o energie vitală suficientă pentru a îndeplini această funcțiune ca organe ale omenirii.

3) Că slăbirea puterilor organelor fundamentale cari compun statul național — teritoriu, popor, capital cultural — atrage după sine prăbușirea statului și decăderea poporului.

b. Statele eterogene.

În cele de până acum ne-am ocupat numai de statele naționale — omogene, — ca unități organice, pe cari le-am văzut că reprezintă forma cea mai prielnică pe care au găsit-o popoarele mai înaintate pentru a-și îndeplini rolul lor de organe ale omenirii, având funcțiunea de a da o întindere cât mai mare vieții și propășirii ei pe pământ. În afară de statele naționale, cari formează *unități organice*, mai sunt însă și alte state, compuse din mai multe popoare sau fragmente de popoare, cari formează la un loc numai o *unitate politică*; e vorba firește numai de popoare adevărate, cu pretențiuni la o viață proprie națională, și nu de popoa-

rele de rassă inferioară — cum sunt d. ex. Țigani la noi — sau de micile fragmente neînsemnate — cum sunt Evreii, Armenii, Lipovenii, etc. — și orice alți imigranți, cari se contopesc cu poporul dominant din statul în care trăesc.

Pe când statele naționale însă sunt o creațiune naturală — născută din mersul natural al evoluției omenirii spre progres — statele eterogene sunt o creațiune artificială, cari-și au fiecare explicarea istorică a necesității care le-a creat, dar al căror viitor depinde de modul cum vor fi ele în stare să-și mai poată îndeplini mai departe funcțiunea de organe ale omenirii, adică să dea maximum de tribut pentru țelurile ei. Spre a ne putea da dar seamă de dreptul la existență și de durata vieții acestor state, e nevoie, mai înainte de toate, ca o cercetare mai amănunțită să ne arate pentru fiecare din ele : 1) necesitățile cari le-au creat și întru cât acele necesități mai persistă și 2) energia pe care sunt ele capabile s'o desvolte ca state astfel formate, și energia pe care ar fi în stare popoarele din cari se compun ele s'o desvolte într'o altă organizare.

Spre o mai comodă cercetare, am împărțit aceste state în 3 categorii, cari trebuiesc examinate fiecare separat: 1) Statele formate prin cucerirea altor state sau popoare mai mici — sau prin alipirea acestora într'un alt mod — de către un stat mai mare ; 2) Statele mici, compuse din fragmente de alte popoare — cum sunt d. ex. așa zisele state tampoane, sau statele dela gurile fluviilor mari, etc. — create numai în vederea unor interese de politică generală trecătoare

și 3) statele compuse din mai multe popoare sau fragmente de popoare, cari conviețuesc pe acelaș teritoriu, unite între ele în vederea satisfacerii în comun a unor interese identice — politice, economice, de apărare, etc., — însă bazate pe respectul reciproc și garantarea drepturilor lor naționale. Să le examinăm dar pe fiecare în parte :

I. Caracteristica statelor din prima categorie este subjugarea unui sau mai multe popoare mai mici — sau fracțiuni de popoare — de către un popor mai mare, care — după raporturile nivelului de putere și cultură dintre ele — le impune, mai mult sau mai puțin, anume sarcini, precum și felul său de viață și cultură. Intru cât privește *starea materială*, popoarele subjugate, în unele state, sunt tratate ca popoare cucerite și atunci ele stau foarte rău, trebuind să muncească pentru cuceritor; așa sunt d. ex. popoarele de prin colonii, popoarele cari au fost subjugate de Turci, etc. În alte state însă sunt tratate pe picior de egalitate cu poporul dominant și pot dar să se bucure și de o viață materială prosperă — câteodată mai prosperă chiar decât a conaționalilor lor cari formează state libere, — cum erau d. ex. unele din popoarele vechii monarhii austriace.

Interesele cuceritorului fiind de a trage cât mai mari foloase pentru sine din bogățiile țerii cucerite, din puterea de muncă a acelor popoare, din capacitatea lor de apărare contra dușmanilor statului, etc., el are și interesul să caute — după gradul său de cultură — de a pune în valoare acele bogății prin lucrări tehnice și investiții costisitoare și de a înălța

nivelul poporului prin instrucție, printr'o bună administrație și justiție, prin întreținerea ordinii sociale, apărarea teritoriului ș. a. m. d. Toate acestea, firește, profită însă și cuceritului și ridică și la el nivelul general cultural, atât al țerii, cât și al poporului, cel puțin întru cât privește dezvoltarea aptitudinilor sale pentru producerea bunurilor economice.

În schimb însă, poporul dominant are tot interesul de a înăbuși la popoarele subjugate orice dezvoltare a acelor însușiri specifice naționale, cari constituiesc individualitatea lor etnică și cari dau adevărata bază a progresului și energiei unui popor; aceasta firește, fiindcă, dând naștere unei culturi naționale diferite de cea oficială a statului, duc în mod fatal la diferențieri și la tendințe separatiste, adică slăbesc puterea statului înăuntru și în afară. Încercări de desnaționalizare și asimilare prin școli, armată și tot felul de instituțiuni publice, sau prin mănținerea în stare de inferioritate — ca în vechea Rusie, — prin alcoolism, ignoranță, etc. în clasele de jos ale populației; încercări de pervertirea simțului național, fie prin religie, fie prin devierea sa spre afaceri lucrative sau chiar prin corupție, persecuție, etc., la clasele de sus și la intelectuali; acestea și multe altele sunt mijloacele obișnuite pentru a înăbuși în germene orice aspirație la o viață națională.

Dacă poporul subjugat este dintr'o rasă inferioară, el nu poate rezista contra acestor mijloace și-și pierde individualitatea sa, dispărând încetul cu încetul spre a fi înlocuit de poporul cuceritor; dacă e însă un popor bine dotat și cu puterile sale elementare nealterate, atunci toate acele măsuri — cari, cel mult, fac câteva

victime în clasa de sus — provoacă o reacțiune puternică; atunci, încetul cu încetul, din rezervoriul mare de energii al poporului, apar treptat tot mai mulți apostoli oțeriți pentru a duce lupta pentru deșteptarea națională. O asemenea luptă, pentru trezirea acelor forțe latente, cari constituiesc puterile specifice ale organismului și individualitatea unei națiuni, odată pornită, nu mai poate fi apoi oprită prin nici un mijloc artificial: e ca o primăvară, care trezește de odată pornirea spre dezvoltare a puterilor germinative din toate semințele aflate într'un pământ roditor, spre a da naștere la o nouă viață. Ea se manifestă mai întâiu printr'o luptă pentru dreptul de a participa la administrația și conducerea statului și ajunge apoi în curând la o luptă pentru dreptul la viața națională și crearea unui stat separat.

Poporul cuceritor, pentru a nu se slăbi prea mult puterea statului și a-l expune dușmanilor din afară, e silit mereu la concesiuni și compromisuri și pe terenul cultural; și acestea accentuează și mai mult diferențierea între populațiuni, până ajunge la un moment când separațiunea e inevitabilă. Concede statul dela sine recunoașterea completă a drepturilor naționale a popoarelor ce-l compun, atunci ele pot continua să mai formeze încă pentru un timp un stat, unindu-se pe baza altor interese comune (cum ar fi fost d. ex. în Ungaria, dacă legea naționalităților dela 1868 s'ar fi aplicat sau cum ar fi în statele federative de azi). Dacă însă el nu se poate hotări la o asemenea concesiune radicală, atunci prăbușirea întregului stat e fatală; căci dacă înăbușirea artificială a vieții naționale a acestor

popoare continuă, ea este o paralizare a forțelor lor și deci o slăbire a energiei totale a acestui stat; iar dacă viața națională se desvoltă, cu toată această înăbușire, forțele statului se paralizează prin luptele dintre naționalități și energia sa se micșorează proporțional. În orice caz dar puterea statului slăbește din ce în ce mai mult, așa că la prima complicațiune internațională bazele sale se clatină.

Evoluția viitoare dar a acestor state duce în mod fatal — după legile progresului omenirii — la desfacerea lor în state naționale. Așa sau desfăcut în state naționale — adică în unitățile organice din cari erau compuse — toate imperiile mari vechi create prin cuceriri, și așa se vor mai desface și cele ce au mai rămas sau cari se vor mai creă din nou; căci natura urmărește țelurile ei mari cu perseverență, fără a se lăsa incomodată în opera ei de timp, mai mult sau mai puțin îndelungat, de care e nevoie pentru a-și restabili drepturile.

II. Interesele politice ale marilor puteri, a căror influență se întinde peste tot globul, le-a făcut să creeze în mod artificial diferite state mici, fie ca state tampoane — pentru a putea evita mai bine fricțiunile directe între ele, cari pot duce la conflicte armate — fie pentru a neutraliza gurile marilor fluvii și a le feri de o influență unilaterală, fie pentru a-și elimina un obiect de discordie asupra unui teritoriu asupra căruia au mai mulți pretenții ș. a. m. d. (ca exemple Belgia, Luxemburg, etc.). Ele au ales pentru acest scop fragmente din alte popoare — după cum le convenia mai bine intereselor lor — și, dându-le numele geografic al pro-

vinciei pe care o locuiesc, fără ca aceasta să aibă vreo legătură cu naționalitatea popoarelor, au creat din ele state.

Toate aceste state sunt creațiuni artificiale, căci de fapt ele nu au un interes propriu de existență, și fiecare popor duce numai viața materială comună cu statul din care face parte, pe când viața culturală o are comună cu conaționalii săi din alte state. Astfel fiind, puterea de apărare a acestor state în contra dușmanilor din afară nu provine din dezvoltarea forțelor lor proprii — cari firește sunt insuficiente, — ci numai din sprijinul și interesul la existența lor a celorlalte state. Viața lor, ca state, este dar trecătoare, și necesitatea politică care le-a creat. Pe acestea, dar, evoluția le duce în mod fatal la desfacerea lor în state naționale și — conform principiului economiei forțelor — la alipirea fragmentelor de popoare de trunchiurile din cari și-au luat naștere; aceasta cu atât mai mult, cu cât această alipire reprezintă forma de organizare, în care aceste fragmente de popoare pot să-și desfășure mai bine forțele lor, spre a da maximul de contribuție țărilor luptei omenirii.

III. Statele din a treia categorie sunt cele ajunse pe o treaptă mai înaltă a evoluției, cum ar fi d. ex. Elveția. Popoarele din cari se compun ele au toată libertatea de a-și dezvoltă viața lor culturală națională și — dacă sunt fragmente din alte popoare mai mari — de a duce viața culturală comună cu poporul din care și-au luat naștere. Ele nasc tocmai din nevoia ca mai multe fragmente de popoare, cari locuiesc pe acelaș teritoriu, să găsească un mod de viață, bazat pe

respectul r ciprocal al individualit  ii  i drepturilor lor na ionale. Statul, astfel format, le une te dar pe toate terenurile unde au interese comune — politice, administrative, judiciare, economice, militare, etc. —  i lasă liberă dezvoltarea fiecăruia' pe terenul culturii sale na ionale. Chiar dacă interesul general cere c teodată  i mici concesiuni reciproce pe terenul național, ele ajung în totdeauna la o  n elegere; căci, prin acestea, nu na ionalismul adevărat — fecund  i creator — este atins, ci mai mult numai acele excrescen e sterile, provenite din exagerarea na ionalismului  i cunoscute sub numele  ovinism, xenofobism, etc., cari constituiesc o pedic  a propășirii unui popor  i de cari o națiune cultă caută a se sc p  cu bucurie.

Aceste state dar, astfel constituite, sunt singurele dintre statele eterogene cari îndeplinesc o funcțiune reală  i durabilă pentru omenire; aceea de a găsi baza unei conlucrări în armonie —  n loc de a se sf  i  reciproc  i a- i paraliza puterile — a mai multor popoare cari locuiesc amestecate pe un teritoriu comun  i de a le garantă dezvoltarea lor pa nic  — unul l ng  altul, — urm nd fiecare pornirilor  i aspira iunilor sale firești. Ele dar, cu toată aparen a contrarie, nu sunt o creațiune artificială, ci formarea lor răspunde la o necesitate a mersului normal al evoluției  i au deci dreptul la viață  i mai departe. Mai mult încă, ele reprezintă totodată  i un ideal, către care mersul natural al evoluției împinge pe toate acele fragmente de popoare cu preten ie la o via   proprie, cari convie uesc pe un teritoriu comun, spre a- i pute  garantă dezvoltarea mai departe  i păstrarea individualit  ii lor na ionale.

c. Statele federative și Confederațiunile de state.

Din cele de până acum am văzut că mersul general al evoluției omenirii — în tendința sa spre găsirea unei stări de echilibru între popoarele ce o reprezintă — duce la reorganizarea tuturor acelor state eterogene, bazate pe cuceriri și pe interese politice trecătoare, și la formarea de state naționale de către acele popoare, cari, locuind singure pe un teritoriu propriu, dispun de o energie suficientă pentru a îndeplini țelurile ei superioare. Acest drept natura îl dă atât popoarelor mari, cât și celor mici, cu singura condiție, să fie capabile de a desfășura forța și energia necesară pe teritoriul ce-l ocupă.

Dacă însă cultura națională și civilizația dezvoltată de un popor mic, însă capabil, poate prin originalitatea ei aduce contribuțiuni însemnate — și câte odată chiar nelintrecute — la progresul omenirii, în multe privințe totuși, un popor mare are avantaje importante asupra celor mici. Mai cu seamă întru cât privește dezvoltarea culturii materiale, ca de ex. mijloacele de perfecționarea și ameliorarea condițiilor mediului natural, mijloacele de apărare contra dușmanilor, producțiunea și distribuțiunea bunurilor economice, etc. și în general tot ce constituie așa zisa activitate civilizatorie a statului; pentru toate acestea munca e cu atât mai lesnicioasă și rezultatele cu atât mai mari, cu cât întreprinderea e așezată pe o bază mai largă.

Cum țelul evoluțiunii este perfecționarea și cum organizările nu sunt decât mijloace în vederea acestui scop, este evident că evoluțiunea mai departe a statelor tinde la găsirea unor forme de organizare, care să permită popoarelor, atât dezvoltarea culturii lor ideale pe baze naționale cât și dezvoltarea culturii materiale pe baze mai largi. Dacă dar interesele materiale sau cele de apărare națională etc. o cer, statele naționale — și mai cu seamă cele mici — odată formate, pot încheia între ele tot felul de convențiuni, legă alianțe, creă ligi și orice fel de alte legături sau organizări, prin cari și-ar putea totodată asigura mai bine conservarea existenței și aspirațiunilor lor.

Formele de organizare însă — găsite până astăzi — cari garantează mai bine ajungerea acestor scopuri sunt:

1) *Confederațiunea de state*, în care mai multe state libere stabilesc o legătură organică între ele, având un guvern central pentru anumite ramuri de activitate publică — politica externă, apărarea națională, etc. — și păstrându-și absolută libertate pentru toate celelalte. Legăturile acestor state între ele s'ar putea compara cu cele stabilite prin *Carteluri* în viața economică, și

2) *Statele federative*, în cari legăturile dintre statele componente sunt mai intime — contopindu-se toate într'un singur stat, — iar vechile state își conservă organizarea autonomă numai pentru un număr mai mic de chestiuni de gospodărie internă. Legăturile acestor state între ele ar corespunde mai mult celor stabilite prin *Trusturi* în viața economică.

Desvoltarea acestor nouă forme de state — care reprezintă un mare progres — este abia la începutul ei și le este rezervată încă o mare desfășurare în viitor, ea reprezentând noua stare de echilibru, către care este împinsă organizarea statelor în viitoarea evoluție a omenirii. O nouă formă, care pare a se ivi acum cu «*Liga națiunilor*», ar fi firește — dacă va fi bazată pe respectarea și apărarea drepturilor fiecăruia — un pas și mai înaintat în această direcție; rămâne să vedem numai modul cum se va concretiza ea.

Toate aceste legături dintre statele naționale — sub orice formă s'ar face ele sau orice organizare li se va da, pentru a putea fi conforme cu legile biologice ale progresului și deci durabile — nu se vor putea însă niciodată întinde până la confundarea vieții și culturii naționale cu aceea a unui alt popor; căci aceasta aduce cu sine în mod fatal slăbirea energiei vitale a poporului și deci dezarmarea sa în lupta pentru existență. Un popor, ale cărui însușiri firești cari constituiesc naționalitatea sa sunt înăbușite, și se lasă a fi silit să ducă viața culturală și lupta pentru aspirațiunile unui alt popor, decade pentru totdeauna — oricât ar fi el de altfel de viguros — într'un fel de sclavie morală, care-l duce la degenerare și la pierderea existenței. Numai viața națională, bazată pe o cultură proprie, înaltă pe un popor și-i dă tăria să-și afirme dreptul la existență — prin modul cum își îndeplinește misiunea superioară față de omenire — și să-și apere statul, oricât de mic ar fi el, în lupta pentru viață și progres.

**d. Statele coloniale. Însemnătatea lor
pentru evoluția omenirii și pentru răspândirea
culturii și civilizației.**

La începutul acestui studiu, tratând despre popoare, am arătat că evoluția unui organism — popor, stat, națiune — poate fi concepută ca o serie infinită de stări de echilibru cari se succed una alteia, provenite din lupta continuă dintre mediul intern și cel extern. Considerând omenirea întreagă ca un asemenea organism, vedem că ea, după ce s'a format ca atare prin înmulțirea speciei *Homo sapiens* pe pământ și s'a împărțit în mai multe popoare — de o energie vitală, manifestată prin gradul lor de cultură neegală — a găsit — în lupta pentru lățirea și propășirea ei — una din aceste stări de echilibru în formarea acelor „*State politice*“, în cari un popor mai înaintat subjugă pe altele, pentru a le impune cultura sa și a le forța să ducă lupta pentru realizarea țelurilor și aspirațiilor sale. Unele dintre popoarele subjugate, însă, cari erau dela natură mai bine dotate, dezvoltându-și treptat puterile și individualitatea lor — și putând duce astfel singure cu mai mult succes lupta pentru existență — s'au început a se emancipa; atunci o nouă stare de echilibru a trebuit să fie creată între popoare, și aceasta s'a găsit prin formarea „*Statelor naționale*“ pe teritoriul ocupat de fiecare popor.

Noi am arătat însă că și în aceste state naționale, atât poporul, cât și mediul de traiu, evoluând neconținut și influențând mersul evoluției, echilibrul creat devine iarăș nestabil, așa că atunci nevoia găsirii unor nouă stări de echilibru se impune mereu.

Cea mai mare schimbare se petrece în mediul social al acestor popoare, unde, din cauza înmulțirii prea repezi a populațiunii, condițiunile de viață se îngreuează cu atâta mai mult, cu cât perfecționarea mediului—și în special producția hranei și a altor bunuri economice — nu merge crescând paralel în aceeaș măsură. Unul dintre mijloacele pentru evitarea acestor dificultăți și pentru crearea unor nouă stări de echilibru a fost găsit în *Emigrarea* spre țările mai puțin populate, din cari astăzi nu au mai rămas însă decât acelea în cari condițiunile naturale de viață sunt cu mult mai grele. Aceste emigrări, de astădată, nu se mai fac însă ca în epocile primitive, când un întreg popor părăsiă habitatul său pentru a-și alege un alt teritoriu mai convenabil; acum ele se mărginesc numai la acel plus de populațiune, care, nemai putându-și satisface nevoile de viață în vechiul teritoriu, e silit să plece în alte țeri.

Un exemplu recent, foarte instructiv, pentru nevoia acestor emigrațiuni, ni-l oferă Germania, unde, populațiunea crescând în 45 ani (de la 1871 — 1916) de la 41.058.000 milioane la 68.000.000 locuitori, au ajuns să emigreze anual câte 173.000 oameni. De îndată ce s'a organizat însă o industrie mare, anume pentru a se da o ocaziune acestui plus de populație ca să-și poată agonisi viața în țară, emigrările au scăzut la 22.231 suflete (în 1890) și au rămas la această cifră; căci, în această epocă, comerțul exterior german, urcându-se de la 6 miliarde mărci la 22.54 miliarde anual, le asigură cu îndestulare și aci câștigul vieții.

Crearea grabnică însă a acestei industrii improvizate, fără de a avea toate condițiile naturale de producție

în țară, a făcut necesară aducerea din toată lumea a materiilor prime (pentru 3.393 milioane M în 1913) și a hranei lucrătorilor ei (pentru 3.077 milioane M); aceasta a adus însă și nevoia creării unei enorme flote comerciale (în 1913 au intrat în porturile germane 89.328 vase cu pavilion german și 26.600 vase streine) și a unei flote de războiu corespunzătoare, pentru apărarea acestei din urmă. Războiul actual a dovedit că toată această oprire artificială a procesului natural al emigrărilor, adică concentrarea într'un teritoriu a unei populații mai mari decât este el capabil s'o întreție din propriile resurse, eră din multe puncte de vedere și o slăbire a statului.

Tot atât de instructive exemple ne oferă și Italia, unde populația, crescând mai mult 'decât resursele teritoriului ei pot s'o întrețină, e nevoită să emigreze în alte țeri pentru a-și câștiga viața; și tot astfel e cu Anglia, etc. Acesta e un proces natural al unei națiuni viguroase, care, în loc de a recurge la mijloace artificiale pentru a opri creșterea populației și în loc de a importa prea multe alimente și a-și crește mizeria în țară, preferă să permită o emigrare sistematizată a plusului de populație, spre a popula cu neamul ei părți nouă de pe suprafața pământului.

Nu tot astfel pot fi judecate însă emigrările din Ungaria și Galiția, țeri cari exportă alimente și totuș exportă și oameni. Aci nu e un proces natural, ci o politică nesănătoasă națională și economică, care, continuată, nu poate duce decât la descompunerea și prăbușirea statului.

Acest plus de oameni dar, din țerile cari începuseră

a se suprapopulă, înarmați cu știința și cu mijloacele tehnice ale patriei lor, pornesc spre țerile transoceanice, slab populate însă cu condiții naturale grele, constrâng acolo încetul cu încetul pe poporul băștinaș de rasă inferioară să muncească după prescripțiile sale și, învingându-l, caută apoi să modifice tot mai mult acel mediu natural dificil și să creeze condiții favorabile de viață.

Astfel se nasc „*Statele coloniale*“, unde poporul băștinaș de rasă inferioară face munca fizică, iar poporul imigrat de rasă superioară munca intelectuală și organizarea ei. Încetul cu încetul, poporul de rasă superioară înlocuește pe cel de rasă inferioară, care se retrage tot mai mult spre locurile cu condiții naturale extreme — unde poporul dominant deocamdată nu se mai poate stabili și astfel statele coloniale se transformă încetul cu încetul în „*State naționale*“ ale poporului imigrat, cu o clasă de muncitori fizici din populația autohtonă.

Fragmentele de popoare de rasă superioară emigrate în colonii, dezvoltându-se aci mai departe într'un mediu de traiu special, înmulțindu-se și amestecându-și sângele prin încrucișări, își formează după un număr de generații o individualitate proprie, mai mult sau mai puțin distinctă de a poporului din care și-au luat naștere, astfel că constituie o *Națiune* separată.

Cu modul acesta, prin înlocuirea raselor inferioare de pe alte continente cu fragmentele emigrate ale popoarelor din rasele superioare, cari ajung a constitui aci state naționale, omenirea perfecționează mediul de traiu din nouă teritorii — creând nouă posibilități de viață în acele țeri — și realizează astfel tot mai mult țelurile ei,

de a lăți neconținut viața omenească pe suprafața globului, cât și de a o perfecționa prin cultură și deci de a pune stăpânire tot mai completă pe întreaga suprafață a pământului.

Istoria lătirii popoarelor de rasă albă asupra întregului glob ne este cea mai bună ilustrație pentru modul cum omenirea străbate încetul cu încetul pretutindeni, pentru a răspândi și perfecționa viața ei pe pământ prin migrațiuni și colonizări.

Pornind la un moment dat din Europa — după unii (Biedenkapp) din regiunile nordice ale Mării Baltice, după alții (Klaatsch și Hauser) din părțile locuite de *Homo aurignacensis*, din care probabil și-ar trage originea Arienii — a ajuns până în India anterioară și în tot Sudvestul Asiei, închegându-se acolo în diferite popoare, cari au populat acele regiuni formând statele cele mai vechi. De acolo au pornit iarăș treptat spre Europa diferite ramuri în diferite epoce, formând de o parte popoarele mediteranee, iar de alta cele centrale și cele nordice (*Homo mediterraneus*, *Homo europaeus* și *Homo alpinus*). Acestea s'au întins aci încetul cu încetul, populând întreg continentul, amestecându-se între ele, cât și cu popoarele autohtone și formând astfel diferitele popoare, din cari apoi unele au putut a se închega în state.

Prin înmulțirea mai departe a populațiilor însă, condițiunile de viață devenind și în Europa mai grele — și cum știința și tehnica nu erau încă pe atunci ajunse la acel grad de dezvoltare ca să permită o exploatare mai intensă a bogățiilor solului și o sporire mai considerabilă a producției lor — diferite popoare au

Început a trimite coloniști spre țeri nouă, pentru a găsi puțința agonisirii mai ușoare a vieții. Aceste emigrațiuni nu au mai pornit însă deodată, în massă, ca cele vechi, ci numai strecurându-se încetul cu încetul. Începându-se sub formă de comerț — la care popoarele navigatoare au început a se deda încă de pe timpul vechilor Cretani și apoi Fenicieni, Greci, Romani, Cartageni, etc., — ele au luat proporții tot mai mari, până ce în timpurile mai recente Spaniolii, Portughezii, Genovezii, Venețienii, Vikingii, Normanii, Olandezii, Englezii, Hanseații și mai în urmă Francezii și Germanii au pornit treptat la asemenea colonizări mai sistematice. Ei au început mai întâiu a se așeza în alte țeri spre a înlesni schimbul de produse, luând pentru produsele lor mai perfecționate mărfurile brute ale diferitelor popoare. Din acestea apoi s'au format *coloniile comerciale* din porturile transoceanice, cari, numai cu încetul, au străbătut și interiorul țărilor spre a organiza și producția.

După această *infiltrațiune prin comerț*, care a format primul pas al colonizărilor de fapt, abia cu mult mai târziu au urmat ocupațiile militare, cari au permis o colonizare mai sistematică, dând încetul cu încetul naștere la formarea de popoare și state coloniale.

Desvoltarea mai departe a dus apoi pe unele din aceste state astfel formate la emanciparea lor de statele de cari depindeau și la crearea de *state independente naționale* — cu un substrat autohton — bazate pe desvoltarea mai departe a firii caracteristice a poporului dominant, astfel cum s'a modificat și s'a format el în condițiile speciale ale noului mediu de traiu din aceste țeri.

O ochire generală asupra statelor din celelalte continente ne permite să vedem diferitele stadii ale mersului procesului acestei evoluții. Astfel, avem astăzi: a) Simple colonii de comercianți, agricultori, industriași, etc., ca d. ex. Germanii din Chile, din S-ta Cătharina (Brazilia), Italienii de pe coastele Africei, etc.; b) Colonii făcând parte integrantă din organismul statului dominat și administrate prin funcționari de ai săi, ca d. ex. Siberia, coloniile germane, coloniile olandeze, etc.; c) State cu o administrație parțială proprie, numită însă de statul dominant, uneori chiar și cu un suveran propriu, d. ex. Indiele, Egiptul și cea mai mare parte din coloniile engleze; d) State cu o administrație proprie, având o libertate de acțiune mai mare, însă tot depinzând până la un oarecare grad de statul dominant, ca d. ex., Australia, Canada, etc.; și e) State independente — mai mult sau mai puțin naționale — emancipate cu totul de statul de care depindeau, d. ex. fostele colonii spaniole și-portugheze din America de Sud, Mexicul, Statele Unite ale Americii de Nord, etc.

Urmărind dar mersul acestor evoluțiuni a statelor, care se formează pe suprafața pământului și care de fapt reprezintă luarea ei treptată în stăpânire de către popoarele mai înaintate—în special a celor din rassa albă,—vedem că factorii principali sunt cultura și civilizația pe care aceste popoare sunt capabile să o desvolte. Popoarele celorlalte rase, mai mult sau mai puțin dotate—constituite sau nu în state—se țin în această luptă până la oarecare limită și îndeplinesc în acest timp un rol în desvoltarea omenirii; după aceasta însă, puterile lor nemai fiind capabile de o nouă desvoltare,

se opresc în loc, cum s'au oprit d. ex. vechea civilizație a Egiptenilor, a Inkasilor din Peru, a Aztecilor din Mexic, etc. și cum pare că e pe cale a se opri acum străvechea civilizație—bazată pe o cultură cu totul originală—a Chinezilor. În mod fatal dar aceste popoare rămân pe o treaptă inferioară—la nivelul culturii pe care o reprezintă și a civilizației pe care au creat-o și deasupra căreia nu se mai pot urcă—și, de îndată ce un popor de o rasă mai înaltă găsește mijlocul de a pătrunde, spre a se instala pe teritoriul lor și a le perfecționa mediul de traiu cu mijloacele sale de civilizație superioare, ele sunt silite să-i cedeze locul. Ele mai continuă apoi cel mult a mai îndeplini un rol interior, în această nouă organizare, care le condamnă la pierderea individualității lor și deci la o treptată dispariție ca popor.

Cu modul acesta dar, pentru omenire, întreaga suprafață a globului devine un imens câmp de irigație, prin ale cărui canale se scurge mereu un lichid fertilizant—cultura și civilizația, —care caută a pătrunde pretutindeni, a schimba fața țărilor pe cari le atinge și a o ridica la un nivel cât mai înalt. Producătorii acestui lichid sunt însă numai anume popoare, iar din concurența între ele rezultă o perfecționare tot mai mare a calității sale și deci a puterii sale fertilizante. Cultura dar, care prin originea ei e națională — făcând parte din firea și sufletul popoarelor cari o produc, — ajunge, prin acest mod de răspândire al produselor ei, universală. Aceste produse, ajunse pe terenuri favorabile din țări îndepărtate de originea lor, încolțesc ca orice sămânță și dau naștere la nouă centre de producție culturală, spre a crea nouă civilizațiuni.

Gr. Antipa. — *Problemele evoluției Poporului Român.*

Cu ajutorul culturii și civilizațiunii dar — bazate pe știință, tehnică, artă și pe dezvoltarea mai departe a tuturor acelor podoabe ale inteligenței omenești — omenirea caută a transforma întreaga suprafață a globului într'un *Paradis*, adică în locuri fertile, cu condiții de traiu prielnice, în cari să găsească cele necesare pentru existență, asemănătoare locului în care s'a dezvoltat ea în copilăria ei și a cărui amintire i-o păstrează fiecare popor în tradițiunile sale. Către această creare a Paradisului pe întreaga suprafață a pământului, în care omenirea să se poată dezvolta și perfecționa tot mai mult, o împing destinele ei naturale și, pentru aceasta, e nevoită să ducă eterna luptă, după marile legi care guvernează lumea organică și întreg universul.

7. Rolul popoarelor în viața omenirii.

Din cele arătate până acum, s'a putut vedea, că înmulțirea și răspândirea din ce în ce mai mare a speciei *Homo sapiens* — care, prin activitatea ei civilizatorie, ameliorează condițiunile de viață și creează neîncetat nouă posibilități de traiu pe întreaga suprafață a globului — stabilește, între elementele la început izolate ale acestei specii, legături din ce în ce mai strânse, spre a forma din totalitatea lor o singură unitate organică superioară, «omenirea». Popoarele, ca elementele din cari e compusă această unitate, devin acum organele ei, având fiecare a îndeplini o funcțiune anumită în interesul întregului organism din care fac parte. Ele nu mai pot duce o viață complet independentă unele de altele, trebuind de acum să con-

lucreze toate în mod armonic și să îndeplinească fiecare un rol determinat în lupta pentru realizarea țărilor existenței omenirii pe pământ. Și între popoare dar, ca organe ale omenirii, se stabilește cu modul acesta — ca și între indivizi — nevoia diviziunii muncii, bazată pe specializarea în vederea rolului ce au a-l îndeplini, iar dela modul cum știe și poate fiecare să-și îndeplinească acest rol, depinde dreptul său de existență.

Se cuvine dar să analizăm ceva mai de aproape și această chestiune, spre a vedea care anume e rolul popoarelor în evoluția omenirii și cum pot ele să-și îndeplinească mai bine această funcțiune. E cu atât mai necesar să examinăm și această chestiune, cu cât în capitolul următor al acestui studiu, rămânând să tratăm în mod special evoluția poporului român și să tragem liniile mari ale dezvoltării sale în viitor, potrivit rolului pe care natura îl impune să-l îndeplinească, vom avea nevoie de a stabili legăturile naturale ale acestei chestiuni cu evoluțiunea popoarelor în general și cu rolul ce li se cuvine în viața și evoluția omenirii.

Firește că, în linii generale, se poate zice că fiecare popor este dator să dea o contribuțiune cât mai mare pentru înmulțirea, răspândirea și perfecționarea neamului omenesc pe pământ. În ce mod poate însă el realiza aceasta? căci concurența — care între popoare este cel puțin tot atât de grea ca și între indivizi — nu îngăduie nici unuia de a ocupa un loc în natură fără de a-și îndeplini rolul care-i revine în mod natural. Acest rol dar nu este facultativ, ci este determinat pentru fiecare popor, pe de o parte, de mediul de traiu

pe care-l iocuește el, iar, pe de alta, de calitatea în-sușirilor sale firești și de gradul lor de dezvoltare.

Cum suprafața pământului nu este uniformă și prezintă o infinitate de variațiuni ale mediului de traiu, cu condițiunile cele mai extreme de viață, trebuie ca fiecare popor, înainte de toate, să fie în stare a dezvoltă, pe teritoriul pe care-l ocupă, cu condițiunile de viață care-l caracterizează, maximul de activitate civilizatorie ce se poate, care să permită o înmulțire, o răspândire și o perfecționare cât mai mare a vieții populației sale. Firește dar, că nu e vorba de acea activitate civilizatorie superficială a statelor cuceritoare sau a capitalismului modern, care, construind câteva orașe, căi ferate, fabrici etc. în vederea exploatării unor bogății naturale, lasă restul țerii și populația autohtonă în starea în care au găsit-o. E vorba din contra de o civilizare profundă, ca fiecare părticică din teritoriu să fie pusă în stare prin munca și înțelepciunea poporului, dezvoltată prin cultură și organizată, să dea maximul și optimul de foloase pentru viața și propășirea să, și prin aceasta deci și pentru a omenirii întregi.

Pentru a se putea ajunge la un asemenea ideal, trebuie, înainte de toate, ca fiecare popor să fie perfect adaptat la condițiile naturale de viață ale țerii sale și să aibă totodată și elasticitatea necesară de a se putea adapta mereu la nouăle condiții ce i se creează: prin cerințele exterioare, prin starea generală a progresului civilizației lumii și chiar prin modificările provenite din propria sa activitate.

Intru cât privește condițiunile naturale, e știut că ele diferă dela o țară la alta și că fiecare are parti-

cularitățile ei speciale, cari o caracterizează și o disting de alte țeri chiar apropiate; la toate acestea poporul care o locuște trebuie să fie perfect adaptat, spre a putea trăi și desvoltă o civilizație, așa cum natura ei o cere. Nu ne gândim numai la mediile extreme cari impun condiții grele de viață, la cari numai printr'o îndelungată și profundă adaptare, câștigată cu enorme sacrificii, s'au putut acomoda anume popoare—ca d. ex.: locuitorii pădurilor veșnice ecuatoriale adaptați la viață în căldurile umede tropicale, Eschimoșii, Samoezii, locuitorii Țerii de Foc, etc., adaptați la frigurile și ghețurile polare ș. a. m. d.—cari deci rezolvă o problemă însemnată a omenirii, răspândind și perfecționând viața ei până și în aceste regiuni imposibile. Dar chiar micile diferențe de: climă, orografie, hidrografie, faună și floră, distribuția apei și a vegetației, apropierea de mare sau fluvii, condițiunile naturale sanitare, calitățile solului, bogățiile miniere, căile naturale de comunicație, vecinii, etc., apoi: densitatea populației, condițiile de hrană, raporturile stabilite dintre oameni, gradul general de civilizație al țerii, gradul de cultură al poporului, condițiunile de producția, distribuția și schimbul bunurilor economice ș. a. m. d.; toate acestea la un loc dau unei țeri o caracteristică specială și constituiesc condițiuni speciale de viață, la cari poporul trebuie să fie perfect adaptat, atât pentru a trăi cât și pentru a-și putea desfășura puterile sale.

Fiecare popor, numai printr'o viață și muncă îndelungată—legată de marile sacrificii pe cari le cere *Selecțiunea telurică*—a putut să-și acomodeze organismul său acestor condițiuni speciale, să-și reguleze viața până

În cele mai mici detalii după cerințele mediului natural și să-și potrivească felul de muncă și al întregii sale activități, după felul bogățiilor naturale din această țară. Numai el, prin viața îndelungată pe acest teritoriu, a putut să-i afle toate tainele și, prin activitatea sa, să-i îmblânzească puterile vrăjmașe existenței sale și să-l facă rodnic. Afirmarea că poporul este un produs al mediului său natural este astăzi recunoscută ca un adevăr științific și poate fi completat cu alt adevăr, că: și mediul de traiu este un produs al poporului care-l locuiește și care l-a modificat prin activitatea sa civilizatorie astfel, încât din primitivitatea aspectului țării ajunge a nu mai rămâne decât relieful pământului.

Între popor dar și teritoriul său este o legătură organică indestructibilă ; fiecare participă din acest teritoriu reprezintă totodată și o bucată din viața poporului, ba chiar din sufletul său ; căci munca și inteligența cheltuită de nenumărate generațiuni, pentru cultivarea pământului și a celorlalte bogății naturale și pentru perfecționarea lor în toate direcțiile, le-a legat pe vecie de sufletul său.

De aceea și sentimentul, care apare ca cel mai puternic în toată viața și felurile de manifestare ale unui popor, este cel al iubirii de țară, pe care el o numește «*Patrie*». De aceea dar numai poporul băstinaș — dacă e bine înzestat dela natură și e în deplinătatea puterilor sale — poate fi acela care va fi mai bine în stare să facă, ca, prin munca și inteligența sa, fiecare participă din teritoriul său să fie pusă în stare de a da maximul și optimul pentru răspândirea și propășirea vieții omenești în acele locuri ; căci numai el are pre-

gătirea necesară — printr'o continuă adaptare a organismului, minții și sufletului său — să aducă asemenea sarcină la îndeplinire.

Pentru a-și putea însă îndeplini această îndatorire, trebuie ca puterile și munca acestui popor să fie din ce în ce mai dezvoltate și mai organizate. El trebuie dar, în acest scop, înainte de toate să formeze pe teritoriul său un stat propriu, cu o organizare cât mai perfectă, care să-i permită dezvoltarea unui maximum de energie vitală, atât prin dezvoltarea și înălțarea tuturor însușirilor firești ale indivizilor ce-l compun și prin organizarea lor pe baza principiului diviziunii muncii, cât și printr'o utilizare cât mai perfectă a resurselor naturale ale țării. După cum un individ, pentru a-și putea dezvolta puterile sale și a se apuca de muncă productivă, are nevoie de un adăpost sigur și de unelte, tot astfel și un popor are înainte de toate nevoie de un teritoriu propriu și de un capital de cultură materială și ideală, spre a-și putea constitui în siguranță gospodăria sa — adică statul său, — care sa-i permită să-și desfășure în liniște puterile spre o muncă rodnică.

Noi trăim însă într'o epocă de înaltă civilizație, datorită progreselor vertiginoase ale științei: pulsul vieții omenirii bate astăzi într'un alt tempo decât în timpurile trecute; grație medicinei epidemiile nu mai distrug întregi popoare; grație navigației perfecționate schimbul accelerat de mărfuri înlesnește traiul pretutindeni și împiedică mortalitățile prin foamete; grație aplicărilor științei și organizării capitalului, producțiunea hranei și a celorlalte bunuri economice devine tot mai intensă și zilnic nouă izvoare de bogăție se pun în valoare ș. a.

m. d. Toate acestea fac ca populațiunile să crească astăzi în cu totul alte proporții — mărimdu-și neconținut densitatea — și ca, acolo unde trece, peste limita pe care poate s'o întrețină teritoriul, să caute a emigra în țările unde e mai rară; ele se mișcă ca un lichid în vasele comunicante, căutând să ajungă pretutindeni la același nivel. O nouă luptă se deschide dar astăzi și nouă probleme se impun popoarelor, fie pentru a putea găsi mijloacele de a hrăni o populațiune mai numeroasă pe teritoriul lor, fie pentru a-și feri propriul teritoriu de cotorpiri străine. Oprirea artificială a înmulțirii populațiunii dintr'un stat suprapopulat, spre a ușura pe această cale condițiile de viață, nu este o soluțiune bună, căci duce la degenerarea rasei; pe de altă parte, oprirea imigrației într'un stat cu populația mai rară nu constituie nici ea o apărare sigură contra cotorpirilor străine, căci popoarele cu o populație mai deasă găsesc totuș posibilitatea de a străbate, fie prin infiltrație pașnică, fie cu forța și, în orice caz, individualitatea etnică a poporului este amenințată.

Fiecare popor dar — pentru a-și putea asigura viitorul său — trebuie să fie în stare a-și adapta munca sa la noul «Tempo» al dezvoltării progresului în omenire; și cu cât e mai rămas în urmă pe această cale, cu atâta trebuie ca pașii ce are de făcut să fie mai mari. El trebuie dar cu cea mai mare grabă, pe de o parte, să caute a-și însuși și a-și asimila toate produsele științei și ale civilizației universale și a le aplica la țara sa, pentru a perfecționa mediul de traiu și a pune în valoare bogățiile ei; pe de altă parte el trebuie să caute, tot cu aceeași grabă, a crea toate in-

stituțiunile necesare pentru a putea înălța prin educațiune nivelul cultural al populațiunii și a-i desvoltă și perfecționa puterile și aptitudinile, pentru că, cu o pricepere și îndemânare tot mai mare, să poată, prin muncă intensivă și bine organizată, conlucra la civilizarea tot mai adâncă a țerii sale. Numai astfel, prin educațiune, cultură și știință și prin muncă intensivă bine organizată, poate un popor realiza acea adevărată civilizație profundă — care să se întindă până în cele mai mici colțuri ale țerii sale și până în cele mai joase clase ale populațiunii sale — și a se întări astfel spre a-și apăra teritoriul de cotorpări străine și a se afirma în marea concurență dintre popoare. Toți ceilalți factori cari mai concurează la crearea unei civilizațiuni — cum sunt d. ex. capitalurile și alte asemenea bunuri materiale, — oricât de necesare ar fi ele, au totuș o importanță secundară și vin în urmă dela sine; căci adevăratele bogății ale unei țeri sunt și rămân: *țara* cu bogățiile ei naturale și perfecționate prin munca acumulată a generațiilor trecute, de o parte, și *Poporul* cu puterea sa de muncă, inteligența și comorile sale sufletești, de alta.

Orice civilizație dar, care nu este bazată în prima linie pe desvoltarea acestor factori fundamentali, cari deci nu-și are rădăcinile ei adânci în pământul țerii și în firea poporului care a creat-o, oricât de strălucitoare ar fi ea, nu este decât o improvizație trecătoare, menită să dispară fără urme la prima conjunctură nefavorabilă.

* * *

Un popor, care a știut să-și înalțe firea sa prin cultură, dezvoltându-și puterile și toate comorile sale sufletești, și care a putut prin munca sa organizată și prin știință să desvolte o civilizație originală pe teritoriul ce-l ocupă, nu și-a îndeplinit prin aceasta încă în totul îndatoririle sale față de omenire. El trebuie ca și plusul de energie, ce-i mai rămâne peste necesitățile impuse de problemele proprii țerii sale, să-l consacre țărilor ei și să contribuie astfel cu produsele originale ale culturii și civilizației sale la progresul general al omenirii. Tocmai printr'o participare directă la problemele civilizației universale — prin știință, artă, tehnică, comerț, industrie, colonizare, și creare de nouă centre de civilizație, etc. — se manifestă originalitatea geniului unei națiuni și-i asigură prestigiul în lupta mare a popoarelor pentru progresul omenirii.

8. Invățămintele cari decurg din studiul evoluțiunii omenirii.

În cele de până acum, bazați pe legile evoluției lumii organice, am căutat să analizăm mersul evoluției popoarelor—considerate ca ființe organice—și să stabilim țălurile către cari tinde ea și factorii cari o determină. Această analiză ne permite să facem o serie de constatări, cari pot servi ca învățăminte importante, de cari fiecare popor — așa dar și poporul român — trebuie să se călăuzească în lupta pentru asigurarea vieții și propășirii sale; iată principalele:

1. Fiecare popor — ca parte a omenirii — are un

anumit rol de îndeplinit pentru satisfacerea Țelurilor ei superioare, acela de a contribui cu toate puterile sale la înmulțirea, răspândirea și perfecționarea vieții omenеști pe pămъnt; dela modul cum fiecare din ele știe și poate mai bine să-și îndeplinească acest rol de organ al omenirii depind sorții de izbândă, ce-i are el în lupta sa pentru existență și în concurența cu celelalte popoare, cari tind să-i iea locul.

2. Putința îndeplinirii acestui rol, pe care natura-l impune unui popor, depinde:

a) dela calitatea însușirilor și predispozițiunilor sale naturale—fizice și morale—cari constituiesc puterile sale elementare, adică: constituția fizică, tenacitatea și puterea de rezistență, puterea de reproducție, puterea de adaptare la cerințele mediului, inteligența, voința, simțul estetic, simțul moral, simțul social, simțul național, puterea de asimilare a altor popoare s. a. m. d.

b) dela gradul de dezvoltare și perfecționare a acestor însușiri;

c) dela modul de organizare al acestor puteri elementare în vederea conlucrării lor armonice, pe baza principiilor diviziunii muncii și a economiei forțelor, spre a dezvoltă o energie unitară;

d) dela calitățile mediului în care au a se desfășura aceste puteri;

e) dela modul cum știe poporul să-și întrebuinteze energia sa, astfel dobândită, prin dezvoltarea și organizarea puterilor sale elementare.

3. Prima îndatorire pe care natura o impune unui popor este de a-și dezvoltă și organiza forțele sale, astfel ca geniul său să pòată creă, pe teritoriul pe

care-l ocupă, o civilizație originală cât mai profundă și a satisface astfel, aci mai întâiu, aceste țeluri ale omenirii.

4. Condițiunile naturale variind dela o țară la alta, fiecare popor trebuie în acest scop să fie înainte de toate perfect adaptat și specializat pentru felul de viață și de activitate ce i-l impune teritoriul pe care-l ocupă.

5. Pentru ca un popor să fie în stare a desvoltă maximul de energie vitală de care are nevoie pentru rezolvirea acestor probleme — și de care depinde dreptul său de a exista, — trebuie ca el să formeze pe teritoriul ce-l ocupă o unitate organică de viață și muncă comună, bazată pe ordinea socială — să formeze un *stat național* — care să întrupeze și să dirigă interesele tuturor și să înlesnească:

a) o desvoltare continuă și o organizare cât mai perfectă a tuturor forțelor elementare ale poporului — prin desvoltarea neîncetată și perfecționarea tuturor însușirilor sale naturale, prin trezirea forțelor sale latente și prin organizarea lor în vederea unei colaborări armonice bazate pe specializarea și diviziunea muncii;

b) o ameliorare cât mai mare a condițiilor mediului de traiu și o desvoltare și utilizare cât mai perfectă a izvoarelor naturale de bogăție ale teritoriului; și

c) o producție, o acumulare și o utilizare cât mai intensă a unui cât mai mare capital de cultură materială și sufletească, provenit din munca, înțelepciunea și experiența tuturor generațiunilor trecute și prezente ale acestui popor.

6. *Vieața națională într'un stat propriu* este o condiție indispensabilă pentru ca un popor să poată

scoate din firea sa maximul de energie vitală și de activitate civilizatorie de care organismul său este capabil. Forma optimă de organizare pentru un popor este dar *Statul național*, constituit în limitele teritoriului ocupat de acel popor.

Statele eterogene — dacă nu sunt bazate pe respectarea drepturilor naționale ale popoarelor, conștiente de individualitatea lor etnică, din care sunt compuse — înăbușind dezvoltarea normală a unora din însușirile firești esențiale ale acestor popoare, nu sunt capabile de a desfășura întreaga energie vitală necesară și ajung în mod fatal a se prăbuși și a se desface în state naționale.

Statele eterogene, compuse din popoare mai mici — sau fragmente de popoare — cari conviețuiesc pe acelaș teritoriu, însă bazate pe respectarea reciprocă a vieții lor naționale — cum sunt *statele federative* sau *confederațiunile de state* — reprezintă forma optimă de organizare pentru a asigura viața și propășirea materială și națională a acestor popoare.

7. Agenții principali pentru întărirea și îndrumarea pe calea progresului a unui stat național — prin înălțarea firii poporului și sporirea puterilor sale trupesti și sufletești și prin civilizarea tot mai profundă a țerii sale — sunt: *Cultura* și *Știința*. De aceea prima îndatorire a statului național este de a se îngriji să creeze condițiuni favorabile pentru producerea și răspândirea lor în țară și a înlesni poporului să folosească cât mai mult de produsele culturale ale altor popoare și de civilizațiunea universală.

8. Fiecare popor — cu pretenții la o viață proprie

— pentru a da măsura puterilor sale vitale și a-și stabili astfel prestigiul și dreptul său la existență față de celelalte popoare, trebuie să caute a contribui cu produsele originale ale culturii și civilizației sale la progressul general al omenirii și al civilizației universale.

PARTEA II

EVOLUȚIA POPORULUI ROMÂN

Pe baza constatărilor, trase din aplicarea legilor biologice ale evoluțiunii lumii organice asupra omenirii și popoarelor ce o compun, vom examina acum, din acelaș punct de vedere, și problema specială a evoluției poporului român, spre a vedea ce învățăminte putem trage pentru îndrumarea sa pe calea progresului. Firește că nu poate fi vorba de a schița un program — oricât de general ar fi el, — ci numai de a face câteva constatări și a ne clarifica asupra unor principii, de cari va trebui să ținem seama la încheierea și organizarea noului nostru stat și la activitatea ce vom avea a desfășura în acest scop.

Să căutăm dar, prin aplicarea mai departe a acestor principii asupra poporului nostru—considerat ca ființă organică—să stabilim:

1) Cari sunt *telurile* speciale pe cari natura le impune vieții acestui popor, și cari deci constituiesc aspirațiunile naturale către cari trebuie să tindă el;

2) Cari sunt *factorii* cari condiționează evoluția sa, și deci modul cum putem să-i influențăm pentru a-i înlesni satisfacerea acestor aspirațiuni; și

3) Care este modul cum trebuie el să-și *desvolte* și să-și *organizeze* *puterile* sale și cum să-și *perfecționeze* *mediul* de traiu și să valorifice bogățiile naturale ale țerii, spre a putea desfășura energia de care are nevoie pentru a-și asigura viața și propășirea între popoarele lumii.

Din cele precedente am putut vedea însă, că rolul pe care natura îl impune unui popor a-l îndeplini—și care hotărăște aspirațiunile pe cari poate să le aibă acest popor—nu depinde de bunul său plac, ci este determinat: pe de o parte, de mediul în care trăește el, iar pe de altă parte de calitatea însușirilor și predispozițiunilor sale firești și de gradul lor de dezvoltare și organizare, adică de armele de luptă de cari dispune acest popor. Pentru a putea dar răspunde la aceste întrebări, e nevoie să ne clarificăm mai întâiu asupra următoarelor chestiuni:

1) Cari sunt însușirile firești ale poporului român, cari constituiesc puterile sale elementare și deci armele sale principale în lupta pentru existență.

2) La ce grad de dezvoltare și organizare au ajuns ele, care este adică *starea sa culturală*?

3) Cari sunt condițiile speciale de traiu ale mediului în care poporul român are a-și desfășura viața sa și a o desvoltă mai departe? Ce puteri vrăjmașe și ce foloase prezintă el existenței sale? La ce grad de perfecționare a ajuns acest mediu, care adică este *starea civilizațiunii* sale?

INTRODUCERE

Soarta popoarelor — ca și a oricărei alte ființe — este de a duce o necontenită luptă pentru satisfacerea nevoilor și aspirațiilor lor. Progresele realizate și succesele obținute nu le lasă timpul de odihnă, căci aceste singure aduc alte probleme nouă, atât pentru consolidarea acestora cât și pentru asigurarea mai departe a vieții și propășirii lor.

Poporul nostru, fiind astăzi pe cale de a forma un stat unitar în limitele pământului ocupat de dânsul, și-a satisfăcut în această privință idealul său astfel, cum cei mai mulți n'ar fi avut încă îndrăzneala să și-o închipuească. Această unire a tuturor ramurilor din cari se compune el — înfăptuită cu arma vitejilor soldați și pregătită prin dorința arzătoare din inimile fraților răspândiți în atâtea țeri — nu ne îndreptățește însă la odihnă și nu ne dă nici răgazul de a perde timpul sărbătorind această izbândă. Ea ne deschide din contră o nouă luptă, pe alte căi, pentru a consolida succesele dobândite și a pune bazele dezvoltării ulterioare.

Firește, înainte de toate, trebuie ca diferitele ramuri ale acestui popor — cari au fost supuse la regimurile și influențele, atât de diferite, ale statelor de cari au

fost subjugate—să se poată reculege, astfel ca însușirile și pornirile naturale caracteristice neamului nostru—până acum înăbușite — să poată ieși la iveală, spre a forma baza comună de dezvoltare și aspirațiunile către cari să tindem cu toții. Apoi mai trebuie ca micile diferențe și asperități cari ne separă astăzi să fie înlăturate, spre a face loc numai conștiinței intereselor mari și permanente ale neamului și ale noului stat ce-l formează el, pentru realizarea cărora trebuie de acum înainte să luptăm cu toții uniți într'un singur gând și într'o singură voință de a birui.

Tocmai de la justa și grabnica recunoaștere a acestei baze comune de dezvoltare—care dictează aspirațiunile noastre—și a acestor mari și permanente interese ale neamului nostru întregit și a statului nou format, depinde însă viitorul ce ne așteaptă, căci înțelepciunea poporului nostru ne previne că „așa vom dormi cum ne vom așterne“.

Problemele nouă vitale ce ni se impun, pentru consolidarea celor dobândite până acum și pentru asigurarea propășirii noastre în viitor, sunt atât de mari și de urgente, că cer să ne punem grabnic la o nouă muncă încordată; aceasta atât pentru precizarea lor, cât și pentru determinarea căilor pe cari trebuie să le luăm pentru a le putea realiza.

În lupta aceasta nouă care se deschide, 'o nouă armată trebuie să iea acum locul vitejilor care, cu arma și sângele lor, au dobândit primele succese și au pus baza dezvoltării viitoare : va fi armata acelora cari au pregătirea necesară de a studia nouăle probleme, de a organiza și de a înlăptui reformele de cari e nevoie

pentru asigurarea viitorului nostru ca popor și ca stat. Din această armată vor trebui să facă parte toate elementele culte ale națiunii precum și toți acei cari prin experiența vieții, prin aptitudinile lor și prin bunul simț pot înlocui cultura. Intre aceste elemente vor fi mai cu seamă două categorii principale, cărora le revin roluri conducătoare în această luptă de clădire și reorganizare; acestea sunt: oamenii de știință și oamenii politici.

După cum orice meșter, înainte de a porni o nouă lucrare, își revizuește instrumentele de cari dispune spre a vedea: ce poate face cu ele, ce rol va avea fiecare de îndeplinit în lucrarea pe care are a o executa și cum trebuie să și le pregătească în vederea acestor scopuri, tot astfel și noi astăzi, ajunși în fața alcătuirii proiectului celei mai mari lucrări ce s'a cerut neamului nostru — a organizării noului nostru stat și a stabilirii liniilor mari ale dezvoltării sale în viitor—se cuvine să supunem și unei nouă revizuii uneltele de cari avem a ne servi în această mare întreprindere. E nevoie să precizăm dinainte rolul, pe care fiecare din ei are a-l îndeplini în rezolvirea diferitelor probleme cari compun această mare lucrare, și pregătirea ce trebuie s'o aibă în vederea lor; aceasta, spre a nu se perde mai târziu timp și a se risipi energie și ca să putem astfel ajunge la maximum de efect, printr'o muncă disciplinată și repartizată după un plan bine chibzuit de mai nainte.

În cele ce urmează vom căuta dar, pe de o parte, să stabilim cari anume sunt problemele, a căror rezolvire ne-o impun necesitățile evoluției poporului nostru,

a țerii sale și a noului stat ce-l formează și îndrumarea sa spre aspirațiunile sale, iar pe de altă parte, vom căuta totodată să precizăm și rolurile, pe cari au a le îndeplini omul de știință și omul politic în conducerea acestei mari lucrări.

* * *

Orice problemă are mai multe laturi din cari poate fi văzută și orice observator o judecă, după cum e deprins crierul său să gândească. Problema organizării noului nostru stat și asigurarea viitorului poporului nostru în lume are și ea mai multe laturi din cari poate fi privită și din cari se pot trage învățăminte pentru rezolvirea ei. Istoricul, etnograful, geograful, tehnicul, omul de stat, economistul, omul de finanțe etc., fiecare o vede prin prisma preocupărilor sale, o cercetează după metodele științei sale și trage cuvenitele consecințe. Ca unul care mă îndeletnicesc cu științele biologice, voi încercă, ca și din acest punct de vedere — în aparență mai îndepărtat — să examinez, bazat pe metodele acestei discipline și pe legile cari decurg din cercetările ei, această problemă.

Am convingerea, că tocmai acest mod de a privi problema ne va da adevăratele lămuriri și directive asupra chestiunilor ce ne interesează, deoarece omul, cu toată libertatea aparentă de a hotărî asupra acțiunilor și destinelor sale, rămâne totuș supus în totul marilor legi ale naturii, care-i indică țelurile și căile dezvoltării sale.

Popoarele, ca ori și ce alt organism, sunt supuse și ele — conform legilor mari biologice cari guver-

nează lumea organică — unei neconținute transformări, provocată, pe deoparte, de puterile interne de dezvoltare — adică de totalitatea predispozițiilor, însușirilor și aptitudinilor lor naturale — iar pe de altă parte, de puterile mediului în care trăesc, care le influențează dezvoltarea și caută a le sili să se acomodeze neconținut cerințelor lui. Din această neîncetată luptă, între acești doi mari factori ai evoluției, se nasc formele sub cari se prezintă ele în fiecare moment al dezvoltării lor. Evoluția unui popor poate fi deci și ea concepută ca o serie infinită de stări de echilibru, cari se succed una alteia, provenite din lupta continuă dintre mediul său intern și cel extern.

După cum puterile interne de dezvoltare ale unui popor sunt mai tari sau mai slabe, pentru a putea birui în această eternă luptă asupra greutăților mediului și a-l pune în stare să poată profita de foloasele ce acesta i le oferă, tot astfel și mersul evoluției sale va fi progresiv sau regresiv.

Considerând dar poporul nostru ca un asemenea organism, vom căuta — bazați pe învățămintele ce le putem trage din faptele și legile biologice — să analizăm: cari anume sunt puterile interne de dezvoltare cari hotărăsc evoluția și cari sunt cerințele mediului în care are el a se dezvoltă. Pe baza acestor constatări vom putea să ne dăm seama de factorii naturali cari condiționează dezvoltarea sa și de modul cum trebuie să-i influențăm — dezvoltând pe unii și temperând pe alții — pentru a-i asigura existența și propășirea în viitor. Procedând astfel vom putea apoi, pe această bază, să stabilim felul problemelor ce ni se impun și în vederea

rezolvirii cărora va trebui să organizăm munca ce urmează să o desfășurăm.

Prin puterile interne de dezvoltare, înțelegem totalitatea acelor însușiri, aptitudini și predispozițiuni fizice, morale și intelectuale, moștenite din strămoși—și deci inerente rasei—cari alcătuiesc elementele din cari se compune energia vitală a poporului nostru. Nu e dar vorba numai de energia actuală, ci mai cu seamă și de acele forțe latente, cari zac în mare parte încă neîntrebuințate și cari, puse în condițiuni prielnice de dezvoltare, pot să se desfășure, luând proporții neașteptate.

Prin mediul de traiu al unui popor înțelegem totalitatea condițiunilor de traiu în cari se desfășură viața acelui popor; așa dar țara locuită de el, cu totalitatea condițiunilor de existență ce le cuprinde ea, adică cu totalitatea resurselor ei favorabile și defavorabile existenței sale. Raporturile de viață dintre diferiții indivizi, sau categori de indivizi, cari compun acest popor, precum și între el cu popoarele sau țerile cu cari vine în contact, fac parte și ele din mediul de traiu—adică din condițiunile naturale de existență—determinând evoluția.

Mediul de traiu este însă supus și el unei continue evoluții, atât întru cât privește resursele sale naturale, cât și în privința raporturilor dintre indivizii ce compun poporul sau între acesta și alte țeri sau popoare; deci și raporturile dintre popor și mediul său se schimbă neconținut și deci și felul problemelor, ce ni se impun pentru asigurarea viitorului poporului nostru și a statului, va varia în consecință și va trebui să ținem cont de ele.

Spre a putea însă determina cari anume sunt acele însușiri firești și puteri interne — pe cari poporul nostru are nevoie de ale dezvoltă, pentru a-și asigura mersul evoluției sale spre progres — și care este influența mediului asupra acestei evoluțiuni, e nevoie să ne dăm seama mai întâiu de țelurile mari pe cari natura le-a impus luptei pe care toate ființele organice — deci și popoarele — o duc în contra mediului și de modul cum s'au organizat ele spre a-și asigura biruința. O ochire generală, urmărită în mod genetic și comparativ, asupra evoluției mijloacelor și armelor de cari s'a servit omul în această luptă — începând dela strămoșii sei animalii și până a ajuns, prin dezvoltare și organizare, a forma popoarele și statele cele mai înaintate — precum și asupra raporturilor ce s'au dezvoltat între ele și mediul lor de traiu, ne va indica mai bine calea pe care trebuie să apucăm, spre a putea îndruma mai sigur către progres evoluția poporului nostru, considerat și el ca o ființă organică. Vom începe dar studiul de față cu o scurtă schițare generală a evoluției omenirii și a factorilor de cari depinde ea, iar apoi vom trece la analiza problemelor evoluției poporului român, a culturii și civilizației sale și a organizării statului său.

PARTEA I.

EVOLUȚIUNEA OMENIRII ȘI FACTORII DE CARI DEPINDE EA

1. Țelurile evoluției și mijloacele de luptă ale organismelor

Trei mari țeluri a pus natura eternei lupte pentru traiu, prin care se manifestă viața organismelor cari populează pământul: Conservarea individuală, perpetuarea neamului—specie, varietate, rasă, popor, etc.—și năzuința spre progres, prin perfecționarea neîncetată a organismului. În vederea acestora e îndreptată orice manifestațiune vitală și în vederea lor e alcătuită întreaga construcție a organismului lor. Omul, ca ființa cea mai perfecționată din lumea organică, precum și popoarele — ca unitățile organice superioare ce le formează el — sunt și ele supuse în totul acestor legi naturale, și întreaga lor organizațiune, precum și orice manifestațiune a vieții lor — oricât de complicată ar fi ea —, nu are alt scop, în ultima instanță, decât realizarea acestor 3 țeluri fundamentale.

Să căutăm dar, aruncând o privire generală asupra lumii organice, să ne dăm seama, în mod genetic și comparativ: cari sunt însușirile și armele, grație cărora speciile cari populează astăzi globul au putut să biruească în lupta pentru existență, spre a-și perpetua neamul și a-și perfecționa organismul; cum au evoluat ele de la ființele inferioare până la omul civilizat; și cari sunt cauzele, pentru cari un mare număr din speciile de animale sau din popoarele cari odinioară stăpâneau pământul, au trebuit să dispară cu totul sau să fie reduse la o vieță rudimentară? Această privire generală asupra evoluției armelor și mijloacelor de luptă ne va arăta care este valoarea lor și ne va conduce apoi să recunoaștem: cari sunt acele puteri elementare indispensabile, de cari trebuie să dispună orice organism — și deci și un popor — pentru a-și perpetua existența și a se îndruma pe calea progresului.

După cum am amintit mai sus, evoluția unei specii — deci și a unui popor — este rezultanta luptei neîncetate dintre organismul individului și mediul său de traiu. Pentru a putea birui în această luptă, natura, în înțelepciunea ei, a înzestrat diferitele organisme: 1) cu o mai mare sau mai mică *tenacitate* și *putere de rezistență* contra agenților mediului, 2) cu o *putere de adaptare* pentru a se acomoda la cerințele mediului, 3) cu o serie infinită de *aparate* și de *arme* — cari de cari mai rafinate — *pentru agonisirea hranei* și celor trebuitoare existenței sale și pentru *apărarea contra mediului și dușmanilor* și în fine 4) cu o *suficientă putere de reproducție* — care la unele specii

mai expuse iea proporții enorme — pentru a-și asigura continuitatea vieții și înmulțirea prin urmași.

Nu e locul aci de a descrie și exemplifica toate aceste însușiri și puteri elementare — ca *tenacitatea* și *puterea de rezistență*, *puterea de adaptațiune* și *puterea de reproducere* — cu cari natura a înzestrat diferitele organisme pentru a rezistă în lupta lor pentru existență; și nici de a cită exemple din variatele *aparate* și *arme de apărare contra mediului* și *pentru utilizarea resurselor sale*. Ne mărginim numai a le indica și a da câteva considerațiuni generale, pentru a putea pune apoi mai bine în evidență acele *arme speciale*, de cari s'a servit omul în lupta sa cu natura și cari constituiesc o serie din factorii fundamentali ai evoluției sale.

* * *

Predispozițiile unor specii pentru a-și perpetua existența sunt atât de mari, încât — dacă mediul de traiu ar prezintă în mod uniform aceleași condițiuni favorabile de existență — fiecare din ele ar fi în stare, într'un timp relativ scurt, să ajungă a popula întreaga suprafață a globului. O ochire asupra speciilor cari au trăit în diferitele epoce geologice ne arată ce mare răspândire au avut unele din ele în anumite formațiuni, când condițiunile de viață ale mediului le erau favorabile.

În contra unei asemenea înmulțiri și lățiri prea mari a unei specii lucrează însă: variațiile mediului, schimbarea condițiilor de traiu, apariția unor dușmani noi, etc. Din cauza acestor modificări ale condițiilor de traiu, specii, cari aveau o mare răspândire, dispar brusc de pe

suprafața pământului — cum au dispărut d. ex. toate acele amintite specii din epocele geologice — sau lasă numai în urma lor câțiva urmași, cari în lupta pentru existență au reușit a se adapta nouălor cerințe ale mediului.

Și asupra omului această lege a naturii se aplică cu aceeași rigoare; toate acele așa zise rase primordiale—ca Veda din Ceylon, Australienii, Nou-Zelandezii, Aino, Papuanii, Pieile roșii din pădurile Braziliei și din țara de foc, Buschmanii, etc.—sunt resturile unor rase, cari înainte populau întregi continente și cari, în urma schimbării condițiunilor de traiu, nu au mai putut rezista, lăsând pe urma lor numai aceste mici resturi deenerate.

Aceste legi mari biologice se aplică însă nu numai asupra raselor primitive, ci și asupra popoarelor culte. Istoria omenirii — care de altfel nu este decât o pagină din istoria desfășurării lumii organice — ne dă un întreg șir de exemple în această privință.

În această luptă pentru existență, în care o specie, o rasă, un popor etc. dispare pentru a face loc unui altuia mai apt, pot fi două feluri de cauze principale, cari produc acest efect: 1) Sau că organismul, cu puterile sale interne de rezistență, de reproducție și de desvoltare, slăbește—că acea specie, rasă, popor, etc., este îmbătrânită — așa că o altă specie, care este mai bine înzestrată și mai capabilă de luptă, vine și-i ia locul; sau 2) că condițiunile de traiu ale mediului schimbându-se prea mult, *puterea de adaptare* a organismului nu mai ajunge pentru a se putea acomoda nouălor împrejurări. În acest din urmă caz, cele mai de multe

ori e vorba de ființe al căror organism a fost cu totul adaptat la cerințele unui mediu special, astfel încât, prin modificările profunde ce le-a suferit el, și-a pierdut elasticitatea necesară și — în fața unor nouă condițiuni de traiu — aceste ființe se găsesc în imposibilitate de a mai reacționa, rămânând dezarmate.

Această specializare unilaterală la un mediu cu totul particular a fost, de ex., cauza principală a dispariției celor mai multe din speciile de Reptile și Mamifere gigantice cari au populat pământul în epocele geologice.

În lupta pentru existență în asemenea medii, cea mai mare șansă de a se perpetua și de a continua să-și perfecționeze organismul prin selecțiune — cu toată schimbarea condițiunilor de traiu — o au dar nu acele specii al căror organism e prea diferențiat într-o direcție și perfect adaptat numai la cerințele unui mediu special, ci tocmai din contră, acelea cari au un organism mai echilibrat, cu arme de luptă mai universale și deci, cu o *putere de adaptare la nouă medii* mai mare ; pe acestea natura le selecționează și le dezvoltă mai departe. Examinând din acest punct de vedere, de ex. seria probabilă a strămoșilor omului — care constituie arborele său genealogic — vedem că ea constă numai din forme cu un organism mai indiferent, nespecializat prea mult într-o singură direcție, însă tocmai de aceasta capabil de adaptare la orice mediu și deci de progres; din această cauză, tocmai, selecțiunea a putut împinge dezvoltarea lor până a ajuns la ființa cea mai perfecționată, care este omul.

2. Inteligența ca armă în lupta pentru existență și ca factor al evoluției omului.

În privința puterii de adaptare la schimbările condițiilor de traiu ale mediului, natura a înzestrat pe om cu o armă mai universală și mai elastică, *Inteligența*, — omul este dela natură un «*animal rational*» — care-l pune în stare, fără a-și specializa organismul într-o singură direcție, să se emancipeze de alte arme și astfel să biruească toate greutățile mediului, spre a pune stăpânire pe natură, chiar acolo unde condițiunile de existență par imposibile. Prin inteligență omul a ajuns, mai mult încă, să-și fasoneze chiar singur mediul de traiu cum îi convine mai bine și să tragă din resursele acestuia maximul de foloase pentru existența sa; aceasta, tocmai, i-a permis să se întindă pe toată suprafața globului, înmulțindu-se neîncetat și evoluând spre progres.

Inteligența, abia rudimentară la strămoșii săi animali, a ajuns în adevăr un factor atât de esențial în evoluția omului, încât selecțiunea naturală în această privință s'a făcut cu o mare grăbă, nemai putând birui în lupta pentru existență decât acei cari o posedau mai dezvoltată. Prin aceasta continuă selecțiune, s'a ajuns treptat la un mare grad de perfecționare al ei și al organului care o produce, *crierul*. Comparațiunea, între craniul cu fruntea turtită al omului de la Neanderthal sau cel dela Krapina și între craniul cu fruntea bulbucată al rasei albe, ne arată suficient dezvoltarea

enormă pe care a luat-o crierul omenesc într'un timp relativ atât de scurt.

Cum însă progresul este bazat pretutindeni în lumea organică pe diferențiere și diviziunea muncii, tot astfel, și din inteligența rudimentară a omului primitiv s'au diferențiat și s'au dezvoltat apoi mai departe, prin selecțiune, două mari ramure de activitate cerebrală:

1) *Inteligența propriu zisă* sau *Gândirea*, care îl pune în stare de a transforma *senzațiunile* ce le capătă prin simțuri în *noțiuni* abstracte, de a *judecă* și a *raționa* și — prin aceste procese ale gândirii — de a cunoaște lumea, a-și forma convingeri și a găsi, astfel, calea adevărată pe care trebuie să pășească pentru a birui în lupta pentru existență; ea este ajutată de *Memorie*, care-i dă putința să rețină și să acumuleze cunoștințele odată dobândite; și 2) *Voința*, care-l pune în stare de a lua hotărâri și a aduce la îndeplinire ceea ce judecata și sentimentul său îi indică că e necesar să facă pentru conservarea și dezvoltarea sa.

Aceste, împreună cu *Sentimentul* (simțirea), constituiesc cele trei facultăți ale omului, grație cărora a putut el să se înalțe atât de tare deasupra celorlalte ființe.

Prin colaborarea armonică a acestor 3 ramuri ale activității crierului său, omul devenind o *ființă conștientă* de acțiunile sale și capabilă de a lua hotărâri — ceea ce-l deosebește radical de strămoșii săi animalii —, el a fost pus în stare să se organizeze singur, pentru a duce, cu mai mulți sorți de izbândă și mai multă energie, lupta ce i-a fost impusă de natură pentru perpetuarea neamului său și pentru progres.

Cea mai înaltă manifestațiune a inteligenței astfel

formate și una din cele mai puternice arme în lupta pentru existență a omenirii este *Știința*. «Trebuința de a ști», apărută la omul primitiv numai ca un «instinct al curiozității» — după cum o vedem apărând și la copii — s'a dezvoltat treptat din nevoia de a cunoaște lumea exterioară în care trăește și a ajuns o necesitate organică tot așa de mare ca și trebuința de traiu și a se înmulți. Ea a dat naștere «luptei pentru aflarea adevărului», care formează una din marile preocupări ale omenirii.

Evoluția științei s'a făcut și ea cu o mare grabă și merge înainte cu pași atât de repezi, încât omenirea cu ajutorul ei este pe cale de a se emancipa cu totul de capriciile naturii. Pornind dela trebuința organică «de a ști», înăscută în om, ea a început prin *observarea* lumii și a fenomenelor înconjurătoare; apoi s'a dezvoltat nevoia de a stabili, prin *Judecată*, raporturile dintre obiectele sau fenomenele observate, și în urmă a ajuns ca, prin *raționamente* și toate acele procese complicate ale gândirii — prin analiză și sinteză, prin metodele de inducțiune și deducțiune, etc. — să pătrundă tot mai adânc în tainele lumii. Observațiunile înmulțindu-se au format mai întâiu — grație memoriei — un capital empiric de cunoștințe, cari — fiind de folos în lupta omului cu natura — se păstrau cu sfințenie și se transmiteau din generație în generație. Nevoia de a ordona și sistematiza cunoștințele dobândite, de a explica fenomenele observate și a le grupa în jurul unor cauze generale etc., a făcut trecerea dela empirie la adevărata știință, care caută să cunoască legile cari guvernează universul și să răspundă la toate chestiu-

ca să-și aducă la îndeplinire visul neamului său. Ce voință mai nestrămutată se poate decât aceea pe care a dovedit-o ramura transilvană a acestui popor în lupta sa milenară cu Ungurii și cu toate națiile ce-l cotropiseră. Și chiar poporul din regat, dacă împrejurările l-au făcut îngăduitor — ceeace de altfel e un semn de blândețe și inteligență — nu rezultă că nu-și urmărește telurile sale superioare cu perseverență.

Voința de a trăi și a se desvoltă conform cu aspirațiunile sale naționale și deci de a lua hotărâri și a întreprinde orice acțiune în această direcție este dar tocmai una din fundamentalele însușiri firești ale poporului nostru, care-i garantează și mai mult viitorul său.

6) Simțul estetic și aptitudinile artistice.

Poporul român are simțul estetic foarte desvoltat. Gustul său artistic se vede în toate manifestațiunile sale: în casa sa, în portul său, în gospodăria sa, în raporturile dintre oameni, etc. El simte frumosul și are aptitudini pentru a-l redă: fie în ornamentațiile și creșturile sale, în broderie și țesătorie, în zugrăveala caselor, în închistritul ouălelor, în muzica sa, în danșurile și jocurile sale, în construcțiile sale de case și biserici, etc.; dar mai cu seamă în poezia sa și în legendele și poveștile sale, este neîntrecut. Modul său de a se exprima — prin contrast cu cele mai desvoltate popoare — este ales și plin de comparațiuni artistice; urechea sa pentru sunete muzicale este fină; ochiul său este ager. Gustul său pentru alesul și armonizarea colorilor — manifestat mai cu seamă în broderiile și

țesăturile sale—este chiar rafinat; mișcările sale sunt elegante — ținuta femeii dela munte e unică ca demnitate și elegantă ș. a. m. d.

De ce comoară dispune națiunea în aceste aptitudini naturale ale poporului și ce izvor de activitate națională pe terenul artei și a artei industriale reprezintă ele, putem să ne-o închipuim. Aceste aptitudini, dezvoltate și perfecționate prin cultură, vor fi una din ramurile mari, în cari geniul poporului nostru va putea da maximul de contribuție pentru binele și progresul omenirii întregi.

Din nenorocire în ultimele timpuri se observă o pervertire a gustului în toate direcțiile: Vieața nesănătoasă dela orașe, cu fenomenele ei de degenerescență, se întinde mereu și la sate, produsele ieftine industriale cari omoară orice originalitate ieau tot mai mult locul produselor artistice ale muncii casnice, promiscuitatea cu Țigani împinge poezia și cântecul popular spre pornografie și sensualism ș. a. m. d. Măsuri grabnice și energice sunt dar și aci necesare pentru a distruge acest vierme care roade la rădăcina celei mai frumoase însușiri a poporului nostru.

7) Simțul moral.

Poporul român, în raporturile sale cu semenii săi, cu instituțiunile și cu natura ce-l înconjoară, se conduce de 3 serii de norme morale:

1) De normele moralei religioase — în parte cea creștină și în parte cele pe cari le-a moștenit dela strămoșii săi păgâni, amestecându-le el singur cu morala

creștină; 2) de normele cari decurg din legile statului, cărora el se supune prin constrângere, însă pe cari în mare parte nu le recunoaște și nu le simte, și 3) de normele pe care i le dictează conștiința sa și cari pornesc din modul său de a fi, a simți și a cugeta.

Acestea din urmă diferă în multe privințe atât de cele religioase, cât și de cele oficiale, așa că de multe ori el consideră ca *bun* și *drept* ceea ce după lege este oprit. Este o mare problemă socială de a pune în concordanță legile noastre cu simțirile populațiunii, fie modificand pe unele, fie pe celelalte, printr'o îndelungată muncă culturală.

După principiile și apucăturile sale firești, poporul nostru în general respectă dreptul și proprietatea altuia și respectă—însă mai puțin—natura care-l încunjură. El are milă de animalele domestice: (După aparențe, s'ar zice în adevăr că e barbar cu animalele, în realitate, însă, e numai «gura sa cea rea» care le înjură neconținut, pe când în fond el are milă de ele și nu le bate; numai barbaria cu «datul cânilor în târbață» e o adevărată rușine, ca și înjurăturile atât de urite, cari dovedesc o desăvârșită lipsă de educație). El are respect pentru femei și dragoste pentru copii; e darnic, milos și gata de sacrificiu și e foarte ospitalier. Crime nu comite decât din beție sau gelozie, sau când se simte nedreptățit și-și «face singur dreptate», — nu însă din răsbunare; — statisticile judiciare dovedesc că la noi se întâmplă mai puține omoruri, având de mobil furtul, decât la toate popoarele din Europa, și noi știm că la sate cele mai multe crime sunt comise de Țigani.

De asemenea în raporturile sale cu semenii săi el

este bun, blând și glumeț, iar cu străinii este la început rezervat și bănuitor, însă cuviincios, câte odată mucalit; față de superiorii săi nu minte, nu umblă cu șiretlicuri, își ține cuvântul și angajamentele, ba chiar — cu toată sărăcia sa — e bun platnic al datoriilor.

Din nenorocire, toate aceste mari calități firești se întâlnesc astăzi din ce în ce mai rar și numai prin satele izolate; contactul cu viața din orașe, obiceiurile aduse de prin cazărmi de soldații reîntorși acasă, contactul cu Evreii, Grecii și arendașii sau antreprenorii spoliatori și nu mai puțin cu toată acea pleavă a societății, pe cari partidele politice îi trimit ca funcționari pe la sate — cari jefuesc țăranii ca Grecii din timpurile Fanarioților — au stricat în mare parte obiceiurile și au început să pervertească simțul moral. Deocamdată el sufletește nu e încă stricat și în sat domnește încă — mai mult sau mai puțin — vechea cinste, el răsplătește numai pe fiecare cu aceeași monedă cu care îl plătește pe el; pericolul însă merge crescând pe fiecare zi și nici școala, nici biserica, astfel cum sunt ele astăzi organizate, nu vor mai fi în stare să-l oprească. E nevoie de o grabnică acțiune, mai energică și mai conștientă, pentru a opri din timp un adevărat dezastru care pare că ne amenință; dar mai cu seamă trebuie ca exemplul de sus să fie altul decât cel de până acum, căci morala, nu prin predică și nici prin măsuri polițienești, ci prin *pildă*, se răspândește în popor, și cu deosebire printr'o purtare corectă față de cel căruia-i ceri să fie corect.

Cel mai mare vinovat de perversiunea simțului moral, care începe a se lăți în popor, este statul cu ad-

ministrațiile sale, și mai cu seamă cu funcționarii săi corupți și brutali. Dacă țaranul ar ști că-și găsește *dreptatea*, când se plânge contra tuturor acelor cari profită de naivitatea sa și de neștiința sa de carte, spre a-l jupuî de dreptul, munca și avutul său, el ar rămâne credincios principiilor moștenite pe cari i le dictează conștiința și firea sa. Dar el nu găsește decât rea credință, corupție și brutalitate, așa că desnădejdea îl împinge să devină șiret, prefăcut, mincinos, necinstit și chiar hoț și să caute a pescui și el în apă turbure, căci acestea sunt singurile arme cu cari poate spera să mai aibă o reușită în noua formă a luptei pentru existență ce e silit să ducă. De sus vine dar răul și numai de acolo poate fi remediat printr'o operație radicală, adică printr'o schimbare totală a sistemului de guvernare.

8. Simțul social.

Ca descendent al poporului care a format statul cel mai bine organizat al lumii antice, poporul nostru și-a conservat neatins simțul social, adică trebuința organică a indivizilor ce-l compun de a trăi în societatea semenilor lor și de a forma împreună cu ei o comunitate de viață și muncă, pe baza unei ordine sociale. În viața îndelungată, ce a dus-o pe acest teritoriu, el a adaptat apoi acest simț nouălor condiții de traiu, însușindu-și și dela popoarele pe cari le-a asimilat diferite forme nouă de organizare socială. Vechile «*Cneazate*» și «*Voivodate*», primele încercări de a se închea în state pe cari le cunoaștem la poporul nostru după îndelungata sa viață latentă, sunt manifestațiunile

desvoltării mai departe a simțului social al poporului, de asemenea acel «*Jus Valachium ab antiquo*», despre care se pomeneste în documente străine de pe la începutul secolului al XIII-lea, cu privire la emigranții români cari formau sate în alte țeri, denotă că, și pe atunci, când poporul român ducea încă vieța latentă din munți, ¹⁾ avea o stare de drept desvoltată ca bază a ordinei sociale, și deci ca manifestare a simțului său social și moral.

Sunt însă cu siguranță și forme de organizare socială mai vechi, despre cari istoricii nu au reușit încă să găsească nimic scris, ale caror urme însă Etnografii trebuie să le caute în vieța poporului nostru de astăzi. Astfel d. ex. cred că în organizarea ciobanilor noștri din Carpați, și în special a Mocanilor — cari pleacă în grupe cu turmele lor de oi și vite în țeri îndepărtate spre a le pășuna și a face comerț cu produsele lor — se găsesc încă păstrate urmele vechilor forme de organizare socială a poporului nostru, când ducea aproape în întregime vieța de păstori. Interesantele obiceiuri și tradiții păstrate în satele mocănești, chiar numirile geografice vechi izvorâte din legăturile cu acest fel de viață, denotă o veche organizare, ale cărei origini trebuiesc căutate în epoca pastorală a poporului nostru. Astfel d. ex.

¹⁾ Vezi: D. Onciul, Date istorice despre Banat, în Revista Istorică. An. V, No. 3.

„*Jus valachie*” sau „*Antiqua lex districtuum volachicalium*”. sau cum se spune și mai lămurit într'un alt document despre dreptul românesc ale „*districtus volachicales*” sub Cnezii și Voivozii naționali: „*semper ab antiquo, quo memoria hominum comprehenderet, tali libertati usi fuissent*”. Vezi asemenea: D. Mototolescu, *Jus Valachicum in Polonia*. Bucur. 1916.

Muntéle de lângă Sălişte—până unde Mocancele prin tradiţie vin de întovărăşesc pe bărbaţii lor în ziua de Sf. Gheorghe, când pleacă în grupe cu turmele lor, petrec noaptea împreună şi a doua zi se uită după ei până li perd din zare — se numeşte din bătrâni, şi tocmai din această cauză, *Vârful cu dor*; probabil că şi acelaş nume al muntelui de lângă Sinaia are aceeaş origine; şi câte alte numiri geografice din Carpaţi nu au legătură cu vieţa ciobănească. O cercetare amănunţită în aceste direcţii cred că ne-ar descoperi multe lucruri interesante şi ar contribui poate să ne lumineze puţin şi asupra proceselor cari se petreceau în vieţa poporului nostru, când se află în stadiul său de încapsulare, şi a formelor de organizare socială prin cari a trecut.

Tot astfel cred că în forma de organizare a «Companiei», pe care am descris-o la năvodari ¹⁾ şi care se întâlneşte ca formă de tovărăşie de muncă a poporului nostru mai la toate ramurile de producţie, are de asemenea o origine mai veche.

Ori cum ar fi însă trecutul, *simţul social* a fost şi este bine dezvoltat la poporul nostru, şi *disciplina*, care este condiţia esenţială pentru *ordinea socială*, face parte şi ea din însuşirile sale fireşti fundamentale. Cea mai bună dovadă despre aceasta e că — deşi avem una din cele mai rău organizate şi abuzive poliţii din Europa — la noi ordinea socială nu a fost decât foarte rar turburată, şi aceasta fiindcă poporul nostru simte trebuinţa ei ca o nevoie organică a sa.

1) Vezi: *Antipa, Pescăria şi Pescuitul*. — Cap. X. Vieţa Pescarului român, pag. 739.

Urmărind viața socială a țaranului nostru — acolo unde s'a păstrat curățenia primitivității ei — vedem cum că el este în adevăr prin natura sa o ființă socială desăvârșită; el se întovărășește cu semenii săi pentru tot felul de muncă în comun, bazată pe o organizare oarecare. Vechea *obște a satului, clăcile, imașul satului, etc.*, sunt asemenea întovărășiri, organizate pentru muncă comună; „*Sfatul satului*” eră organizarea sa politică, formată de dânsul pentru discutarea și apărarea intereselor obștești — cu mult mai practică decât consiliul comunal de astăzi, la care el de fapt nu mai iea nici o parte activă; — *Șezătorile, Priveghiile* și toate obiceiurile și tradițiile sale la orice întâmplare din viață — de bucurie sau durere, dela naștere până la înmormântare — îl arată de asemenea, din fire, ca o ființă socială prin excelență.

Ca cetățean el este, supus și-și îndeplinește îndatoririle în conștiință; chiar plata birurilor — pe cari adeseori le consideră ca nedrepte — o face cu cinste. În armată — deși deprins cu viața liberă în natură — este cu mult mai disciplinat și conștiințios în îndeplinirea datoriei decât orașanul. Dacă din timp în timp s'au văzut izbucniri de revolte, cărora a căzut victimă în totdeauna tot el, aceasta a făcut-o, sau împins de nevoi elementare — ca foametea și mizeria, — sau ațâțat de politicieni fără scrupule, cari, pentru a se răsturnă unii pe alții dela putere, profitând de naivitatea țaranului și de pervertirea simțului moral, pe care au produs-o tot ei, l-au făcut să-și piardă mințile prin tot felul de făgăduințe imposibile, cari nu s'au realizat niciodată.

Simțul ordinii sociale dar, care incontestabil face parte din însușirile organice ale poporului nostru — cu mult mai mult decât la alte popoare ajunse chiar pe o treaptă culturală mai înaltă — trebuie cultivat prin pilde de sus și nu pervertit, căci pervertirea sa duce la anarhie și anarhia — după cum am arătat în partea I-a a acestui studiu — la prăbușirea statelor.

Grație dar acestor însușiri elementare ale firii sale, poporul acesta — cu toate marile greutăți prin cari a trecut — a putut să-și organizeze tot mai mult viața sa socială. Incepând probabil dela simplele organizări de grupe de păstori și închegându-se mai departe în acele state rudimentare — Knezatele și Voivodatele, — el a ajuns a formă prin dezvoltarea lor mai departe ca state regulate, Principatele, din cari apoi a ieșit regatul, iar astăzi se află în fața problemei organizării statului național al întregului popor românesc unit. E de datoria generației care are fericirea să trăească în timpurile mărețe, când acest popor după 18 secole ajunge a se închegă într'un stat național unitar, să lucreze din rășputeri, pentru a desvôltă și perfecționa, acum mai mult ca oricând, aceste însușiri firești — încă cu totul rudimentare — spre a le pune în stare să dea noului stat o astfel de organizare, ca să poată asigura propășirea mai departe a poporului care l-a creat.

9. Simțul național.

Cea mai importantă dintre însușirile firești — care are o influență hotărâtoare asupra viitorului unui popor — este simțul național, adică: conștiința acelei comunități

de sânge, de însușiri fizice și morale, de gândire și simțire, care formează dintr'un întreg popor o singură ființă, cu individualitatea sa proprie, cu sentimentul de solidaritate desăvârșită între indivizii ce-l compun și cu conștiința unității organice ce o formează.

În perioada atât de îndelungată de zămislirea poporului nostru într'un spațiu geografic restrâns, el a putut, mai bine ca oricare alt popor, să-și desăvârșească amestecul complet al sângelui, între popoarele din cari s'a născut și cele pe care le-a asimilat, și apoi să se desvolte mai departe, consolidând unitatea firii sale sub influența constantă a condițiilor uniforme ale aceluiaș mediu de traiu. Această îndelungată viață comună, într'un spațiu restrâns și sub influența acelorași condițiuni de traiu, a dat o soliditate atât de mare neamului astfel format — uniformizându-i structura interioară și precizându-i prin contururi adânci caracterele distinctive în afară, — încât, cu toată marea răspândire geografică pe care a luat-o el în urmă și cu toate influențele diferite la cari au fost apoi supuse diversele sale ramuri, el și-a conservat unitatea firii neatinsă; ba mai mult chiar, nici măcar conștiința unității neamului — pentru slăbirea căreia toate statele străine cari aveau populațiuni românești au întrebuițat mijloacele cele mai rafinate — n'a putut fi câtuș de puțin atinsă.

Dacă însă putem fi siguri că s'a păstrat un simț național în toate părțile, unde e răspândit astăzi poporul român, el nu este totuș pretutindeni ajuns la acelaș grad de desvoltare și nu se manifestă cu aceeaș intensitate; aceasta variază atât după diferitele țeri, cât și după diferitele clase sociale.

În general, influențele străine, prin toate mijloacele de desnaționalizare întrebuintate, au avut mai întâiu efectul de a slăbi mai mult sau mai puțin simțul național — mergând chiar până la completa desnaționalizare — la clasele superioare și de a-l amorti la clasele de jos. Această amortăală nu a durat însă mult timp, căci încetul cu încetul el a început a se trezi din nou, luând forme din ce în ce mai acute, și odată redeșteptat nici un mijloc nu l-a mai putut — și nu-l va mai putea — potoli niciodată.

În acest stadiu se află astăzi Transilvania, unde vechile clase aristocratice au fost desnaționalizate de timpuri îndelungate, pierzându-și orice contact cu națiunea, iar în popor — cu toți intelectualii și noua clasă cultă care s'a ridicat din el — simțul național s'a redeșteptat și se manifestă atât de puternic, că nici o stavilă nu i-a mai putut rezistă. Basarabia din contra — numai după 100 de ani de ocupație străină — se află într'un stadiu mai timpuriu; aici, clasa aristocratică a fost și ea în parte rusificată prin toate ademenirile guvernului țarist, în popor însă simțul național e încă în parte amortit — prin incultură, prin influența popilor rusificați, prin împingerea înainte a soluțiunilor internaționale pentru rezolvirea chestiei sociale, prin agitații antisemite, etc.; — abia în anii din urmă se pare că și aici începuse redeșteptarea națională — mai întâiu sub formă de « Poporanism », — care de acum nu se va mai putea opri niciodată.

Ceva mai înaintat e acest proces în Bucovina, unde chiar o bună parte din aristocrație s'a mănținut românească, iar în popor s'a redeșteptat un puternic simț de solidaritate națională. În Principate chiar, influențele

străine reuşiseră să slăbească simţul naţional, grecizând — în epoca Fanarioţilor — la o bună parte din boierimea noastră sentimentele; şi chiar astăzi influenţa culturilor străine—pe cari unii semiculţi le-au adoptat numai în formele lor fără a le asimila—le influenţează judecata şi-i fac să privească interesele vitale ale neamului lor prin prisma intereselor ţerilor, a căror cultură îşi închipuiesc că au asimilat-o. Totuşi acestea sunt excepţii datorite unei educaţii şcolare şi sociale greşite, căci în popor şi în vechea boierime curat românească instinctul rasei a rămas viu, şi dela ei a pornit renaşterea naţională atât de puternică.

Astfel fiind, este totuşi necesar ca acest simţ—atât de hotărîtor pentru viitorul nostru, şi care în esenţa sa a rămas nealterat la întregul popor românesc de pretutindeni—să fie cât mai tare dezvoltat prin cultură naţională şi, acolo unde a fost amorţit prin influenţa îndelungată a statelor străine în cari au trăit unele ramuri ale poporului nostru, să fie cât mai grabnic trezit şi dezvoltat. Trebuie dar ca întregul popor să se reculeagă şi să-şi recunoască adevăratele sale interese naţionale, pentru ca astfel să se organizeze, spre a duce o luptă conştientă pentru realizarea unor aspiraţiuni comune ce decurg din firea sa şi din rostul existenţei sale în această ţară.

10) **Puterea de asimilare.**

Vechiul popor roman, prin organizarea puternică a statului său, prin cultura sa superioară, prin civilizaţia strălucitoare pe care a reprezentat-o şi mai cu seamă prin

structura limbii sale cu construcții simple, își impunea graiul său popoarelor cu cari venia în contact, și care astfel devenise pe atunci o limbă universală. Firește că această adoptare a limbii latine de către acele popoare nu înseamnă însă chiar desnaționalizarea lor—și mai puțin încă asimilarea lor—de către poporul roman. Aceasta, deocamdată, înseamnă numai, că și între diferitele limbi se duce o luptă pentru existență, în care, aceea, care e mai simplă și mai ușor de învățat, biruiește și capătă o răspândire tot mai mare. Această biruință devine cu mult mai ușoară, când acea limbă este tot odată și un instrument, care dă unui popor posibilitatea de a se adăpa la izvoarele de cultură superioare ale unui alt popor sau la civilizația universală. Acest lucru îl vedem că se întâmplă și astăzi cu limba engleză, și același lucru s'a întâmplat și în antichitate cu limba poporului roman.

După datele istorice, noi știm că această *adoptare* a limbii romane de către un alt popor se săvârșea adeseori într'un timp foarte scurt, pe când *asimilarea* este un proces cu mult mai îndelungat. Prin asimilare trebuie dar a se înțelege numai acel proces, prin care un popor superior absoarbe în organismul său pe un alt popor, astfel, încât *firea întreagă* a acestuia se contopește întrînsul, fără totuș ca prin aceasta poporul asimilator să-și schimbe structura organismului său.

Firește însă că prin asimilarea unui nou popor, deși structura organismului poporului asimilator rămâne neschimbată, el poate totuș suferi oarecari influențe mai mult sau mai puțin sensibile; și aceasta este un proces natural, datorit încrucișărilor de sânge, pe cari

selecționatorii de plante și animale îl cunosc și-l utilizează în deajuns pentru perfecționarea raselor și varietăților. Etnologia comparată ne învață însă, că adeseori unele popoare aflate pe o treaptă mai joasă au și câteva însușiri organice superioare celor ale popoarelor aflate pe o treaptă mai înaltă și că, și după asimilarea lor, aceste însușiri bune continuă să persiste; căci în tot timpul amestecului sângelui, între diferitele însușiri ale organismului celor două popoare e o continuă luptă pentru existență, în care cele cari reprezintă o perfecționare a sa înlocuiesc pe cele inferioare. Așa dar, însușirile bune ale unui popor inferior nu se pierd prin asimilarea sa de către un popor superior, ci întreg organismul iese din acest proces perfecționat.

Se poate totuși ca două popoare să-și amestecese sângele, fără ca unul din ele să fie în stare a-l asimila pe celălalt—adică să-i contopească firea lui în organismul său—decât cel mult ca unul să adopte limba celuilalt; în acest caz, însușirile mai slabe ale poporului inferior nu au putut fi înlocuite cu cele mai perfecționate ale poporului superior și continuă a persista și după încrucișare. Astfel a fost d. ex. cu Bulgarii, cari venind în Peninsula balcanică au adoptat limba Slavilor și și-au amestecat sângele cu ei, însă firea lor turanică a persistat. Poporul Slav, dar nu a avut destulă putere de asimilare, pentru a contopi în organismul său pe poporul bulgar venit peste el.

Nu tot astfel a fost cu Romanii veniți aici peste Daci; ca o rasă superioară, ei le-au impus mai întâiu limba și cultura lor și apoi, în lunga viață latentă ce au dus-o, și-au amestecat în mod complet sângele,

dând naștere poporului nostru și păstrând însușirile bune ale unuia și altuia din aceste două popoare. Venind în urmă Slavii și diferitele resturi ale barbarilor rămași pe acl, noul popor i-a asimilat pe toți treptat. El nu a conservat dela ei decât: numiri geografice; numiri de animale și plante, un mare număr de cuvinte — cari îmbogățesc foarte mult tezaurul lexical al limbii fără însă a-i schimba câtuș de puțin organismul ei, — o serie de instituțiuni și organizări din viața practică, gospodărie, etc. ș. a. m. d. Poporul nostru dar a asimilat complet pe Slavi și pe toate resturile popoarelor ce au mai rămas pe aci, adoptând dela ei tot ce au putut învăța ca lucruri nouă și practice, fără însă a-și schimba câtuș de puțin firea sa daco-romană.

Acelaș lucru l-a făcut și în urmă — pe cale naturală—cu toate fragmentele de popoare ce au mai venit peste el în această țară, și acelaș lucru continuă a-l face și astăzi—fără nici o constrângere — cu toți imigranții care se așează, presărați sau în masse mai compacte, printre noi—cum sunt Grecii, Bulgarii, Sârbii, Albanezii, Rușii, Nemții, Ungurii, Armenii, etc.—.Puterea de asimilare a poporului nostru a dat dar dovezi de o mare capacitate; și aceasta constituie, pe deoparte, o bună dovadă de sănătatea și vitalitatea organismului nostru și superioritatea rasei, iar, pe de altă parte, o garanție a viitorului nostru.

Dacă astăzi mai trăesc printre noi fragmente de popoare pe care nu le-am asimilat, ca Evreii, aceasta nu e o dovadă de slăbiciunea organismului nostru, ci din contră o excepție care întărește regula. Un organism sănătos asimilează numai ceeace e asimilabil, adică

ce se potrivește cu firea sa; poporul evreu însă constituie din multe cauze — între cari Rassa, Religia, mentalitatea și diferite tradiții vechi, etc. — pentru noi, ca și pentru celelalte popoare europene, un corp străin, neasimilabil, care, introdus în organismul nostru, ar putea da loc numai la grave turburări fiziologice, fără însă o contopire reală. Faptul dar că conviețuirea cu aceste popoare nu a ajuns la asimilarea lor, este o dovadă mai mult de sănătatea și de regulata funcționare a organismului nostru, care și-a conservat neatinsă puterea de eliminare—sau de izolare—a corpurilor străine ce se introduc într'însul.

CAPITOLUL III.

CULTURA ȘI PROBLEMELE ACTIVITĂȚII CULTURALE.

1. Cultura ca factor al Evoluției. Noțiunea și scopurile culturii. Cultura națională.

După ce, în cele precedente, am descris acele însușiri fundamentale ale poporului român, cari constituiesc puterile elementare ale organismului său — moștenite dela strămoșii săi sau câștigate și consolidate în îndelungata luptă pentru existență ce a dus-o în mediul său de traiu — să vedem, acum în ce mod pot fi ele dezvoltate și perfecționate mai departe, spre a sporî astfel continuu energia vitală a acestui popor.

În Partea I-a a acestei lucrări, studiind mersul general al evoluției lumii organice și legile ce decurg din aceasta, am văzut că principalul factor [care lucrează ca agent-regulator al evoluției spre progres este *Selecțiunea naturală*, adică *puterea naturii de a alege pentru perpetuarea neamului* — specie, rassă, popor, etc. — pe acei indivizi, al căror organism e mai bine înzestrat cu însușirile necesare pentru a putea birui cerințele mediului. Mediul, prin agenții săi, fiind însă și el singur un continuu stimulent al progresului, provoacă, pe de o parte, dezvoltarea mai departe a acestor însușiri

moștenite, iar pe de altă parte, favorizează formarea în organism a nouă însușiri, cari înlesnesc individului biruința mai departe în lupta pentru existență și progres.

Acest continuu proces, prin care natura și urmărește marile ei țeluri, se petrece în mod inconștient în lumea plantelor și animalelor și la popoarele primitive. Cu cât popoarele însă se urcă pe o treaptă mai înaltă și *devin conștiente* de țelurile luptei pe care o duc, și deci de puterile de cari au nevoie pentru a birui, cu atâta ele se silesc *singure* de a-și selecționa, desvoltă și organiza puterile lor naturale în vederea putinței realizării acestor țeluri.

La aceste popoare dar, selecțiunea naturală, ca agent al progresului, tinde a fi înlocuită tot mai mult printr-o activitate conștientă și organizată a poporului, și numai atunci ea își reiea rolul ei crud, când poporul singur nu e în stare a-l îndeplini cu toată rigoarea necesară.

Această activitate, care tinde a înobilă din ce în ce mai mult întreg organismul, cu puterile sale fizice, morale și intelectuale, constă din următoarele operațiuni: 1) a selecționa indivizii după însușirile și predispozițiunile lor naturale și a-i destina pe fiecare la acel fel de muncă, pentru care organismul lor e mai bine pregătit dela natură; 2) a crea condițiuni speciale, cari să favorizeze desvoltarea mai departe și perpetuarea acestor însușiri și predispozițiuni și cari să provoace formarea altor însușiri bune, trezind nouă puteri în organism; și 3) a împiedica desvoltarea și perpetuarea pornirilor rele.

Este dar în fond acelaș fel de activitate prin care grădinarul, crescătorul de animale, selecționatorul de semințe, etc. caută — prin selecțiune artificială — a per-

fecționă rasele și a le cultivă mai departe spre a obține varietăți tot mai nobile, cari corespund tot mai bine unor anumite scopuri. Această activitate dar prin care popoarele, *în mod conștient*, caută a înlocui selecțiunea naturală, alegând *șingure* însușirile bune și cultivându-le mai departe, și astfel înobilind organismul lor și prevăzându-l cu puteri tot mai mari, constituie *activitatea culturală* a acelui popor.

Cultura, luând dar locul selecțiunii naturale, ea devine principalul agent-regulator al evoluției spre progres al popoarelor mai înaintate.

De oarece progresul omenirii este bazat însă pe specializare și diviziunea muncii, cultura urmărește nu numai de a desvoltă și pune în evidență cu intenție toate însușirile bune ale individului, ci totodată de a alege indivizii după predispozițiile lor și a perfecționa pe fiecare în acea direcție, în care este mai bine înzestrat dela natură spre a putea îndeplini rolul în lupta pentru propășirea neamului său.

Cultura are dar un dublu scop: 1) de a pune în evidență și desvoltă *toate* însușirile firești bune, spre a înobilă individul și a formă din el o ființă armonică (*cultura generală*); și 2) de a alege apoi anume însușiri ale indivizilor și a le perfecționa mai departe, în vederea rolului ce fiecare are a-l îndeplini în viață (*Cultura specială sau profesională*). Această din urmă e mai mult condiționată de cerințele speciale ale mediului de traiu.

Celei dintâi îi servește ca instrument mai mult *Educațiunea*, celei de a doua *Instrucțiunea* și *știința*. După felul însușirilor pe cari are a le desvoltă deosebit

de asemenea: *o cultură fizică, cultură intelectuală, cultură morală (etică), cultură națională, cultură estetică (artistică), cultură socială*, etc.

Prin cultivarea sistematică a însușirilor bune — fizice, morale și intelectuale — și prin combaterea celor rele, cultura perfecționând și înobilind neîncetat organismul, aceste perfecționări se acumulează din generație în generație, se fixează și se consolidează, așa că *devin organice*, făcând parte din firea poporului. Devenind organice — cel puțin întru cât privește predispozițiile lor — ele ajung *transmisibile prin ereditate*, așa că întreaga activitate culturală a unui popor — în timp și spațiu — creează prin acumulare un întreg *Fond cultural*, consistând dintr'o serie de însușiri și predispozițiuni firești, născute din lupta acestui popor pentru a birui greutățile mediului său de traiu și a-și perfecționa organismul.

Cultura, prin dezvoltarea și perfecționarea însușirilor individului, îl pune în stare de a lucra cu puteri tot mai mari — izolat sau în organizația de muncă a întregii națiuni — la rezolvirea problemelor pe cari cerințele omenirii și ale mediului de traiu le impune neamului său. Ca atare, activitatea sa poate da tot felul de *Produse*, din cari unele satisfac nevoile momentane, iar altele rămân ca *bunuri permanente*, servind intereselor permanente ale neamului său. Aceste *bunuri culturale* — materiale sau sufletești — se acumulează și formează *Capitalul cultural* al unei națiuni.

Cultura — adică selecționarea și perfecționarea însușirilor firești, — făcând parte din firea indivizilor cari compun un popor, este *națională*; căci ea este con-

diționată, pe de o parte de calitatea însușirilor și natura întreagă a aceluia popor, iar pe de altă parte de totalitatea condițiunilor mediului în care se dezvoltă el; după cum de altfel și cultura unei plante este condiționată atât de însușirile ei, cât și de natura solului, clima și totalitatea condițiilor mediului, localității, în care are să fie ea cultivată.

După cum o plantă străină nu poate fi cultivată într-o altă țară, decât dacă-și schimbă firea, potrivit-cerințelor solului, climei și tuturor condițiilor acelei țări — altfel continuă a rămâne o plantă de seră, care nu se poate dezvoltă decât în condițiuni artificiale, — tot astfel și o cultura străină nu poate fi introdusă la un popor, decât dacă se aclimatează, schimbându-și firea ei după felul special al organismului acestui popor și condițiile speciale ale mediului său. Astfel porumbul, cartoful, tutunul, etc. și toate acele specii și varietăți de plante de origine străină, cari au îmbogățit atât de mult agricultura unor țări europene, nu au putut fi introduse în cultura mare a acelor țări, până nu și-au potrivit în totul organismul lor — trecând prin toate procedeele stațiunilor de aclimatare — cerințelor speciale ale solului și climei europene. Vaca bună de lapte din Bucovina este originară din Elveția, însă ea a trebuit să se adapteze cu totul nouălor condiții de traiu, *devenind o rassă nouă*, până a putut fi introdusă în cultura mare a vitelor din acea provincie. Diferite cereale din Germania de sud sunt cultivate în nordul Suedei, și apoi trec de acolo, ca sămânță, în alte țări sau localități de munte, unde vara e mai scurtă; ele nu au putut fi însă introduse în cultura

mare decât după ce s'au aclimatat într'atâta, încât durata lor de vegetație a scăzut dela 120 zile numai la 70 ș. a. m. d.

Tot astfel e și cu produsele culturii umane : ideile străine, felul de a gândi și simți, concepția binelui, frumosului, dreptății, etc. nu pot fi luate dela un popor și cultivate în firea unui altuia, decât dacă se modifică astfel încât să poată deveni asimilabile și deci organice, și dacă corespund și cerințelor mediului special de traiu al acelui popor. Astfel d. ex. Monogamia, după concepțiile noastre, este cea mai morală formă a familiei; la poporul Eschimoșilor însă, Nansen arată că poligamia este o necesitate, pentru a se asigura perpetuarea neamului în acele grele condițiuni de viață pe care o duc ei între ghețurile polare; de aceea și misionarii creștini cari propagă monogamia la acest popor — de altminteri foarte blând și cu însușiri culturale remarcabile — nu au succesul la care se așteptau.

Nu există dar o singură cultură universală, ci fiecare națiune are cultura ei, potrivită firii ei și condițiunilor speciale de traiu în cari se dezvoltă ea. Chiar în artă, geniul artistic este național, și devine universal numai prin apropierea sa de perfecțiunea ideală, adică de concepțiunea ideală a frumosului, care — conform legilor naturii — trebuie să fie frumos pentru toată lumea; calea pe care se dezvoltă el însă pentru a ajunge la această perfecțiune ideală și forma în care se manifestă este națională, adică face parte din firea sa, care — la rândul ei — e o parte din națiunea căreia îi aparține.

O pictură japoneză sau chineză, d. ex., oricât de

perfectă și de frumoasă ar fi ea — și oricât de mult am admiră-o, apropiindu-se de cele mai înalte concepțiuni ale frumosului — ea rămâne tot o creațiune chineză sau japoneză, și nu poate fi confundată niciodată cu una franceză sau italiană, chiar dacă ar reprezenta acelaș subiect; căci fiecare din ele arată cum se oglindește acelaș subiect în sufletul diferit al fiecăreia din aceste rase sau națiuni. Orice creațiune dar, oricât de genială ar fi ea, pornește dela o bază organică, care nu poate fi decât națională și care apare în toate manifestațiunile ei. Această diferență însă, care apare atât de evidentă între manifestațiile artistice a două rase diferite, ajunse amândouă la perfecțiune în această ramură — fiecare în felul ei — se menține și la popoarele mai puțin diferite între ele. Chiar între popoarele legate între ele prin înrudire de sânge există o *nuanță diferită*, care apare în manifestațiile lor artistice, care tocmai este *nuanța specifică națională* a fiecăruia din ele.

2. Factorii, mijloacele și produsele culturii.

Ca și culturile cari urmăresc scopuri practice, și cultura unui popor este condiționată de următorii factori :

1. *Calitatea obiectelor pe cari voim să le cultivăm*, de a căror capacitate de a fi cultivate depinde în primul rând rezultatul la care se poate ajunge. În cazul de față, acest obiect este poporul cu însușirile sale naturale — „*aptitudinile sau predispozițiile sale culturale*” — și cu însușirile dezvoltate ulterior prin activitatea culturală din trecut și acumulată în el ca

Fond cultural. În special sunt anume calități ale poporului — „*Înșușirile culturale*“ „*Talentele*“, — cari se aleg, spre a se cultivă mai departe printr'o continuă selecțiune, din infinita varietate de forme sub cari apar însușirile firești ale indivizilor cari compun acel popor.

2. *Înșușirile mediului în care se face cultura.* După cum reușita unei culturi agricole depinde de calitățile solului și de condițiunile climaterice în cari se face ea, tot astfel și cultura unui popor depinde de calitățile mediului său de traiu, adică de totalitatea condițiunilor în cari se desfășură viața aceluia popor (de „*calitățile culturale ale mediului*“).

3. *Țelurile culturii*, adică scopurile cari se tinde a se realiza prin cultivarea unor anumite însușiri. Prin cultura unui popor urmărindu-se: desvoltarea, perfecționarea și organizarea puterilor sale firești — fizice, morale și intelectuale — și înobilirea firii sale, prin combaterea și eliminarea pornirilor rele ale organismului său, țelurile speciale ale fiecărei culturi sunt determinate de rezultatele imediate la cari se tinde a se ajunge pentru a putea corespunde mai bine realizării scopului general.

4. *Mijloacele culturale*, adică metodele și procedeele culturii, cu totalitatea înstituțiunilor, instalațiunilor, aparatelor, etc., de cari se dispune pentru a servi scopurilor ei. Din acestea fac parte: întreg capitalul de cunoștințe, metode, etc. de care dispune omenirea și mijloacele de cari dispune un popor de, a și-l face accesibil întreg capitalul cultural și civilizațiunea la care s'a înălțat acest popor cu toate instituțiunile

și aparatele ei, inteligența și îndemânarea cultivatorilor ș. a. m. d.

Din această simplă enumerare a factorilor cari condiționează cultura, se vede că ea îmbrățișează aproape întreaga activitate a unui popor; căci chiar acele ramuri de activitate, cari în aparență nu au a face cu cultura, sunt influențate în mod covârșitor de dânsa și contribuiesc la dezvoltarea ei. Rezultatele acestei activități — a cărei tendință imediată este numai înălțarea și înobilirea individului prin perfecționarea însușirilor sale firești — sunt *produsele culturale*, adică totalitatea acelor bunuri materiale și sufletești prin stăpânirea cărora un popor ajunge a se înălța tot mai mult deasupra stării naturale (zisă «starea primitivă» sau «starea de barbarie»), înobilându-și firea, perfecționându-și mediul de traiu și afirmându-și voința de a-și desfășura viața conform aptitudinilor și aspirațiunilor sale legitime. Aceste „bunuri culturale” însă îi constituiesc totodată și cele mai puternice arme în lupta sa pentru existență și progres.

Cel mai important dintre produsele culturale ale unui popor este *Civilizația* sa, adică acea stare de perfecțiune, pe care o creează el prin activitatea sa în toate direcțiile mediului său de traiu — mediul geografic, mediul natural, mediul politic, mediul social, mediul cultural și mediul universal — și prin care-și înalță tot mai mult viața sa individuală și colectivă deasupra stării de viață naturală (sau sălbatică) dela care a pornit. Cu cât cultura — care sporește mereu puterile poporului — e mai intensivă, cu atâta și ac-

tivitatea sa civilizatorie e mai mare și cu atâta și civilizația ce o produce e mai perfectă.

Grație *activității sale civilizatorii*, bazată pe cultură, el stabilește norme de viață și raporturi între indivizi, bazate pe siguranță publică, ordine și dreptate, perfecționează moravurile, organizează tot mai bine munca națională și apărarea țerii, ameliorează mediul de traiu în toate direcțiile, utilizează bogățiile țerii sale, creează tot felul de instituțiuni pentru ușurarea și perfecționarea vieții și înălțarea ei prin știință, artă, morală, etc., organizează tot mai bine statul ca expresie a puterii și voinței sale ș. a. m. d.

Toate produsele culturale însă, și în primul rând civilizația, odată create, devin din nou și ele noi factori ai culturii, favorizând dezvoltarea ei mai departe, spre a putea servi apoi iarăș de bază la o nouă activitate civilizatorie. Între cultura și civilizația unui popor este dar o strânsă legătură, una favorizând dezvoltarea celeilalte, stimulându-se și ajutându-se reciproc.

Cultura dar, care treptat cu gradul de dezvoltare al popoarelor tinde a se substitui selecțiunii naturale, îndeplinind rolul de agent-regulator al dezvoltării lor spre progres, ajunge încetul cu încetul a acapara aproape întreaga viață și activitate a acelor popoare. În acest stadiu ea nu mai e numai un mijloc la scop, ci se confundă cu scopul însuș al existenței aceluia popor. Lupta pentru existență dar se transformă în *lupta pentru cultură și civilizație* și ajunge țelul superior, care dirije întreaga activitate a popoarelor și către realizarea căruia este îndreptată orice manifestație a vieții lor.

Principala activitate dar, pe care are a o desvoltă un popor pentru a-și asigura propășirea sa pe calea progresului, este să desvolte o *activitate culturală* cât mai mare, prin care să se înalțe pe sine — trupește și sufletește — și să se pună în stare de a desvoltă o *activitate civilizatorie* cât mai întinsă asupra mediului său de traiu.

Să vedem dar care este starea actuală a culturii poporului român, care este starea factorilor de cari depinde ea și cari sunt mijloacele de a influența acești factori, spre a ajunge la gradul de cultură de care poporul acesta are nevoie pentru a-și putea îndeplini rolul său ca organ al omenirii.

3. Starea actuală a culturii poporului român și problemele activității sale culturale.

După cum s'a văzut, din cele precedente, asupra chestiunii „*ce trebuie să înțelegem prin cultură?*” domnește încă o mare confuziune—nu numai în vorbirea obișnuită, dar chiar în bibliografia științifică străină, — așa că am fost silit să încerc a preciza științificește noțiunile, spre a înlătura concluziunile false cu consecințele periculoase la cari ne pot duce.

Cea mai periculoasă dintre confuziunile ce se fac —căci duce la aprecieri false asupra stării reale culturale și deci și la măsuri greșite pentru desvoltarea ei—este, că se iau *formele culturii și mijloacele culturale* drept cultura însăși și se socotește gradul de cultură al unui popor după numărul instituțiilor și aparatelor culturale, pe cari le posedă, precum și după

unele semne exterioare, ca: modul de a se îmbrăca limbile străine pe cari le vorbește, luxul și confortul vieții și alte asemenea aparențe. Firește, toate acestea ar putea servi eventual ca indicii, însă sunt departe de a ne da măsura culturii reale a poporului, ba chiar ne pot induce în eroare.

Judecându-se după astfel de criterii, ar urmă că gradul de cultură depinde numai de mijloacele materiale de cari dispune un popor și că cultura s'ar putea improviza cu ușurință: importându-se cu toptânul mijloacele culturale de la alte popoare, adoptându-se legile lor cele mai bune, copiindu-se instituțiunile lor, zidindu-se fără sistem școale, biserici, muzee, laboratoare, teatre, etc., cât mai frumoase ș. a. m. d. Pe de altă parte ar urmă ca, un popor cu aptitudini culturale serioase, căruia însă greutatea mediului și împrejurările prin cari a trecut nu-i permit să dispună de mijloacele materiale necesare pentru a importa deodată o întreagă civilizație străină, dar care — tocmai prin lupta grea ce a trebuit s'o ducă — și-a perfecționat însușirile sale bune și și-a sporit puterile, să fie considerat ca stând pe o treaptă culturală inferioară.

Tocmai din aceste cauze e nevoe, când judecăm starea culturală a poporului român, să dăm o atențiune deosebită și să facem bine distincțiunea între ceea ce este *mijloc sau instrument de cultură*, ce este *aparență de cultură* și ce este *cultură propriu zisă*; căci prin asemenea superficialități am ajuns să ne credem, într'o parte cu mult mai mult decât suntem, iar în alta cu mult mai rău, și astfel, să ne influențăm greșit, spre a lua o serie de măsuri inutile și constisitoare și a

neglijă pe cele necesare. După aceste aparențe am ajuns să ne închipuim: că în adevăr «România este Belgia Orientului», că «Bucureștii sunt un mic Paris» că «cutare institut științific, având instalațiuni mai complete și aparate mai nouă, este superior instituțiilor vechi din apus, de reputație științifică mondială», etc.; iar pe de altă parte: că «Țăranii români din Ungaria și Transilvania» — din cauza simplității vieții lor, ceea ce tocmai este un semn de viață socială sănătoasă — «sunt inferiori ca cultură celor din Regat», că «Țăranul nostru e o brută» și câte alte asemenea exagerări și ineptii.

Pentru a nu ne forma dar un tablou fals al stării noastre reale culturale, trebuie să cercetăm cu toată seriozitatea și obiectivitatea cuvenită și să ne lămurim mai întâiu asupra următoarelor chestiuni: 1) care este valoarea *reală* culturală a instituțiunilor și mijloacelor culturale pe cari le-am creat, importat sau copiat, care adică este influența pe care o exercită ele asupra perfecționării însușirilor firești și a sporirii puterilor fizice, morale și intelectuale ale poporului nostru? 2) care este gradul de dezvoltare la care au ajuns *în realitate* aceste însușiri la diferitele clase și categorii ale populațiunei noastre, care adică este valoarea fondului cultural care s'a acumulat la fiecare din aceste pături ale populațiunii? și 3) care este *capitalul de bunuri culturale* — materiale și sufletești — care s'a format prin activitatea acestor însușiri perfecționate?

Procedând astfel, va trebui să trecem în revizie și să dăm valoarea cuvenită — după efectele culturale pe cari le pot da ele: — întregului cod de legislație pe care l-am copiat — adeseori fără nici o critică — dela alte

popoare, instituțiilor pe cari le-am înființat — de multe ori fără a corespunde la o nevoie reală a țării sau a poporului, — aparatelor administrative, judiciare, etc. cu toată pleiada lor de funcționari ș. a. m. d. Cercetând și judecând astfel lucrurile vom vedea că ne rămâne cu mult mai puțin decât ne-am deprins s'o credem pentru așa zisa «cultură oficială».

Trebue să ne mai deprindem a distinge bine între *formă* și *fond* și a aprecia d. ex. : că cunoașterea și vorbirea în perfecție a limbilor străine este numai atunci un semn al culturii când servește la adăparea din izvoarele culturale ale altor popoare, dar că ea poate deveni și un instrument de excitarea sensualității sau chiar de desvoltarea pornirilor rele, când e întrebuințată numai pentru citirea literaturilor perverse ale acelor popoare; că luxul și eleganța îmbrăcăminții sau eleganța «manierelor de salon» nu sunt în totdeauna expresiunea perfecționării gustului artistic sau al moravurilor, ci poate fi adeseori și numai o perversiune sau o excrescență vătămătoare a civilizației; că luxul și splendoarea construcțiilor palatelor și edificiilor publice nu este în totdeauna expresiunea valorii reale culturale a instituțiilor pe cari le adăpostește, ci adeseori pot fi numai bani cheltuiți degeaba — susținuți dela adevăratele scopuri culturale cărora trebuiau să fie destinați; că splendoarea cultului și a serviciului bisericesc nu este expresia puterii de propagare și întărirea credinței religioase; că discursurile frumoase au o valoare culturală numai când, pe lângă talentul de expunere, au și un fond inteligent și sunt puse în serviciul unei cauze bune, unei convingeri sincere sau

unui patriotism cald, dar că pot deveni și o plagă socială în serviciul demagogiei și instigatorilor de rea credință; în fine că chiar scrisul și cetitul au numai atunci o valoare culturală reală, când sunt folosite la lecturi din cari se poate învăța ceva, pe când rău întrebuințate, ele pot deveni și instrumente periculoase pentru desvoltarea pornirilor rele, instigații, etc. În schimb însă, toată acea înțelepciune a vieții, pe care un popor analfabet a acumulat-o de generațiuni și o propagă din tată în fiu prin viu graiu, sau toate acele minunate poezii și povești populare, deși nescrise, constituiesc un însemnat capital de bunuri sufletești și au o mare valoare culturală. În toate acestea dar trebuie să ne ferim de a fi induși în eroare de *aparențele de cultură* și să căutăm a găsi și judecă numai *valoarea culturala reală a fondului*.

Judecând dar și apreciind în acest mod, să căutăm a ne da seama de starea reală culturală de astăzi a populațiunii noastre, examinând în parte cultura la diferitele clase și pături sociale, precum și la categoriile principale ale ei, și să vedem astfel ce activitate culturală consecventă trebuie să desvoltăm.

a. *Cultura oficială.*

Judecând după numărul mare al instituțiunilor pe cari le-a creat și le întreține statul, după nenumăratele legi organice pe cari le-a tradus dintre cele mai bune legi ale popoarelor din occident — și cari regulează până în cele mai mici detalii întreaga activitate a țerii, — după armata de funcționari pe care o întreține, după numărul și frumusețea clădirilor școalelor, bisericilor, univer-

sităților, institutelor de cultură, etc. ce le-am înființat, ar urmă de sigur că suntem între cele mai culte state din Europa. Din nenorocire însă, în mare parte, realitatea este alta : fără a putea fi acuzați de exagerare, trebuie să constatăm ca *în fond* aproape toate rezultatele activității culturale oficiale nu stau în nici o proporție cu sacrificiile ce se fac ; ba, ce e mai trist, nici măcar acele condiții esențiale, cari formează substratul moral pentru putința dezvoltării unei culturi serioase — adică : Siguranța, Ordinea, Libertatea și Dreptatea — nu sunt încă asigurate pe deplin.

Firește, că în legislațiile noastre toate acestea sunt proclamate ca principii fundamentale ale statului ; dar care e realitatea în aplicarea lor ? *Justiția* («regnum fundamentum») nu și-a putut încă asigura prestigiul de care are absolută nevoie ; ce diferență între starea culturală în care morarul dela Potsdam putea spune fără frică, încă de acum 150 de ani, Regelui său, că «sunt doar judecători în Berlin» și între starea noastră unde țărănul, și astăzi desnădăjduit, ajunge să strige adeseori : «plec să-mi fac singur dreptate cu toporul». *Administrația și Poliția* — care are a garanta Siguranța, Ordinea și Libertatea — sunt întrebuințate mai mult ca arme ale politicei de partid, din care cauză și funcționarii sunt în bună parte corupți. *Instrucția publică cu Educația* — cu toate progresele ce le-a făcut — este departe de a da roadele cuvenite, căci și până astăzi avem încă cel mai mare număr de analfabeți, după Rusia. *Instituțiunile superioare culturale* — cu unele excepții remarcabile — lăncezesc în bună parte și numai câteva s'au înălțat abia la nivelul celor mediocre din apus ; vorba «se

crează catedre și institute pentru persoane» e caracteristică pentru lipsa de sistem în activitatea culturală oficială și ne arată totodată și cauza lăncezelei și a risipei. *Biserica* nu e nici ea la înălțimea cuvenită, căci clerul — fără a mai vorbi de starea sa morală — se ocupă, la orașe în mare parte, mai mult cu chestiuni electorale decât cu grija sufletească a populației, iar la sate cu afacerile materiale; rezultatul e că poporul, neavând ocazia să asculte și câte o predică înălțătoare sau cui să-și mărturisească păcatele, a ajuns aproape indiferent față de religie, mărginindu-se la îndeplinirea unor datine creștinești — la botez, nuntă, înmormântare, etc., — fără a mai fi pătruns de principiile moralei creștine sau a le fi înlocuit prin alte convingeri morale. Și tot astfel de rezultate am putea citi în toate celelele direcțiuni.

Dacă ne întrebăm acum care e cauza că, cu tot acest aparat bogat de mijloace culturale și cu toate cheltuelile atât de mari ce se fac, s'au produs *relativ* atât de mici rezultate, vedem că ea nu poate fi căutată: nici în lipsa de aptitudini a poporului nostru — despre care am văzut că este înzestrat cu cele mai frumoase însușiri culturale, — nici în lipsa de calități culturale ale mediului natural — care, după cum vom vedea, e cel mai prielnic posibil — și nici chiar în defectuositatea legilor organice.

Legile, oricât de perfecte ar fi ele, nu pot avea nicio dată o valoare mai mare decât aceea a persoanelor cari le aplică, și acestea sunt: funcționarii statului și oamenii politici. Prima îndatorire dar, pentru a putea crea mai întâiu acele condițiuni pregătitoare, cari servesc ca

substrat moral pentru dezvoltarea culturii și apoi cultura însăși, ar fi fost de a ne forma: 1) oameni politici la înălțimea problemelor ce ni le impun necesitățile evoluției spre progres ale poporului nostru și 2) un personal de funcționari de toate gradele, cuți, integri și specializați pentru toate ramurile de activitate, cari să corespundă importanței lor misiuni. *Oamenii politici*, pentru a înfăptui la momentul oportun, reformele necesare și a le pune în concordanță cu interesele speciale ale populațiunii și astfel a îndrumă mersul armonic al evoluției; *funcționarii*, pentru a studia și prepară acele reforme, a le aplică apoi cu cuvenita seriozitate și a asigura astfel funcționarea regulată a mecanismului statului.

Numai un corp de funcționari capabili și integri pot să asigure mersul regulat al mașinei statului și să-i garanteze stabilitatea necesară — fără a o lăsa influențată de necontenitele schimbări politice — constituind astfel unul din stâlpii mari pe cari se razimă întregul edificiu. Ce mare importanță are un corp de funcționari, cu tradițiile și stabilitatea sa, pentru soliditatea și prestigiul statului ca instituțiune, se poate vedea în Franța, unde, cu toate schimbările foarte dese de guverne, mașina statului continuă mersul ei cu regularitatea ei tradițională; și tot așa a fost și în vechea Austrie, unde cu toate necontenitele schimbări de guvern provocate de luptele naționalităților între ele, administrația propriu zisă mergea cu o regularitate demnă de imitat.

* * *

Prima îndatorire dar și la noi ar fi fost să se formeze acel corp solid de funcționari, cu prestigiul necesar, care să asigure mersul regulat al mașinei statului, să studieze și să organizeze — sub controlul parlamentului — toate ramurile de activitate, să aplice legile și să bage ordinea în anarhia ce domnește.

Nici formarea oamenilor politici, înzestrați cu știința și aptitudinile necesare — astfel cum i-ar merita un popor ca al nostru în perioada cea mai grea a dezvoltării lui — și nici a corpului funcționarilor, nu a fost însă cu puțință în organizarea noastră politică actuală; căci sistemul guvernării țerii prin *partidele politice*, cu „organizări puternice“ și „disciplină de partid“ — bazate mai mult pe comunitate de interese decât de idei și aspirațiuni — a condus la *politicianism*, adică la acea excrescență urâtă a celei mai nobile în-deletniciri a unui popor, care este viermele cel mai periculos, care roade la rădăcina organismului nostru social și care a transformat instituțiunile statului într'o puternică mașină de exploatare a țerii pentru scopuri așa zise «politice» și în realitate personale.

Poporul nostru a produs în adevăr destule capete politice remarcabile — înzestrate cu inteligența, talentul și toate calitățile necesare, — politicianismul însă îi distruge sistematic și nu-i lasă să-și dobândească prestigiul și influența necesară spre a îndeplini rolul ce li se cuvine și a aduce țerii serviciile de cari sunt capabili; cei mai mulți sfârșesc prin a cedă locul «disciplinaților» și a lăsa astfel interesele vitale ale țerii pe mâna unor oameni inferiori, instrumente docile a le cluburilor și politicianismului.

Mai rău e încă cu funcționarii. Pentru a se forma un personal de funcționari capabili pentru toate ramurile de activitate oficială, e nevoie înainte de toate de o selecțiune severă, care să-i aleagă cu cea mai mare scrupulozitate după cinste, capacitate, demnitate, cultură, energie, specializare, etc. Selecțiunea însă,—care pretutindeni este baza fundamentală a progresului—este aci falsificată sistematic de politicienii diriguitori, cari caută a-și numi numai «oamenii lor», sau din acei cari se pretează mai cu ușurință a le satisface interesele lor așa zise «politice» — și mai cu seamă personale — în dauna țării și a interesului general. Ba chiar putem zice că se face o selecțiune specială — pe care o putem numi „*Selecțiunea politică*” — ale cărei criterii de alegere sunt tocmai contrariul celor arătate ca necesare. Sub regimul acestei selecțiuni, un om cu demnitate, capabil, cinstit și cult — oricât de bun specialist ar fi el — nu poate reuși decât cu greutate să străbată la o funcțiune publică; iar dacă a apucat odată a intra, el nu poate rezista și trebuie să plece — oricât de necesar ar fi pentru serviciul său — sau... să-și schimbe firea și atitudinea după cerințele ce i se fac. Toate legile de stabilitate politicienii găsesc mijloace să le înconjure — căci față de interesele lor nimic nu mai este sfânt — și vai de funcționarul care îndrăznește să apere interesul general sau avutul statului contra rapacității lor sau a partizanilor.

Prin acțiunea îndelungată a acestei selecțiuni politice, clasa funcționarilor — din care ar trebui să facă parte numai elementele cele mai culte, cinstite, capabile și demne ale națiunii, căci ei reprezintă și valorifică legile

și deci puterea statului—a ajuns a se transforma într'o adunătură de oameni terorizați, umiliți și înjosiți, lipsiți de demnitate și voință și gata a executa orice ordin li s'ar da. Ea se compune: sau din elemente incapabile, corupte și venale, sau din oameni cinstiți, însă resemnați, căroră greutățile vieții nu le permit a lua o atitudine sau a opune vreo rezistență călcărilor de legi și abuzurilor ce li se cere a le tolera. În consecință și tratamentul ce se aplică de către politiciani funcționarilor este în conformitate cu starea de înjosire morală la care ei au împins această numeroasă clasă a populațiunii noastre și acest important organ al vieții statului nostru. Ei sunt maltratați la orice ocazie; vieața lor în unele administrații nu le este asigurată nici ca a lucrătorilor de fabrici; la fiecare buget le tremură inima, că «vor rămâne pe din afară», și aceasta cu atât mai mult cu cât sunt mai destoinici; lefurile sunt cât se poate de mici, însă celor «docili» li se dau numeroase gratificațiuni. La orice întâmplare nenorocită, ei sunt găsiți vinovați și trebuie să suporte consecințele: Când casa pensiunilor eră aproape de faliment—din cauza abuzului politicianilor, cari votau cu grămadă «Pensii viagere» pentru tot felul de femei pierdute și «Recompense naționale» pentru partizani din banii adunați din reținerile de pensie ale funcționarilor—consecințele au trebuit să le suporte funcționarii, căroră li s'au redus considerabil pensiile și li s'au îngreunat condițiile de a le putea dobândi, sporindu-li-se anii de serviciu. Când statul eră aproape de faliment, în anii de criză dela 1899, în urma mai multor ani de risipă, consecințele au trebuit de asemenea să le suporte iarăș

funcționarii, reducându-li-se lefurile foarte simțitor, după cunoscuta „Curbă de reducere”, etc.

Un asemenea tratament pune dar tot mai bine pe funcționari la discreția politicianilor, adică asigură acestora tot mai mult puțința de a întrebuiți instituțiunile statului pentru satisfacerea intereselor lor „politice” și personale; ba chiar le dă posibilitatea de a se folosi de ele pe sub mână, prin mijlocirea funcționarilor partizani, chiar când sunt în opoziție, când adică nici măcar vreo răspundere cât de slabă nu le mai impune vreo rezervă.

Această posibilitate de a „guverna” și abuză de puterea statului și din opoziție, prin acapararea instituțiilor publice prin funcționarii partizani sau prin terorizarea lor, face ca goana după ei, ademenirile sau amenințările și teroarea să fie tot mai mare. La ce consecințe dezastruoase duce o asemenea stare de lucruri — care s'a transformat deja într'o adevărată complicitate — cred că nu mai am nevoie s'o arăt.

Așa dar Politicianismul — care este urmașul direct al obiceiurilor din epoca fanariotă — a împins la degenerare organul fundamental, prin care statul are a-și îndeplini misiunea sa și a provocat o nouă boală: *Funcționarismul*. Aceasta însă nu e identic cu *Biurocratismul* din apus — căruia i s'a găsit remediul eficace în controlul parlamentelor, — ci se aseamănă cu *Cenovnicia* din vechea Rusie despotică, ale cărei abuzuri și corupții au dus în mod fatal la revoluția socială cu starea de completă anarhie de astăzi.

Toate acestea sunt triste, dar din nenorocire absolut adevărate, și le-aș putea ilustra cu numeroase exemple. Politicianismul este dar cauza cauzelor tuturor relelor

de cari suferă întreg organismul statului nostru; el e cauza că cultura n'a putut încă și nu poate să se desvolte în proporție cu sacrificiile materiale ce se fac de către stat; și tot politicianismul este acela care, în loc de a spori prin cultură puterile suflătoare ale poporului, i-a pervertit simțul moral sănătos și continuă a-i perverti și distruge toate frumoasele sale însușiri firești.

Nu e vorba firește de persoane, ci de consecințele dezastruoase ale unui sistem defectuos de guvernare, care în mod fatal scoate la iveală asemenea elemente acaparante și le permite să pună stăpânire — ca un mare Trust — pe întreaga noastră viață politică, socială și economică, spre a o exploata în folosul propriu. Dacă am putut aprecia de multe ori bunele intenții și patriotismul cald al unor oameni politici, nu am putut însă să nu mă conving și mai mult că chiar pe aceștia „Goana după partizani“ îi împinge în mod fatal spre politicianism—adică spre acapararea pentru partizani a instituțiilor statului — și aceasta duce direct la completa dezorganizare și slăbire a puterii statului, adică la o stare anarhică, cu totul nefavorabilă pentru dezvoltarea și înflorirea culturii și deci pentru mersul evoluției poporului.

b. *Cultura claselor bogate.*

Și la clasele bogate cultura e în realitate cu mult mai mică decât apare unui judecător superficial, care nu are puțința de a cerceta lucrurile mai de aproape sau nu e deprins a distinge formele și aparențele — „Spoiala“ — de fondul real. În adevăr: se vorbesc

În perfecțiune limbile străine, însă puțini le întrebuințează la alt scop cultural decât la conversațiuni banale sau la cetitul romanelor; gustul pentru lux e cât se poate de rafinat, însă puțini știu să judece adevărata valoare artistică a unei opere de artă; se călătorește foarte mult în străinătate, însă puțini se duc pentru a se adăpa la izvoarele de cultură apuseană, ci mai mult la confortul otelurilor moderne și la viața decadentă a orașelor mari; la moșii se duce o viață de castel, cu toate rafinamentele ei, însă puțini își dau seama de rolul cultural ce l-ar putea avea între săteni; se face foarte multă politică; însă puțini se preocupă de interesele mari ale neamului; cei mai mulți se opresc la intrigile și cancanurile de partid, sau cel mult consideră politica ca un sport pasionant, unde o bună lovitură dată adversarului valorează mai mult decât o lege necesară pe care o face să cadă.

Cam aceasta este, în toate felurile de îndeletniciri ale acestei clase, diferența între cultura reală și aparențele culturale; ea variază ca proporție în diferitele regiuni ale țerii și la diferitele ramuri ale poporului nostru, precum și după originea și tradițiile diferitelor familii. În schimb însă s'a ajuns, în unele cercuri, la unele excrescențe periculoase, cari sunt vădite semne de degenerescență a vieții și de perversiunea unor anumite simțuri, astfel: Vorbitul în perfecție al limbilor străine l-au împins unii atât de departe, că și-au uitat cu totul limba proprie, sau dispun numai de un vocabular restrâns al unei limbi românești pocite pentru a se putea înțelege cu servitorii; firește că în asemenea condiții nu mai poate fi vorba de cultivarea limbii și

literaturii țerii sale — prima datorie a fiecărui om cult de orice naționalitate ar fi el, — ceeace constituie o înstrăinare de poporul din care face parte; acest abuz de întrebuintarea limbilor străine duce la o periculoasă pervertire a simțului național și al iubirii de patrie. Guștul estetic a degenerat într'un lux nebunesc — și mai cu seamă la femei cu mōdele lor extravagante — pentru care se cheltuesc în străinătate sume enorme, ruinându-se întregi averi în dauna economiei naționale și a bilanțului comercial al țerii. Călătoriile în străinătate pentru petrecere au luat proporțiile unei adevărate migrațiuni către stațiunile internaționale de desfătare, unde Românii sunt cunoscuți în timpul «sezoanelor» prin luxul și risipa lor; această pornire spre desfătare peste nevoile unui repaos meritat — care costă pe țară sume atât de mari — și lipsa de orice muncă productivă este de asemenea un semn vădit de degenerare și pervertire a simțului datoriei. La moșii, nevoia de bani pentru lux și cheltueli exagerate face pe unii să fie față de țărani de o aviditate care depășește orice limite sau să-și încredințeze moșiile pe mâna unor arendași sau administratori rapaci, cari folosesc toate mijloacele pentru a storce dela ei cât mai mult; la ce consecință duce aceasta pentru economia generală a țerii, cât și pentru chestiunea noastră socială se cunoaște în deajuns; este dar iarăș o perversiune a simțului moral. În politică, în loc de a luptă pentru interesele mari ale neamului, pentru organizarea țerii, etc., mulți se gândesc numai la urta ocrotire a intereselor lor proprii și se dedau la acel politicianism scârbos, care am văzut că este cangrena

cea mai rea care roade la fundamentele statului nostru; și aceasta nu e decât o pervertire a simțului moral și social. Și astfel în toate direcțiunile în cari vom căuta, vom găsi o serie de excrescențe periculoase, cu semne de degenerescență și perversiune, pe care o cultură adevărată trebuie să le smulgă din rădăcină pentru a-și înlesni dezvoltarea normală; aceasta mai cu seamă la acea clasă care, prin starea ei materială și prin dezvoltarea de mai multe generațiuni a aptitudinilor ei, e menită a îndeplini un rol mai important în dezvoltarea culturală a poporului.

Am face totuș o mare nedreptate, dacă am generaliza aceste constatări asupra întregii clase avute, căci sunt și multe excepții — mai cu seamă din vechea clasă boerească băștinașă — cari din fericire devin din ce în ce mai numeroase: Sunt multe familii unde se cultivă cu destulă pricepere artele și chiar știința, posedând colecțiuni însemnate, biblioteci frumoase și chiar laboratorii științifice; sunt case a căror podoabă sunt încă vechile virtuți, cu tradițiile patriotice, cultivarea limbii și literaturii române, etc.; sunt proprietari cari dezvoltă o întreagă activitate culturală între săteni și cultivă vechile relații patriarhale cu ei; sunt numeroase societăți de doamne cari se ocupă cu încurajarea și perfecționarea muncii casnice și a artei naționale la sate ș. a. m. d. Dar cea mai bună dovadă despre preocupările adevărat culturale ale multor reprezentanți demni ai acestei clase sunt: numeroasele donațiuni făcute Academiei Române (Fondul V. Adamachi, în prima linie), universităților, spitalelor și diferitelor instituțiuni de cultură; depozitele cul-

turale fondate de ei, ca: Biblioteca dela Miclăușani, Muzeul Simu — un minunat exemplu de devotament pentru o activitate culturală conștientă din partea unui particular, — Muzeul Kalinderu, Colecțiunea General Mavros din Muzeul de antichități, Colecțiunile Ghica-Comănești și Dr. Mitrea, dăruite Muzeului de Istorie naturală, Bibliotecele Țurduza-Scheianu și Filipescu, Colecțiile de Monete D. A. Turduza și Mih. Sutzu dela Academia Română, numeroasele fundațiuni culturale ale patriotului Basarabean Vasile Stroescu, Cabinetul de Istorie naturală al Societății de Medici și Naturaliști din Iași, cu colecțiuni importante dăruite de boierii moldoveni încă dela 1834, și multe alte asemenea sacrificii pentru scopuri culturale.

c. *Intelectualii.*

Poporul român, în starea organizării sale sociale de astăzi, nu are încă o clasă de mijloc încheată în felul Burgheziei țerilor din apusul Europei; funcțiunile acestei clase în organismul nostru social sunt îndeplinite în cea mai mare parte de străini, așezați printre noi încă de prea puțin timp pentru a putea constitui o clasă românească, căreia să-i poată reveni un rol în cultura poporului nostru. În timpurile din urmă s'a înjghebat în adevăr și o mică clasă de comercianți și meseriași români, însă e prea puțin numeroasă, iar elementele ce o compun sunt prea diferite ca cultură — meseriași și micii comercianți abia stau pe treapta culturală a lucrătorilor industriali din apus! — pentru a putea forma o clasă omogenă cu aspirațiuni culturale mai mult sau mai puțin uniforme.

Există la noi însă o clasă destul de numeroasă, care, fără a dispune de mijloacele materiale ale burgheziei din apus, reprezintă o unitate socială bine definită, cu pregătiri și aspirațiuni culturale destul de însemnate; aceasta e *clasa intelectualilor*, compusă din: profesori, medici, publiciști, advocați, judecători, ingineri, funcționari de toate categoriile, farmaciști, veterinari, agronomi, arendași, preoți, fabricanți, etc. Cu toată originea și starea lor materială și socială diferită, ei au ceva comun care-i leagă: *munca intelectuală ca principalul mijloc de existență*. Firește, ca atari, și activitatea lor ca agenți ai culturii trebuie să fie foarte însemnată. Să vedem dar care este starea culturii acestei interesante clase a populațiunii noastre și rolul lor ca propagatori ai ei.

Fără a ne scobori la timpurile prea vechi, când singura știință românească ce se cultivă pe pământul nostru își avea cuiburile ei prin mănăstiri, vom aminti că, pe lângă fiii de boieri, primele elemente cari au început a învăța carte și a se pune în serviciul culturii erau ieșiți din rudimentele acestei clase; fii de preoți, dascăli, mici funcționari, răzeși, etc. Aceasta a mers cu o grabă atât de mare, că, pe când acum vreo 60 de ani eră aproape o imposibilitate să-ți închipuești un medic sau farmacist român, sau chiar un «gramatic» de pe la curțile boierești, astăzi avem o abundență atât de mare, că în unele ramuri depășește cu mult necesitățile de completarea personalului instituțiunilor statului sau a celor financiare, economice, industriale, etc., iar în unele profesii libere concurența e deja prea mare.

Astăzi poporul român, cu aptitudinile sale mari culturale, scoate pe fiecare an un număr din ce în ce mai considerabil de tineri — ieșiți din toate clasele societății — care se consacră vieții intelectuale. În general, încă din școală, ei arată aptitudini foarte mari; în universitățile și laboratoriile din străinătate sunt în totdeauna considerați printre cei dintâi, așa că promet mult pentru viitorul cultural al țării.

Din nefericire mediul în care au a-și desfășura în urmă activitatea lor nu este de loc prielnic pentru a favoriza dezvoltarea mai departe a acestor energii culturale; în special politicianismul are o influență dezastruoasă asupra lor și nimicește, sau deviază dela calea dreaptă cel puțin 90 % dintr'înșii. Incepând cu ademenirile — încă dela ușile școlii — pentru a-i atrage în «partidele» lor, în cazul cel mai bun le omoară prin «disciplina de partid» inițiativa și obiectivitatea și le pervertește prin «înalte considerațiuni politice» judecata dreaptă. Cele mai de multe ori însă cele mai frumoase talente și cele mai nobile simțiminte și aspirațiuni se pervertesc în această promiscuitate și ajung a fi puse mai mult în serviciul cauzelor rele, anticulturale decât al celor bune. Cu cât inteligența și talentele sunt mai mari, cu atâta și mijloacele de ademenire sunt mai puternice, și dacă pe calea ofertelor nu reușesc să-l câștige și să-l sustragă dela menirea sa culturală, atunci metoda persecuțiilor cu înjosirea de tot felul și cu închiderea tuturor drumurilor la orice carieră duce la rezultat sigur: Numai pe calea unui adevărat apostolat poate un tânăr lipsit de mijloace ajunge să lupte pentru idealurile sale ade-

vărate, însă și atunci numai după ce și-a cheltuit trei sferturi din energia sa pentru a se apăra de mizeriile ce le întâmpină. Așa dar și aici politicianismul, care falsifică selecțiunea — adică singura cale a progresului — este cel mai mare dușman al culturii, căci corupe sau lovește tocmai în acea clasă socială, care ar putea și are menirea de a aduce cele mai mari servicii pro-pășirii ei. Și din acest punct de vedere este dar o datorie — în interesul viitorului neamului nostru — de a lupta pe orice cale în contra lățirii acestei plăgi sociale, care, prin modul cum e organizată — ca o ade-vărată camoră — și prin mijloacele materiale de cari dispune, răspândește virusul ei până în cele mai mici capilare ale organismului nostru, ducându-l la un dezastru.

Cu toate aceste piedici însă, mișcarea culturală, pornită și reprezentată de această clasă, nu mai poate fi oprită și iea o întindere tot mai mare. Elemente tot mai serioase și mai bine pregătite i se alipesc și ma-nifestațiile ei devin tot mai îmbucurătoare: o literatură națională din ce în ce mai bogată, și mai bine în-dreptată prin influența diriguitoare a criticilor literari, ne perfecționează mereu limba și gustul și înalță sim-țimintele populațiunii; în muzică, pictură, sculptură, arhitectură, arte decorative, etc., producțiunile originale devin tot mai dese și influențează dezvoltarea simțului estetic și perfecționarea aptitudinilor artistice firești ale poporului, care duce la crearea unei arte naționale bazată pe specificitatea modului nostru propriu de a simți și concepe frumosul; în știință numele Românilor încep a se întâlni din ce în ce mai des în marile

reviste științifice internaționale și în diferitele tratate speciale; problemele științifice ale țerii noastre nu mai fac numai obiectul cercetărilor savanților străini sau ale «societăților pentru studiarea orientului european,» ci sunt studiate cu o competență tot mai mare de învățații români, cari-și câștigă un nume tot mai bun în lumea specialiștilor; în tehnică, lucrări importante se proiectează și se execută de ingineri români; se pun în valoare bogățiile subsolului nostru, se ameliorează solul, se perfecționează neconținut toate ramurile agriculturii, se instalează fabrici, se organizează industrii nouă, etc. și astfel se dezvoltă o activitate civilizatorie tot mai mare în mediul natural al țerii ș. a. m. d.

În toate direcțiunile dar, grație activității culturale din ce în ce mai intense a acestei clase, suntem pe cale de a ne dezvoltă tot mai mult, spre a duce viața noastră proprie și a ne-o perfecționa prin noi înșine și cu propriile noastre mijloace.

Firește că, văzute lucrurile în mare, ajungem la aceste constatări fortificante cu privire la mișcarea noastră culturală, care pornește cu atâta putere din nevoia organică de a se desfășura a unor însușiri firești, cari au stat atâta timp în stare latentă și cari astăzi nu mai pot fi oprite; e ploaia de primăvară care împinge în mod fatal la încolțire germenii din atâtea semințe rodnice, cari au zăcut amorțite într'un pământ fertil în timpul unei ierni atât de grele și de îndelungate. Este totuș necesar să nu lăsăm lucrurile în voia lor, ci să luăm toate măsurile pentru a asigura reușita cât mai perfectă a recoltei mult așteptate, de binefacerile

căreia avem atâta nevoie; ogorul trebuie bine lucrat și buruiana plivită la timp, pentru a nu lăsa ca planta nobilă care încolțește să fie înăbușită. Trebuie dar să observăm bine și toate detaliile și să căutăm piedicile cât de mici, cari stau în calea dezvoltării culturii noastre ca să le înlăturăm cât mai grabnic; căci timpul îndelungat cât l-am pierdut ne-a lăsat cu mult în urma altor popoare, mai slab înzestrate dela natură ca al nostru, și spațiul care ne desparte de progresele lor trebuie câștigat cât mai repede pentru a ne asigura astfel locul ce ni se cuvine între popoarele lumii.

Procedând astfel, constatăm următoarele piedici principale, cari îngreuează dezvoltarea și propagarea culturii și pe cari trebuie să căutăm a le înlătura cât mai neîntârziat :

1. *Lipsa desăvârșită a unui plan general de cultură.* Ca în mai toate ramurile noastre de activitate, și în activitatea culturală și civilizatorie — cea mai importantă din viața unui popor — domnește o lipsă desăvârșită de sistem, ceea ce face ca cel puțin jumătate din energia consumată și din mijloacele cheltuite să fie risipite în mod zadarnic fără nici un rezultat practic. Suntem încă în stadiul când fiecare nepregătit, ajuns prin capriciile politice într-o situație conducătoare, își pune în aplicare, cu cheltueală de energie națională și bani publici, toate fantaziile sale, spre a fi apoi părăsite odată cu plecarea sa; și aceasta se repetă cel puțin la fiecare schimbare de guvern. Cauzele acestei stări atât de dăunătoare trebuiesc căutate în organizarea noastră generală, dar mai cu seamă — după cum am arătat — în lipsa unei clase de funcționari stabili,

cari să conserve tradițiile și să controleze aplicarea fiecărei măsuri, înregistrând rezultatele; căci numai astfel, pe această cale practică, se poate ajunge la stabilirea unui sistem pentru încurajarea și propagarea culturii, decurgând din experiență și cunoașterea stării reale a împrejurărilor proprii țerii și poporului nostru.

2. *Terenul pe care voim să facem cultura nu e încă suficient pregătit.* Buruiana — adică: obiceiurile rele din trecut, superstițiile, minciuna, toleranța faptelor rele, abuzul de putere, etc. — nu e stârpită încă și așteptăm să înăbușe tot mai mult noua cultură.

3. *Căile de răspândirea culturii — acele canale de irigație culturală prin cari urmează să se scurgă acest lichid fertilizant — nu sunt preparate.* Oricât de îmbucurătoare ar fi întinderea pe care a luat-o noua cultură în ultimul timp, trebuie să constatăm că ea rămâne mărginită numai la unele păтури orășenești, iar la țară se întinde numai foarte anevoe; ea rămâne dar numai o cultură superficială, căci țărănimea — cei 82% din populațiunea țerii — nu se împărtășește decât foarte puțin din binefacerile ei. Chiar în orașe, față de numărul mare al elementelor cari se consacră vieții culturale și față de calitatea predispozițiilor și însușirilor culturale ce le au, rezultatele nu sunt încă la înălțimea cuvenită, neputând pătrunde nici aci în păturile mai joase ale populațiunii. Cauzele trebuie să le atribuim în prima linie — după cum am mai arătat — lipsei desăvârșite de sistem, insuficienței și mai cu seamă ineficienței mijloacelor culturale oficiale.

4. *Sămânța nu e bine selecționată.* Reușita oricărei culturi e bazată în prima linie pe selecționarea cu

îngrijire a seminței. Noi însă, alături de bunurile sufletești, cari înobilează firea, mai cultivăm și foarte multă buruiiană, care înăbușe și otrăvește sufletul populației. Amintesc numai influența unei anumite prese, cu campaniile sistematice, ce se duc în contra a tot ce este sănătos într'un stat, literatura pornografică, propagandele străine cari ponegresc sistematic tot ce e național, propagandele internaționaliste bazate pe popularizarea tendențioasă a unor pretinse adevăruri științifice, etc., cari toate pervertesc simțurile și judecata și slăbesc energia unui popor. Apoi obiceiurile cultivate prin cazărmi și răspândite pe această cale la țară, politicianismul ș. a. m. d.

5. *Instrumentele culturale sunt primitive și ținute într'un mediu nefavorabil, care le slăbește puterea de acțiune.* Politicianismul introduce în universități și în tot corpul didactic elemente cari nu sunt la înălțimea activității ce au a o desvoltă și distrage, prin politică și funcțiuni administrative, pe profesori dela menirea lor; unii dintre profesorii medici și juriști uită menirea lor umanitară și culturală — căreia trebuie să-i consacre toată munca lor — și se ocupă aproape exclusiv numai cu partea lucrativă a specialității lor; preoții și învățătorii rurali se ocupă prea mult de bănci și interese proprii materiale decât de cultura sufletească a populației, etc., etc.

6. *Metodele și procedeele culturale sunt în mare parte exotice, nepotrivite cu firea poporului și natura țerii.* Fiecare popor are firea sa proprie, astfel cum și-a format-o în țara sa, în care trăește și pe care o cunoaște, are modul său de a învăța și a pricepe, are

necesitățile sale intelectuale proprii ș. a. m. d. Trebuie dar ca și învățământul și întreaga propagandă culturală să fie bazate pe aceste elemente, cari și ele la rândul lor trebuiesc bine studiate și cunoscute. Această lucrare pregătitoare — care este o condiție esențială — nu s'a făcut însă în deajuns la noi: metodele și procedeele culturale sunt în mare parte străine; chiar cărțile didactice — cu toată silința ce s'a dat în ultimul timp — sunt în bună parte prelucrate după cărți străine și nu au de bază țara și firea poporului nostru. Pedagogia modernă științifică atribue însă cea mai mare importanță tocmai *elementelor apercptive* — spre a putea merge dela cunoscut la necunoscut, — cari tocmai presupun înainte de toate *cunoașterea prealabilă a țerii și a poporului ca bază a instrucției și educației*. Metodele importate dar, câtă vreme nu sunt perfect acomodate firei poporului și bazate pe natura specială a țerii, nu au o suficientă valoare pentru dezvoltarea și răspândirea culturii la noi.

Mai mult încă: Pedagogia modernă cere ca între toate obiectele ce se predau în învățământ să existe o strânsă legătură și toate să se concentreză în jurul unui obiect principal. Pedagogii din școala lui *Herbart, Ziller, Rein*, etc., cer ca *Concentrațiunea* să se facă în Religie. Cred că ar fi cu mult mai folositor, dacă în învățământul nostru s'ar alege Geografia patriei — în sensul larg, adică cu descrierea naturii ei — ca obiect principal de concentrațiune. Aceasta ar cere firește o modificare radicală a programelor actuale și ar presupune o cunoaștere cu mult mai profundă a naturii întregii țeri, însă ar avea un efect cultural incomparabil mai mare.

Acelaş lucru e şi cu multe din instituţiunile superioare, cari, nerespunzând la nevoile noastre culturale proprii şi nefiind adaptate a le servi, continuă a rămâne străine, fără a da vreun rezultat practic.

7) *Lipsa de ocrotire a elementelor culturale.* Una din activităţile culturale cele mai importante ar trebui să fie alegerea şi dezvoltarea mai departe a elementelor cari au să ducă lupta culturală. Din nenorocire se pare că în mare parte lipseşte atât priceperea şi seriozitatea, cât şi mediul favorabil pentru o asemenea operaţie fundamentală de selecţiune. Adevărate talente şi tot felul de elemente bine înzestrate cu calităţi culturale — cărora însă tocmai de aceea le lipseşte darul de a se insinua — sunt lăsate fără nici o ocrotire, biruite în concurenţă de elemente inferioare, insinuante sau cu alte asemenea daruri. Numai cu mare greutate pot unii din ei reuşi să pătrundă, iar majoritatea se pierd, formând armaţa aşă zişilor «Boemi», «talente pierdute,» etc. Judecarea dar cu dreptate şi nepărtinire la orice concurenţă, cultivarea metodelor de selecţiune, înlesnirile de tot felul pentru a se da putinţa talentelor să se manifesteze şi să străbată, măsura în critică, etc. sunt îndatoriri serioase ale fiecăruia şi legate de o mare răspundere morală faţă de viitorul cultural al neamului.

8) *Distrugerea capitalului cultural.* În capitolul precedent am văzut că produsele culturii se acumulează pentru a forma un capital de bunuri culturale, care serveşte apoi ca factor în dezvoltarea mai departe a culturii. Fireşte că este de cea mai mare importanţă, ca toate bunurile rezultate din activitatea culturală să fie păstrate cu sfinţenie şi capitalizate.

Experiențele — pozitive sau negative — câștigate în orice ramură de activitate culturală, materialul adunat și personalul format în vederea unui studiu, observațiile, metodele și procedeele de studiu, cărțile, instrumentele, etc., etc., toate acestea se acumulează la capitalul cultural și servesc dezvoltării mai departe a culturii. O asemenea acumulare însă cere o stabilitate a instituțiilor și a personalului, o tradiție în muncă ș. a. m. d. Toate acestea, în sistema de organizare a vieții noastre de stat, nu se pot face decât cu anevoință, și toată munca făcută odată se pierde la fiecare schimbare de guvern sau de persoane. Tocmai de aceea asistăm neconștient la continue încercări nereușite — în aceeași chestiune și cu aceleași metode — sau la descoperirea, cu multă cheltuială și energie, a aceluiaș lucru, care a mai fost descoperit cu mult înainte, dar care a rămas îngropat prin dosare sau alé cărui urme s'au pierdut. Stabilitatea și independența instituțiilor de cultură este dar o condițiune esențială pentru asigurarea mersului continuu al progresului, și tot atât de importantă pentru formarea unui capital cultural, după cât este și acesta de important pentru dezvoltarea și propogarea culturii înseș.

d) *Cultura Țăranului.*

Judecând după aparențe, ar trebui să zicem că este o „contradictio in adjecto“ de a vorbi de o cultură a țăranului și să aprobăm aprecierile superficiale ce se fac de așa zișii „cunoscători“, după care „țăranul este o brută inconștientă și indolentă, care nu știe nici

măcar a scrie și a ceti și trăește înglodat în datinele și superstițiile sale“. Este o apreciere care se aude foarte des, dar care din fericire nu pornește dela ochiul nepărtinitor al străinului — căci aceștia, ca: Hauterive, Carra, Raicewitch, etc. au scris cu totul altfel despre inteligența țăranului român — ci, sau e strigătul interesat al unor speculatori, cari găsesc că nu mai au destul de stors din munca sa, sau aprecierea copilărească a naivilor dela orașe, cari, trecând pe la țară și văzând mizeria materială, se indignează că țăranul trăește în simplitatea sa naturală, lipsit de orice „confort“. Sufletul adevărat al țăranului nu l-au cunoscut încă nici unii, nici alții din criticii săi.

În adevăr, luând ca normă de judecată cultura nouă ce li se răspândește prin școale și dela orașe, țăranul a făcut foarte mici progrese: Suntem încă, după Rusia cel mai analfabet popor din Europa; însușirile sale firești au fost foarte puțin perfecționate prin această cultură nouă; felul său de vieță, modul său de a gândi și simți, modul său de a munci, etc. nu au fost încă aproape de loc influențate în bine printr'însa. Am putea zice din contră, că această cultură, *în felul cum a ajuns ea la dânsul*, l-a influențat mai mult în rău. În adevăr: dintre puținii cari știu a scrie și ceti, rari sunt cari cetesc o carte care să-i povățuească la bine, fie pentru activitatea lor practică, fie pentru înălțarea sufletească; cel mult cetesc unii câte un calendar, „Dorul“ sau vreo broșură răspândită de agitatori, toate de o valoare culturală problematică; presa de scandal însă străbate în toate satele și se cetește la cârciumă în auzul tuturor „cum se înjură boierii“;

femeile au învățat cum să-și vâpsească obrazurile; la horă nu mai joacă dansurile naționale, ci «Polca și Valsul» și chiar «Tango»; ele își părăsesc frumoasele porturi naționale și se îmbracă «ca cocoanele». Prin rezerviști învață toate perversiunile și toate obscenitățile orașelor — pe lângă boalele de cazărmi ce le aduc; — la judecătorii învață toate șiretlicurile advocățești ș. a. m. d. Și astfel își pervestec încetul cu încetul simțurile și cele mai frumoase însușiri firești. Pe lângă toate acestea, mai vin și produsele industriale, ieftine — cu colori vii și strălucitoare, — cari distrug munca casnică cu produsele ei estetice și solide.

Astfel putem zice că cultura modernă, *astfel cum a ajuns ea până acum la sate*, a influențat mai mult în rău decât în bine viața țaranului nostru și firea sa. Dacă dar țaranul ar fi mărginit numai la această cultură, atunci în adevăr s'ar potrivi aprecierile cari le-am citat mai sus. De fapt însă, toate acestea sunt numai acomodările la noua viață și armele sale în noua formă a luptei pentru existență, și — dacă nu le vom lăsa să se întindă prea tare — vor trece, cum au trecut încă multe peste capul său, fără să-i atingă însușirile sale fundamentale, cari sunt prea înrădăcinate în firea sa pentru a putea fi modificate radical printr'o influență superficială.

După cum s'a văzut — în Cap. precedent, în care am descris însușirile firești ale poporului român — țaranul nostru are o cultură a sa proprie, specifică și originală, moștenită dela strămoșii săi și modificată în îndelungata luptă pentru traiu ce a dus-o: e *cultura sa nescrisă* — însă devenită organică, — ale cărei bunuri, adunate ca un capital cultural prețios, le transmite prin viu

graiu' din tată în fiu, sub formă de maxime, povește, zicători, poezii, etc., cari cuprind o întreagă înțelepciune, care l-a călăuzit în viața sa de 18 secole. Aceasta e adevărata sa comoară culturală și prin aceasta și-a perfecționat el astfel inteligența și toate însușirile sale firești de au ajuns la dezvoltarea și la felurile lor de manifestare, pe cari le-am descris în capitolul citat.

Iată cum am descris această cultură a poporului nostru și influența culturei nouă în lucrarea mea despre Pescăria și pescuitul în România ¹⁾:

«Ceeace se petrece astăzi cu pescuitul, s'a petrecut și se petrece cu toate celelalte ramuri de activitate; pretutindeni industria modernă caută a înlocui cu produsele ei universale vechile obiecte de întrebuințare zilnică, instrumentele de muncă, etc., cari dispar fără a lăsa măcar numele ca urmă că au existat odată.

«Poporul nostru a avut și el o viață a lui proprie, specifică și originală, astfel cum a moștenit-o de la strămoșii săi și cum și-a modificat-o potrivit condițiilor de viață speciale ale țării în care a locuit. El a avut — după regiuni — modul său special de a-și face locuințe, de a le mobilă și de a-și organiza gospodăria, portul său original, instrumentele sale de muncă pentru toate ramurile de activitate și toate meseriile la cari s'a dedat. A avut tradițiile sale, maximele și proverbele sale cu povățuiri înțelepte de cari se conducea în viață, în zilele de veselie, ca și în cele de întristare, principiile sale de dreptate și omenie, medicina sa, etc. și o întreagă viață intelectuală și ar-

¹⁾ *Dr. Gr. Antipa*, Pescăria și Pescuitul în România. Acad. Rom. Bueurești 1916. Capit. Pescuitul și Etnografia națională, pag. 21—22.

«tistică, care, deși nu eră scrisă, se transmitea din tată
 «în fiu ca un tezaor cultural propriu al acestui popor.
 «Toate acestea dispar cu o repeziciune uimitoare, cu
 «cât cultura modernă scrisă — pe care o adop-
 «tăm deocamdată mai mult în formele ei decât în
 «fond — se răspândește mai repede, cu cât obiceiurile
 «moderne se întind, cu cât produsele industriei egali-
 «zatoare năvălesc mai tare.

«. . . . cine va studia, va găsi la poporul nostru
 «— pe care, în superficialitatea care caracterizează tim-
 «purile de astăzi, ne-am deprins a-l considera atât de
 «lipsit de orice cultură — o adevărată comoară de cu-
 «noștințe în toate ramurile de activitate, învățate dela
 «strămoși și dela popoarele cu cari a venit în contact
 «și perfecționate printr'o experiență de secole, făcută
 «în concordanță cu condițiunile speciale ale țerii noastre.
 «El va vedea că poporul nostru a avut și el specia-
 «liștii săi în toate direcțiunile — cari din nenorocire
 «dispar prea timpuriu, biruiți de așa zisa cultură mo-
 «dernă și cari au păstrat tradițiile fiecărei ramure
 «de activitate. El va găsi în toate meseriile noțiuni pre-
 «cise, instrumente de lucru, deși grosolane, însă bazate
 «pe acelaș principiu, ca și cele moderne și o nomen-
 «clatură foarte bogată pentru orișice specialitate. Acolo
 «unde noi, cei cu cultura modernă; introducem în mod
 «cu totul inutil, cu toptanul, sub numele de termini
 «tehnici, tot felul de cuvinte străine, pocindu-ne limba,
 «poporul nostru posedă o întregă terminologie de cu-
 «vinte adevărat românești, frumoase și bine nimerite.
 «Așa zisa sărăcie a limbii noastre există numai pentru
 «cei de sus, cari n'o cunosc; poporul însă are o limbă

«cu mult mai bogată decât alte popoare, cu care
 «poți să-ți exprimi cele mai fine nuanțe ale cugetării
 «și unde găsești chiar în abundență nume pentru orice
 «obiect și noțiune dorești.

«. Cultura modernă dar, atât de sprijinită de
 «oficialitate, cu cerințele ei, uneori mai mult, 'alteori mai
 «puțin justificate și cu progresele ei nu totdeauna în
 «totul potrivite cu firea poporului și cu condițiunile na-
 «turale ale țerii, distruge astăzi sub ochii noștri, cu sau
 «fără rost, o întreagă cultură veche cu totul originală,
 «ieșită din experiențe de secole, cu toate calitățile și
 «defectele ei.

«Firește că nu zic — și nici nu pot dori măcar — să
 «oprim progresul în loc; dar e de datoria noastră să
 «nu lăsăm ca această veche cultură nescrisă, care re-
 «prezintă o muncă de veacuri și este un bun câștigat
 «al națiunii noastre, să fie distrusă fără rost, nu prin
 «lupta liberă pentru existență, ci în mod artificial prin
 «sprijinul statului cu toate instituțiunile sale moderne.
 «*Această veche cultură, care de veacuri a străbătut*
 «*în sângele poporului nostru și e perfect asimilată,*
 «*trebuie să servească de bază nouăi culturi: una*
 «*trebuie să fie continuarea celeilalte, iar nu distru-*
 «*gătoarea ei.*

«Eu cred că e de datoria generației tinere să
 «împiedice de a se mai săpa mai departe prăpastia, ce
 «devine tot mai adâncă, dintre popor și clasa sa cultă,
 «precum și dintre trecut și viitor; ea trebuie să așeze
 «progresul pe adevăratele sale baze și să-l îndrumeze
 «pe calea cea bună; ea trebuie să stabilească legătura
 «între cultura veche și cultura modernă.»

Aici e dar tocmai partea cea grea a problemei dezvoltării și răspândirii culturii la sate; ea nu trebuie să fie o cultură exotică, îmbrăcată numai în haine românești, străină de firea poporului nostru, de concepțiunile și simțirile sale și deci neasimilabilă; ea trebuie să fie continuarea și perfecționarea vechei sale culturi devenite organice. Vieața modernă, însă, a făcut din popoare organele omenirii — vieața lor face parte din vieața omenirii universale; produsele lor se desfac pe piața universală și ei consumă produsele muncii altor popoare; — aceasta cu cerințele ei speciale, cărora trebuie să se supună fiecare, impune în adevăr și poporului nostru nouă probleme — din ce în ce mai grele — și un nou fel de vieață, căruia el trebuie să se adapteze. Fiecare organism însă are felul său special de a reacționa la nouăle cerințe ale mediului, potrivit constituției și predispozițiilor sale, și acesta nu poate fi imitat dela alte organisme. Tocmai acest mod special de a reacționa al organismului poporului nostru la nouăle cerințe ce i se pun de către noul său mediu de traiu trebuie să constituie baza culturii sale; căci oricare alt uleste o artificialitate, care constituie mai mult o piedică decât o bază a progresului.

De altfel noi am văzut ce mare e puterea de adaptațiune a poporului român și cu ce mare ușurință își potrivește el munca sa fizică și intelectuală la orice câmp nou de activitate i se deschide, și putem deci fi siguri că, și pentru problemele grele ce i le impune vieața modernă a omenirii, va ști să găsească *în firea sa proprie* puteri nouă, pe cari să le desvolte și să le organizeze spre a-și asigura izbânda și mersul evoluției

sale spre progres. Tocmai găsirea, selecționarea și dezvoltarea acestor puteri este țelul nouăi noastre culturi, și în vederea realizării sale trebuie să se îndrepte orice activitate culturală. Aceasta însă nu se mai poate importă — oricât de necesar ar fi că să ne putem simplifica munca,—ci se poate realiza numai printr'o activitate sistematică și continuă, bazată pe perfecta cunoaștere a firii speciale a poporului și a condițiilor în cari are el a se desvolda mai departe, precum și pe cultura reală pe care a avut-o până acum. Cum o cultură superficială—mărginită numai la câteva cercuri restrânse ale populațiunii—nu ne poate fi de nici un ajutor real pentru sporirea energiei totale a statului, nevoia unui *plan general de cultură*, adică a stabilirii unui sistem de muncă continuă și organizată, pentru desvoltarea și răspândirea ei în pături cât mai profunde ale poporului, se impune și din punctul de vedere al clasei țărănești.

Noi am văzut însă că o stare de civilizație cât mai înaintată — care, depinzând și de alți factori, se poate improviza mai cu ușurință—este o condițiune esențială pentru puțința desvoltării și răspândirii mai grabnice a culturii. Ameliorațiunile de tot felul în condițiunile mediului de traiu—și mai cu seamă acelea cu totul esențiale din mediul social: siguranța, ordinea, libertatea și dreptatea—trebuie să se întindă și să devină cât mai grabnic o realitate și la sate, spre a prepara terenul culturii și puțința ei de a străbate în pături cât mai profunde. Cu cât satele se vor bucura mai mult de foloasele unei stări de civilizațiune — adică de o bună stare materială, de o ameliorare a condițiilor mediului

lor natural de traiu și de o stare socială sănătoasă—cu atâta și cultura la sate va face mai mari progrese, sporind puterile fizice, morale și intelectuale ale populațiunii, trezind nouă energii din rezervoriul mare în care zăceau în stare latentă și măbind puterea de rezistență și de luptă pentru progres a statului.

CAPITOLUL IV.

MEDIUL DE TRAIU AL POPORULUI ROMÂN ȘI BAZELE GEOGRAFICE ALE VIETII ȘI ACTIVITĂȚII SALE CIVILIZATORII.

După ce am examinat cari sunt însușirile firești fundamentale ale poporului român — cari constituiesc puterile sale elementare și deci armele sale în lupta pentru existență, — și în ce mod pot fi ele dezvoltate mai departe prin cultură, să analizăm acum și mediul de traiu în care-și desfășură el viața și activitatea sa, pentru a vedea cari anume sunt cerințele sale, adică cari sunt piedicile și cari sunt foloasele ce le prezintă el existenței acestui popor. Constatările ce le vom face și în această direcțiune ne vor pune apoi în stare să stabilim toate elementele necesare pentru a putea recunoaște cari sunt adevăratele îndatoriri și aspirațiuni ale poporului român, — cari decurg din firea sa, din natura țerii sale și din totalitatea condițiunilor în cari își desfășură el viața, — și a ne da deci seama de țelurile către cari trebuie să se îndrepte activitatea sa civilizatorie și de mijloacele de cari trebuie să se servească pentru a asigura realizarea lor.

În partea I-a a studiului de față, în care am tratat despre mediul de traiu ca factor al evoluției popoarelor, am arătat că prin mediul de traiu al unui popor se

înțelege totalitatea condițiunilor în cari se desfășură viața aceluia popor și că el poate fi împărțit în: Mediul geografic și natural, mediul politic, mediul social, mediul cultural și mediul universal.

Fiecare din aceste medii—după cum s'a văzut—are agenții săi, cari lucrează ca stimulente asupra poporului și provoacă în organismul său diverse reacțiuni. Este dar necesar să analizăm pe fiecare din aceste medii în parte spre a constata: 1) Care este structura sa, cari sunt foloasele și posibilitățile de viață ce le oferă ele pentru existența și propășirea poporului („calitățile sale culturale“), cari sunt cerințele sale și cari sunt puterile sale vrășmașe; 2) În ce mod poate fi ameliorat fiecare mediu — temperând agenții săi protivnici și dezvoltând pe cei favorabili, — ce nouă posibilități de viață se pot crea cari să perinită o dezvoltare și o propășire mai mare a poporului; și 3) În ce mod trebuie să-și organizeze poporul puterile sale spre a putea corespunde acestor cerințe, pe cari i le impune fiecare din mediile sale de traiu și necesitatea dezvoltării și perfecționării sale în toate direcțiile, adică pentru a putea dezvolta *activitatea civilizatorie* necesară, care să-i asigure o propășire cât mai mare.

Cum însă și toate acele medii sunt strâns legate între ele, condiționându-se unul pe altul, nu ar fi practic să le tratăm izolat pe fiecare în parte, ci vom descrie întâiu *Țara* cu totalitatea condițiunilor ei geografice, naturale, sociale, economice, și culturale ce o caracterizează și apoi *Mediul politic*, adică influența vecinilor și a tuturor popoarelor din afară de teritoriul nostru, cu cari poporul român vine în contact direct sau indirect.

A. ȚARA ȘI MEDIUL INTERN

MEDIUL GEOGRAFIC, NATURAL, ECONOMIC, SOCIAL ȘI
CULTURAL.

I. — INFLUENȚA ȚERII ASUPRA FORMĂRII NAȚIUNILOR. TERITORIILE ETNICE.

Fără îndoială că din toate elementele cari compun mediul de traiu al unui popor, țara pe care o locuiește el cu condițiile ei naturale—hotărâte prin poziția ei geografică, clima și natura pământului—are cea mai mare influență asupra sa. Ea îi dă locuință și hrană, ea îi hotărăște felul muncii și gospodăriei sale și tot ea este aceea care, printr'o selecțiune specială—pe care geograful Kirchhoff a numit-o *Selecțiune telurică*—l-a format chiar pe dânsul, astfel cum este, cu însușirile și caracterele cu cari se prezintă el. Firește, fiecare popor are o serie de însușiri fundamentale, specifice rasei sale, pe care le-a moștenit de la strămoșii săi; țara în care trăește însă îi dezvoltă și consolidează numai pe acelea cari răspund cerințelor ei, iar pe altele i le înăbușește. Prin această selecțiune telurică dar, fiecare țară tinde a-și uniformiza locuitorii ei—chiar dacă sunt de origini diferite—dezvoltându-le o serie de caractere comune și înăbușind dezvoltarea celor cari le deosebesc.

Din aceasta nu rezultă însă că fiecare popor poate locui în orice țară, adaptându-și numai felul său de viață după cerințele ei. Mai întâiu, această adaptare costă sacrificii enorme, căci selecțiunea telurică alege unul câte unul pe fiecare care se așează într'o nouă țară, și oricare, al cărui organism și aptitudini nu corespund cerințelor ei, este sacrificat fără îndurare. Nu avem decât să vedem ce se petrece și astăzi cu coloniștii sau cu lucrătorii cari emigrează pentru a exploata bogății nouă în țările transoceanice : numai puține procente din ei reușesc a-și adapta organismul spre a deveni imuni—ca populația autohtonă—contra boalelor locale endemice, iar restul, umplu cimitirele; și din acei rămași majoritatea sunt din țările cu o climă mai asemănătoare. Dar chiar din cei cari ajung a se adapta la rezistența contra boalelor, nu pot rămâne decât numai aceia ale căror aptitudini corespund cerințelor de muncă ale nouăi țeri; și din aceștia iarăși numai acei cari au anumite însușiri sufletești cerute de natura acestei țeri ș. a. m. d.

Fiecare țară dar își alege singură, încetul cu încetul, locuitorii, neîmpământenind și nelăsând să se perpetueze într'însa prin urmași decât acei cari răspund în totul cerințelor ei. Pe acești locuitori astfel aleși, țara apoi, prin neîncetatele concursuri de capacitate la cari-i supune, și-i uniformizează mai departe, compunându-și poporul.

Locuitorii unei țeri deci—chiar dacă nu sunt de aceeași origine și nu sunt legați între ei printr'o comunitate de limbă, obiceiuri și credință—formează totuși o unitate, bazată pe o serie de alte caractere comune, pe cari le-a dezvoltat natura țerii în firea lor și pe

cari fiecare — după calitatea însușirilor moștenite dela strămoșii săi — a putut să și le perfecționeze mai mult sau mai puțin în acest mediu de traiu. Această comunitate de caractere, formate prin influența conlocuirii în acelaș mediu natural, formează apoi o bază pentru contopirea mai departe a tuturor acestor fragmente de popoare într'o singură „*Națiune*“.

După cum individualitatea lor e mai mult sau mai puțin pronunțată, această contopire poate merge până la o completă asimilare — adică toate fragmentele adoptă limba, obiceiurile și credința unuia din ele și-și amestecă sângele—și în acest caz diferențele de origine, și deci de calitatea unor anumite însușiri, nu se mai manifestă decât cel mult în diferențele de clasă ale populațiunii. Contopirea poate merge însă și numai până la identificarea unor anumite interese, păstrându-și fiecare limba și tradițiile de origine, credință, obiceiuri, etc., moștenite dela strămoși. Și în acest din urmă caz—care este numai un stadiu din procesul contopirii totale, oprit în desvoltarea sa prin influența culturii—contopirea merge atât de departe, încât locuitorii unei asemenea țeri se pot considera ca formând o singură *națiune*, adică, după definițiunea lui Renan, «formând o mare comunitate, bazată pe conștiința sacrificiilor făcute pentru totalitate și pe consimțământul de a duce și în viitor această vieată de sacrificii comune.»

Astfel se consideră locuitorii Elveției—deși de origine, limbă și credință diferită—ca o «națiune», și tot astfel locuitorii, de origini și credințe atât de diferite, din Statele Unite ale Americii de Nord. Pe toți aceștia îi unește nu sângele, ci țara în care conlocuiesc, și care

le-a dezvoltat o serie de caractere și însușiri comune, și-i leagă — de dânsa și între dânșii — printr'o serie de interese materiale și sufletești, cari au ajuns mai tari chiar decât cele ale originii, limbii și credinței. Aceasta, fiindcă acelaș pământ le dă la toți de o potrivă nu numai hrană, locuință și îmbrăcăminte, ci și directivele activității lor; de el se leagă toate amintirile lor, toate bucuriile și durerile lor, în el zac transformate în țărână trupurile părinților lor, și deci de acesta sunt prinși prin mii de legături ce nu se mai pot desface; pe acesta dar au interesul comun de a-l apăra de o potrivă și a fi gata de a se sacrifica «toți pentru unul și unul pentru toți».

Aruncând o ochire asupra configurației continentului nostru cu toate multiplele sale variații — prin cari tocmai contrastează cu uniformitatea celorlalte continente,—vedem că el este împărțit într'un întreg sistem de unități geografice. Comparând cu aceasta și o hartă etnografică, vedem că limitele etnografice—nu cele politice! — aproape coincid cu limitele acestor unități geografice.

Această coincidență — după cum arată geograful Kirchhoff — nu, este însă întâmplătoare, ci e datorită tocmai selecțiunii telurice; adică celui drept pe care natura l-a rezervat fiecărei porțiuni de pământ de a-și alege singură locuitorii ei. Fiecare din aceste unități geografice prezintă condițiunile ei speciale de viață, și nu fiecare popor se poate strămuta din una în alta fără o adaptare profundă, îndelungată și plină de mari sacrificii. Mai mult încă, fiecare popor, când s'a instalat pe teritoriul pe care-l locuiește, nu a făcut-o numai

fiindcă l-a găsit liber, sau ocupat de un popor mai slab pe care l-a putut birui, ci totodată fiindcă tocmai acolo a găsit și condițiunile naturale, cari se potriveau firii și aptitudinilor sale și unde, deci, putea să-și asigure existența. Intre un popor și țara pe care o locuiește existau dar, încă dinainte, o serie de afinități, cari tocmai i-au permis să se așeze acolo și să-și desfășure viața sa.

Aceste teritorii etnice, bazate pe unități geografice, au limitele lor antropogeografice naturale—cari corespund cu limitele unor anumite condițiuni de viață uniforme, necesare pentru desfășurarea unor anumite în-sușiri ale unor anumite popoare; — după cum de altfel și orice altă specie sau varietate de plante sau animale are limitele ei naturale de răspândire, corespunzătoare limitelor teritoriilor cu condițiuni identice de traiu în cari desfășurarea vieții ei este, posibilă.

Un popor odată instalat pe unul din aceste teritorii, în care și-a găsit condițiunile naturale cari se potrivesc firii și aptitudinilor sale, începe a-și potrivi întreaga sa viață la cerințele nouăi sale țări; el își adaptează organismul său condițiunilor climaterice și sanitare, etc., își adaptează munca sa constituțiunii pământului, caută a descoperi toate tainele țării, spre a se folosi de bogățiile ei, etc.; caută deci a stabili toate acele mîi de legături dintre dănsul și noua sa țară, cari cu timpul devin organice și-l fac inseparabil. Pe populați băștinașă mai slabă din acest teritoriu—dacă există potrivirea de sânge necesară—o asimilează prin amestecul sîngelui; dacă aceasta însă nu e posibil, o desnaționalizează—adică îi distruge individualitatea proprie ca

popor — sau o mănține ca un corp străin în organismul său, impunându-i însă, grație însușirilor sale superioare, felul său de viață și eventual chiar și limba sa.

În tot acest proces de asimilare sau de desnaționalizare natura țerii însă are cea mai mare influență, căci dezvoltă în firea acestor popoare eterogene o serie de caractere uniforme, temperează pe cele ce le diferențiau și stabilește între ele o comunitate tot mai întinsă de interese materiale și sufletești. Tot prin influența naturii speciale a țerii însă, acest popor, odată adaptat condițiunilor ei de viață, asimilează sau desnaționalizează apoi pe cale naturală și pe orice fragmente de alte popoare cari vin în mijlocul lor ca imigranți; căci tocmai condițiile speciale de viață ale acestei țeri sunt acelea, cari îi dau însușirilor sale firești *în aceste locuri* superioritatea asupra însușirilor celorlalte popoare, și deci putința de a le asimila. Superioritatea însușirilor firești ale unui popor față de ale unui altuia — dacă între ele nu e o diferență calitativă prea mare — trebuie dar socotită în totdeauna numai în raport cu cerințele unui anumit mediu natural; ea este dar numai *relativă*.

Poporul Eschimoșilor d. ex. — deși pe o treaptă inferioară față de popoarele rasei albe — le este acestora superior prin însușirile sale în mediul natural al vieții din ghețurile polare; și tot astfel și alte popoare — dacă sunt capabile de a-și desvoltă predispozițiile lor prin cultură — sunt superioare prin însușirile lor, în mediile la cari s'au adaptat, popoarelor străine ce vin peste ele. Firește că popoarele înaintate în cultură — cari, grație și inteligenței și științei, pot schimba chiar

Însă natura mediului, acomodând-o cerințelor lor — pot găsi mijlocul de a se așeza în orice țară și a birui acolo în concurență pe poporul inferior băștinăș; aceasta fie printr'o mai bună utilizare a bogățiilor și avantajelor de viață a acestei țeri — grație mijloacelor sale tehnice superioare,—fie chiar făcându-i viața imposibilă printr'o schimbare radicală a naturii țerii. Englezul de ex. se instalează ca colonist în țările cu condițiile naturale cele mai extreme, el duce însă cu sine întregul confort al civilizației țerii sale și-și creează acolo un mediu artificial în care trăește ca acasă, biruind prin aceasta—și prin puterea politică colosală a statului său care-l ocrotește—ori unde ar fi—pe ori ce alt popor inferior, adaptat la condițiile naturale ale țărilor pe cari le colonizează.

De altfel chiar modul de colonizare al Englezilor, astfel cum practica l-a modificat în ultimele timpuri, e bazat pe respectul vieții și muncii popoarelor băștinase — din care cauză e și singurul care a rezistat și reușit—adică pe recunoașterea superiorității unor anumite însușiri ale acestor popoare în mediul natural al țerii lor, și deci pe dreptul de a-și desfășura și mai departe aptitudinile lor naturale în folosul omeneirii.

Aplicând aceste constatări mai departe la popoarele instalate pe teritoriile etnice din unitățile geografice europene, vedem iarăș: că orice popor care în țara sa desnaționalizează sau asimilează fragmentele altor popoare ce viu peste el, este el singur desnaționalizat sau asimilat, de îndată ce trece de limitele naturale antropogeografice ale teritoriului său etnic, intrând în teritoriul etnic al altui popor.

Toate aceste fapte dovedesc dar:

1) Că țara este un important factor și are o mare influență asupra unificării firii, vieții, intereselor și aspirațiilor locuitorilor ei.

2) Că toate popoarele europene, astfel cum sunt ele așezate pe teritoriile lor etnice, constituiesc unități organice, formate prin amestecul mai mult sau mai puțin complet al diferitelor popoare sau fragmente de popoare ce s'au succedat pe acele teritorii și sub influența egalizatoare și asimilatoare a condițiilor uniforme de traiu ale naturii acelor țeri.

3) Că toate aceste popoare astfel formate — dacă sunt în deplinătatea puterilor lor și au individualitatea lor bine pronunțată — nu sunt în pericol de a fi desnaționalizate de un alt popor, câtă vreme trăesc pe teritoriu lor etnic, fără a depăși limitele sale antropogeografice. Ba chiar ele pot continua să asimileze și să desnaționalizeze — sub influența mediului natural al acestei țeri — pe fragmentele de alte popoare cari se vor așeza printre ei.

4) Că de îndată ce fragmente ale unui popor astfel format se întind peste limitele sale antropogeografice, viața sub influențele noului mediu natural le face să înceapă a se desnaționaliza, adică a se înstrăina de trunchiul principal al poporului — indiferent dacă continuă sau nu a-și păstra limba — și a se asimila cu poporul pe al cărui teritoriu etnic a trecut și de care interese materiale și sufletești tot mai numeroase — născute sub influența noului mediu natural comun — le leagă tot mai strâns.

II. TERITORIUL ETNIC AL POPORULUI ROMÂN ȘI LIMITELE SALE ANTROPOGEOGRAFICE.

Teritoriul etnic al poporului român face parte și el dintr'o asemenea unitate geografică, alec aței limite antropogeografice coincid mai mult sau mai puțin cu limitele de răspândire ale poporului nostru, adică se întinde cam până acolo până unde și-a putut păstra el individualitatea sa etnică, cu toate influențele străine cari au încercat a-l împiedica. Firește nu e vorba de acele sate românești îndepărtate—de prin Caucaz, din centrul Rusiei, Siberia, etc.—și de toți acei Români cari au fost trimiși în acele locuri îndepărtate ca coloniști despre cari numai timpul ne va arăta dacă au putut să îndeplinească o activitate civilizatorie sau vor dispărea, contopinduse în popoarele celelalte în mijlocul cărora trăesc. De asemenea istoria ne arată că au fost numeroși Români, cari în diferite timpuri—încă de prin secolul al XIII-lea—emigrau și formau sate prin țeri îndepărtate, ca Polonia, Moravia, Silezia, etc., dar cari au fost desnaționalizați cu totul, ne mai conservând decât cel mult numele de «Valahi» și câteva obiceiuri vechi. Tocmai faptul că aceștia au fost desnaționalizați ne arată de asemenea că teritoriul nostru etnic nu se întinde până în acele părți, unde sunt teritoriile altor popoare cu alte condițiuni de viață.

Adevăratele limite antropogeografice ale poporului nostru sunt încă greu de precizat, căci Românii, stând adăpostiți în Văile Carpaților, au început abia de relativ prea scurt timp a se întinde la vale și a popula de jur

împrejur câmpia, așa că nu au putut încă ajunge până la limitele la cari condițiunile naturale le-ar permite să se răspândească, conservându-și însușirile lor firești și caracterul național. Astfel la Est Nistrul reprezintă o bună frunterie politică; ba chiar ne separă de două țeri—Podolia și Chersonul—cu un relief și o constituțiune a solului diferită, pe care geograful A. Penck le pune foarte bine în evidență ¹⁾: «Acî e unul din rarele cazuri «cînd avem în adevăr a face cu un fluviu de fruntarie, care «îngreuează și împiedică comunicația. Pe lângă aceasta «avem o serie de diferențe între amîndouă țerile pe cari «le separă, atât ca forme de teren, cât și în constituția «solului. La Ost, Podolia, un bloc massiv de piatră, pe «cîre-l întretae Nistrul. La Vest în Basarabia numai «rocă sfărîmată (loses Gestein); în Podolia, văi stîncioase «lungi, înguste, cu multe cotituri, cari fac multe obsta- «cole comunicațiilor pe uscat; în Basarabia, ca și în «Moldova, văi mai mari, mai largi, cari înlesnesc co- «municațiile. Acolo așezări de oameni (colonizări), mai «cu seamă pe înălțimi, aici—și aceasta e tocmai cea «mai mare diferență—din loc în loc, în adevăr mai mult «în Moldova decît în Basarabia, păduri de foioase pe înălți- «mile cari nu sunt de loc neînsemnate și mai cu seamă «pe povârnișurile repezi întoarse spre Vest ale văilor. «Basarabia se apropie foarte mult prin natura ei de «Moldova; Prutul între ele este cu mult mai puțin o «frunterie naturală decît este Nistrul între Basarabia «și Podolia.

Cu toate acestea Nistrul nu formează încă limită na-

¹⁾ Albrecht Penck, *Die natürlichen Grenzen Russlands*, pag. 22 și 23. (Meereskunde, Heft 133) 1918.

turală a teritoriului nostru antropogeografic, căci numeroasele sate românești, cari ajung până aproape de Valea Niprului, o dovedesc. Și în adevăr tocmai aci la Nipru este una din acele mari limite climaterice, care formează o adevărată barieră pentru întinderea mai departe a unui popor deprins a trăi în anumite condițiuni; de aci începe clima cu adevărat continentală a Ostului Europei, cu iernile mai reci, cu durata mai lungă a înghețării râurilor, etc., care de aci încolo merge accentuându-se spre răsărit cu o mult mai mare intensitate.

Acelaș lucru și cu limita sudică. Aci Dunărea nu formează, și nu a format nici odată, o barieră. Din contra satele de pe malul ei drept sunt mai mult românești; în Valea Timocului trăesc la 300.000 Români, iar în Balcani, în Macedonia, Epir, Albania, etc. trăesc deasemenea foarte numeroși Români. Aici dar e și mai greu de a preciza unde e limita naturală antropogeografică, adică până unde Românul poate trăi, conservându-și toate caracterele sale specifice și fără a se atinge acea comunitate de interese materiale și sufletești, cari formează unitatea întregului popor.

Limitele naturale din spre Vest și Nord coincid probabil cu limitele până unde poporul nostru s'a răspândit și și-a conservat naționalitatea sa; căci tot ce a trecut peste aceste linii a fost cu timpul desnaționalizat și s'a contopit cu alte popoare.

Astfel dar limitele noastre extreme antropogeografice nu pot fi încă stabilite cu precizie; totuș, pentru o mai mare ușurință, noi, luând de bază răspândirea actuală a poporului român, vom considera aci ca teritoriul său etnic suprafața diferitelor provincii ale vechei Dacii.

III. INFLUENȚA ȚERII ASUPRA VIEȚII ȘI MUNCII POPORULUI ROMÂN ȘI INDICAȚIUNILE EI PENTRU PROBLEMELE ACTIVITĂȚII SALE CIVILIZATORII.

După ce am încercat astfel a determina-- mai mult sau mai puțin—limitele antropogeografice ale teritoriului nostru etnic, să căutăm acum să analizăm mai de aproape cari sunt condițiunile de viață pe cari acest mediu natural le pune poporului nostru, cari sunt avantajele și posibilitățile de viață ce le prezintă el, care sunt puterile sale vrăjmașe și ce influență au fiecare din acestea asupra firii și vieții sale.

Fiecare popor, conștient de individualitatea sa și de îndatoririle ce are a le îndeplini pentru omenire, are zestrea sa dela natură, care constă din 2 mari izvoare de putere și de bogăție, și anume: 1) Puterea sa de muncă, cu inteligența și toate aptitudinile sale firești, și 2) Țara sa, cu pământul și cu toate izvoarele de bogăție ce se află pe dânsul și sub dânsul. Dela modul' cum știe el să se folosească de aceste daruri ale naturii depinde viitorul său și sorții de izbândă în eterna luptă pe care e destinat să o ducă.

În capitolul precedent s'a văzut cari sunt însușirile și aptitudinile firești ale poporului român; rămâne dar să examinăm acum și țara sa: să vedem cari sunt izvoarele de putere și de bogăție ce le conține, care sunt calitățile și defectele ei și ce îndatoriri decurg pentru poporul nostru pentru a desvoltă și spori valoarea acestei zestre a naturii și a profita de ea pentru mersul evoluției

zale spre progres. Căci noi trebuie să fim perfect coștienți că natura nu îngăduie nici unui popor să trăească numai pentru a vegeta, ci fiecare țară aparține numai celui care știe mai bine s'o valorifice și s'o apere mai cu vitejie.

Țara oglindește activitatea culturii unui popor și este în totdeauna numai aceea ce a făcut din ea poporul care o locuște; cu cât această activitate crește, cu atât nu mai rămâne din primitivitatea aspectului ei decât relieful pământului, iar poporul progresează, producând o civilizație înfloriitoare. Cu cât însă această activitate scade sau e întrebuințată la exploatare vandale și devastări, cu atâta țara decade — ajungând în starea acelor vechi paradise cari au fost transformate în pustii, cum e Valea Tigrlui și Eufratului, prin distrugerea conductelor de irigații, — Palestina, Vechea Grece și Spania, prin devastarea pădurilor — Țara Incașilor din Peru, Țara Aztecilor din platoul înalt al Mexicului, etc., — iar poporul ajunge în cea mai grea mizerie, din care numai poate scăpa.

.. Conduși dar de această idee, vom schița, în cele ce urmează, în linii mari, condițiunile naturale de viață ale țerii, lăsând să se întrevadă activitatea pe care poporul are a o desvolta, și vom lăsa la o parte orice detalii — oricât de importante ar fi ele, — cari formează obiectul științelor speciale ce se ocupă cu acele materii.

Condițiunile naturale de viață ale unui teritoriu sunt în general determinate de următorii factori: Pozițiunea geografică, clima și constituțiunea pământului, adică a solului, subsolului și apelor. Firește că nu poate intra în cadrul acestei lucrări de a da o descriere — oricât de sumară — a condițiunilor fizice și geografice a te-

ritoriului poporului nostru, căci aceste date trebuie să le presupunem cunoscute. Ținta noastră este numai de a pune în evidență câteva din influențele principale, pe cari natură țerii le exercită asupra vieții individuale și colective ale acestui popor, și a arăta în linii mari cari sunt problemele pe cari i le impune — cari deci trebuie să constituiească îndatoririle și aspirațiunile sale naturale—și modul cum natura țerii îi indică să le rezolve, spre a-și putea afirma dreptul său de existență și sorții săi de izbândă în lupta pentru progres. În special vom căuta să arătăm cum natura țerii poate să-i înlesnească stabilirea acelei comunități cât mai complete de interese materiale și sufletești, cari încheagă locuitorii țerii într'un tot indivizibil și formează baza vieții unei națiuni unitare, și cum, tot ea, prin influența ei hotăritoare, poate să-l ajute în satisfacerea acelor interese naționale, dându-i indicațiunile ei pentru activitatea civilizatorie ce trebuie s'o desvolte în acest scop. Vom examina dar mai întâiu influența Pozițiunii geografice și a climei și apoi a teritoriului propriu zis, adică a naturii țerii.

1. INFLUENȚA POZIȚIEI GEOGRAFICE ȘI A CLIMEI.

Prin *Pozițiunea sa geografică*, între 17°40' și 28°5' long. estică și între 43°40' și 48°45' latitudine boreală, teritoriul vechii Dacii, deși face parte din Europa centrală, este însă situat la limitele ei din spre Europa orientală și sudetul Europei; prin această situație deja, acestui teritoriu îi este asigurată o mai mare

variație a condițiilor sale de viață, cari se manifestă atât în fauna și flora sa și în vegetația care o îmbracă—și prin aceasta deci și în constituția păturii superficiale a solului său,—cât și în firea poporului. Condițiunile determinate de situația ce o ocupă această țară pe fața pământului—care după gradul de latitudine ar trebui să aibă o climă temperată dulce—sunt foarte mult modificate și devin mai variate: prin influența condițiilor climaterice speciale ale acestor părți ale Europei, prin relieful și Constituția pământului, prin distribuția apelor și depărtarea de Ocean, prin distribuția vegetației, prin apropierea de Stepa rusească, etc. Toate acestea contribuiesc a produce aci o climă specială — pe care geograful de Martonne a numit-o *Climă danubiană*—și un mediu de traiu aparte, ai cărui agenți influențează într'un mod hotărîtor viața și munca fizică și intelectuală a locuitorilor ei.

Urmărind mai întâiu unul câte unul factorii cari constituiesc *Clima țerii*, adică: Mersul temperaturii aerului, Regimul ploilor și zăpezilor, Vânturile, Seninătatea cerului, Umiditatea atmosferei, Nebulozitatea (norii), Furtunile și presiunea atmosferică, etc., vom vedea că fiecare impune anume cerințe vieții poporului și lasă urmele lor în organismul său, în felul său de a trăi, de a munci, a gândi și simți.

Astfel: *Mersul temperaturii aerului*, cu verile foarte călduroase, ajungând până la 43° (la umbră), și iernile foarte friguroase, scoborînd termometrul până la —36° (deci cu o diferență maximă de aproape 80° și medie de 50—55°); și mai mult încă, trecerea bruscă

dela vară la iarnă și dela iarnă la vară, a oțelit—firește după multe sacrificii—organismul acestui popor, cum nu sunt multe popoare în Europa. Țăranul care strânge recolta în Iulie 'pe Bărăgan în arșița soarelui lucrează aproape în aceeaș temperatură, ca și populația din Nordul Africei, iar iarna el muncește cu aceeaș vioiciune aproape pe acelaș ger, ca și locuitorii Siberiei. Această adaptare a organismului, de a-și conserva întreaga vigoare la extreme atât de mari de temperatură, îl face însă rezistent și față de germenii unor boale periculoase; astfel la lucrările dela canalul Panama—unde Malaria a făcut enorm de multe victime între lucrători—s'a dovedit că singurii imuni contra Malariei erau Chinezii, și aceasta provenia tocmai fiindcă organismul lor este adaptat—ca și la poporul nostru—la acele mari extreme de temperatură caracteristice țărilor lor. Acest fapt are și pentru noi o mare importanță și ne explică de ce și la noi, unde Plasmodiul Malariei e atât de răspândit și unde avem atât de multe bălți cu Anofeli, boala apare sub o formă cu mult mai ușoară și face cu mult mai puține victime ca la alte popoare. Chiar în regiunea bălților dela Tulcea și Brăila, unde vara populațiunea nu poate dormi din cauza țăntarilor decât adăpostindu-se noaptea sub poaloace, victimele malariei sunt relativ cu mult mai mici ¹⁾ ca în Italia, unde s'au asanat aproape toate mlaștințele, sau ca în Macedonia, etc. Cu o asemenea constituție, putând munci la toate temperaturile și rezistând la

¹⁾ Vezi Dr. Gr. Antipa, *Regiunea inundabilă a Dunărei*, Cap. III. A. 4. Bălțile și sănătatea publică, pag. 221.

anumite boale periculoase ale Țerilor tropicale, și cu priceperea să la munca pământului, poporul român —dacă ar fi fost mai numeros—ar fi putut juca un mare rol în civilizarea lumii, ca popor colonizator, cum de altminteri o dovedesc și satele românești din Siberia, Ohio (Statele Unite ale Americii de N.) etc.: firește că deocamdată însă el trebuie să se mulțumească a-și civiliza încă propria sa țară, care a rămas în multe privințe atât de înapoiată.

Mersul temperaturii nu a influențat însă numai organismul, ci și întreaga viață a poporului nostru: modul de a locui și de a se îmbrăca—și deci și arta de a-și construi casele și gospodăria și de a-și face și împodobi îmbrăcămintea — felul alimentației, — și deci și mijloacele de a-și procura și prepară hrana — modul de a circula și a-și transporta produsele ș. a. m. d. — ai mult încă, mersul temperaturii, condiționând vegetația și felul culturilor agricole, influențează întreaga viață economică — modul de producția, distribuția și schimbul bunurilor economice — și dă directivele muncii fizice și intelectuale a poporului — deci și modului său de a gândi. Trecerea bruscă din iarnă în vară și durata scurtă a vegetației plantelor agricole îl silește la unele eforturi cari au intrat în obiceiurile vieții sale — ca d. ex. în timpul străngerii recoltelor, când e silit să muncească săptămâni întregi de-a rândul câte 18—20 ore pe zi — și de care puține popoare sunt capabile; tot aceasta îl silește însă să stea în unele regiuni și aproape toată iarna neocupat.

Temperatura nu este însă uniformă pe tot teritoriul, ci e influențată de relieful pământului, așa că pentru

fiecare sută de m. de înălțime ea scade aproape cu o jumătate de grad; și aceasta a avut și are de asemenea influența ei asupra poporului, și mai cu seamă asupra modului cum și-a colonizat el țara și cum s'a grupat populația în diferitele ei regiuni. Observând d. ex. interesanta hartă, a d-lui de Martonne, a densității populației Munteniei după regiunile ei naturale, vedem că aci — unde arșița cu seceta de vară și gerul de iarnă (cu o medie a oscilațiunilor de aproape 80°) e mai mare ca în tot teritoriul Daciei — populațiunea e mai deasă pe sub colinele Carpaților (unde media oscilațiunilor e numai de 55°), pe când în Bărăgan și în terasele joase din Buzău, Romanați și Teleorman populația e foarte rară; aci populația e concentrată numai dealungul malurilor râurilor Buzău, Ialomița, Moștiștea, Olt, etc.; unde, având și mai multă umiditate care temperează secetele de vară, e foarte aglomerată.

Și astfel deci vedem că, în toate direcțiile, întreaga viață fizică și intelectuală a poporului este atât de profund influențată de acest singur factor al climei noastre. Acelaș lucru îl vom constata însă urmărind și pe ceilalți factori cari constituiesc clima specială a acestei țeri:

Regimul ploilor d. ex., și în special cantitatea de apă căzută în diferitele regiuni și repartizarea ei în cursul anului, determină modul culturii pământului nostru în diferitele regiuni ale țerii — și prin aceasta dar întreaga activitate a poporului — care hotărăște munca sa fizică și intelectuală, obiceiurile sale, starea sa psihică, etc.

Cantitatea totală de apă ce cade — sub formă de ploae sau zăpadă, ceață, rouă, grindină — asupra țerii

noastre și la ce anume epoce, depinde firește de factorii cari sunt, în afară de acest teritoriu și pentru cari numai situațiunea noastră geografică are importanța ei; natura țerii însă hotărăște repartizarea acestor precipitate, prin *mijloacele ei de condensarea norilor* pe cari îi aduc vânturile dominante la anumite epoce. Aceste mijloace de condensare sunt: Relieful pământului și în special munții, Vegetația și mai cu seamă pădurile, apele și toate izvoarele de umiditate.

În munți cantitatea de ploae medie anuală este de 110 cm. înălțime, în regiunea dealurilor de 70 cm., pe podișurile Moldovei și Bucovinei de 52—62, pe podișul Basarabiei 41 cm., pe podișul Transilvaniei (fără munți) 73 cm., în Câmpia Română 55 cm. și în Pusta de lângă Tisa 63 cm.; numai în sudul Basarabiei ea este sub 40 cm. și numai pe o foarte mică porțiune din aceasta — partea de lângă mare — e numai de 30 cm. Tocmai această repartizare a ploilor, care este atât de hotărâtoare asupra vegetației și a posibilităților culturii pământului, *este hotărâtoare și asupra felurilor de activitate a populației și, deci, și asupra repartizației și densității ei după posibilitățile de traiu ce prezintă fiecare parte a țerii.* În general însă — deoarece epoca ploilor e primăvara, adică tocmai atunci când cresc cerealele, după care vine apoi căldura, care le coace — se poate zice că toată suprafața teritoriului nostru, afară de regiunea munților înalți și goi, este cultivabilă prin diferitele ramuri ale agriculturii, și aceasta hotărăște activitatea principală a poporului nostru, care îi dă caracterul său specific de *Popor agricol.*

Clima noastră, cu ploile de primăvară și căldurile

de vară, deși atât de favorabilă agriculturii, are totuș nevoe de oarecari *corective*, mai cu seamă la câmpie, unde vegetația e oprită în loc după mijlocul verii din cauza arșiței soarelui și a secetei. Aceste corective au fost până în ultimul timp pădurile de câmpie și eleștaele, cari serviau ca conservatoare sau rezervoare de umiditate pentru atmosferă și pentru pământ, și deci și ca mijloace de condensarea norilor, pentru a provoca ploile locale, atât de binefăcătoare în timpul verii. Goana după pământ de cultură din timpurile din urmă a făcut însă ca atât pădurile, cât și eleștaele, să fie sacrificate, pentru a se face în locul lor cultura mai rentabilă a cerealelor. Astfel s'a produs în clima câmpiei noastre un dezechilibru cu efecte foarte rele—verile mai secetoase, iernile mai geroase—care cere să fie reparat cât mai în grabă. Știința și tehnica cunosc destule mijloace, ca printr'o regulare sistematică și o gospodărire mai rațională a apelor, să se asigure și o rentabilitate mai mare a pământului și totodată și o ameliorare a condițiunilor climaterice. Aci avem dar una din acele *indicațiuni ale naturii*, care dictează hărniciei și priceperii poporului nostru cum să-și întrebuințeze activitatea sa civilizatorie pentru a-și ameliora mediul de trai.

Vânturile dominante, în afară de influența lor asupra precipitatelor, mai au și o importanță pentru starea sănătății, și prin aceasta influențează considerabil asupra grupării centrelor de populație. În alte părți ele sunt utilizate pentru navigația cu pânzele, iar în altele ca motoare pentru mori, puțuri, etc., și prin aceasta au o considerabilă influență asupra vieții economice.

Tot astfel și ceilalți factori ai climei — *seminătatea*

cerului, nebulozitatea, starea higrometrică, etc. — influențează fiecare viață, sănătatea, munca, obiceiurile, trupul și chiar starea sufletească a poporului nostru. Temperamentul său viu, de ex., își are originea în seninătatea cerului—însă iernile grele îl fac să fie totodată și calm și moderat,—iar trupul său musculos, dar uscat în starea higroscopică a atmosferei climei continentale; nopțile senine cu lumina lunii i-au dezvoltat încă din viața sa păstorească acea bogată fantazie — manifestată în poveștile și poeziile sale populare, — acea muzică originală, manifestată prin doinele sale, inspirate de freământul pădurii, de cântecul păsărilor, de murmurul apelor și de toate acele frumuseți ale naturii în mijlocul cărora își petrece el viața. Portul său, cu nelipsita căciulă și sarică, nu este și el de cât un produs al climei ș. a. m. d.

Clima țerii însă nu este uniformă pe tot teritoriul etnic al poporului român; deși, în liniile ei mari, prezintă pretutindeni o serie de caractere fundamentale identice, în detalii ea variază, dela o regiune la alta, după configurația terenului, după poziția sa, etc. În unele părți e mai mult influențată de clima Europei centrale, în altele de clima continentală și de stepa rusească, în altele de apropierea mării, iar în unele din regiunile sudice (din Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Banat și din Pustă) de clima mediteranee. Această variație în condițiunile climaterice are de efect o variație a vegetației și deci și a felului culturilor agricole ce se fac; prin aceasta ea produce deosebiri în felul de a munci al locuitorilor diferitelor regiuni, care se manifestă apoi și în firea și caracterul lor, precum și în aptitudinile lor. Tocmai această variație în aptitudinile locuitorilor, după regiu-

nile unde trăesc constitue una din bazele principale ale progresului întregii națiuni, care astfel poate dispune de un număr mai mare de elemente pentru satisfacerea variatelor ei necesități în diferitele ramuri de activitate.

Tot asemenea, pe întreg teritoriul nostru se găsesc preșărate o întreagă serie de insule cu o climă mai dulce, mai adăpostite de vânturi, cu o temperatură mai moderată, cu cerul în anumite anotimpuri mai senin, etc. Acestea au servit în totdeauna ca refugii și adăposturi pentru oameni cu o sănătate mai debilă, pentru oamenii cari căutau o liniște sufletească sau un mediu prielnic pentru îndeletniciri intelectuale (d. ex. mănăstirile, etc.), ș. a. m. d. Și acestea au avut o mare importanță pentru conservarea trupească și sufletească a organismului națiunii, și o vor avea de sigur și mai mare, cu cât intensitatea vieții va crește mai mult, scoțând nevoia lor în evidență.

2. INFLUENȚA PĂMÂNTULUI ȚERII ASUPRA CONDIȚIUNILOR DE LOCUINȚĂ, HRANĂ ȘI PRODUȚIE ȘI INDICAȚIUNILE SALE.

Dacă clima specială a țerii a avut și are o influență generală atât de mare asupra poporului nostru, contribuind la formarea însușirilor sale trupesti și sufletești și la regularea felului său de viață, apoi de sigur că *natura propriu zisă a țerii*, adică *Pământul* ei, cu tot ce se află pe dânsul și sub dânsul, l-a influențat încă și mai direct și îi determină—după fiecare regiune—felul muncii pe care trebuie să o desvolte pentru a-și asigura existența. Prin mijlocirea naturii

pământului, și clima își exercită o influență indirectă—cu mult mai mare încă decât cea directă pe care am descris-o mai sus—și mai cu seamă asupra vieții economice; căci vegetația, de care e atât de strâns legată viața omului, este în mare parte condiționată de factorii cliimei, și tot astfel și întreaga lume organică de care e încunjurat el.

Lăsând și aci la o parte orice fel de detalii — pe cari trebuie să le considerăm ca cunoscute — vom căuta să stabilim în linii mari: 1) care este structura acestui teritoriu, 2) cari sunt foloasele și deci posibilitățile de viață pe cari le oferă el locuitorilor săi și 3) cari sunt puterile vrăjmașe pe cari le opune el dezvoltării și vieții acestui popor.

Procedând astfel, vom putea vedea cari sunt *indicațiunile* pe care natura însăși le dă pentru ameliorarea condițiunilor de traiu ale acestui teritoriu și pentru valorificarea predispozițiunilor sale naturale, adică pentru activitatea civilizatorie pe care trebuie să o desvolte acest popor în țara sa, ca să-și poată asigura propășirea sa în viitor. Vom căuta mai cu seamă să examinăm acest mediu din punctul de vedere al calităților sau defectelor sale: ca teritoriu de locuit, ca teritoriu de producție, de circulație și schimb de mărfuri și ca teritoriu de viață colectivă, adică ca teritoriu de stat.

A) INFLUENȚA CONFIGURAȚIEI PĂMÂNTULUI ȚERII.

Aspectul general al teritoriului nostru etnic este cât se poate de variat, datorit în prima linie reliefului său bogat și plin de contraste și hidrografiei sale, și

în special îmbrăcămintei de vegetație cu care e acoperit, bogată în specii de plante și variată în formațiunile lor. Toate acestea contribuie a formă din acest teritoriu diferite unități morfologice cu caractere bine definite, cari, fără a distruge unitatea sa antropogeografică bine fundată, îi dau totuș variația necesară pentru a constitui o țară bogată prin resursele ei naturale și frumoasă prin mulțimea contrastelor.

Ca *formă generală*, teritoriul nostru etnic se apropie de o circumferință, adică de acea formă geometrică care reprezintă maximum de suprafață cu minimum de lungime a limitelor și deci cu minimum posibil de linii pe cari poate fi atacat din afară. Cum limitele sale naturale sunt formate în mare parte de ape adânci sau de munți înalți, cari constituiesc obstacole naturale, această posibilitate a atacurilor din afară e încă și mai mult îngreuiată. Natura dar ne indică, din punctul de vedere al apărării naționale și al siguranței din afară, că aceasta este forma către care trebuie să tindem la așezarea fruntariilor teritoriului statului nostru, și care deci devine o necesitate dictată de un interes național superior.

Ca *situație*, așezat la coastele Mării Negre și limitat prin cele 2 mari fluvii — Dunărea și Nistrul, cari prin afluenții lor străbat prin toate ungherele sale — teritoriul nostru este pus în legătură cu lumea mare, cu centrele ei mari de consumație și de schimb de produse. Această situație, la gurile Dunărei și Nistrului și la coastele Mării Negre, asigură statului neatârănarea, unitatea și puterea, iar populației buna stare materială. Marea și gurile Dunărei constituiesc dar pentru statul

nostru însăş vieaşa sa, aşâ că asupra directivelor politice ce decurg din această indicaţiune a naturii nû mai e nevoie să insistăm.

Intretăierea teritoriului nostru, dela N, la S., cu o mare convexitate spre E., de către linia Carpaţilor, reprezintă o mare piedică naturală a comunicaţiei între jumătăţile sale Vestică şi Estică; această linie este însă des întreruptă atât prin cursul Dunărei, cât şi prin numeroasele şi largile văi ale râurilor cari străbat Carpaţii. Centrul acestui teritoriu este ocupat de o vastă cetate triunghiulară — Podişul Transilvaniei, — care este înconjurat, de jur împrejur, cu lanţuri de munţi, formaţi de Carpaţii orientali, Alpii Transilvaniei şi munţii Apuseni (Massivul Bihorului), dar cari lasă totuş — mai cu seamă spre N. V. şi S. V. — trecători importante. În această vastă cetate, cu toate văile dela poalele Carpaţilor, a fost adăpostul şi leagănul neamului nostru, de unde apoi s'a scoborît la vale, populând iarăş câmpia mănoasă care se întinde de jur împrejurul ei şi care formează diferitele noastre provincii, reprezentând fiecare totodată şi câte o unitate naturală cu caractere fizice mai mult sau mai puţin speciale. Munţii aceştia dar, cu toate crestele lor înalte, deşi au aparenţa de a fi o putere vrăjmaşă desvoltării unitare a neamului nostru, nu au fost însă de fapt niciodată o barieră adevărată, care să separe şi să diferenţieze poporul, ci, din contra, ei au servit ca un adăpost preţios care i-a mănţinut unitatea sa. Ciobanul, care de 18 secole îşi duce oile sale dela munte la câmpie şi înapoi, nu a cunoscut nici — odată o asemenea barieră, ci continuă şi astăzi să plece la S-ta Maria dela munte spre balta Dunărei — sau

spre alte părți ale câmpiei ce înconjoară acești munți—și să se urce din nou de S-tul Gheorghe la iarba de pe plaiurile Carpaților.

Este dar una dintre marile probleme civilizatorii fundamentale, pe cari natura teritoriului o impune neamului nostru, de a înlătura cât mai neîntârziat această piedică, întinzând pe malurile râurilor ce străbat Carpații și pe căile bătute de oile și ciobanii noștri șinele căilor ferate, de a sfărâma stâncile și de a stăbate prin tuneluri munții, pentru a crea cât mai multe legături între frații cari, cu toate stavilele naturii, nu au putut fi înstrăinați în atâtea secole unii de alții. În aceasta dar avem o indicațiune a naturii, pentru activitatea pe care trebuie s'o desvolte poporul pentru a-și crea legături cât mai intime și lesnicioase între toate ramurile sale și între toate regiunile diverse ale teritoriului său. Aceste legături înainte de toate vor sporî comunitatea de interese materiale și sufletești, vor înlesni contactul tot mai intim și puțința unei colaborări tot mai strânse între întreaga populațiune a țerii, unificând-o și mărindest astfel puterea de 'coeziune, care să lege pe toți membrii aceleiaș națiuni între ei și pe fiecare de întreaga sa țară, spre a formă astfel un tot indivizibil și un stat cât mai puternic.

Tot, astfel aspectul general ne mai arată că întregul teritoriu este săpat de nenumărate *văi*—mai înguste sau mai largi—prin fundul cărora se scurge la vale marea cantitate de apă—de aproape 120 cm. înălțime anuală—pe care ploaia o varsă în Carpați. Și aceste văi cu râurile ce se scurg prin ele, ca și Carpații, departe de a constitui obstacole cari să separe și să

diferențieze populația, au fost și sunt adăpostul ei și legătura lor de unire.

Prin foloasele mari ce le oferă: ca izvoare de umiditate pentru vegetație — și deci pentru agricultură, vii, pomete, pășune; etc. — și pentru potolirea arșiței soarelui și secețelor, ca izvoare de hrană prin cultura peștelui în eleștae, etc., ca izvoare de energie pentru mori, herestrae, piuăe și tot felul de instalații industriale cari înlesnesc munca omului, ca locuri adăpostite contra vânturilor și căldurilor excesive, cari oferă omului liniștea trupească și sufletească ș. a. m. d., aceste văi au atras în totdeauna — mai mult ca oricare altă parte a teritoriului țerii — populația spre ele, pentru a forma orașe și sate. Densitatea populației în unele văi din Muntenia depășește chiar 150 locuitori pe km. p., pe când la mică distanță alături — ca în Bărăgan și Terasa Buzăului — ea nu ajunge nici la 20 loc. pe km.p. Aceste văi dar nu numai că nu separă populația, dar ele reprezintă chiar optimul ca teritoriu locuibil, și au astfel o mare însemnătate pentru repartizarea populației și ca centre de cultură și civilizare a țerii.

Râurile stăbătând Carpații și formând prin ei o serie de trecători, văile lor reprezintă totodată și cele mai bune căi de comunicațiune, cari au întreținut legătura între diferitele părți ale teritoriului nostru etnic și au menținut astfel unitatea poporului. Văile râurilor sunt dar acele linii prețioase, indicate de natură, prin cari a putut să străbată și să se întindă cultura și civilizația pe teritoriul nostru și cari au înlesnit dezvoltarea lor armonică la toate ramurile poporului nostru. Și aci avem dar încă una din acele fundamentale indicațiuni

ale naturii pentru bazele activității noastre culturale și civilizatorii în viitor.

Observând mersul apelor de pe teritoriul nostru ce se scurg de pe amândouă versantele Carpaților prin râurile noastre, vedem că ele merg toate spre Dunăre și Marea Neagră. În drumul lor ele străbat toate regiunile de producție ale țerii. Astăzi — în afară de câteva pârae de munte, pe cari plutesc buștenii din pădurile seculare, până sunt transportați pe această cale la herestrae, și de cele câteva râuri mai mari flotabile sau navigabile — puterea lor de transport nu este folosită; dacă însă cursurile lor ar fi regulate, astfel cum știința ne dă astăzi posibilitatea, toate produsele brute ale regiunilor mănoase pe cari le străbat și ale hărniciei poporului de pe malurile lor, s'ar strecură pe această cale ieftină spre artera principală a țerii, și de acolo spre centrele mari industriale ale țerii, unde vor fi prelucrate, sau prin porturi cu vapoarele spre centrele mari de consumațiune ale lumii, de unde se vor aduce în schimb bogății și mărfurile străine de cari avem nevoie. Fiecare regiune de producție din întregul nostru teritoriu ar fi astfel legată prin interese vitale de centrele industriale dela vale, unde se prelucreează produsele lor, sau de porturile dela Dunăre și Marea Neagră, unde se vând ele. Ce legătură mai intimă de interese între toate regiunile țerii și între toate ramurile poporului și ce dovadă mai mare de unitate între ele decât aceasta pe care natura însăși a creat-o.

Și aci dar, numai din aspectul general al teritoriului nostru, avem o nouă indicațiune fundamentală a naturii ca directivă pentru activitatea noastră civilizatorie viitoare.

B) INFLUENȚA NATURII PĂMÂNTULUI ȚERII.

După ce am văzut că numai din aspectul general al teritoriului nostru ne reiese o serie de indicațiuni prețioase pentru activitatea civilizatorie a poporului nostru, să cercetăm acum mai departe *constituțiunea și predispozițiunile naturale de producție ale pământului țerii, cu tot ce se află pe dânsul și sub dânsul*; aceasta spre a vedea ce influențe a exercitat și exercită el asupra vieții și activității poporului și ce indicațiuni dă natura pentru valorificarea acestor predispozițiuni—adică pentru dezvoltarea activității civilizatorii—precum și consecințele ce decurg din aceasta cu privire la repartizarea populației, colonizare și dezvoltarea bogăției naționale.

Bucata de pământ care formează teritoriul țerii noastre conține straturi formate în mai toate epocile geologice—cari în partea lor joasă au fost apoi în mare parte acoperite de o pătură groasă de Loess—și din descompunerea cărora s'a format la suprafață, sub influența agenților climei și a lumii organice, un strat de grosimi diferite, care permite creșterea vegetației și care constituie *Solul României*. Pământul astfel format conține atât la suprafață, cât și în toate adâncimile sale, diferite substanțe, cari servesc direct sau indirect satisfacerii trebuințelor vieții omenești, iar mulțimea precum și calitatea lor constituie bogăția naturală a pământului țerii. Unele din aceste substanțe se întrebuințează în starea în care se găsesc și omul nu are decât a le culege sau a le extrage; pe altele le transformă natura însăși, și omul—după nevoile și gradul său de cultură — se mărginește numai a le recolta sau,

prin activitatea sa conştientă, caută a regulă, îndrumă şi accelerează această transformare; altele, în fine, pentru a putea corespunde necesităţilor omeneşti, au nevoie de o transformare şi prelucrare tot mai complicată, pe care omul trebuie să o facă singur, servindu-se de instrumente, instalaţiuni şi procedee tot mai perfecţionate.

Toată această utilizare a bogăţiilor naturale ale pământului ţerii cere însă muncă omenească, dela forma cea mai simplă a culegerii individuale până la cea mai complicată muncă organizată, bazată pe diviziunea muncii şi specializare şi ajutată de maşini perfecţionate şi de procedee stabilite prin cercetări ştiinţifice. Nimic dar nu poate pătrunde mai adânc în viaţa unui popor decât această luptă pentru folosirea bogăţiilor naturii spre satisfacerea nevoilor sale, care o regulează şi o fasonează, până în cele mai mici detalii, după nevoile ei indicate de condiţiile naturale. Ea schimbă şi formează întreaga fire trupească şi sufletească a unui popor; ea îi ascute simţurile, îi formează felul gândirii şi-i dezvoltă energia vieţii. Întreaga istorie culturală a omenirii, dela omul primitiv şi dela popoarele barbare până la cele mai civilizate, nu este decât enumerarea şi explicarea manifestaţiilor acestei lupte a omului pentru folosirea bogăţiilor naturii; şi chiar luptele mari dintre popoare, pe cari le enumără istoria universală nu sunt decât o consecinţă a acesteia, care le condiţionează şi le determină. Prin aceasta dar se manifestă şi influenţa cea mare a ţerii noastre asupra vieţii poporului, şi — cum ea singură este influenţată de climă şi poziţia geografică — tot printr'însa lucrează şi întreaga natură asupra organismului său individual şi social, asupra felului

muncii sale, asupra culturii sale, asupra dezvoltării și organizării sale și asupra stării civilizațiunii sale.

Vom căuta dar în cele ce urmează să trecem pe scurt în revistă bogățiile naturale ale pământului țerii și să arătăm în linii mari: influențele ce le-au avut și le are fiecare din ele pentru viața poporului, modul cum știe el să se folosească de dânsle și indicațiunile ce ni le dă natura pentru exploatarea și utilizarea lor cât mai perfectă și pentru activitatea civilizatorie ce trebuie să o desvolte mai departe acest popor în valorificarea bogățiilor țerii sale.

1. Solul și problemele valorificării sale.

Nu poate intra în cadrul acestei lucrări de a da o descriere a solului României, a originii, felurilor și a calităților sale culturale. Secțiunea agrogeologică din Institutul Geologic se ocupă cu multă competență de toate aceste chestiuni și a făcut o serie de cercetări și publicațiuni importante pe cari cei interesați le pot consulta cu folos. Noi vom aminti aci numai că din toată suprafața teritoriului nostru numai pe o foarte mică parte — vârfurile stâncoase ale munților goi, râpele, porțiuni din albia pâraelor, etc. precum și nisipurile sburătoare cari au un aspect de deșert — stânca a rămas goală, așa că plantele nu pot crește decât sporadic fără a fi de vreun folos omului, iar că o altă parte mai întinsă este acoperită cu ape. Toată partea uscată a solului nostru este acoperită cu vegetație, așa că plantele, întrebuințând ca hrană substanțele din sol, le transformă — sub influența energiei solare și cu aju-

torul apei și acidului carbonic din atmosferă — în produse folositoare omului. Depinde de gradul de cultură al poporului, dacă el trebuie să-și adapteze organismul și să se mulțumească pentru satisfacerea nevoilor sale cu aceste produse brute, astfel cum i le prezintă natura, sau dacă, prin activitatea sa civilizatorie, poate să le transforme astfel ca să le dea forma pe care o cer necesitățile sale; și tot astfel depinde de gradul său de cultură, dacă trebuie să se mulțumească cu ce-i produce natura sau dacă prin activitatea sa poate s'o silească să-i producă anume plante, de cari are el nevoie și în cantități cât mai mari; ba chiar dacă poate să găsească mijloacele, ca alegând anume plante — cari utilizează cât mai perfect substanțele nutritive din pământ — și cultivându-le, să obțină anume produse cari-i dau maximul și optimul posibil — după natura fiecărei regiuni — pentru satisfacerea nevoilor sale. Tocmai în aceasta constă întreaga problemă a activității civilizatorii pe care are poporul nostru a o rezolvi față de pământul cultivabil al țării sale, adică *de a căuta ca fiecare porțiune cât de mică din teritoriul său să fie pusă în stare de a da prin exploatare sau prin cultură rațională și sistematică maximul și optimul de producție și de rentabilitate*; și în vederea acestei probleme vitale trebuie să-și desvolte și să-și organizeze el puterile.

Pentru partea acoperită cu apă problema e aceeași, căci apa — în afară de importanța ei foarte mare pentru multe alte scopuri — solvește și ea substanțele nutritive aflate în pământ și, prin mijlocirea unei întregi serii de organisme, ajunge a le transforma în acele produse

animale sau vegetale, cari sunt necesare vieții omului. Și aci dar felul problemei activității civilizatorii a perfecționării mediului este același ca și la uscat.

Să cercetăm însă mai de aproape: cari sunt factorii cari determină producțiunea acelor diferite plante și animale, prin cari se pot transformă substanțele din pământ în produse destinate satisfacerii nevoilor omenești și să vedem astfel în ce mod pot fi ei cât mai bine utilizați sau influențați, pentru ca țelurile arătate să poată fi satisfăcute mai cu ușurință.

Din punctul de vedere al felurilor de producție a solului — care e determinată mai cu seamă de următorii factori: relieful pământului, natura solului, condițiunile climaterice, condițiunile hidrografice și felul vegetației — teritoriul nostru poate fi împărțit în următoarele *Regiuni naturale de producție*:

1) Regiunea stâncilor goale, 2) Regiunea pășunilor de munte, 3) Regiunea pădurilor de conifere din munți (Pădurile de Brad), 4) Regiunea pădurilor de foioase din munți (Pădurile de Fag), 5) Regiunea dealurilor cu podgoriile, pometele și fânețele, 6) Regiunea câmpiei, podișurilor și stepei cu terenurile agricole, 7) Regiunea pădurilor de câmpie și 8) Regiunile inundabile, adică Luncile râurilor, Balta și Delta Dunărei.

Să examinăm dar pe fiecare în parte și să vedem în linii mari felul producției lor actuale, cerințele cari le pun ele vieții poporului și indicațiunile pe cari ni le dă natura pentru valorificarea lor printr'o exploatare sistematică și rațională și prin activitatea civilizatorie a poporului.

a) Regiunea stâncilor goale.

În realitate nu e vorba de o regiune propriu zisă, cu o suprafață continuă, ci numai de porțiuni izolate din teritoriul nostru (din zona alpină), situate în general la o altitudine însemnată și având o înclinațiune mare. În general ea e formată de creștetele stâncoase ale munților înalți și de pereții lor aproape verticali. Suprafața lor este relativ mică față de restul teritoriului cultivabil al țării. Caracteristica acestor suprafețe este lipsa unei vegetațiuni continue, din cauza lipsei unui strat de pământ afânat, în care să se poată desvoltă, deci tocmai lipsa unui sol propriu zis, care să acopere roca mamă, din descompunerea căreia își ia naștere.

Aice se vede lupta grea pe care sunt silite să o ducă câteva specii de plante cu natura, în condițiile cele mai imposibile de existență. Mai tot pământul, format prin descompunerea resturilor de plante cari se transformă în Humus, este spălat de ploi sau suflat de vânturi, așa că rămâne stânca goală; numai din distanță în distanță se văd mici grupuri de plante izolate, cari cresc în puținul pământ vegetal ce se adună în scobiturile de pe fața orizontală a stâncilor, pe când pe tot restul abia reușesc câteva semințe, înarmate cu aparate speciale, de a-și găsi un loc mai adăpostit și a-și înfige rădăcinile în câte o crăpătură din stâncă.

Aici, din punctul de vedere al ameliorațiunii solului, nu e nimic alta de făcut, decât numai acea muncă migăloasă de a cruța și apăra insulele de pământ vegetal ce se formează și a înlesni vegetației să se întindă cât mai mult și să fixeze prin rădăcinile ei te-

renul. Deocamdată numai prin culesul bureților, florilor și câtorva plante medicinale, sau al fructelor — ca fragi, afine, smeură, etc. — dela puținele specii de plante cari reușesc a-și găsi un loc de creștere în aceste regiuni, sau prin vânatul de Capre negre, Urși, Râși, Vulturi, etc. se mai poate doar desfășura o activitate omenească, cât de puțin lucrativă, în aceste locuri, cari să dea populației învecinate puțința de a-și câștiga traiul.

În afară însă de aceste posibilități de traiu, provenite din producțiunea proprie—foarte mărginită—a acestor regiuni, numai frumusețea lor naturală ar mai putea deveni un mijloc rentabil de câștigul vieții pentru populațiune, prin îndeletnicirea ei cu călăuzirea și găzduirea turiștilor. Deși la noi *Turismul* nu este încă dezvoltat, un popor care muncește are totuș nevoie de o asemenea recreație și de sporturi, precum și de locuri de reculegere sufletească în mijlocul frumuseților naturii; de aceea dar frumusețile acestor regiuni reprezintă și ele un capital latent, care va putea servi odată ca un mijloc principal de câștig pentru o mai numeroasă populațiune din această parte a țării, creându-le o nouă posibilitate de viață și de muncă, după cum au creat și în alte țări, ca în Elveția, Tirol, Norvegia, etc. Între măsurile ce se vor lua, pentru valorificarea acestor regiuni și pentru crearea unor nouă ocaziuni de muncă populațiunii ce le locuiește, va trebui de sigur să se aibă în vedere și sprijinirea turismului, prin toate acele mijloace cunoscute cari s'au întrebuințat și în alte țări, unde au dat naștere la o întreagă industrie și la o viață foarte prosperă a populației acelor regiuni.

b) Regiunea pășunilor de munte.

Deși situate pe cele mai înalte platouri ale Carpaților, anumite specii de iarbă au reușit—cu tot stratul subțire de pământ vegetal — grație înclinării mai mici a suprafeței și grație ploilor abundente, să se înmulțească și să formeze una din cele mai frumoase și mai abundente forme de vegetațiune ce le are țara. Aceste suprafețe au servit din cele mai vechi vremuri ca pășune pentru oile ciobanilor noștri, pentru vite și — în locurile de unde transportul e mai lesnicios — ca fânețe.

Pentru sporirea producției acestor regiuni, prin ameliorarea solului, nu e nimic alta de făcut decât de a cruța cât mai bine pătura subțire de humus ce acopere stânca și de a o feri mai cu seamă de ravagiile apei; de asemenea nici printr'o cultură mai bună a ierbii sau altor plante nu se pot aduce îmbunătățiri.

Ameliorări importante se pot face însă printr'o cât mai bună întrebuințare a produsului natural al acestor regiuni, adică a ierbii. Pe deoparte dar trebuie a se căuta ca fiecare porțiune să fie pășunată de un număr suficient de animale, ca astfel recolta anuală de iarbă să poată fi cât mai perfect folosită și să nu rămână să putrezească degeaba pe munte; de aceea dar, deocamdată, o cât mai mare înmulțire a numărului oilor trebuie să fie țelul imediat pe care să-l urmărim. Pe de altă parte însă trebuie să căutăm a întrebuința această iarbă pentru creșterea unor cât mai bune specii de animale, și astfel, pe această cale, să sporim valoarea produsului final, în care ajunge a se transforma substantivele din acest pământ.

Prin facerea unor drumuri mai comode, atât de acces cât și pentru transportul fânului, prin crearea de lăptării și de stâne sistematice, etc., se poate face ca aceste pășuni atât de bogate să ajungă a da aceleași produse ca cele din Elveția sau din Tirol, în locul produselor inferioare de astăzi. Aci dar trebuie desfășurată o *mare activitate zootehnică* consecventă, atât pentru înmulțirea și ameliorarea raselor de vite, cari să utilizeze cât mai complet aceste pășuni naturale, cât și pentru industrializarea și utilizarea cât mai perfectă a produselor acestor vite. Ea trebuie să se facă după un plan bine studiat și consecvent aplicat; și atunci de sigur munții noștri vor oferi alte posibilități de viață; iar, prin ocaziunile de muncă ce se vor crea, vor putea hrăni o populațiune cu mult mai numeroasă ca astăzi, spre propășirea întregului nostru popor. Atunci de sigur că nu vom mai vedea ca o țară atât de bogată în pășune de munte ca a noastră să fie nevoită a importa Brânzeturi din Elveția și din toate țerile Europei, Unt din Danemarca, lapte condensat ș. a. m. d.; atunci vom vedea înflorind pe plaiurile noastre o industrie prosperă de lăptării și toate derivatele ei, care va ușura traiul în orașe, va asigura țerii o serie de articole principale de export și totodată va da o altă prosperitate satelor noastre dela munte.

În această regiune se găsesc adeseori așa numitele *Turbiere de munte*, cari se formează în bazinele înalte în cari se adună apa și nu are putința să se scurgă. În aceste bazine vegetațiunea anuală de plante acvatică — constituită în cea mai mare parte din anumite specii, ca: *Erica*, *Calluna*, etc. și mai cu seamă dife-

rite specii de mușchi din genul *Sphagnum* — rămânând în apă, putrefacțiunea lor nu se poate face în mod complet din lipsă de oxigen; ele sunt dar descompuse prin ajutorul unor *bacterii anaerobe*, cari produc *acizi humici*, și aceștia opresc apoi desvoltarea mai departe a acestor bacterii. Astfel dar vechile plante moarte conservă în totul vechea lor structură, iar deasupra lor cresc altele nouă; și așa, din an în an, se formează o pătură groasă de plante moarte imbibate cu apă, cari formează un fel de mlaștine întinse, neproductive și chiar periculoase pentru vitele ce se rătăcesc în ele. *Aceste turbieri de munte*, deși în Carpați nu au întinderi atât de mari ca în alți munți europeni, ocupă totuș suprafețe destul de mari, cari cu timpul vor trebui și ele făcute productive. O întreagă literatură științifică tratează chestiunea punerii în valoare a turbierelor, și de sigur că prin lucrări sistematice vom putea și noi mări considerabil suprafața pășunilor și fânețelor noastre de munte. Spre a pune în evidență importanța chestiunii, voiui aminti numai că unele țeri, cu populațiunea mai deasă ca a noastră, au câștigat întregi provincii prin punerea în cultură sau ameliorarea în alt mod a turbierelor lor.

**c) Regiunea pădurilor de Conifere din munți.
Pădurile de Brad.**

O victorie deplină asupra grelelor condițiuni de viață de pe stâncile Carpaților au dobândit-o bradul și molidul, cari s'au instalat aci, formând cele mai frumoase massive de pădure seculară. Ei au pus piciorul în pătura

subțire de pământ—formată prin acțiunea îndelungată de zeci și sute de mii de ani a agenților atmosferei asupra pietrei, pe care au descompus-o încetul cu încetul — și-au băgat rădăcinile adânc între crăpăturile stâncii, pe cari și le crapă singuri fără încetare, pentru a putea rezista vânturilor puternice, și-și creează singuri mai departe— din resturile lor putrezite — o pătură tot mai groasă de pământ vegetal, pentru a se putea desvoltă și întinde mai înainte. Acești arbori transformă — într'un ciclu îndelungat, de aproape 100 de ani — substanțele din pământ în lemne de construcție de cea mai bună calitate și ne dau un produs de care viața modernă are cea mai mare necesitate pentru satisfacerea nevoilor ei. Din nenorocire nevoia de lemne pe piața universală și lăcomia noastră de bani ne-au împins la vandalisme, cari vor avea cele mai grele consecințe, — aceleași feluri de vandalisme cari au ruinat multe alte țeri și au redus pe locuitorii lor la mizeria din care nu s'au mai putut ridica niciodată. În loc de a se tăia cu măsură și de a se lăsa, după cum cere o exploatare sistematică, numărul necesar de seminceri, sau a se face însemânțări artificiale — înlocuindu-se chiar unde e nevoie cu specii de mai mare valoare — se taie fără nici o regulă și se fac adevărate devastări.

Pătura de pământ vegetal—aci atât de subțire — ne mai fiind fixată, este spălată de ploii și dusă la vale de pâraie, cari devin torențiale. La gurile din vale ale acestora se formează apoi conuri de dejecțiune, cari amenință șoselele, podurile și căile ferate și chiar satele; întregi munți se surpă și bucățile de stânci se rostogolesc la vale; râurile își schimbă regimul și la topirea zăpe-

zilor inundă câmpiile și recoltele, iar vara se usucă și măresc seceta; râurile navigabile și Dunărea se umplu de bancuri cari împiedică navigația ș. a. m. d. O adevărată calamitate care strică întregul echilibru al naturii, strică clima și regimul apelor țerii și devastează o avuție națională distrugând-o pe veci. Nu avem decât să vedem jalea din valea Topologului, și din câte alte văi complet devastate de ravagiile apelor și torenților. Și în schimb, la munte se mărește, prin acest vandalism neiertat, din ce în ce suprafața regiunii stâncilor goale, absolut neproductive; munți întregii, chiar și lângă Sinaia, au rămas goi, în dauna locuitorilor din localitate—cari rămân în desăvârșită mizerie fără nici o altă posibilitate de câștig — și a întregii economii naționale.

E nevoie de un puternic strigăt de alarmă, care să desmeticească pe cei de bună credință — cari-și închipuesc că prea numeroasele herestrae cari s'au instalat de curând la munte, cu liniile ferate și toate instalațiile de devastare, sunt o operă de civilizație, care reprezintă progresul țerii și al industriei naționale—și să oprească pe cei lacomi de bani—adică pe politicianii din consiliile de administrație a așa ziselor „Societăți Române (! ?) pentru exploatare forestiere“ — de a mai fi instrumentele străinilor, cari devastează pădurile țerii fără a lua nici o măsură pentru replantarea lor.

Această e deocamdată adevărata activitate civilizatorie pe care natura ne-o indică în aceste regiuni și numai apoi — după ce vom opri devastările — vine alcătuirea planurilor sistematice de exploatare rațională a acestor păduri, cu toate instalațiile necesare pentru

transportul și prelucrarea lemnului și cele de crearea de industrii pentru punerea în valoare în țară a lemnului, în loc de a fi exportat în stare brută sau în stare de celuloză și la ni se întoarce apoi sub formă de mobile, etc. sau de hârtie, pentru a fi plătit cu prețuri însoțite.

**d) Regiunea pădurilor de foioase din munți.
Pădurile de Fag.**

Pădurile de brad din Carpați se scoboară pe poalele munților numai până la o înălțime aproximativă de 500—600 m. deasupra nivelului mării; sub această înălțime se continuă păduri de arbori foioși, în cari Fagul, Carpenul și Mesteacănul sunt esențele principale. Ele se scoboară la vale până în regiunea dealurilor și, de acolo chiar, înaintează unele linii, continuându-se cu întreruperi până în pădurile de câmpie.

Aceste păduri dau mai mult lemne de foc și de lucru și mai puțin lemne de construcție. Fagul, care e esența principală, are numai o relativ de mică valoare industrială, și mai cu seamă dacă e „cu inima roșie”. Deși ciclul de tăeri al acestor păduri e cu mult mai mic ca la Brad, totuș s'ar putea—printr'o cultură silvică sistematică, bazată pe cercetări științifice—înlocui esențele de o mai mică valoare cu altele de o valoare mai mare—Stejar unde e posibil, Frasin, etc.—pentru ca astfel aceleași substanțe din pământ să fie transformate într'un produs mai scump, mai folositor și mai rentabil.

Aceste păduri, prin frunzele lor uscate și prin plantele anuale ce cresc între abori, îngroașă mereu pătura de

pământ vegetal și-și îmbunătățesc singure condițiile de producție; totuși crușarea lor — mai cu seamă pe povârnișurile înclinate, unde apele pot provoca formarea râpelor goale—este absolut indicată, atât în interesul fixării pământului, cât și a rolului lor important pentru clima țerii. Și la aceste păduri dar exploatarea trebuie să se facă numai pe baza unor planuri bine studiate, cari să aibă în vedere regenerarea, înlocuirea esențelor inferioare cu specii mai valoroase, scoaterea arborilor prea bătrâni cari împiedică pe cei tineri să crească și astfel scad producția, scoaterea arborilor deperisanți, cari provoacă răspândirea boalelor parazitare ș. a. m. d. Dar mai cu seamă activitatea civilizatorie trebuie să se dirigă către facerea drumurilor, cari să înlesnească exploatarea sistematică și toate aceste lucrări culturale, precum și transportul lemnului din regiunile cele mai înalte.

Populația din regiunea acelor păduri a avut în totdeauna — ca efect al selecțiunii telurice — îndemânarea pentru prelucrarea lemnului. Crearea dar a cât mai numeroase mici centre industriale, având de bază lemnul ca materie primă și folosindu-se de puterea apelor din pârae ca motor, va trebui să facă parte neapărat din planul general de exploatare al acestor păduri și va crea o civilizație mai profundă, care va provoca o mai mare dezvoltare culturală a populației și puțința înmulțirii ei în aceste regiuni sănătoase, spre binele întregului popor.

În cuprinsul și la marginile acestor păduri se găsesc numeroase *Poene*, în cari crește o iarbă foarte abundentă și de bună calitate; după depărtarea lor de sate, ele servesc ca fânețe sau ca pășune pentru vitele lo-

cuitoarelor, și din această cauză cultura vitelor cu produsele ei accesorii este aici mai dezvoltată ca în restul țării.

Goana după pământ de cultură face însă în ultimul timp pe mulți—și mai cu seamă în pădurile Statului—să caute a ară aceste poene. Aceasta este însă—atât din punctul de vedere al economiei private, cât și mai cu seamă din cel al economiei generale a țării—o mare greșală și chiar o crimă. Din punctul de vedere al economiei private, exploatarea acestor pământuri va renta în totdeauna mai bine prin creșterea vitelor decât prin cultura cerealelor, căreia atât clima prea rece și ploioasă cu vara prea scurtă, cât și pământul—cu pătura vegetală prea subțire și cu nivelul apei terestre prea înalt—nu-i sunt favorabile. Din punctul de vedere al economiei generale însă, aceasta este atât o restrângere a suprafeței locurilor favorabile creșterii vitelor—care deja e prea mică în țara noastră,—cât și un pericol pentru degradarea solului prin arături, care înlesnește spălarea de către ape a pământului de cultură.

Aici dar e locul unde trebuie desfășurată o mare *activitate zootehnică*, cu crearea a numeroase centre pentru industrializarea laptelui și legarea acestor centre de producție cu centrele de consumație din țară. Această activitate civilizatorie, pe care natura ne-o indică, va aduce în adevăr prosperitatea întregii regiuni, sporind considerabil buna stare materială și deci și culturală a populației ei.

e) Regiunea Dealurilor cu Podgoriile, Pometele și Fânețele.

Pe dealurile delă poalele Carpaților, sub zona pădurilor de fag, se întinde o fâșie lungă, care, prin clima ei și prin natura solului, prezintă condițiunile optime pentru cultura fructelor. În Regat avem aci astăzi peste 86.000 hect. de vii — în 1913 erau 90.026 hect. vii cultivate — și 78.000 h. de livezi de pruni. Privind numai harta densității populației după regiunile naturale vedem imediat ce mare importanță are această fâșie de pământ în viața poporului nostru. Aci substanțele nutritive din pământ au puțința de a se transforma în produse de o calitate cu totul superioară și de o valoare mare pentru nevoile omenesci.

Cum puține țeri din Europa centrală și nordică au condițiuni atât de favorabile pentru o astfel de producție, însemnătatea acestei regiuni pentru viitor e și mai mare, căci asigură țerii totodată și un produs care e menit să joace un rol principal pentru schimbul de mărfuri cu alte state. Se impune dar, ca un interes național, o îngrijire deosebită din partea statului pentru valorificarea acestor minunate predispozițiuni ale teritoriului.

Din nenorocire viile noastre din Regat, care înainte de a fi distruse prin filoxeră aveau o întindere cu mult mai mare, nu au fost încă complet replantate; abiă 86.000 hect. sunt pe rod, și replantarea — cu toate progresele realizate — nu s'a făcut pretutindeni cu destulă îngrijire; în tot cazul s'a lucrat fără sistem, așa că un serviciu viticol organizat pe baze științifice ar avea

încă o mare activitate de dezvoltat. Pentru a ne da seama de importanța viilor noastre, e de ajuns să vedem că înaintea războiului mondial Regatul României luă al 7-lea loc între statele Europei, cu o suprafață de 90.000 de vii și o producție anuală mijlocie de 1.500.000 hectol. vin; astăzi noul stat român va ocupa al 4-lea loc în Europa — după Italia cu 4 mil. hect. și 31 mil. hectol. producție, Franța cu 1.7 mil. ha și 56 mil. hectol. producție, și Spania cu 1.5 mil. ha. și 17 mil. hectol. producție.

Cu *cultura fructelor* stăm însă mult mai rău. Cea mai mare parte din cele 78.000 hect. de livezi de prune sunt proprietate țărănească și produsele sunt de o calitate cu totul inferioară. Ca *activitate pomologică* oficială stăm foarte rău în raport cu minunatele condițiuni naturale de producție — cari ajung chiar pe cele ale Californiei și Normandiei, — cu toate că tocmai aci s'ar fi putut lucra cu mare succes. Nu s'a făcut încă nimic pentru înobilirea speciilor sau pentru introducerea de varietăți nouă mai rentabile. Țăranul lasă producția la voia întâmplării, fără a lua vreo măsură contra omizilor și boalelor parazitare și se mulțumește numai «cu ce-i dă Dumnezeu», iar îmbunătățirile reale făcute de unii proprietari sunt pe o scară prea mică pentru a avea o importanță economică; ele ne dovedesc numai că cu puțină pricepere și bună voință se poate face foarte mult.

Mai rău e încă cu utilizarea și valorificarea acestor produse: *Viniificațiunea, conservarea și tratamentul mai departe al vinului* nostru sunt cât se poate de primitive, așa că, cu toată calitatea sa naturală superioară, el pierde

din această cauză jumătate din valoarea sa. Un cunoscut specialist, viticultor dela Rin¹⁾, scrie despre rodul viilor noastre: «Rar am văzut într'o țară un rod atât de mi-nunat și de bogat ca aci în România. Un tablou care amintește de pământul făgăduinței, de profeții Iosua și Kaleb. Strugurii atârnă durdulii, dulci ca mierea, minunați ca formă, mărime și calitate».

Tot el arată însă și cât de puțin știm noi să ne folosim de această bogăție naturală atât de mare. Astfel el arată că numai selecționând strugurii după varietăți a obținut «din acest material nobil și prețios rezultate uimitoare», scoțând un vin cu totul superior. Modul cum se prepară vinul de către țărani noștri el îl găsește tot atât de primitiv ca și pe vremea lui Noe: «Din lipsă de cunoștințe, podgoreanul român pierde în câteva minute tot câștigul muncii sale din întregul an, prin gospodăria din cale afară de primitivă a pivniței și «zăcătorilor sale». Din această cauză ies atâtea vinuri stricate, oțățite, mucegăite, etc. (câte odată câte 15%).

Și cu toate acestea, renumiți specialiști au apreciat vinul nostru roșu ca pe un produs de o calitate cu totul superioară, care ar putea găsi un debușeu foarte mare pe piața universală; iar din vinurile albe — prin încercările făcute de ei — s'a dovedit că se poate face o șampanie minunată, care poate fi vândută în orice țară; și aceasta nu din vinurile noastre superioare, ci din vinurile mai slabe, dela Segarcea, Breasta și alte asemenea localități, cari nu fac parte din regiunile cele mai bune viticole ale țării.

¹⁾ Schmidt. *Weinbau und Kellerwirtschaft in Rumänien*, 1918.

Cu *valorificarea fructelor* suntem încă pe o treaptă și mai joasă. Conservarea și împachetarea fructelor proaspete ca «fructe de masă» — în înțelesul european al cuvântului — fie pentru consumul intern, fie pentru export, putem zice că nici nu se cunoaște la noi; așa că fructele ce se păstrează pe iarnă ajung într'o stare foarte rea — stricându-se pe jumătate — și orașele, cu toată producția noastră mare, sunt nevoite să importe iarna mere, pere și alte fructe de lux. Țăranii — proprietarii celor 78.000 hect. de livezi — dau prunelor întrebuințarea cea mai primitivă posibilă, transformându-le în țuică, rău distilată și aceasta, și numai foarte puține se usucă, în mod cu totul primitiv, sau chiar se afumă. Magiunurile sau marmeladele, ca un produs destinat comerțului, aproape nu se fac. Alte fructe uscate, compoturi, siropurile de fructe, etc. de asemenea nu se fac, așa că în loc să fim una din țările mari exportatoare de fructe preparate, noi importăm cantități considerabile din toate țările lumii. Și ceea ce se poate face din toată această bogăție de fructe — chiar astfel cum sunt ele cultivate astăzi — a trebuit s'o vedem tocmai în timpurile de mare nenorocire, când 4 fabrici mari de marmelade, cu câte 1200 lucrători fiecare, și o mulțime de alte fabrici de conserve, uscătorii de fructe, distilatorii de cognac, țuică, etc. lucrau zi și noapte și exportau cu miile de vagoane fructele noastre transformate în magiun, marmelade, fructe uscate, compoturi, siropuri, etc.

Activitatea civilizatorie dar pe care ne-o indică natura pentru această regiune atât de importantă a țării este:

Pentru vii: Alcătuirea unui plan general pentru re-

plantarea sistematică a viilor și înmulțirea numărului pepinierelor cari să lucreze după prescripțiunile și sub controlul statului; Stațiuni Oenologice, școale de vieri, școale de vinificatori (pivniceri), pivnițe sistematice cât mai multe ș. a. m. d. Apoi încurajarea și crearea unei industrii pentru produsele vinului ca șampanie, cognac, tescovină, tartru, îngrășămintă și nutreț de vite din tescovină, oțet de vin, etc. și a tuturor accesoriilor ei.

Pentru fructe: Un plan sistematic de replantarea livezilor cu arbori de rasse mai nobile, adaptați climei noastre, crearea unui număr cât de mare de pepiniere de puieți, educarea unui personal pentru cultura arborilor fructiferi, învățători ambulanți de pomologie, măsuri administrative, ca d. ex. instrucțiuni și înlesniri pentru combaterea omizilor și a boalelor parazitare în regiunea livezilor ș. a. m. d. Pe de altă parte crearea cât mai repede a tuturor acelor industrii pentru valorificarea fructelor, instalații publice (frigorifere, etc.) în orașe pentru conservarea fructelor proaspete, asanarea comerțului și regularea transportului fructelor ș. a. m. d.

Dacă vom porni o activitate conștientă și energică în această direcție, putem fi siguri de rezultate neașteptate și vom asigura țerii un însemnat articol de export, cum a făcut-o California într'un timp foarte scurt; aceasta, bazându-se însă pe știință și nu pe tradițiile și obiceiurile Indienilor, după cum ne lăsăm noi astăzi conduși numai de obiceiurile primitive ale țăranilor într'o chestiune atât de importantă.

Pământurile din regiunea dealurilor nu se valorifică însă numai prin fructe și legume. Astfel—mai cu seamă în regiunea livezilor de pruni—pământul dintre pomi

se exploatează ca fâneată și dă o iarbă foarte bună, așa că în această regiune și condițiunile pentru creșterea vitelor sunt foarte favorabile; de aceea activitatea culturală trebuie să se îndrepte și în această direcție, și toate cele zise asupra acestei chestiuni, la descrierea regiunii pășunilor de munte și a pădurilor de foioase, se aplică și aci.

Tot astfel, în această regiune bogată în arbori fructiferi și în flori de câmp, se găsesc condițiuni foarte favorabile pentru cultura albinelor — cari transformă substanțele din pământ într'un alt produs folositor omului și care-i asigură o bună rentabilitate — și tot astfel și pentru cultura viermilor de mătase. E un mare interes, nu numai economic, dar și social, de a încuraja și a înlesni pe toate căile aceste culturi rentabile — precum și cultura păsărilor de casă — care, fiind condusă de femeie, îi dă o ocupație moralizatoare și-i asigură un venit mai mult la gospodăria ei, care mai totdeauna este întrebuințat pentru a da o creștere mai îngrijită copiilor.

f) Regiunea Câmpiei, Podișurilor și Stepei. Terenurile agricole.

Deși din punctul de vedere al constituției și originii solului, a condițiilor climaterice și a vegetației naturale, avem de a face cu unități geografice deosebite, din punctul de vedere al producției lor actuale, le putem totuși trata la un loc; aceasta deoarece toate trei se exploatează prin agricultură propriu zisă, adică substanțele nutritive conținute în pământ se transformă — prin mijlocirea unor anumite specii de plante cari se cultivă pe el sau a ani-

malelor cari se hrănesc cu aceste plante—în anume produse, cari au pentru om maximul de valoare de întrebuințare și de schimb. Această unitate de producție astfel compusă formează în tot cazul baza agriculturii române și principalul izvor de bogăție al țerii, din care trăim cu toții și din cari și statul își trage cea mai mare parte din veniturile de țări are nevoie pentru îndeplinirea misiunii sale și sarcinilor sale culturale și civilizatorii. Este deci cea mai importantă regiune de producție, care are și cea mai puternică influență asupra întregii noastre vieți individuale și colective și dela starea și organizarea căreia depinde starea întregului nostru stat și instituțiunilor sale.

Nu este firêște acli locul de a încercă măcar să arătăm cum se face astăzi agricultura la noi și cum ar trebui să se facă mai bine; aceasta o studiază o întreagă știință, cu specialiștii și numeroasele ei instituțiuni, și formează obiectul preocupărilor unui departament special cu un întreg stat de funcționari. Voiu încercă numai să dau în linii mari câteva directive și să atrag atențiunea asupra indicațiunilor pe cari ni le dă natura specială a țerii pentru activitatea civilizatorie în această ramură principală a vieții poporului nostru; aceasta, cum am arătat la începutul acestui capitol, trebuind să conste în «a căută ca fiecare porțiune cât de mică din teritoriul țerii să fie pusă în stare de a da prin exploatare sau cultură rațională și sistematică maximul și optimul de producție și de rentabilitate».

Examinând mai întâiu *predispozițiunile naturale ale acestei porțiuni a teritoriului nostru pentru culturile agricole*, găsim—întru cât privește *solul*—cele mai

favorabile condițiuni posibile pentru cultura cerealelor. În adevăr în aceste locuri grosimea păturii pământului de cultură trece de 1 m. și e: sau vechiu pământ de stepă — continuarea vestitului pământ de stepă din sudul Rusiei numit „Cernozem“ (Pământ negru)—sau pământ format de pădure, ca în Vlașca, Teleorman, etc. Și în adevăr, dacă avem umiditatea necesară, pământul nostru, fără nici o întrebuintare de îngrășămintă — cel mult cu o arătură mai adâncă, pentru a scoate la suprafață pământ nou, — poate da recoltele cele mai abundente. În linii generale dar se poate zice că solul nostru conține toate substanțele necesare pentru cultura cerealelor, și că aceste substanțe se valorifică de îndată ce au umiditatea necesară care să le solvească. Aceasta însă nu însemnează că vom putea merge la infinit fără a fi constrânși să întrebuintăm îngrășămintă, sau măcar să facem gunoieri. Cultura unilaterală ce se face de atât timp, care extrage din pământ mereu aceleași substanțe nutritive, a început deja—și mai cu seamă pe pământurile țăranilor — a produce prin unele locuri efectele ei rele; apoi prin unele regiuni avem și pământuri mai slabe, cari cer deja astăzi anume îngrășămintă pentru a li se spori producția. Nu se poate dar accepta cu ușurință și generaliza fraza, care mereu se repetă, că „pământul României n'are nevoie de îngrășămintă“, ci chestiunea trebuie studiată cu deașănuntul pentru fiecare regiune de către specialiști, cari să dea agricultorilor toate indicațiunile necesare și să-i pună în stare de a-și menține pe baze științifice puterea de producție a solului lor, întrebuintând anume acele îngrășămintă de cari ogorul lor are nevoie și nu acelea pe cari le reco-

mandă reprezentanții interesați ai diferitelor fabrici din lume.

Intru cât privește *Clima*, cu toate că în unele regiuni — Bărăganul, Bugeacul, Sud-Estul Moldovei și Dobrogea—e prea secetoasă, totuș, perioada ploilor de primăvară tocmai în epoca vegetației cerealelor, apoi căldurile de vară în epoca coacerii lor, și în fine perioada ploilor de toamnă—și nu mai puțin cețele îndelungate de toamnă cari îmbibă și ele pământul cu umiditate — în timpul arăturilor și semănăturilor de toamnă, sunt în general cât se poate de favorabile. Ceea ce e rău, e că avem adeseori și ani excepționali, cu secete foarte mari, cari, dacă se repetă prea des, duc la adevărate calamități — ca la criza dela 1899 sau din 1918,—cari sguduesc întregul organism al statului. Asemenea ani, mai mult sau mai puțin, secetoși îi avem în aceste regiuni cam în proporția de 4 din 10, și, în tot cazul, aproape nu e an în care să nu fie nici o regiune care să nu fi suferit de secetă. În această privință dar natura ne indică, că trebuie să găsim oarecari *corective*; aceasta, fie schimbând cu totul sistemul de cultură al regiunilor prea expuse la secete, fie făcând lucrările necesare — pe cari ni le arată știința — pentru combaterea lor. În special trebuiesc avute în considerare suprafețele foarte mari — de cel mai bun pământ de cultură — cari cad sub linia precipitatelor de 500 mm anual.

Intru cât privește corectivele pentru ameliorarea condițiilor climatice din aceste regiuni, am arătat că ele constau în crearea de mijloace artificiale pentru condensarea vaporilor din atmosferă și pentru provocarea

ploilor locale (păduri, bălți, etc) și în crearea de cât mai multe bazine de apă — eleștae, canale, etc. — cari să întrețină umiditatea aerului și a pământului. Reîmpăduririle artificiale ale locurilor mai puțin productive și reînființarea vechilor eleștae—cari înainte erau aproape pe fiecare moșie și s'au secăt de când morile de apă au fost înlocuite de morile cu vapori—ar fi un foarte salutar mijloc pentru potolirea într-o câțiva a secetelor. Firește că toate aceste eleștae vor trebui să fie construite sistematic după nouăle cerințe ale științei, spre a putea da prin piscicultură și venituri considerabile proprietarilor lor.

Toate aceste corective, oricâtă importanță ar avea ele, sunt însă mijloace prea mici pentru o problemă atât de mare. Trebuie să ne gândim că e vorba de partea cea mai însemnată a teritoriului agricol al țării, de puterea de producție a căreia depinde întreaga viață a statului și bună starea populațiunii; aceasta dar cere o soluție radicală, în stil mare — oricât ar costa ea, — pentru a nu mai fi la discreția caprițiilor naturii și a nu mai fi nevoiți să ne uităm mereu la cer, pentru a ști dacă vom putea plăti cupoanele datoriei publice—amenințați adeseori de a fi puși din această cauză sub control financiar—și dacă vom avea cu ce întreține mai departe mașina statului cu tot aparatul ei de funcționari și instituțiuni. Oricât ar costa executarea unei soluții radicale—numai dacă condițiile naturale o permit —poporul întreg are îndatorirea de o aduce la îndeplinire, căci prin aceasta își asigură neatârănarea, puterea și soliditatea întregii sale vieți materiale, publice și private.

Soluția radicală dar nu poate fi decât *organizarea unei vaste gospodării a cantității de apă*, care intră în teritoriul nostru — fie sub formă de precipitate atmosferice, fie adusă de râuri și fluvii, fie din stratul de apă subterană—și întrebuițarea ei cât mai rațională, pentru a fecundă pământul, acolo unde și când e nevoie de dânsa. Înainte de toate e dar necesar să avem *un serviciu special de Hidraulică agricolă*, care să adune toate elementele, să studieze, să propună soluțiile și să le execute; pentru că asemenea lucrări—atât de costisitoare—nu se fac nici prin diletanți improvizați ca specialiști și nici prin inspirațiuni geniale, ci numai prin munca continuă —bazată pe știință și observații îndelungate în localitate— a unui întreg stat major de specialiști, bine pregătiți în toate direcțiile (hidraulică, agricultură, silvicultură, piscicultură, pomologie, biologie, podologie, etc.) atât de variate ale acestei mari probleme.

Pentru a ne da seama de șansele și posibilitățile unor asemenea soluții, voi aminti numai, că cantitatea totală de apă de care putem dispune pe teritoriul nostru provine: 1) din apa adusă de râurile și fluviile ce intră în acest teritoriu, plus cantitățile cari se mai adaug, aduse de afluenții lor din afară, ca de ex. afluenții Dunărei din Bulgaria și Serbia, afluenții Nistrului din Ucraina, afluenții Tisei din spre Ungaria, etc. 2) Din precipitatele atmosferice cari cad asupra țerii și cari, cum am văzut, în Carpați se urcă până la enorma înălțime de 1.20 m. anual, iar în stepă se reduc chiar sub 30 ctm. și 3) Din stratul de apă subterană, care însă în majoritate provine tot din apa adusă de precipitatele atmosferice. Problema este dar de a pune

stăpânire pe toată această apă și a nu o lăsa să se scurgă când vine în cantități mari—spre a inundă degeaba câmpiile, devăstându-le, și a se scurge apoi în mare fără a fi făcut decât rău,—ci de a o înmagazina și de a o utiliza apoi pentru a fecunda pământul, acolo unde e nevoie și când necesitățile vegetațiunii o cer.

Aceasta se poate face creând mari bazine la origine pentru a prinde apele mari de primăvară aduse de râuri—Dunărea d. ex. aduce vara, când e la etiaj, numai 2000 m. c. pe secundă, pe când la epoca apelor mari își isporește debitul până la 36.000 m. c. pe secundă și tot astfel construind baraje în văile munților, pentru înmagazinarea cantităților enorme de ploae ce cad acolo, spre a le duce apoi prin canale și a le întrebuința pe toate acolo unde și când va fi nevoie.

Când studiile acestor mari lucrări vor fi terminate, atunci se va putea vedea: cari sunt cantitățile de apă cari pot fi înmagazinate, ce anume destinații li se dă și cari sunt regiunile cari vor fi irigate. Atunci numai se vor putea face și calculele de cost, amortizare și rentabilitate. Firește că aceste lucrări de *irigare* vor trebui să fie completate și prin altele de *drenare* a pământurilor prea umede, precum și de *indiguire* a pământurilor inundabile. Toate acestea nu numai că vor ameliora pământul nostru agricol, punându-l în cea mai bună stare de producție, dar chiar vor sporî considerabil suprafața cultivabilă a țării.

Voiu cită numai câteva exemple, spre a arăta ce rezultate strălucite s'au obținut în alte părți prin asemenea mijloace și cât de încurajatoare sunt ele pentru noi:

În sudul Spaniei, unde cantitatea de apă provenită din

precipitățile atmosferice e foarte mică, s'au construit încă din timpurile vechi (din secol. XVI) baraje, cari îmmagazinează apele de munte în văi, pe cari Spaniolii au învățat încă dela Arabi să le construiască. — «Acolo, odată cu limita terenului de irigație a fiecărui baraj dintr'o vale, încetează orice posibilitate a cultivării agricole a solului, pe când, înlăuntrul acestei limite, pă-mânturi, cari altfel sunt sterile, ajung la o astfel de productivitate, încât se poate cultivă pe ele orice plantă și permit strângerea a 2 recolte pe fiecare an¹⁾.

În Egipt, Lord Evelyn Cromer a construit, cu o cheltueală de 77.500.000 Fr., o măreață instalație pentru irigarea țerii. În valea cu barajul dela Assuan se pot îmmagazina peste 1.100.000.000 m. cubi de apă din Nil, care în timpul secetei se distribue, prin canale, la distanțe foarte mari, asupra țerii. «Ultimul raport pe care l-a făcut Lord Cromer, înainte de plecarea sa, conține date foarte importante asupra succesorilor de până acuma ale acestei irigații. După acesta, valoarea pământului irigat s'a urcat cu 650.000.000 Fr., iar arenda anuală cu 37.500.000 Fr.; valoarea recoltei bumbacului în acel an (1906) s'a evaluat la 720.000.000 Fr.²⁾.

În Statele Unite s'au irigat de asemenea suprafețe foarte însemnate; barajul zis a lui Roosevelt, în Arizona, care îmmagazinează 1.500.000.000 m. c. de apă, udă 64.000 hect. de pământ. «Astfel de instalațiuni de irigațiune transformă, în westul steril («the arid west»)

¹⁾ P. Ziegler. Der Talsperrenbau. II Th., pag. 1.

²⁾ Dr. A. Esterer, Die wirtschaftliche Bedeutung der Talsperren. Halle a S. 1911, pag. 4.

«al Statelor Unite, deșerturi în grădini, în cari se cultivă pentru export Persice, Mere, Pere, Caise, Prune, Cireșe, Căpșuni și Smeură. În teritoriile irigate se plătește hectarul de pământ necanalizat cu 1.250 Fr., pe când cel amenajat și încercat cu prețul înzecit»¹⁾).

Din aceste foaste pustiuri ne vin dar astăzi toate acele minunate fructe, proaspete și conservate, cari inundă piețele Europei și se vând cu prețuri mari, cu toată concurența fructelor indigene.

Aceste cantități de apă, odată înmagazinate în rezervorii, vor putea însă servi în același timp încă și la multe alte scopuri, cari au și ele o mare importanță pentru economia națională. Cu modul acesta rentabilitatea lor se va mări și puțința de a le amortiza mai cu ușurință de asemenea. Ele mai pot servi: 1) pentru aprovizionarea cu apă de băut a orașelor; 2) ca unul din cele mai mari izvoare de energie, deci ca o întreagă bază pentru centrele industriale ce se vor crea atât în jurul lor, cât și la distanțe, unde li se va transmite energia prin electricitate; 3) pentru a regla alimentarea râurilor și canalelor de navigație și plutire, întreținându-le nivelul în epoca apelor joase; 4) pentru oprirea inundațiilor și împiedicarea ravagiilor ce le produc viiturile râurilor; 5) pentru piscicultură. Apoi canalele principale cari vor servi pentru distribuirea apelor agricole, vor putea servi și pentru transportul ieftin cu șlepurile al produselor terenurilor irigate ș. a. m. d. Toate aceste, dar vor putea contribui mult la amortizarea sumelor mari ce ar trebui să se cheltuească pentru această im-

¹⁾ R. Weyrauch, Der Wasserbau. Berlin 1908, pag. 13, citat de Esterer.

portantă lucrare, care însă în prima linie trebuie să aibă în considerare interesele agricole.

Aş putea cită numeroase exemple—dacă cadrul acestui studiu ne-ar permite—spre a dovedi cu cifre ce enorme progrese s'ar putea realiza, în toate aceste direcțiuni, printr'o gospodărie rațională a apelor din teritoriul nostru, și ce baze ale unei adevărate civilizațiuni, — care să pătundă adânc în toate colțurile țerii și în toate păturile populației — s'ar așterne.

Știu că ni se va obiectă că toate acestea costă sume enorme și că noi nu dispunem de capitalul necesar; poate chiar s'ar propune darea în concesiune pe un număr de ani a terenurilor, etc., pentru ca capitaliștii străini, prin combinații financiare, să poată lua smântâna plusvalorii create, iar țara să plătească în urmă rizicurile. La aceasta voi răspunde, că toate acestea sunt o superstiție veche, care, în toate țările, a costat multă dijmă nejustificată în favoarea băncilor. Gospodăria războiului din anii aceștia a dovedit în toate țările cât se poate face de mult și în această direcție cu mijloacele proprii ale țerii, numai dacă e pricepere și *o bună organizare* ¹⁾.

Când e o lucrare bine studiată, care produce o plusvaloare mare necontestată și o rentabilitate sigură, atunci aceasta valorează de sigur cel puțin tot atât de mult ca și aurul acumulat în bănci, pe baza căruia se emite moneta. Pe baza aceasta dar se poate finanța, sub controlul și garanția statului, și o asemenea lucrare, sindicalizându-se—la nevoie în mod forțat chiar—proprietarii

¹⁾ Comp. și Cap. IV. A. III. 3, §. 4.

interesați și afectându-se sporul veniturilor moșiilor irigate pe un număr de ani; recoltele câmpiei, asigurate și sporite, vor plăti mai repede cheltuelile decât ne-o închipuim. Ne-a lipsit numai geniul financiar pentru organizarea unei asemenea întreprinderi, căci altfel lucrarea ar fi trebuit să se execute de mult.

* * *

Dar nu numai în această direcție are a se întinde activitatea civilizatorie în regiunea cea mai însemnată a agriculturii noastre; căci în afară de factorii naturali—solul și clima—mai sunt și alți factori cari condiționează producția—între cari cel mai de căpetenie e *modul cum se face cultura*—și cari trebuesc examinați fiecare cu deamănuntul pentru a vedea unde trebuie să punem pârghia spre înălțarea ei.

Examinând, în adevăr, statisticile producției mijlocii la hectar pe ultimii 10 ani (1906-10 și 1911-15) din vechiul regat și comparând rezultatele cu producția mijlocie la hectar a celorlalte țeri din Europa, vedem că stăm foarte rău. Următoarea tabelă comparativă—alcătuită de d-l I. Scărlătescu, în calitate de locțiitor de Director al Statisticei Generale ¹⁾—arată această comparațiune—pentru 10 țeri—a producției mijlocii la hectar a grâului, orzului și ovăzului.

¹⁾ *Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Statistica agricolă a României pe 1911—1915, pag. V. București 1918.*

*Producțiunea mijlocie la ha. în chintale
metrice. ¹⁾*

	Grâu		Orz		Ovăz	
	1906-10	1911-15	1906-10	1911-15	1906-10	1911-15
1) Danemarca . .	28,5	31,6	21,4	22,5	18,1	18,7
2) Belgia . . .	24,1	25,3	27,1	27,5	24,8	23,8
3) Olanda . . .	23,5	25,2	26,3	26,2	22,4	20,6
4) Anglittera . .	22,1	21,3	19,6	18,7	18,9	18,0
5) Suedia . . .	20,9	21,0	15,6	16,9	14,0	14,9
6) Germania . .	20,1	21,7	19,6	20,9	19,7	19,9
7) Austria . . .	15,0	13,9	14,2	15,6	12,3	13,1
8) Franța . . .	13,6	13,5	13,0	14,1	12,6	13,1
9) Ungaria . . .	11,8	13,4	12,2	14,3	10,5	11,5
10) România . .	11,1	11,5	— ²⁾	10,4	— ²⁾	9,5

După cum se vede dar, România ocupă cel din urmă loc între aceste 10 țeri, unele din ele dând o producție la hectar chiar de 3 ori mai mare ca a noastră. Chiar față de provinciile alipite, producția medie la hectar în vechiul regat este cu mult inferioară, fiind întrecută cu peste 50% de foastele provincii austro-ungare; Banatul o întrece chiar cu peste 65% și chiar Maramureșul, unde condițiile climei sunt cu mult mai grele pentru culturile agricole, tot are o producție medie la hectar cu vreo 15% mai mare. Numai Basarabia se apropie de vechiul regat, întrecându-l totuși cu vreo 5%.

Aceasta ne arată dar cât de mult avem de lucrat, dar totodată și cât de mult avem de câștigat printr-o activitate civilizatorie energică și conștientă. Firește trebuie să ținem seamă, pe de o parte, de faptul că densitatea populațiunii noastre și condițiunile generale economice ale țerii nu

¹⁾ Pentru toate celelalte țeri, afară de România, mediile sunt numai pentru 4 ani, 1911-1914.

²⁾ Nu s'a calculat producțiunea după greutate.

permit încă o intensificare prea mare a agriculturii, iar de altă parte, și de faptul că prețurile cerealelor au crescut acum atât de mult, că speșele de producție pot fi mărite și ele considerabil pentru a obține o producție mai mare la hectar.

Nu e locul să insistăm aci asupra tuturor acelor îmbunătățiri atât de necesare, cari ne pot duce la o sporire considerabilă a producției și rentabilității agriculturii noastre. Voiu cită între acestea numai: perfecționarea sistemelor de cultură; selecționarea în stil mare a semințelor; combaterea boalelor parazitare; înmulțirea numărului plantelor de cultură, pentru o utilizare mai perfectă și mai rațională a substanțelor nutritive din pământ decât se obține numai prin cultura unilaterală a cerealelor; perfecționarea uneltelor și introducerea într'un stil cât mai mare a mașinelor agricole, pentru a înlocui (ca în America) brațele cari ne lipsesc, căci astăzi în „epoca mașinismului“ numai cine lucrează cu mașini și motoare poate birui cu produsele sale în concurența mondială; creșterea mai rațională a vitelor de tracțiune și de consumațiune, a porcilor, oilor, etc., pentru o mai bună valorificare a produselor naturale și utilizarea resturilor; cultura sistematică în stil mare a legumelor; Avicultura, Piscicultura, Viticultura, Pomologia, Apicultura, Sericicultura, etc. ca culturi anexe; apoi toate industriile anexe ale agriculturii—după regiuni—și cele cari prelucrează și transformă chiar în localitate produsele agricole, valorificând totodată și puterea de muncă a locuitorilor în timpul iernii, când sunt neocupați ș. a. m. d.

Toate acestea pot să sporească considerabil productivitatea acestei regiuni — rămasă în urmă față de alte

teri—și să creeze nouă posibilități de viață și de muncă remunerătoare pentru o populație cu mult mai numeroasă. Ele trebuiesc dar urmărite fiecare de aproape, după un plan sistematic bine studiat, și mai cu seamă de către departamentul—care din nenorocire lăncezește de ani de zile — în sarcina căruia cade dezvoltarea și încurajarea acestor ramuri de activitate națională; e timpul ca și acesta să se organizeze cât mai repede în mod special în vederea rezolvirii acestor mari probleme și să-și formeze specialiști adevărați, în locul celor improvizati de cari se servește astăzi în mare parte.

Toate aceste îmbunătățiri fundamentale se pot face cu succes și în relativ scurt timp, cu condiție să fie bazate pe știință; și nu înțeleg prin aceasta știința importată fără nici o critică, adică consultarea unor specialiști sau cărți străine cari au în vedere și cunosc numai alte probleme decât cele speciale ale noastre; când zic știință, înțeleg aplicarea principiilor și metodelor științei la problemele speciale ale țerii noastre, înțeleg să se facă observațiuni, cercetări și experimentări sistematice îndelungate asupra solului și climei noastre, asupra condițiunilor naturale fizice și biologice, asupra condițiunilor de vegetație, condițiunilor economice, etc. Și toate acestea se pot face numai în institute științifice, conduse nu de funcționari cu o educație biurocratică, ci de oameni de laborator, specializați în toate ramurile, cari, dacă recomandă aplicarea unei măsuri, își dau seamă de toată importanța și de efectele ei, și nu consideră țara întreagă ca un câmp de experiențe diletantice și costisitoare.

Tocmai deaceea e de mirat că o țară a cărei existență e bazată pe agricultură — peste 90% din producție și aproape 82% din populație e agricolă — nu are până azi încă nici un singur *Institut agromonic* la înălțimea cuvenită — cum e de ex. Institutul Geologic pentru studiul subsolului, — când ar trebui să fie cel puțin în fiecare regiune câte unul. Crearea dar, a unui *Institut agronomic central*, care să aibă îndatorirea de a studia cu deamănuntul solul nostru și toate problemele agricole, astfel cum se prezintă ele în clima și condițiunile noastre naturale speciale, precum și crearea a o serie de *Stațiuni experimentale agronomice* în diferite regiuni ale țării, este una din necesitățile cele mai imperioase. Nu mai vorbesc de învățământul agricol — inferior, mediu și superior — care trebuie reorganizat din fundamentele sale și adaptat condițiunilor noastre speciale naturale, economice și sociale. În fine nu pot să nu pomenesc și despre marea importanță pe care o au Muzeele agricole pentru popularizarea cunoștințelor și procedeele agricole, și aceasta mai cu seamă într-o țară unde se dovedește pe fiecare zi că mijloacele intuitive au cea mai mare importanță culturală. Numai prin asemenea mijloace vom putea grăbi intensificarea agriculturii noastre de care avem atât de mare nevoie.

În toate aceste direcțiuni dar — asupra cărora cadrul restrâns al acestui studiu general nu ne permite să ne întindem — activitatea civilizatorie a poporului nostru are încă un vast câmp de desfășurare.

*
* * *

Oricât de bine am fi studiat însă, până în toate amănuntele, îmbunătățirile ce se pot aduce diferitelor ramuri ale agriculturii și măsurile pe cari e nevoie să le luăm pentru a le sporî producțiunea la maximum pe care-l permit condițiunile naturale și economice ale țerii — și astfel a pune în stare agricultura noastră să-și îndeplinească rolul ei hotărîtor în viața statului, — aceasta nu vom putea-o face cîtă vreme nu vom avea o *organizare unitară*, care să înlesnească aplicarea tuturor acestor indicațiuni ale științei și introducerea tuturor perfecționarilor în exploatarea, tehnica și cultura agricolă. În starea de astăzi, fiecare agricultor lucrează după cum îl duce capul călăuzit de empirism și vechea rutină, și povățuit câte odată de unele publicații cu un conținut problematic și cele mai de multe ori interesat; interesul general al agriculturii țerii nu este niciodată luat în considerare și nici nu este nimeni cari să-l reprezinte sau să-l sprijine.

Țara întreagă are însă un interes capital în reușita și perfecționarea neîncetată a agriculturii noastre, astfel că, în fiecare an, fiecare pîrtică din solu ei arabil — oricui ar aparține ea — să dea maximum și optimul de recoltă posibilă. Aceasta se realizează numai supraveghind ca pămîntul să fie în adevăr bine lucrat și ca substanțele nutritive aflate într'însul și toate forțele productive disponibile să fie transformate numai în acel produs, care are maximum de valoare de întrebuințare și de schimb, adică cultivînd în fiecare pămînt numai acele plante, cari se potrivesc mai bine pentru a da maximum de producție și rentabilitate.

Pentru a se ajunge la un asemenea scop, este dar nevoie de o *organizare generală a producţiunii agricole naţionale*. În această organizare — *care consideră întreaga ţară ca o gospodărie unitară* — fiecare agricultor este un organ al ei, care are a îndeplini un anumit rol în *aplicarea unui plan general de cultură a ţerii*. Acest plan trebuie să fie stabilit pe bazele cercetărilor ştiinţifice, cu concursul reprezentanţilor agricultorilor practici — constituiţi într'un „*Consiliu central al agriculturii*” şi în „*Camere agricole provinciale*” — şi apoi aplicat sub supravegherea organelor statului.

Numai în modul acesta se poate face ca agricultorul să devină un factor conştient în producţia generală agricolă, ca interesul general al ţerii în această ramură de producţie să fie acela care hotărăşte întreaga activitate şi ca multiplele piedici ce se opun aplicării măsurilor pentru perfecţionarea ei să fie mai cu uşurinţă înlăturate.

* * *

Crearea şi funcţionarea unei *organizaţiuni generale a producţiunii agricole naţionale* este însă cu atât mai grea cu cât e legată şi influenţează în mod hotărâtor rezolvirea chestiunii noastre sociale, şi încă părţile ei cele mai delicate: *Chestiunea ţărănească* şi chestiunea tot atât de delicată a *Colonizărilor interne*.

Fără îndoială că chestiunile sociale în viaţa unui stat, primează asupra tuturor celorlalte, deoarece dela buna stare a populaţiei depinde sănătatea întregului organism al statului. În ultima instanţă, această chestiune este

scopul însuș al existenței statului, și fără rezolvirea ei toate celelalte sarcini—de mănținerea ordinei sociale, de promovarea culturii și civilizației, etc.—nu pot fi aduse la îndeplinire.

Și iarăș, e afară de orice îndoială, că repartizarea proprietății rurale la noi—cu o serie de latifundii cari ocupă aproape jumătate din terenul agricol al țerii—constitue o stare nesănătoasă pentru un stat în care aproape 82 % din locuitori sunt agricultori. Și tot astfel e o stare nesănătoasă, când pamântul, în loc de a aparține celor cari-l cultivă—și cari au tot interesul de a-i aduce continuu toate ameliorațiunile posibile, măbind prin aceasta și valoarea avuției naționale — este un obiect de plasament și de speculă.

Soluțiunile cari s'au dat însă la noi chestiunii fără-nești — prin parcelarea moșiilor în loturi mici — și apoi pulverizarea mai departe a acestor loturi prin succesiune — duc la o scădere considerabilă a producțiunii agricole. Cum acum urmează ca încă 2.000.000 hect. din pământul arabil să fie din nou parcelate în acelaș mod, scăderea producției va fi atât de mare, încât devine direct amenințătoare pentru întreaga economie națională și în special — având în vedere marea noastră datorie publică și sarcinile grele ale Statului — pentru soliditatea edificiului nostru financiar; ea va duce în mod fatal la slăbirea puterii financiare a statului—și deci și a celei militare și culturale—adică la slăbirea puterilor fundamentale ale organismului nostru. Este dar nevoie să cercetăm în mod obiectiv această chestiune și să vedem ce se poate face pentru a preîntâmpina răul provenit din cauza pulverizării proprietății și pentru a

împacă astfel rezolvirea acestor două chestiuni, de o importanță națională atât de mare.

Urmărind, pentru cele 25 de plante principale agricole, producțiunea la hectar, la proprietatea mare și la proprietatea mică, în perioada dela 1906 — 1915, statistica oficială ¹⁾ ne arată că în adevăr proprietatea mică dă o producție *cantitativă* inferioară—care ajunge pentru unele plante chiar cu 78.6 % mai mică — decât producția pe hectar a proprietății mari: Grâul e inferior cu 13 — 13.7 %, Secara cu 17.8 — 19.5 %, Orzul cu 13.8 — 18.1 %, Ovăzul cu 19.1 — 19.7 %, Porumbul cu 17.5 — 21.5 %, Cartofii cu 34 %, Ceapa cu 42 % și Inul chiar cu 78.6 % mai jos ca la proprietatea mare din aceiași ani.

Mai mult încă, noi știm că și *calitatea* produselor la proprietatea mică e cu mult inferioară celei dela proprietatea mare, așa că în totul procentul de inferioritate absolută poate fi chiar dublat. Pe lângă toate acestea mai e știut încă, că pe când proprietatea mare produce grâu și alte produse cari sunt cele mai valoroase pentru export, pe proprietatea mică se seamănă mai mult porumb, adică se transformă substanțele din pământ într'un produs inferior, care deci scade și el valoarea producțiunii acestor regiuni, și deci, prin aceasta, a avutului național.

Astfel fiind, este fără îndoială, că din punctul de vedere al producției — în stadiul de dezvoltare în care ne găsim—*cultura mică* reprezintă incontestabil o formă de exploatare inferioară culturii mari și că, prin pulve-

¹⁾ Vezi: Statistica agricolă a României pe 1911 — 1915. Ministerul Agric. și Domen. Buc. 1918, pag. 82 — 83.

rizarea mai departe prin succesiune a parcelelor mici, ea tinde a evoluă mai mult spre rău decât spre bine. Lucrul e de altfel de sine înțeles; căci ce ameliorațiuni ale solului, ce perfecționare a sistemelor de cultură, ce instalațiuni și mașini pentru munca câmpului, pentru strângerea recoltelor și pentru valorificarea produselor, etc. poate să facă un sătean—chiar dacă ar fi cu mult mai cult și mai priceput decât este el astăzi—pe o suprafață de 5 sau chiar de 10 hect., din regiunile unde natura impune astăzi cultura mare de cereale, când el nici măcar îmbunătățirea elementară a *sistemului rotațiunii culturilor* nu o poate aplica cum se cade pe o proprietate atât de mică? Dar când ne gândim încă la starea inferioară culturală și la indolența, ce de multe ori o însoțește, sau la îndărătnicia cu care adeseori țăranul se opune la cele mai elementare ameliorațiuni ale sistemelor de cultură! Academia Română — care de mulți ani a realizat o reformă cu adevărat civilizată pe moșiile ei, dând pământul la țărani în condițiuni foarte umane și sprijinindu-i în tot modul — a făcut în această privință experiențe foarte instructive, cari arată o absolută nevoie de tutelare pe mulți ani încă, până se vor deprinde țăranii să facă o cultură ceva mai bună. Astfel țăranii se opuneau cu îndârjire să facă ogoare de toamnă, iar la o moșie nu voiau să-și prăsească porumbul decât cu rarița, etc., și au trebuit să fie constrânși — amenințându-i că nu li se mai dă pământ celor cari nu vor cultiva după prescrierile administratorului—pentru a face aceste îmbunătățiri atât de elementare ale culturii. Ce va fi dar când vor trebui să facă toate acele ameliorațiuni cerute de cultura intensivă, la care necesitățile mari ale statului

nostru ne împing în mod imperios, după cum ne împing să intensificăm în general întreaga noastră producție.

Cultivându-se dar — în starea în care ne aflăm astăzi — majoritatea pământului nostru arabil în parcele de câte 5 hect., ajungem în mod fatal la o micșorare foarte mare a cantității producției și la o scădere și mai mare a calității ei, și deci: la micșorarea exportului, la scăderea prețurilor produselor și chiar la pierderea debușeurilor pe cari le aveam asigurate, adică la pierderea situației pe care ne-o câștigasem pe piața mondială a comerțului cerealelor.

Acestea duc însă mai departe — cu aceeași fatalitate — a o depreciere mare a banului nostru pe piețele străine, de unde suntem siliți a importa, adică la o scumpire generală a traiului și a condițiilor de producție din țară; și aceasta lovește de o potrivă: pe stat ca și pe particulari, pe industriași ca și pe agricultori, pe orice ramuri de producție și întreaga viață economică și culturală, și chiar pe acei numeroși pe cari am voit a-i ajuta cu toată sinceritatea prin parcelarea moșiilor și împroprietărire. Ea ne mai poate duce încă, în tot cazul, la imposibilitatea plății cuponului datoriei publice, cu toate consecințele sale inevitabile, adică la controlul financiar și la pierderea independenței reale în mâinile băncilor străine, susținute de statele lor, și deci și la pierderea independenței politice.

E sigur dar că soluțiunea prea simplă ce s'a dat chestiunii noastre țărănești — și mai cu seamă modul pripit cum se procedează la aplicarea ei — nu numai că ne impune sacrificii, pe cari nu știu dacă statul nostru — a cărui viață ma-

terială e bazată aproape exclusiv pe producția agricolă — va fi în stare să le suporte, dar nu rezolvă nici chestiunea socială în mod definitiv, ci numai o complică.

Cînd însă un popor — din dorința Suveranului său, de a aduce pacea între clasele populației și de a crea o bază socială solidă pentru viitor—a luat hotărîrea eroică de a-și face o operațiune chirurgicală atît de profundă în organismul seu—expropriind o suprafață de pămînt atît de mare pentru a o împărți la țărani—este în drept să ceară ca aceasta să se facă cu toate precauțiunile necesare și cu cuvenita pricepere și seriozitate, așa ca această ocaziune unică să ne aducă liniștea socială pe mulți ani și să nu ne expună țara la un dezastru economic, financiar și chiar politic, ca cel pe care-l semnalăm aci.

Să examinăm dar lucrurile mai deaproape și să vedem unde e răul și ce corective i se pot aduce: Forma, întinderea și felul *unităților de exploatare agricolă* sunt determinate, în orice țară și în orice timp, de densitatea populației și de totalitatea condițiunilor naturale, economice și sociale. În țările cu o populațiune rară — ca d. ex. în unele părți ale Rusiei — latifundiile sunt singura formă de exploatare rentabilă; și dacă populația e rară de tot, culturile se fac numai pe o mică întindere, iar restul nu se poate exploata decît prin creșterea vitelor, ca pășune. În țările cu populație deasă — ca d. ex. în Belgia, Olanda, Danemarca, Germania de Vest, Italia, etc. — din contra, latifundiile sunt unități prea mari pentru cultura intensivă cerută de condițiile generale, și exploatarea lor ca atare nu rentează. Aici chiar și parcele mici de 5 — 10 hect. sunt considerate ca moșii, cari cer un însemnat capital de

exploatare și un număr mare de muncitori, așa că prin cultură intensivă dau maximul de rentabilitate. Intre aceste extreme variază și de acești factori naturali depinde forma și întinderea unităților de exploatare agricole; așa că se poate zice, că *pentru fiecare regiune, cu o densitate de populațiune dată și cu anume condițiuni naturale și economice, există o formă optimă a unităților de producție agricolă*, care dă maximul de producție și de rentabilitate, adică este *o limită maximă și minimă a suprafeței moșiilor*, determinată de acești factori naturali, peste cari producția și rentabilitatea lor scade.

Și la noi dar suprafața optimă a unităților de producție agricolă — adică aceea care, în condițiile date, garantează maximul de producție și rentabilitate — este determinată de aceeași factori. În trecut, când populațiunea eră foarte rară peste tot și producția principală erau vitele, forma latifundiară eră explicabilă și indicată din punctul de vedere al rentabilității; astăzi când densitatea medie a populației s'a urcat la 56 loc. pe km. p. și am trecut la o cultură ceva mai intensivă — aceea a cerealelor — întinderea optimă a unităților de producție o au în general moșiile mijlocii, pe când latifundiile nu mai sunt o adevărată gospodărie echilibrată; acestea sunt acum un fel de întreprindere mare capitalistă — cum sunt d. ex. cele din unele colonii transoceanice, — bazată pe cultura unilaterală a cerealelor pentru export, cari lucrează mai mult cu mașinile decât cu brațele și arată în bilanțurile lor anuale riscuri sau câștiguri foarte mari, așa că calculul profiturilor trebuie făcut pe o perioadă mai îndelungată. Acestea dar, nici din

punctul de vedere economic, nici din cel social, nu mai corespund astăzi timpului și trebuie în mod fatal să se desfacă în mai multe unități mai mici.

Populația noastră însă nu are pretutindeni o densitate egală. În regiunea dealurilor și a văilor ea se urcă a 100 locuitori pe km. p. și chiar, pe unele locuri, ajunge până la 150; aici în adevăr proprietatea mică formează o unitate de producție rentabilă; așa că găsim țărani sau moșneni cu proprietăți numai de câteva hectare, pe cari totuș au o *gospodărie independentă*, din care-și câștigă viața fără a fi nevoiți să se angajeze în altă parte ca lucrători; acelaș lucru e și aproape în toată Transilvania și Bucovina. În aceste regiuni însă sunt și mulți țărani rămași fără pământ — sau cu o proprietate prea mică, împărțită neconținut între succesori — așa că sunt nevoiți a se duce vara la muncă în regiunile mai puțin populate. Acești țărani firește ar înmulți numărul gospodăriilor solizi și independenți din aceste regiuni, dacă ar fi de unde să li se dea aci câte 5 hectare de cap de familie. În provinciile române din foasta Ungarie de ex. numărul gospodăriilor cari au mai puțin de 1 jugăr proprietate, și cari deci trebuie să muncească la alții, este de 21,8% din totalul gospodăriilor agricole, și el se urcă la 50,5%, dacă mai adaogem și pe acei cari au între 1—5 jugăre de pământ, însă fără teren arabil.

În alte regiuni însă, — ca în Bărăgan și în Terasa Buzăului — densitatea populației e chiar sub 20 locuitori pe km. p., și în terasele joase din sudul județelor Vlașca, Teleorman, Romanați și Dolj se urcă abia la 30 până la 40 locuitori pe km. p. Aici firește e încă domnia latifundiilor, unde se lucrează cu mașinile și cu muncitori aduși dela

munte, iar țăranul cu o proprietate numai de 5 sau chiar de 10 hect. nu poate să-și creeze o gospodărie independentă, din care să trăească fără a lua în arendă sau în parte pământ dela proprietar, sau a se angaja ca lucrător la el. Aicia dar, chiar și pentru proprietatea mică, trebuesc cu totul alte limite—cu mult mai mari — pentru a-și putea constitui o unitate de producție rentabilă, adică o gospodărie independentă.

Trebue dar să recunoaștem că este un non sens de a se considera — cum se face — chestiunea țăărănească că o boală unică în întreaga țară, căreia i se poate aplică pretutindeni acelaș remediu universal, adică lotul de 5 — sau în Bărăgan de 10 — hectare de cap de familie. Această mare chestiune se prezintă sub forme diferite în fiecare regiune naturală a țerii — altfel la munte sau în văile râurilor, altfel la podgorie sau livezile de pruni, altfel la câmpie, la baltă sau în Delta Dunărei — și remediu e indicat, în fiecare parte, de natura boalei și de posibilitățile sau necesitățile producției diferitelor regiuni. Cred dar că acest mod de a privi chestiunea — în legăturile ei cu condițiunile naturale și economice, cu regiunile naturale de producție, cu densitatea populațiunii din fiecare din aceste regiuni ș. a. m. d. — ne poate lămuri mai bine și în privința soluțiunilor ce trebue să dăm chestiunii țăărănești, fără a lovi prin ele în puterea de producție agricolă a țerii.

Condițiunile naturale ne indică dar, că împroprietăririle pe loturi de câte 5 hectare în regiunea dealurilor și a centrelor populate sunt în adevăr o binefacere socială și satisfacerea unui mare interes național; aceasta, deoarece prin ele se constituiesc o serie de *gospodării*

independente, adică de elemente solide atât pentru sporirea producţiunii acestor regiuni, cât şi pentru ordinea în stat. În bărăgane însă şi în toate terasele joase—unde populaţia e atât de rară, şi unde deci e un atât de mare interes şi pentru dezvoltarea producţiei de o colonizare cu o populaţie cât mai numeroasă —aceasta este o măsură cu totul insuficientă, care nu poate duce la nici un rezultat; căci să nu se credă că se vor găsi mulţi colonişti din alte regiuni, cari să se mute aci—după cum nu s’au găsit nici atunci când proprietarii singuri au încercat să-şi aducă colonişti dela munte — şi de sigur că nimeni nu-şi va părăsi un hectar din regiunea dealurilor pentru cele 5 sau chiar 10 hectare ce i se oferă pe bărăgane, pe care nu-şi poate constitui o gospodărie independentă. Aci producţia nefiind destul de variată şi fiind expusă la deseleşecete—agricultura aci e mai mult o loterie — el riscă dela un an la altul sau să moară de foame—şi aceasta cu atât mai mult, când nu va fi nici proprietarul care să-l ajute la nevoie—sau să intre în robia cămătarilor, din care nu mai poate ieşi toată viaţa.

Astăzi, în adevăr, țăranul localnic din bărăgane şi de pe toate moşiile din valea Dunărei s’a deprins şi el să joace la această loterie, care acolo se numeşte agricultură; în anii buni el poate câştiga foarte mult — el seamănă chiar şi rapiţă în baltă «la noroc»,—pe când în anii de secetă — cam 2 din 5 — pierde tot. În aceste întreprinderi riscate însă, țăranul e cele mai de multe ori tovarăş «la parte» cu proprietarul, aşă că el riscă numai munca sa, iar proprietarul sau arendaşul riscă capitalul, pe care şi-l scoate apoi în anii urmă-

tori în abundență, căci aci contul de profit și pierderi și calcularea beneficiului se face pe o perioadă mai lungă. Aici dar agricultorul are nevoie de un capital de rezistență — sau de credit pe un timp mai îndelungat — cu care poate apoi realiza venituri totale mari.

Cu un astfel de sistem însă nu se pot acomoda țărani veniți de la munte—care ar riscă să-și piardă întreg avutul într'un singur an de secetă—și aceasta încă mai puțin atunci, când nu va mai fi nici proprietarul care să iea asupra sa și să suporte rizicurile secetelor. Pentru a preîntâmpina o asemenea dificultate fundamentală, ar trebui ca țăranilor împroprietăriți să li se dea ocazia de a găsi un credit ieftin pe o durată de timp cât mai îndelungată; și aceasta cu atât mai mult, cu cât se știe că astăzi pentru proprietatea mică nu există o instituțiune—cum e de ex: creditul fonciar rural pentru proprietatea mare — care să le procure cu o dobândă mică capitalul necesar pentru exploatarea și constituirea gospodăriei.

De altfel această lipsă a unei instituțiuni oficiale de credit pentru țărănime este un rău care are o importanță cu mult mai generală, dăunătoare întregii noastre agriculturi; și aceasta mai cu seamă astăzi, când cea mai mare parte din suprafața terenurilor noastre agricole se transformă în proprietate mică; căci prin aceasta se pune în stare de inferioritate agricultura țerii, care e silită să lucreze cu procente cămătărești, și deci să nu poată rezistă concurenței altor țeri, nici prin calitatea și cantitatea produselor, nici prin rentabilitatea ei. Fără un „*Credit fonciar rural. țărănesc*“, după câțiva ani toți împroprietăriții vor fi atât de îndatorați la băncile că-

mătărești — fie ele și bănci populare, — încât, cu toată intenția bună ce am avut-o de a creă o clasă socială independentă de mici agricultori, care să dea o soliditate mai mare statului, vom aveă o calamitate și mai mare, toți împroprietăriții devenind numai proprietari fictivi, robi ai speculanților și băncilor cămătărești.

În aceste regiuni cu populație rară dar, chestiunea țărănească se prezintă altfel și cere un tratament cu totul altul, și anume: de a se creă mai întâiu posibilități de viață, posibilități pentru întreținerea vitelor pe iarnă, posibilități pentru o cultură mai variată, care să răspundă la toate necesitățile unei gospodării țărănești, etc.; apoi de a se da coloniștilor suficient pământ de cultură, adică atâta cât cer condițiunile naturale și economice pentru puțința constituirii unei gospodării independente, etc.; în fine de a li se procură creditul necesar, pentru a puteă rezistă anilor secetoși și a-și calculă beneficiile pe o perioadă mai îndelungată ș. a. m. d. Deci chestiunea trebuie aci studiată mai mult ca o chestie de *colonizare internă* și apoi numai ca o chestie de dreptate socială; pentru aceasta însă trebuie, ca, pe de o parte, statul colonizator să prepare el singur toate acele condițiuni favorabile de traiu și de câștig, pe cari le-a oferit natura în regiunea văilor și dealurilor când s'au colonizat în mod natural acele locuri și, pe de altă parte, să creeze, odată cu împroprietărirea, și toate acele instituțiuni de credit, etc. absolut necesare pentru reușita ei:

Nu avem decât să urmărim mai de aproape ce s'a întâmplat cu împroprietărirea cari s'au făcut pe moșiile

statului din aceste regiuni, pentru a ne convinge cât de necesar este de a se proceda în acest mod.

În adevăr statul și-a parcelat încă de mult timp o mare parte din moșiile sale din aceste regiuni, așa că după statistici avem un considerabil număr de împrărietăriți. Cercetând însă mai amănunțit, constatăm că un foarte mare număr din acești împrărietăriți, originari din alte regiuni, nu s'au instalat pe locurile lor, ci le arendează celor din localitate. O statistică oficială ne-a arătat că numărul acestor așa ziși «absenteiști» este în adevăr enorm. Și este în adevăr firesc lucru să fie așa, căci—în afară de faptul că s'au dat pământurile fără nici o alegere la coloniștilor—chiar acei cari ar fi dorit să-și creeze o gospodărie proprie pe pământurile ce li s'au dat, nu o puteau face, tocmai din motivele arătate mai sus. Statul, odată ce și-a parcelat o moșie, nu s'a mai interesat de soarta împrărietăriților săi; și atunci, ce erau să facă toți acei țărani săraci, adunați de pretutindeni și lăsați fără nici un sprijin în mijlocul Bărăganului?—căci datoria statului eră să-i supravegheze și să-i sprijine în tot modul, încă un număr cât de mare de ani. Pe când în alte state colonizările interne au dat satele cele mai înfloritoare, la noi ele sunt cele mai sărăcăcioase, adevărate cuiburi de mizerie.

Dar chiar și acolo unde statul, pe lângă pământ, a mai dat coloniștilor și alte foloase (material de construit case, vite, etc.) — cum a fost cu veteranii din Dobrogea — colonizările nu au reușit, din cauza lipsei desăvârșite de sistem, a lipsei de selecțiune între elementele colonizatoare, etc., dar mai cu seamă din lipsa tocmai a unei serioase lucrări pregătitoare, bazate pe

o cercetare mai amănunțită a condițiilor naturale și economice ale regiunilor unde s'au făcut colonizările.

Toate acestea trebuie dar să ne fie astăzi — când căutăm să dăm o soluțiune radicală chestiunii țărănești—o învățătură pentru a ne scuti de greșelile mari ale trecutului.

În *Luncile râurilor și în Balta Dunărei* chestiunea împroprietărilor e și mai complicată, căci aci condițiile naturale de locuință și de producție impun cerințe și mai grele. Aci trebuiesc făcute mai întâiu îndiguiuri sistematice; apoi îngrijirea digurilor cât și pomparea apelor de infiltrație etc. trebuiesc făcute în comun pentru toată întinderea unei regiuni; ba chiar exploatarea agricolă nu se poate face decât după un plan unitar pentru o regiune mai mare. Aci dar nici nu poate fi vorba de o împroprietărire individuală pe loturi mici, ci numai de o împroprietărire «sui generis» *cu exploatare colectivă*, condusă de oameni tehnici și agronomi specialiști ¹⁾.

Câteva împroprietări pe loturi mici—fără nici o lucrare pregătitoare—cari s'au făcut deja în zona inundabilă a Dunărei din Dobrogea, sunt o adevărată nenorocire: atât pentru veteranii împroprietăriți —cărora li se îneacă regulat ogoarele și pășunile— cât și pentru stat, care, din cauza eternelor reclamații ale acestora, se vede împiedicat în exploatarea pescăriilor sale și, neputându-și închide bălțile, are pagube foarte mari.

În *Delta Dunărei*, unde, din peste 400.000 hect., am putea dispune abia de cel mult 60.000 hect., inundabile și

¹⁾ Vezi Antipa, *Regiunea inundabilă a Dunărei* pag. 240 și 288 și *Trei memorii privitoare la ameliorarea Regiunii inundabile a Dunărei*. București 1913.

acestea, problema colonizării — absolut impusă atât din motive economice, cât și politice — se prezintă în condițiuni și mai dificile și cu totul particulare, după cum am expus-o pe larg într'o lucrare specială ¹⁾. Și aci trebuesc mai întâiu lucrări tehnice, pentru ca să putem ajunge apoi să adăpostim coloniile de pescari și de păstori români, cari să-și desfășure aci o activitate rentabilă, atât pentru ei cât și în interesul întregului nostru popor.

Și în Delta Dunărei statul a comis marea greșeală de a înproprietări veterani, fără să fi făcut mai întâiu lucrările pregătitoare pentru o asemenea colonizare delicată, și mai cu seamă fără să le fi îndiguit mai întâiu pământurile. La prima creștere de primăvară a Dunărei, sărmanii coloniști — adunați de prin toate părțile țerii și nedepriși cu apa — și-au pierdut tot avutul și au ajuns cerșetori pe stradele Tulcei. Numai la Ceatalul Tulcei s'a făcut o colonizare mai sistematică, grație energiei d-lui Dr. G. Ionescu, Administratorul Pescăriilor, care, nu numai că le-a construit case bune pe un grind mai înalt, dar chiar a adunat prin subscripție publică bani pentru a le construi o frumoasă biserică — prima biserică românească din Insulele Deltei — și a căutat a-i deprinde cu condițiunile speciale de viață și de muncă din aceste regiuni, ținându-i mult timp sub ocrotirea sa.

Astfel stând lucrurile, vedem dar că în toate aceste locuri, cu condițiuni naturale speciale și cu o climă deosibită, va trebui să facem o înproprietărire sistematică, care să reprezinte atât *colonizarea* acestor regiuni lipsite de populație și de dezvoltarea lor economică, cât și

¹⁾ Vezi Antipa, *Probleme științifice și economice privitoare la Delta Dunărei*. Cap. IV, pag. 63. *Anal. Acad. Rom.*, 1914.

plasarea locuitorilor, de sub poalele munților și din centrele mari de populație, rămași fără pământ.

Și atunci ne putem întreba: Pentru ce să expropriăm astăzi pe proprietarii de pe bărăgane în mod pripit — mai mult decât e necesar pentru plasarea sporului populației locale și a celor câțiva coloniști străini cari se vor prezintă — când putem fi siguri că, *în asemenea condițiuni*, colonizarea mare a acestor regiuni cu locuitori dela munte nu poate reuși, și când știm prea bine că, în starea de acum, proprietarii de aci îndeplinesc încă o funcțiune atât de importantă, aceea de a face productivă stepa și balta românească și de a aduce astfel însemnate servicii țerii și agriculturii în general. Și tot astfel putem să ne mai întrebăm: de ce să distrugem de pe acum — mai mult decât e necesar — acele unități de cultură, pe cari condițiile naturale și economice le indică ca singura formă în care exploatarea agricolă a acestor regiuni poate să dea astăzi maximul de producție și rentabilitate. Aci dar vorba românească «Graba strică treaba» își are aplicarea ei mai mult decât oriunde ¹⁾.

Chestiunea improprietăririi țăranilor — pe care trebuie să o recunoaștem cu toții ca o

¹⁾ Dela Aprilie — când a fost scris acest capitol — până în Octombrie, când fac corecturile, lucrurile au înaintat foarte mult. Astăzi din nenorocire se și adevărește că s'a procedat greșit; căci în adevăr, pentru moșiile expropriate de pe bărăgane, nu se prezintă cereri suficiente de improprietărire — afară de cele ale populației locale; — așa că, pe de o parte, statul e amenințat să rămână acum cu un domeniu mai mare chiar decât cel pe care l-a avut, iar pe de altă parte, toate aceste moșii, de suprafețe foarte mari, amenință să rămână necultivate, ceea ce ar fi o adevărată nenorocire pentru țară în timpurile grele prin cari trecem.

absolută necesitate națională și socială — trebuie dar să se facă deodată cu organizarea generală a exploatărilor agricole; căci, amândouă fiind strâns legate între ele, încercarea de a regulă numai pe una compromite pe cealaltă și, prin aceasta, se compromite și propria ei reușită. Deocamdată ea trebuie să înceapă cu regiunea dealurilor și în centrele de populație deasă, iar în regiunile cu populație rară trebuie mai întâiu să se facă un plan sistematic de colonizare, prevăzându-se pe bărăgane parcele cu mult mai mari; mai cu seamă va trebui însă să se facă neapărat lucrări pentru aducerea apei — fie din subsol, fie prin canalizări, etc.—ca astfel, fiecare împroprietar să aibă puțința de a-și crește vite, de a-și planta arbori fructiferi, a cultivă legume, plante textile, leguminoase, etc. și a nu fi avizat numai la cultură caprițioasă a cerealelor, cari în aceste regiuni e legată de riscuri dela un an la altul, cu cari proprietarul capitalist e deprins—și intră în prevederile sale,—pe când o gospodărie țărănească nu le poate suporta.

* * *

Oricum ar fi însă, parcelarea unei părți din proprietatea mare — la care fatal trebuie să ajungem și pe care trebuie s'o aplicăm—mai cere încă o serie de măsuri radicale din partea statului, adică o serie de *Corective* absolut necesare, pentru a înlătură inconvenientele ei și a garantă mănținerea cantității și calității producției, ba chiar pentru a înlesni sporirea acesteia, conform cerințelor timpului. Căci trebuie să ne dăm bine seama, că situația financiară a statului cere o intensificare cât

de mare a producției generale a țării în toate ramurile ei, fără de care putem ajunge la un faliment de stat cu toate consecințele cele mai grave pentru viitorul și propășirea poporului nostru.

Înainte de toate, cum am arătat în altă parte, „față de marile sarcini pe cari țara va avea a le suporta în urma războiului—și față de marile interese naționale ce sunt legate de producțiunea agricolă, — *statul va trebui să aibă o supraveghere cu mult mai mare asupra modului cum se face agricultura, ori cui vor aparține ca proprietate terenurile ce se cultivă.* „Pământul nu este un obiect de câștig, pe care fiecine care este liber a-l întrebuința cum îi place, ci el constituie totodată și teritoriul țării, din care are a se hrăni întreaga populație și statul a-și acoperi nevoile sale. De aci dar decurge dreptul și datoria statului de a supraveghia ca fiecare participantă din solul său să fie cultivată astfel, ca ea să dea maximul și optimul de producțiune posibil ¹⁾“.

Bazat pe acest drept și îndatorire, statul trebuie înainte de toate să facă, prin măsurile sale, ca *constituirea unităților de exploatare agricolă să fie independentă de dreptul de proprietate asupra pământului și de repartizarea lui, și ca acestea să depindă în prima linie de interesele producției*, ca forma adică a acestor unități să se apropie de acea suprafață optimă indicată de condițiunile generale naturale și economice ale fiecărei regiuni

¹⁾ Vezi: Antipa, *Consiliul superior al Agriculturii și îndrumarea lui în viitor*. Cuvântare rostită la redeschiderea Consiliului superior al Agriculturii în ziua de 9 Fevr. 1918.

Aceste unități astfel constituite — fie că s'ar exploata prin obștii, syndicate, arendași, etc., conduse însă în tot cazul de un agronom specialist — vor garanta maximum și optimul de producțiune, adică vor produce cel puțin atât cât produc astăzi sub forma de proprietate mare; pe de altă parte, țăranilor înproprietăriți, pe lângă siguranța zilei de mâine ce le-o dă dreptul de proprietate asupra unei părți din aceasta unitate, munca colectivă, — bazată pe diviziunea muncii sub conducerea unitară a unui specialist și valorificată printr-o exploatare sistematică — le va da venituri cu mult mai mari, cari le vor permite să-și adune capitalul de exploatare și să facă cu el investițiile necesare pentru ameliorarea mai departe a condițiilor de producție.

Aceste unități de exploatare astfel constituite vor putea profita mai bine și de avantajele creditului — de care o exploatare agricolă sistematică, orice formă ar avea ea, nu se poate dispensa — și totodată vor putea intra și în acele mari syndicate de ameliorațiuni ale solului, pe cari am arătat că natura le indică ca absolut indispensabile și cari vor mări considerabil valoarea proprietății, și deci avutul național.

Cu modul acesta, stabilindu-se pentru diferitele regiuni ale țerii, câte o limită maximă și minimă a suprafeței unităților de exploatare agricolă, se va înălătura totodată și răul, care devine tot mai amenințător, provenit din pulverizarea neîncetată a proprietății prin succesiune.

Acestui rău de altfel va trebui în orice caz să i se pună o stavilă și *prin introducerea majoratului dela*

o limită minimă a proprietății, care limită să varieze după diferențele resurselor naturale ale țării.

Cu cât apoi denitatea populației într-o regiune se va măări, cu cât condițiile naturale se vor îmbunătăți și condițiile economice se vor schimba, cu atât și unitățile de exploatare vor putea deveni și ele treptat tot mai mici; și astfel se va putea trece pe nesimțite la exploatarea individuale, fără a se aduce vătămare producției. Atunci progresul va fi real atât spre folosul țării, cât și al țăranilor împroprietăriți. Este probabil însă, că înșiși țăranii până atunci vor putea aprecia foloasele considerabile ale sindicatelor de exploatare și le vor menține, în total sau parțial, după cum practica va indica că e mai convenabil.

Se va face de sigur obiecțiunea că țăranul, fiind din fire conservativ, nu se va putea adapta la acest mod de exploatare colectivă. Aceasta a fost însă și în alte țări—unde țăranul, ca pretutindeni, are aceleași calități și defecte—însă nevoia de a se aduce aceste *corective* a fost atât de mare, încât pretutindeni—chiar în țări cu o populație mult mai deasă ca a noastră—s'au făcut în urmă legi de sindicalizare forțată. E bine dar să nu comitem și noi aceleași greșeli, pentru a nu fi nevoiți în urmă, după mari sacrificii, să le corectăm cu muncă și cheltueală mare, ci să profităm de început de învățăminte ce decurg din greșelile altora.

În modul acesta dar, cred că trebuie să se desfășure în această direcție activitatea noastră civilizatorie spre a se rezolva deodată toate cele 3 chestiuni, de un interes național capital: chestiunea socială a *împroprietăririi țăranilor*, cea economică a *organizării produc-*

ŝiei ŝi cea a *colonizării raționale a țerii*, urmând în toate direcțiile indicațiunile naturii, singurele cari ne pot da adevărata directivă a evoluării spre progres.

Introducerea tuturor acestor corective, absolut necesare pentru ca reformele propuse să poată deveni aplicabile, vor întârziă firește, pentru câțva timp, punerea în aplicare în unele regiuni a unora din măsurile luate. Când se fac însă asemenea reforme, prin cari se așterne fundamentul viitorului nostru social și economic, o întârziere mică — și numai pentru anumite chestiuni speciale din anumite regiuni—nu poate avea nici o importanță. În tot cazul, oamenii de stat—atât cei cu răspundere directă, cât și cei fără răspundere—trebuie să-și înțeleagă datoria ce o au de a potoli pe cei nerăbdători și de a opri orice agitațiuni cari pot împinge la soluțiuni pripite și greșite, pe urma cărora țara va avea apoi de suferit. Mai cu seamă însă nu trebuie să se uite că interesele superioare cer — și cu deosebire astăzi—ca pământul țerii să dea înainte de toate maximul de producție agricolă posibilă. Fără de aceasta—oricât de mult l-am parcelă și l-am distribui țăranilor — mizeria va continua să rămână în casele lor; întregul nostru organism economic va lăncezi, puterea financiară — și deci militară și culturală — a statului va slăbi, și mult așteptata pace între clasele sociale se va îndepărta, în loc de a se apropia.

* * *

Cadrul restrâns al acestei lucrări nu ne permite să intrăm în discuțiunea tuturor problemelor însemnate pe cari ni le indică natura pentru activitatea civilizatorie

ce are a desfășura poporul nostru în cultura pământului său. Nu pot însă să nu atrag atenția și asupra *suprafețelor prea întinse din zona agricolă a teritoriului nostru cari rămân neproductive.*

După statisticile oficiale, în perioada 1911 — 1915, suprafața medie anuală cultivată în România veche a fost de 5.983.537 hectare (fără județele Durostor și Caliacra) în cari se cuprind: semănăturile, fânețele naturale și artificiale și sădirile de vii și livezi de pruni. Această suprafață reprezintă numai 46% din suprafața totală a țerii, ceea ce față de alte țeri este foarte puțin, și aceasta cu atât mai mult, cu cât la noi suprafața pădurilor este numai de 21%. Ea este inferioară chiar față de ținuturile române cari depindeau de vechea Ungarie, unde suprafața cultivată (teren arabil, pășune și vii erau de 46.8%, deși pădurile ocupă aci o suprafață de 33.8% din suprafața totală. Pe când însă suprafața terenului neproductiv din provinciile românești din foasta Ungarie e numai de 3.9%, la care se adauge 0.1% stuf, în România terenul neproductiv este de 10.6%, la care trebuie a se adauge și 13.5% clădiri și drumuri, precum și o bună parte din cele 6,14% contate ca ape, cari în realitate sunt stufării și mlaștine (aceasta însă fără terenurile inundabile, cari sunt contate între cele 21% de pășune), precum și suprafața multor mărăcișuri și mișelicuri, cari în statistică sunt contate ca păduri.

Este dar în totul o proporție prea exagerată a terenurilor neproductive, cari ne arată că Țara-Românească dispune încă de foarte mari rezerve de pământ; dar totodată ne mai arată și că avem încă o mare

activitate civilizatorie de desfășurat pentru cea mai elementară îndatorire pe care o are un popor, aceea de a-și face țara sa productivă.

În adevăr suprafața cultivată crește încet dela un an la altul; așa în perioada 1911—1915 ea a crescut cu 27.400 hect. față de perioada 1906—1910; însă aceasta reprezintă mai mult culturi în pășunile din regiunile inundabile și despăduriri decât ameliorațiuni funciare propriu zise. Pentru a câștiga pentru cultură suprafețe întinse, va trebui să facem o serie de lucrări, din cari unele mai mari și de interes general—ca de ex. rectificarea râurilor, care ne va da suprafețe considerabile chiar din actualele lor albie, deci în afară de luncile lor, apărările contra pustiilor inundațiilor, captările torențelor, consolidările râpelor, etc,—iar altele mai simple, lucrări de gospodărie, ca: desecări de mlaștine, drenări, punerea în valoare a sărăturilor, defrișarea mărăcinilor sau a coșcovelor, fixarea nisipurilor sburătoare ș. a. m. d.

Toate aceste lucrări însă, cari ne vor mări de sigur considerabil suprafața cultivabilă a țării, cer un personal special ca să le studieze și să le execute, și acesta tocmai ne lipsește. Formarea acestui personal, îndrumarea lucrărilor și chiar eventual subvenționarea celor cari sunt de interes general, e o datorie elementară a statului. Fiindcă acestea nu se pot însă improviza dela o zi la alta, ci trebuiesc studiate sistematic de specialiști, trebuie, și din acest punct de vedere, ca statul să-și creeze *un serviciu special de hidraulică agricolă și ameliorațiuni funciare*, care să studieze toate problemele de acest fel din întreaga țară, să alcătuească

proiecte—gratuite sau cu o mică taxă—și să îndrumeze executarea lor.

O mare suprafață de pământ bun este însă de sigur de câștigat și prin «*Comasarea parcelelor*»; căci proporția de 13.5% din suprafața țerii, care este ocupată de clădiri și drumuri, este enormă față de proporțiile din alte țeri și ne arată cât de mult teren se pierde la noi în zadar, care ar putea fi câștigat cu ușurință pentru producție.

Această lucrare de comasare este însă și ea strâns legată de chestiunea nouălor împrumutări și ar trebui executată odată cu dânsa, putându-se astfel câștiga și o nouă suprafață pentru împrumutări, și aceasta tocmai în regiunile unde populațiunea e mai deasă și unde deci cererea e mai mare.

g) Pădurile de câmpie.

Pădurile de fag ale Carpaților, dela o înălțime de 2—300 m. deasupra nivelului mării, încep a se continua la vale printr'o serie de păduri, în majoritate de stejar, atât spre câmpie, cât și pe podișurile mai înalte din Moldova, Basarabia, Bucovina, etc. Ele se scoboară la vale până la limita stepei și formează insule—Dumbrave—cari înaintează până la Dunăre și se continuă chiar peste dânsa. Intre padure și stepă este o zonă de tranziție, reprezentată, fie prin pălcuri sau arbori izolați, fie prin Maraicișuri (cărora în Dobrogea li se zice Mișelicuri).

Nu vom cercetă aci dacă Pădurea a invadat asupra stepei sau dacă stepa a luat locul pădurilor din câmpie,

defrişate de oameni pentru a câştiga pământ de cultură sau pentru a întrebuinţa lemnul. E probabil că şi primul caz s'a întâmplat, pe unele locuri unde condiţiile climaterice au putut permite pădurii să se întindă în mod natural ; în general însă, atât vechile tradiţii despre păduri cari nu mai există, cât şi natura pământului — zis „pământ de pădure“ — dovedesc, că, chiar în sudul Munteniei, au fost multe păduri cari au dispărut şi clima de stepă, cu arşiţele şi secetele ei, a pus stăpânire pe pământul ce-l ocupau ele.

Esenţa principală din aceste păduri este Stejarul, reprezentat prin 4 specii (Stejar, Gorun, Gârniţă şi Cer); ele conţin însă tot felul de alte esenţe, cari, după diferitele regiuni ale ţerii, sunt mai dese sau mai rare ; între acestea avem Fag, Carpen, Teiu, Ulm, Frasin, Arţar, Corn, Alun, etc., cari pe unele locuri formează chiar masive compacte de pădure.

Insemnătatea acestor păduri e foarte mare, mai întâiu în interesul condiţiunilor climaterice din câmpie ; căci, cum am arătat, ele constituiesc în aceste regiuni minunate izvoare de umiditate, cari mănţin umiditatea solului şi a atmosferei şi potoleşc vara arşiţa soarelui, şi totodată sunt mijloace de condensare a norilor, cari provoacă ploile locale. Dar şi prin producţia lor, ele au o însemnătate economică foarte mare, care a crescut cu atât mai mult, cu cât stejarul ca lemn de lucru — şi mai cu seamă ca materie primă pentru doage — s'a rărit în toate ţerile Europei şi este foarte căutat pe pieţele străine.

Şi în afară de stejar, sunt esenţe cari servesc ca lemn de lucru şi la multe întrebuinţări industriale pentru

agricultură, pescării, vii, etc. Frasinul e un minunat lemn de mobilă, ca și stejarul de valoros, teiul mai servește pentru mangal și coaja sa se topește pentru tei, funii, etc., alunul pentru cercuri de butoaie, închisul bălților, haraci de vie, etc., etc.

O foarte mare importanță au aceste păduri pentru lemnele de foc ce le furnizează pentru întreaga țară, care e aproape unicul combustibil care merge în casa fiecăruia. Pe de altă parte însă, ele procură țăranului în timpul iernii — când e liber dela muncile agricole — o ocupație foarte rentabilă, cu tăiatul și căratul lemnelor, și tot de aceea importanța lor e foarte mare, nu numai din punctul de vedere al mănținerii echilibrului naturii și din punctul de vedere economic, ci și din cel social.

O formă specială a pădurilor de câmp sunt așa zisele *păduri de luncă* sau *zăvoaele*, cari cresc în luncile sau pe ostroavele râurilor. Esențele lor principale sunt Sălcii și Răchite, Plopi și Anini. Salcia și Răchita servesc la împletitul coșurilor de lozii și prin aceasta au o bună căutare, atât ca ambalaj de mărfuri — fructe, pește, etc., — cât și ca materie primă pentru diferite instrumente, coșuri de care, etc. Plopul servește ca lemn de lucru și e baza unei întregi industrii țărănești de albii, linguri și alte asemenea obiecte casnice. Pădurile de luncă servesc și pentru lemn de foc și au preț bun în locurile unde lipsește alt lemn. Calitatea lemnului e inferioară, însă pădurile rentează, deoarece cresc foarte repede și au un ciclu de tăere numai de 8—10 ani.

În fine merită să amintim și *Pădurile de Salcâmi*,

cari s'au plantat artificial atât pe Bărăgan, cât și în regiunile aride ale Brăilei, unde au reușit foarte bine și prin aceasta am căpătat un nou mijloc în lupta pentru potolirea arșiței soarelui și îmbunătățirea condițiilor climaterice de stepă ale acelor regiuni. S'au făcut însă și plantațiuni sistematice de salcâmi pe nisipurile sburătoare dela Ciuperceni și au reușit de asemenea foarte bine; așa că în acești arbori avem un mijloc bun pentru fixarea dunelor și nisipurilor sburătoare și totodată pentru ameliorarea chimică a solului; căci e știut că *Robinia pseudoacacia* fixează Azotul din atmosferă și face astfel pământul apt pentru cultura altor plante. De altfel lemnul de salcâm este excelent și ca lemn de lucru și ca lemn de foc.

Așa dar, în regiunea pădurilor de câmpie, natura ne indică o întreagă serie de probleme civilizatorii, atât în interesul general al ameliorării climei și solului țerii, cât și în interesul special al sporirii producției și rentabilității sale; nu mai puțin însă și în interesul general al populației, căreia îi procură lemnele de foc pentru încălzit, materiale de construcție și de lucru, etc. și o bună ocazie de muncă și câștig țăranilor în timpul iernii.

Pentru pădurile de stejar trebuie o aplicare severă a regulamentelor de cruțare, replantări și completarea golurilor, înlocuirea esențelor inferioare cu esențe de valoare, etc. și pe cât se poate de mult mărirea perimetrelor pădurii cu nouă plantațiuni și mai cu seamă replantarea mărăcinilor și mișelicurilor pentru a le transforma în păduri adevărate. Pentru pădurile de luncă, în afară de exploatarea lor sistematică, trebuie să se

urmărească înlocuirea speciilor sălbatice de Salcie și Răchită cu culturi sistematice de *Salix viminalis*, care, prin lozia ei fină, poate forma baza unei mari industrii de coșuri de lux.

Pentru pădurile de salcâmi, trebuiesc făcute plantațiuni cât de multe în regiunile de stepă și pe nisipurile sburătoare, pentru fixarea lor.

Înainte de toate însă, măsura cea mai urgentă pentru ameliorarea, valorificarea și exploatarea atât a acestor păduri, cât și mai cu seamă a pădurilor de munte, este *Reorganizarea radicală a serviciului silvic al statului*. De când cu invazia societăților străine de exploatare forestiere, cari — cu concursul politicianilor noștri — se dedau la cele mai teribile devastări ale pădurilor de munte, și de când cu legea Casei rurale, care autoriză pe stat să cumpere pădurile particulare «pentru a reconstitui domeniul silvic al țerii» — și în realitate pentru a reconstitui din banii statului averile proprietarilor faliti—s'a deschis o largă poartă abuzurilor, care a avut efecte dezastruase asupra serviciului silvic. Astăzi noi nu mai avem un serviciu silvic—căruia să-i fie încredințată paza pădurilor țerii, valorificarea și exploatarea lor sistematică, precum și rezolvirea marilor probleme silvice de interes general, ca : regularea climei și umidității țerii, captarea torenților, împăduririle și gazonările ș. a. m. d. ; — noi avem astăzi numai o «Casă a pădurilor», o instituție cu o organizare mai mult comercială, care mai mult «vinde lemne și cumpără păduri», unde problemele adevărat silvice sunt lăsate mai mult pe al doilea plan și unde silvicultorul de meserie nu-și mai găsește adevăratul său rost, pentru a putea pune în practică ceea ce a în-

vătat în școală. Este unul din cele mai mari regrese pe cari le-am făcut, și aceasta cu atât mai mult, când ne gândim la marea importanță ce trebuie să o aibă un Corp de silvicultori bine pregătit pentru valorificarea unei părți atât de mari din suprafața pământului țării și a produselor sale naturale.

h) Regiunile inundabile, Luncile râurilor. Balta și Delta Dunărei.

Studiind regiunile de producțiune agricolă din campie, stepă și podișuri, am găsit că acolo solul e format: sau prin influența plantelor de stepă asupra materialului mineral provenit din descompunerea „Rocei mame“, care formează solul zis „*Pământ de stepă*“, sau prin influența pădurilor, cari au format așa zisul „*Pământ de pădure*“. În lunci avem acum o a treia categorie principală, sub care se prezintă solul nostru: „*Pământul de aluviune*“.

Nu e nevoie să insist mult asupra importanței pe care au avut-o în toate timpurile aceste din urmă feluri de soluri asupra culturii omenеști, căci se știe că așa numitele „Țeri aluviale“ au fost leagănele unde s'a dezvoltat cultura: Mesopotamia, Egiptul, Nordul Germaniei și Olanda, Câmpia Chinezească, în India dela gurile Gangelului până la cele ale Indusului, întinsele câmpii din America de Sud, în America de Nord coastele dela Texas, Arkansas, Luisiana și străbătând adânc în interior dealungul Mississipelui și afluenților săi, etc.; toate aceste câmpii, cunoscute prin fertilitatea lor, sunt formate de pământ aluvial.

Caracteristica acestor soluri e că produsele minerale, formate prin descompunerea roci din care și-au luat naștere, nu sunt provenite din rocile locale, ci sunt aduse de ape dela distanțe mari, depuse aci și împrospătate continuu în fiecare an. Pe acestea apoi, apa, agenții climei, vegetația și diferiți alți reprezentanți ai lumii organice — Bacteriile, Râmele larvele de insecte; etc.—le influențează, transformându-le într'un sol de calități superioare pentru dezvoltarea vegetației și—acolo unde e posibil—pentru cultura plantelor agricole.

Prin „Luncă“, „Baltă“ sau „Șes“ înțelegem toate suprafețele de pământ, de pe malurile unei ape curgătoare, până unde se întind apele revărsate peste maluri în epoca creșterii maxime a nivelului lor; ele reprezintă dar așa zisă „albie majoră“ a râurilor, și condițiunile lor de producțiune sunt în funcțiune de regimul natural al apelor râului de care depind. La Dunăre, Prut și în partea inferioară a celor mai multe râuri—unde s'a stabilit un regim natural al creșterilor și descreșterilor apelor,—această regiune inundabilă este limitată printr'o linie mai mult sau mai puțin precisă — foarte des chiar printr'un mal abrupt—de câmpia care o înconjură.

În România veche suprafața ocupată de lunci este destul de mare în raport cu suprafața totală a țerii—numai Balta Dunărei, fără malul Basarabean, are o întindere de aproape 900.000 de hectare — așa că importanța lor pentru producția țerii și pentru viața poporului este cât se poate de considerabilă.

Felul producției acestor terenuri este determinat, pe de o parte, de nivelul și durata creșterii apelor cari se revărsă, iar pe de altă parte, de înălțimea pe care o au

diferitele părți ale acestor terenuri deasupra nivelului etiajului respectiv al cursului de apă de care depind. Dacă apele de răvărsare stau întinse mai mult timp peste un asemenea teren, substanțele nutritive aflate în pământ servesc ca hrană unei faune și flore acvatică ce se dezvoltă pe el, iar produsele finale de care se folosește omul sunt sau plante acvatice, ca stuf, papură, rogoz, etc., sau diferite animale comestibile acvatice, ca pești, raci, scoici, etc. Dacă acest teren rămâne însă uscat — sau după ce apele se retrag, — substanțele nutritive din pământ se transformă în plante de uscat, (plante „xerofile“), fie în iarbă pentru pășunat și diferite buruieni sălbatice, fie în plante de cultură.

Înălțimea ce o au diferitele părți ale terenului unei lunci nu e însă uniformă: Unele porțiuni formează depresiuni joase, sub nivelul etiajului râului, și acestea rămân tot timpul acoperite cu apă, constituind «*Bălțile permanente*»; ele servesc producției peștelui, dacă sunt mai adânci, și pentru stuf, dacă sunt mai mlăștinoase. Alte porțiuni se inundă la creșterile mijlocii și, cât timp sunt acoperite cu apă, produc pește, iar de îndată ce apele de revărsare se retrag în albia râului, ele se acoperă de o frumoasă vegetație de iarbă, care constituie cele mai bune pășuni pentru vite; acestea sunt «*Terenurile inundabile propriu zise*». Altele, în fine, numite «*Grinduri*», fiind și mai înalte, nu se inundă decât la creșterile extraordinare, adică la câțiva ani odată; acestea servesc adeseori și la diferite culturi agricole, fie pentru semănături de toamnă — grâu și mai cu seamă rapiță, cari se pun «la noroc» și dacă reușesc,

dau recolte extraordinare — fie la semănături de vară (porumb, mei etc.) după retragerea apelor.

Cum nivelul creșterilor fluviilor variază dela un an la altul, și felul de cultură și de producție al acestor diferite elemente cari compun balta se schimbă dela un an la altul: În unii ani, când sunt ape înalte și durata revărsărilor e îndelungată, avem o producție foarte mare de pește, căci substanțele nutritive din această întreagă suprafață servesc de hrană microorganismelor acvatice, și acestea se transformă în ultima instanță în carne de pește; în anii de ape joase, când balta se inundă numai parțial, se fac semănături pe locurile mai înalte și recolta e de o abundență necunoscută la câmpie. În totdeauna însă după retragerea apelor avem în băltă o iarbă minunată, așa că vitele din regiuni îndepărtate se aduc în lunci la pășunat, sau se face fân, dând recolte de o abundență rară, cum nu se văd decât în terenurile irigate din țerile apusene. Tocmai din această cauză, atât șesurile râurilor, cât și Balta Dunărei, au fost în totdeauna locurile unde s'au făcut crescătoriile cele mai mari de vite, și cari au o importanță mare în această privință și pentru viitor.

O cultură foarte răspândită și cu totul caracteristică pentru lunci este cultura legumelor pe terenuri irigate cu apă din râu, care se ridică cu o roată cu găleți, zisă „roată bulgărească“, și se conduce pe terenul de cultură prin mici canale. Această cultură foarte rentabilă, și de o mare însemnătate pentru alimentarea țării, iea o extensiune tot mai mare și are un mare viitor. Cultura legumelor, ca și cultura fructelor, e menită să devie la noi în țară, tocmai în terenurile din zonele inun-

labile, una din cele mai mari ramure de producție și baza unei mari industrii de conserve pentru export.

Deasemenea, un important rol în producția acestor regiuni joacă pădurile de bălți, pe cari le-am amintit mai sus.

În partea inferioară a Dunărei, spre Delta ei, încep apoi enormele stufării — unice în felul lor, — unde stuful ajunge până la 5 m. lungime și formează acea enormă pătură plutitoare, numită „*Plaur*“, care acoperă pe o suprafață de zeci de mii de hectare bălțile cele mari ale Deltei (În Deltă avem 270.000 hect. stufării, din cari 72.000 h. plaur).

Nu e locul de a intra aci în descrierea amănunțită a tuturor acestor feluri de producție ale bălții, cu toate interesantele ei formațiuni, pe cari le-am descris în diferite monografii speciale ¹⁾; constatăm însă că Balta Dunărei și luncile râurilor formează unități geografice deosebite ale teritoriului nostru, care prezintă condițiuni de producție și cultură speciale și formează pentru populație un mediu de traiu cu condițiuni de viață și de muncă cu totul aparte. Felul atât de variat al producției acestor regiuni asigură omului toate cele trebuitoare vieții: materiale pentru construcția casei

¹⁾ Vezi: *Antița*, Regiunea inundabilă a Dunărei. București 1910.

— Das überschwemmungsgebiet der unteren Donau, 1912.

— Câteva probleme științifice economice privitoare la Delta Dunărei. București. Anal. Acad. Rom. 1914.

— Wissenschaftl. und Wirtsch. Probleme des Donau-Deltas, 1915.

— Pescăria și Pescuitul în România. București 1914.

— Trei Memorii privitoare la ameliorarea Regiunii inundabile a Dunărei. București 1913.

— Fischerei und Flussregulierung. Roma 1913.

(lemn, stuf, chirpici, etc), lemne și stuf pentru încălzit, pește, legume, fructe, etc. pentru mâncare, pășune abundente pentru vite și toate produsele lăptăriei, teren de cultură atât în bălți, cât și pe câmpia alăturată, etc.; clima e în totdeauna mai dulce prin apropierea apei, în unele părți transportul pe apă al produselor și comunicația e mai lesnicioasă ș. a. m. d.

Toate acestea au atras în aceste regiuni o numeroasă populație, care s'a așezat — formând linii de sate la marginea câmpiei, chiar pe malul luncii — dealungul părții inferioare a mai tuturor râurilor, și mai cu seamă la Dunăre. Pe când însă pe malurile râurilor Olt, Ialomița, Mostiștea, etc. populațiunea e deasă — la Olt ea trece chiar de 150 locuitori pe km. p., — însă cătunele sunt mici, la malul Bălții Dunăreji satele sunt rare — așa că populațiunea variază între 40 — 80 loc. pe km. p., — însă sunt foarte mari, trecând de 1000 locuitori ¹⁾. Condițiunile naturale dar au avut o mare influență și au determinat acest mod special de *grupare al populației* din aceste regiuni.

Mai mult decât în toate regiunile naturale de producție ale țerii, natura de aci indică poporului nostru importante și mari probleme pentru a-și desfășura activitatea sa civilizatorie. Activitatea continuă a apei, schimbând ea singură, din an în an, condițiunile naturale de producție, chiar nevoia de a menține vechea productivitate și de a nu lăsa ca forțele elementare ale apei să strice o stare de echilibru creată impune o continuă activitate.

¹⁾ Vezi: Em. de Martonne, *La Valachie*, harta populației pe regiuni naturale și pe cătune.

Aici însă sunt și mari izvoare de bogății latente, cari constituiesc încă mari rezerve de avuție ale țerii noastre, și toate acestea cer o muncă, bazată pe știință, pentru a putea fi puse în valoare și a mări avutul nostru național. În lucrările mele speciale—despre Regiunea inundabilă a Dunărei și despre Pescării—am arătat pe larg modul cum trebuie să se procedă și lucrările ce sunt de făcut, pentru a se creă aci, în lunca Dunărei și în Delta ei, o stare înfloritoare; aceasta prin amenajarea sistematică a bălților, pentru a se putea face în ele o piscicultură rațională și prin punerea în valoare a terenurilor inundabile și a grindurilor, printr'un sistem rotativ de culturi alternante de agricultură și piscicultură, pe care l-am studiat și propus ¹⁾. Tot astfel am arătat, și pentru condițiile speciale ale Deltei, cum s'ar putea amenaja toate celelalte bălți mari ale ei, — după cum s'a făcut deja cu Lacul Razim, care, prin cele 3 mari canale săpate, a ajuns a fi una din pescăriile cele mai bogate din Europa—spre a se mări astfel considerabil producția lor de pește, și cum s'ar putea amenaja și grindurile pentru a le coloniza cu păstori și cu crescători de vite, după cum o cer condițiile naturale.

Toate aceste propuneri și proiecte, pe cari le-am făcut pentru ameliorarea pescăriilor și terenurilor inundabile din lunca Dunărei, erau bazate pe o concepție cu totul nouă asupra condițiunilor de producție din zonele inundabile, concepție la care am ajuns pe baza unor îndelungate studii hidrobiologice în aceste regiuni. Constatarea prezenței germenilor unei bogate faune și flore

¹⁾ Vezi asemenea: Antipa, *Fischerei und Flussregulierung*. Atti del V Congresso Internazionale di Pesca. Roma 1913.

acvatice, care trăesc în pământ în stare latentă—suportând timp îndelungat înghețul de iarnă, arșița de vară și uscăciunea, până vine inundația care le permite să se poată desvoltă și înmulți—ne-a făcut să vedem că bogăția producției pescăriilor unui fluviu este determinată de lunca sa inundabilă cu bălțile ei—unde se găsesc locurile cele bune de hrană și de reproducție—și nu, cum se credea înainte, de albie.

Aceste constatări științifice—pe cari le-am expus și în diferite congrese internaționale—m'au condus la stabilirea acelu sistem de punerea în valoare a regiunilor inundabile prin alternanța de agricultură cu piscicultură și la o serie de măsuri pentru exploatarea rațională a pescăriilor. Măsurile propuse pentru exploatarea pescăriilor au fost admise și trecute în legislațiile mai multor țeri—între cari și pentru pescăriile cele mari din fluviile Rusiei—iar sistemul nostru de punere în valoare a terenurilor inundabile a fost adoptat în 1914, cu unanimitate, de Facultatea de agricultură dela Universitatea din Urbana (Chicago) pentru regularea fluviului Illinois.

Și la noi studiile pregătitoare erau deja terminate (harta hidrografică a Deltei, studiul hidrografic al Regiunii inundabile, etc.) și lucrările porniseră cu mult succes: 3 canale mari (canalul Regele Carol, canalul Principele Ferdinand și canalul Regina Elisabeta), în lungime de mai multe zeci de km. fiecare, erau gata săpate (deșchise și pentru navigație), și au înzecit în scurt timp producția pescăriei din lacurile Razim, Sinoe, Babadag și Dranov; 3 drage speciale lucrau la curățirea și la deschiderea altor canale din Delta; lucrări de regularea alimentării bălților Brăilei erau în curs ș. a.

m. d. Pe de altă parte în zona inundabilă se făcuse un proiect pentru a se pune în valoare o suprafață de 27.000 hect. din terenul inundabil, prin alternare de piscicultură cu agricultură — care dacă astăzi eră executat, ar fi fost de o enormă importanță pentru alimentația țerii—și se făceau toate pregătirile pentru alcătuirea proiectelor pentru întreaga Baltă.

Lucrurile mergeau probabil prea bine, deoarece o vehementă campanie de presă — întreținută de politicieni și oameni interesați — a fost deschisă în contra serviciului pescăriilor, acuzându-l că scumpește hrana populației (!), și aceasta tocmai atunci, când, prin lucrările ce le făcea, sporise atât de mult producția pescăriilor. Rezultatul a fost că serviciul pescăriilor — astfel cum eră el alcătuit pe baze științifice — a fost ca și desființat: secțiunea ameliorațiilor fonciare a format o direcție aparte cu conducere pur tehnică, secțiunea hidrografică a fost trecută la un alt serviciu și serviciul pescăriilor a rămas să se ocupe numai de exploatarea și de vânzarea peștelui.

Astfel lucrările începute cu atâta succes au fost din nenorocire oprite cu totul în loc, prin politicianism și demagogie, și munca depusă, timp de 27 ani, pare a fi fost zadarnică; mă mângâi totuș cu idea că, progresul mergând în spirală, oricât ar fi de mare puterea politicianismului, nu se poate ca adevărul să nu triumfe și ca din sămânța curată pe care am aruncat-o să nu răsară vreun urnaș, care, cu mai multă energie, să poată duce la bun sfârșit toate aceste lucrări de o atât de mare importanță pentru țară; cari, de altfel, se vor impune și singure, prin forța lucrurilor.

Lunca Dunărei odată regulată sistematic — astfel cum am propus-o — e menită să ajungă unul din cele mai mari centre pentru cultura peștelui, cultura legumelor, vitelor, cerealelor și în special a textilelor și oleaginoaselor și chiar a orezului; și totodată — tocmai prin această mare varietate a felurilor producției ei, prin înlesnirile unui transport ieftin și prin abundența materiilor prime ce le poate procura — să devie, un însemnat câmp de activitate industrială, care să asigure țării întregi nouă articole de export și deci nouă izvoare de bogăție și prosperitate.

O astfel de operă civilizatorie mare — menită tocmai să întărească independența noastră economică și să desvolte munca națională, și totodată legată de interese mari naționale atât de vitale — nu se face însă nici prin concesionare la străini — cari, sub pretext că ne procură capitalul, urmăresc numai să profite ei de plusvaloarea creată prin trezirea acestor bogății latente — și nici prin funcționari, deveniți unelte oarbe ale politicianismului, cari sunt gata oricând a sacrifica interesul general în favoarea patronilor lor și a partizanilor acestora. Această mare operă se va putea aduce la îndeplinire numai prin crearea unei organizațiuni cu totul independente, înzestrată cu puteri mari, astfel ca să poată rezista tuturor influențelor și să nu fie împiedicată în munca ei prin formalitățile greoaie ale birocrației. Găsirea capitalului pentru executarea lucrărilor și finanțarea lor e o chestiune cu mult mai ușoară decât se pare, când plusvaloarea ce se creează e atât de mare. Nu vom avea dar nevoie de a ne adresa nici capitalului străin — ale cărui mijloace de corupție și avi-

ditate de mari dividende în detrimentul țerii ne sunt în deajuns de cunoscute — și nici de a îngreuiă bugetul statului, căci totul e numai o chestiune de organizare pricepută și nu o afacere de speculă.

2. Apele.

Aruncând o privire asupra hărții hidrografice a teritoriului etnic al poporului român, aspectul general deja ne arată că avem una din cele mai bogate țeri în ape din Europa centrală; numai în România veche suprafața apelor e de 807.174 hectare, adică 6.14% din suprafața totală a țerii. În afară de Marea Neagră, care udă coastele noastre pe o lungime de peste 400 km., și care a format pe tot lungul lor o serie de mari și bogate lacuri litorale; în afară de Dunăre, care, după ce drenază o suprafață de peste 800.000 km. p. din centrul Europei, adunând apele de prin ghețarii Alpilor și din înălțimile Balcanilor și ale Carpaților și aducându-le apoi pe teritoriul nostru, pentru al e scurge domol prin albia ei și a le revărsa regulat în balta noastră, pe o lungime mai mare de o treime din cursul ei total; în afară și de afluenții lateralnici ai Nistrului și ai Tisei, care adună apele din regiuni îndepărtate, din Ucraina și Ungaria, spre a le căra spre Marea Neagră; în afară de toate aceste întinse suprafețe, mai avem mulțimea de râuri formate pe teritoriul nostru propriu, cari au săpat frumoasele și numeroasele văi prin cari se scurg ele, udând întreaga noastră țară. Toată această mare cantitate de apă, ce se scurge prin aceste râuri spre a mări debitul Du-

nărei, este datorită puterii Carpaților de a condensă vaporii din atmosferă și a provoca bogatele precipitații ce cad asupra lor, vărsând peste ei anual o cantitate de apă care ar putea acoperi întreaga lor suprafață până la o înălțime de 1.20 m. Astfel dar — cu toată pozițiunea noastră geografică — care ne destinase o climă mai continentală și mai uscată — natura ne-a hărăzit puțința de a avea, drept în mijlocul teritoriului nostru și la o înălțime mare, o cantitate considerabilă de apă, care, scurgându-se dela centru spre periferie, udă dejur împrejur întreaga țară și duce cu dânsa binefacerile ei.

Toată această mare cantitate de apă ce se adună din precipitații în Carpați — fie că se infiltrează în pământ până dă de un strat impermeabil, fie că rămâne la suprafață — se scurge la vale pe drumurile ce și le-a făcut și continuă să și le facă. Apa ce rămâne la suprafață, scurgându-se la vale, formează în drumul ei spre Dunăre o serie de pârae, râuri, lacuri, bălți, eleștae, etc., pe cari poporul nostru a căutat să le folosească: fie pentru băut și adăpat sau diferite alte întrebuințări casnice și industriale, fie pentru pescuit, fie ca motor pentru herăstrae, mori, etc., fie pentru a-și uda câmpiile de cultură, fie pentru plutire și navigație ș. a. m. d.

Această cantitate enormă de apă — care se scoboară pe atâtea căi, cu repeziciune accelerată, dela o înălțime atât de mare — reprezintă și o enormă putere elementară, pe care natura, în tendința ei de a nivela suprafața pământului, o întrebuințează — prin acțiunea ei mecanică și chimică — pentru a săpa văi, a distruge stâncile și a cără la vale toate sfărâmurile lor; ea ac-

pere în drumul ei câmpiile, distruge vegetația, culturile, drumurile și așezările omenești, astupă albiile creându-și altele nouă, și astfel strică neconținut o întreagă stare de echilibru a naturii pe care omul caută a-și bază munca și existența sa.

Pentru fiecare din felurile de utilizare a apelor și pentru apărarea contra ravagiilor ei, poporul nostru are metodele și tradițiile sale, deprinse în cursul veacurilor sau învățate dela popoarele cu cari a venit în contact. Vieța modernă însă, cu cerințele ei mari și cu trebuințele materiale mereu crescând, nu se mai mulțumește cu metodele de exploatare sau de apărare ale timpurilor patriarhale. Lupta grea pentru existență impune ca fiecare bogăție materială să fie dezvoltată și pusă în stare de a da maximum de folos pentru satisfacerea nevoilor omenești; iar la ape — tocmai din cauza însemnătății lor mereu crescând pentru vieța și activitatea omenească—aceasta se aplică mai mult decât ori unde. Astfel, pentru fiecare din aceste feluri de întrebuințare a apelor, sau de apărare în contra distrugerilor ei, s'a născut câte o știință specială, care le-a perfecționat și le-a pus în stare să dea foloase imense pentru vieța și progresul omenirii:

Pentru întrebuințările apei la nevoile casnice și industriale, sau ca apă de băut, etc., *Hidrologia* modernă a găsit mijloace: de a aprovizionă—dela suprafață sau din subsol—comunele cele mai mari și mai îndepărtate cu cantități de apă suficientă, de cea mai bună calitate și în condițiunile igienice cele mai sigure; de a conduce apa în case sau în fabrica fiecăruia și de a o adaptă la toate nevoile de canalizarea și curățenia

orașelor, etc; așa că dezvoltarea enormă, pe care a luat-o viața în orașe și în centrele industriale, nici nu ne-am mai putea-o închipui astăzi fără aceste binefaceri ale hidrologiei.

Din Pescuit — care era mai mult o îndeletnicire locală a riveranilor — *Piscicultura* modernă a reușit să creeze — prin cultura intensivă a peștelui sau prin exploatarea rațională a pescăriilor mari — unul din principalele izvoare de hrană a populațiilor; ea aprovizionează astăzi cu produsele ei în mod regulat piețele cele mai îndepărtate și a creat o industrie de conserve, ale cărei produse se răspândesc în toată lumea și cu care ne-am deprins atât de mult, încât, dacă aceste produse la un moment dat ar lipsi, unele popoare sau unele categorii ale populațiilor lor ar simți-o direct ca o calamitate.

Pentru udarea câmpiilor de cultură, *Hidraulica agricolă* a găsit mijloacele — după cum am arătat în alt loc — de a face fertile sau a sporî considerabil puterea de producție a unor întinse suprafețe de pământ, cari, prin situația lor și prin condițiile climaterice, erau neproductive; ea a adaptat întrebuințarea apelor la nevoile culturilor atât de mult, încât a înlesnit intensificarea producției agricole la un grad care creează nouă posibilități de viață pe întreaga suprafață a globului și permite omenirii să se răspândească și să-și întindă civilizațiunea ei prin toate pustietățile lumii.

Pentru apărarea contra inundațiilor și a pustiirilor apei, *Hidrotehnica* modernă a găsit mijloace de îndigări și regulări de cursuri, cari, nu numai că pun la adăpost câmpiile, dar chiar le sporesc puterea de producție; ba încă ea dă omului posibilitatea de a-și câș-

tigă nou pământ de cultură și locuință chiar și din fundul mării, pe care Olandezul, conștient de marea sa victorie, a împins-o înapoi cu digurile sale și i-a strigat «Trutz nun, blank Hans» (acuma poți să te superi, mareo!), zicând cu mândrie «deus mare, Batavus litora fecit».

Tot *Hidrotehnica* modernă a *regulat albiile râurilor*, le-a sfărâmat stâncile, le-a curățit fundul, a regulat debitul apei, a săpat canale nouă, a construit pe malurile lor porturi și instalații de încărcarea, descărcarea și immagazinarea mărfurilor, etc; și astfel a înlesnit plutirea și navigația pe toate felurile de apă, și a acoperit suprafața Europei cu acea enormă rețea de «drumuri cari merg singure», pe cari se transportă ieftin produsele muncii atâtor popoare, și care a dat producției și schimbului mărfurilor lor întinderea la care au ajuns astăzi.

În fine, din acea enormă putere elementară a apei care se scoboară din înălțimile munților — uneori serpuiind prin fundul văilor, alteori căzând în formă de cascade dela înălțimile mari, — care ajungând în vale distruge ogoarele și munca omului — și pe care înaintea motoarelor de aburi el se deprinsese a o întrebuința ca motor pentru morile și fabricile sale — știința modernă a făcut *unul din cele mai mari izvoare de energie*, baza unei enorme activități industriale, care transformă și prelucrează materiile prime și dă ocazie de muncă și câștig populațiunilor. Grație descoperirilor ei, și mai cu seamă posibilității de a immagazina și transmite prin electricitate la orice distanță această energie inepuizabilă, țările cu căderi de apă capătă aceeași importanță industrială ca și țările cu Țășine mari de cărbuni buni;

chiar, prin inepuizabilitatea și ieftinătatea acestor izvoare de energie, ele devin un concurent amenințător pentru industria acelor țeri, căci producțiunea celor mai mari bazine de cărbuni este limitată și momentul completei lor epuizări este calculat.

Privind acuma la modul cum ne folosim noi de apele noastre de toate categoriile și de acea enormă cantitate de apă, care ne cade din cer pe Carpați și pe podișul înalt al Transilvaniei spre a se scurge cu putere la vale în toate direcțiile teritoriului nostru, trebuie să recunoaștem că ne găsim încă în cea mai primitivă stare naturală:

Pentru întrebuințările apei la *nevoile casnice și industriale*, abia câteva orașe și-au construit în ultimul timp o conductă sistematică de apă, și aceasta nu e în totdeauna în cantitățile de cari au nevoie și în condițiunile necesare de igienă, etc.

Pentru pescuit, deși natura ne-a pus la dispoziție la gurile Dunărei, în Delta și Balta ei, cele mai bogate pescării de apă dulce din Europa (după gurile Volgei), un bun început de punere în valoare, pornit cu mult avânt și rezultate surprinzătoare, a fost—după cum am arătat — oprit în loc prin politicianism și demagogie, care, în locul unei exploatare raționale, a introdus vechile sisteme de exploatare vandală, condusă în mod biurocratic. Lucrările începute la bălțile Deltei și la cele din luncă până la Călărași, spre a le amenaja pentru piscicultura sistematică, nu au mai fost continuate, iar bălțile din susul Dunărei — cari fuseseră arendate — deși foarte bogate, au rămas încă aproape tot în starea primitivă în care se aflau. Pescarii din toate aceste bălți

și-au părăsit meseria din cauza măsurilor antieconomice ce s'au luat sub pretext de ieftinirea peștelui¹⁾, numărul uneltelor de prins pește a scăzut aproape cu 70%, și producția pescuitului scade pe fiecare an în mod îngrijitor. În minunatele lăcuri ale Basarabiei starea pescăriilor e deplorabilă și cere grabnice îmbunătățiri; în Marea Neagră începuturile de progres s'au oprit cu totul în loc, iar râurile sunt încă complet desp populate din cauza legii defectuoase care împiedică repopularea lor; vechile eleștae, în cari se cultivă în vechime crapul, au fost în cea mai mare parte scurse și transformate în pământuri de cultură, sau mai des încă în mlaștine periculoase sănătății, așa că trebuiesc refăcute după cerințele Pisciculturii moderne ș. a. m. d. Un program întreg științific, de lucrări bine studiate pentru a aduce cuvenitele ameliorațiuni, a rămas neaplicat și țara suferă consecințele. Dacă în toate ramurile de activitate națională politicianismul ar face aceleași dezastre ca la pescării și va fi, ca aci, o stavilă pentru continuî-

¹⁾ Când ne gândim și la importanța mare ce o au coloniile de pescări pentru dezvoltarea navigațiunii și comerțului unei țări, trebuie să vedem că această lovitură dată pescarilor noștri a fost o adevărată crimă. Începând de la vechii Fenicieni, Veneția, Porturile Hanseatice și toate acele orașe cari au dezvoltat și stăpânesc comerțul lumii, sunt prin originea lor vechi colonii de pescari. Și în timpurile din urmă, când d. ex. Germania s'a hotărât să facă comerț mondial și să devină putere maritimă și colonială, a început prin a încuraja pescării și a construi porturi speciale pentru pescării, la Gesteemünde, Nordenham, Cuxhaven, Bremerhaven. Lübeck, etc. În Anglia toată coasta de jur împrejur este presărată cu porturi speciale de pescari din cari se recrutează personalul marinei militare și de comerț, și tot acelaș lucru în Olanda, etc. Astăzi mai mult decât oricând și noi avem nevoie de a ne forma o marină comercială spre a ne emancipa de acapararea străină și tocmai acum se vine cu asemenea măsuri nechibzute.

tatea activității culturale și civilizatorii, atunci am putea cu siguranță despera de viitorul nostru.

Pentru irigarea câmpiilor de cultură, am arătat în capitolul precedent o parte din marile probleme ce avem a le rezolva. În starea actuală ne aflăm încă în primitivitatea cea mai desăvârșită a naturii: culturile le arde seceta pe câmpie și apa curge totuș alături de ele, cel mult — din distanță în distanță — câte o roată bulgărească învârtită de un cal udă câteva hectare de legumărie. Și ce nu s'ar putea face, chiar fără lucrări costisitoare? În anul 1918, pe malul unei gârle de lângă București, s'a pus un mic motor cu care se udau toate bulgăriile dinprejur — și încă o suprafață de vreo 20 ori mai mare ca cea ce se udă înainte cu roata — și aceasta a produs, cu toată seceta mare din acel an, cantități foarte mari de legume pentru oraș. Ce ar fi dacă numai această încercare primitivă s'ar generaliza pentru întreaga țară? Cu cât s'ar mări suprafețele cultivate rațional și la cât s'ar sumă aceasta pentru producția națională?

Pentru apărarea contra inundațiilor și pustiirilor apei nu s'a făcut deasemenea încă nimic; în partea de jos a apelor, nici o întărire de maluri, nici o apărare cu diguri — măcar provizorii; la munte, nici o captare de torenți sau fixare de terenuri, etc. Râurile au devenit în partea lor superioară mai toate torențiale, și continuă să aducă dela munte pietriș și bolovani, umplându-și albia și răspândindu-i pe câmpii. Albiile râurilor — nu luncile! — au adeseori lățimi de mai mulți kilometri — d. ex. albia Seretului — pline de pietriș, și apa își face mereu drumuri nouă în dauna câmpiei ală-

turate. Și ce suprafețe considerabile, sustrate dela folosul omului, reprezintă toate acestea?

Suntem dar și în această privință în cea mai desăvârșită primitivitate a naturii, unde puterea elementară a apei—care în alte țeri e tocmai baza progresului lor —e lăsată în voia ei, pentru a distruge în loc de a fecundă puterea de producție a naturii și a muncii omului. Ba mai mult încă—în afară de studiile sistematice și proiectele făcute de direcția Pescăriilor în Balta Dunărei, cu un început de lucrări de îndiguire ¹⁾—nici măcar un studiu general asupra regimului apelor noastre și a mijloacelor de apărare în contra pustiirilor lor nu s'a făcut. S'au făcut în adevăr o serie de lucrări—așa zise „șosele de acces la porturi“ —cărora li s'a dat formă de diguri insubmersibile sau de apărări de maluri, ca de ex.: la Zimnicea, între Ghecet și Brăila, la Cernavodă, etc.; acestea însă, în loc să îmbunătățească starea terenurilor apărate—cari erau bălți bune de pescuit —le-au transformat în mlaștine; aceasta deoarece, astupându-se gârlele lor de alimentare, apa din Dunăre și peștele nu mai intră în ele, însă prin fundul lor se ridică apa de infiltrație, transformându-le în mlaștine; așa e de ex. mlaștina cea mare dela Megedia, care a fost odinioară o bună baltă de pescuit, alimentată din Dunăre ²⁾.

Pentru navigabilitatea și flotabilitatea râurilor

¹⁾ Vezi: Antipa, *Regiunea inundabilă a Dunărei și mijloacele de a o pune în valoare*. Buc. 1910; și *Fischeri und Flussregulierung*. Conferința la Congresul intern. de pescărie dela Roma, 1912.

²⁾ Vezi Antipa. *Pescăria și Pescuitul în România*, pag. 215 și

Trei Memorii privitoare la ameliorarea terenurilor de inundație ale Dunărei. București 1913.

s'a făcut încă și mai puțin. În afară de plutele ce vin din timpurile străvechi pe Bistrița și Siret și pe Prut, și în afară de amenajarea, de către exploatarea forestiere, a unor pâraie de munte pentru plutirea buștenilor la herestrae, suntem în aceeași stare ca în trecut. Încă prin Regulamentul Organic s'au decretat câteva din râurile noastre mari ca domeniu public pentru a se face navigabile sau flotabile; dar aceasta nu s'a realizat nici odată, căci proprietarii unor mori cu totul nesistematice, făcute deacurmezișul albiilor, au găsit neconținut mijlocul, prin influențe politice, să facă să fie ocrotiți în dauna interesului general; ba chiar, la alcătuirea unui proiect de lege asupra regimului apelor, aceștia au reușit să introducă dispoziția că „până la puterea în stare de efectivă navigabilitate, drepturile riveranilor se vor respecta”, adică că se iea și această mică posibilitate de progres pe care o asigurase Regulamentul Organic. Și totuși, de când ar fi trebuit să fie regulate toate aceste ape într-o țară atât de bogată ca a noastră? și cât de mult ar fi fost încă sporită această bogăție prin înlesnirile unui transport ieftin pe aceste ape, completate încă cu o întreagă rețea de canale?

Cunosc obiecțiunile ce se fac: că, albiile râurilor noastre fiind permeabile, ele nu pot avea apă suficientă pentru plutire în timpul verii. Acestea însă, pentru tehnica modernă, nu mai sunt obstacole cari nu pot fi înlăturate. Construirea acelor baraje la munte, cari să închidă văile și să immagazineze apa din timpul creșterilor pentru a o lăsa să se scurgă apoi treptat în timpul verii, va asigura fără îndoială un debit suficient pentru plutire. Și chiar dacă plutirea ar fi suspendată pentru

epoca scurtă a apelor scăzute, ar rămâne încă destul timp pentru restul anului, ceea ce totuș ar reprezenta un enorm câștig pentru economia generală și privată. Să spunem totuș adevărul pe față: statul—adică politicienii cari l-au acaparat de atâtea decenii—e vinovatul, căci nici măcar un început de studii sistematice nu s'a făcut pentru rezolvirea unei probleme atât de vitale și pentru care niciodată nu s'a prevăzut în bugete măcar o sumă cât de mică. Nici măcar o măsurare a debitului și a vitezei, sau observațiuni asupra variației nivelului principalelor râuri nu s'au făcut, deci nici cele mai elementare cunoștințe hidrografice asupra lor nu le avem încă adunate.

Cele zise despre râuri nu se aplică însă la Dunăre, pe distanța dela Porțile de Fier la Brăila și în toate porturile. Aci Serviciul hidraulic și-a câștigat dreptul la respectul și recunoștința tuturor, prin lucrările ce le-a făcut și cari fac onoare țerii. Aici fiind o chestiune de prestigiu internațional și fiind un buget special — în afară de bugetul Statului, asigurat prin taxa de jumătate la sută ce se percepe în porturi — funcționarii ingineri au fost lăsați să lucreze cum le dicta datoria lor, fără amestecul politicei; și astfel ei au dat o dovadă mai mult, că numai în asemenea condițiuni se poate lucra serios în interesul țerii.

În fine, în privința *utilizării sistematice a izvoarelor nesecat de energie produs prin căderea apelor*, nu avem încă nici măcar un început. Și ce mare interes reprezintă aceasta pentru posibilitatea dezvoltării unei mari industrii naționale, înlocuindu-ne cărbunele care ne lipsește și cruțând petrolul, care, prin pro-

dusele chimice ce le dă, capătă o valoare tot mai mare și va deveni în curând prea scump ca combustibil.

În adevăr, mori, piue, herestrae, etc. au utilizat în totdeauna puterea apelor noastre cu motor; ba, în timpul din urmă, o serie de industrii s'au creat pe malurile râurilor—și în special al Prahovei—care utilizează apa ca motor și pentru care au făcut chiar lucrări sistematice, tăind coturi și punând turbine, etc. Toate acestea însă, oricât de îmbucurătoare ar fi ele, nu rezolvă chestiunea mare a exploatării sistematice a acestui izvor național de energie, după un plan bine studiat și consecvent aplicat.

Aceasta cere studii serioase, cu proiecte sistematice, pentru închiderea apelor cu baraje în văi, cari—luând în considerare și toate celelalte interese legate de chestiunea apelor—să stabilească un sistem de întrebuințarea lor rațională, și din punctul de vedere al căruia să fie apoi examinată orice cerere de concesiune ce se prezintă.

De fapt însă, nici măcar starea de drept nu e încă regulată și mai puțin încă o inventariere a acestei mari avuții naționale. Dacă, și aci, se va lăsa ca interesul privat să predomină asupra interesului general și să acapareze toate căderile de apă în folosul lor, atunci se va crea o stare, care va face imposibilă rezolvirea acestei chestiuni vitale sau măcar regularea ei conformă cu interesele mari ale țării.

Monopolizarea cât mai grabnică a căderilor de apă—ca de altfel a tuturor generatorilor de energie—este fără îndoială, față de marile interese naționale ce sunt legate de ele, cea mai nemerită soluție ce s'ar putea da. Felul și modalitățile cum se poate face aceasta este firește o chestiune care rămâne să fie studiată de

specialiști și de reprezentanții intereselor tuturor ramurilor de activitate. Nu nai astlel se va putea pune în tot cazul o bază solidă unei mari industrii naționale, reglându-se de odată, prin chestiunea apelor, atât chestiunea energiei, cât și a transporturilor ieftine a produselor și materiilor prime, adică doi din principalii factori cari condiționează dezvoltarea ei.

În această direcție trebuie să salutăm în-ă cu bucurie apariția unui interesant studiu al d-lui Inginer D Leonida, asupra unei uzine hidroelectrice la Stejar (langă Bicăz). Oricare ar fi soarta proiectului său, este totuș o primă încercare, care concretizează în mod serios realizarea parțială sau îndrăgirea unei probleme mari.

Din toate acestea se vede dar, că activitatea civilizatorie, pe care natura o indică să o desvolte poporul nostru în chestiunea apelor țerii, este de cea mai mare importanță pentru însuș viitorul său ca popor și ca stat. Ea este aceea care e menită să-i sporească, mai mult ca oricare, avuția sa și să-i dea una din cele mai puternice arme în lupta sa pentru viață și progres.

3. Subsolut.

După ce am examinat în linii generale—pe cât ne permite cadrul acestui studiu—solul și apele teritoriului nostru, cu produsele și foloasele lor, și am văzut influența ce o exercită asupra vieții poporului și indicațiunile ce i le dau pentru activitatea sa civilizatorie, ne mai rămâne acum să examinăm pe scurt, din acelaș punct de vedere, și subsolul cu produsele sale. Vom căuta și aci să arătăm, în linii mari, cari sunt foloa-

sele ce ni le prezintă el și problemele de muncă și organizare ce ni le deschide, spre a ne putea face astfel o idee completă despre influența pe care o exercită natura pământului țerii, în totalitatea ei, asupra vieții și activității poporului și asupra mersului evoluției sale spre progres.

Dacă solul și apele cari-l fertilizează constituiesc fără îndoială izvorul fundamental de avuție inepuizabilă al acestei țeri, care a dat directivele principale ale muncii poporului și, prin aceasta, a contribuit în mod hotărâtor la formarea firii sale sănătoase și a judecății sale drepte și cumpănite, apoi de sigur că și avuțiile subsolului — de cari până în ultimii timpî a avut mai puțină ocazie de a se folosi — vor forma un nou stâlp al vieții sale și un nou factor al evoluției sale spre progres. Pe când agricultura însă, prin felul producției ei, cere o muncă regulată, bazată pe vechi tradiții, exploatarea bogățiilor miniere deschide un câmp nou de activitate, pentru mințile mai iscoditoare și spiritele întreprinzătoare, cari găsesc aci ocazie să-și desfășure nouă aptitudini; prin aceasta dar se permite o utilizare mai perfectă a forțelor și aptitudinilor națiunii și i se dă astfel putința dezvoltării unei mai mari energii vitale în lupta sa pentru existență.

Importanța cea mare a bogățiilor miniere pentru țară este: 1) că ele ne pot da o serie de produse, cari ne sunt absolut necesare și pe cari deci nu mai avem nevoie a le importa, completându-ne astfel producțiunea noastră și făcându-ne mai independenți din afară; 2) că ne asigură unele produse de export de mare valoare, cari aduc bani în țară și ne mântin va-

luta în străinătate; 3) că ne procură combustibilul și deci energia necesară pentru industrie, căi ferate, navigație, etc. 4) Că produsele lor brute formează baza unei întregi industrii pentru transformarea și prelucrarea lor și, prin aceasta, deschid posibilități nouă de muncă și câștig unei populațiuni mai numeroase și, deci, asigură țărilor o stare mai mare de prosperitate; și 5) că ne pun în posesiunea unor materiale absolut indispensabile pentru apărarea națională, asigurându-ne astfel și în această privință independență din afară și o superioritate față de cei ce nu le au.

De altfel nu avem decât să vedem în istoria culturii omenirii ce rol mare au jucat aceste bogății în toate timpurile și la toate popoarele, pentru a ne da seama de marea lor importanță și pentru țara noastră. Vom aminti numai, că primele începuturi ale culturii omenirii pornesc abia dela descoperirea metalelor și că toate epocile ei sunt determinate și caracterizate prin descoperirea și întrebuințarea unui nou metal. Pe de altă parte vom mai aminti că până astăzi fundamentul întregii industrii din toată lumea, adică unul din marii stâlpi ai civilizației moderne, îl formează producția cea mare de cărbune și fier — fără de care ea nu ar fi fost posibilă niciodată — și, că tocmai acele state joacă un rol mai mare, și din punctul de vedere politic, în pământul cărora se găsesc aceste bogății naturale în abundență. În fine vom mai aminti că, în timpurile din urmă, alături de acestea, s'a ivit Petrolul, care, prin importanța sa mereu crescând, ca generator de energie și ca materie primă — din care se extrag produse de cea mai mare necesitate pentru industrie cât

și pentru apărarea națională—caută a face o mare concurență cărbunelui și asigură astfel țărilor cari-l posedă o însemnătate hotărîtoare economică și politică.

În Subsolul vechii României, principalele bogății miniere descoperite până acum sunt: Petrolul, Sarea, Cărbunele, Gazele naturale, câteva minereuri de Fier și de Cupru, nisipuri aurifere în albiile unor râuri, Chihlimbar, Ozocherită, etc. În afară de acestea, vine apoi o serie de izvoare de ape minerale și carierele de piatră de var și de ciment, de piatră de construcție și de șosele, etc

a) Petrolul.

Petrolul ¹⁾ este fără îndoială cea mai importantă dintre bogățiile subsolului nostru, și aceasta, cu atât mai mult cu cât se găsește în cantități mari și e și de o bună calitate. Importanța acestui produs a fost recunoscută abia în ultimele decenii și, de aceea, exploatarea sa la noi, pe o scară mai mare, a început abia de curând; totuși în scurt timp ea a făcut atâtea progrese, încât, înaintea războiului la 1914, capitalul nominal al societăților cari-l exploatează se urcă la 530.000.000 lei (efectiv 468.000.000 lei + 38.000.000 lei investițiile

¹⁾ În expunerea de față am luat de bază, în mare parte, un memoriu al d-lui Prof L. Mrazec, intitulat: „Problema Petrolului din România față de Problema mondială“, din 1915; o lucrare unică ca sinteză științifică, concepție economică și prevedere politică. Aduc sincerele mele mulțumiri scumpului coleg și prieten pentru permisiunea ce mi-a dat-o de a mă folosi de prețioasele sale lumini. Acest memoriu a servit de altfel de bază și d-lui Vintilă Brătianu pentru lucrarea sa, intitulată: *Petrolul și politica de Stat*. București 1916 și ed. II. 1919.

statului), din cari numai 33.600.000 lei—adică 6,3% — sunt capital nominal românesc, iar restul eră: Anglo-Franco-Holandez 49.5%, Austro-German 30.6%, American și alte state 13.7%.

Producțiunea totală a puțurilor și sondelor noastre de petrol s'a urcat în 1913 la 1.885.384 tone, crescând în zece ani cam de 17 ori; totuș această cantitate reprezintă abia 3.72% din producția totală mondială de 50.798.275 tone, noi ocupând locul al IV-lea în producția de petrol a lumii, și anume: după Statele Unite cu 32.314.440 tone deci 63.63%, Rusia cu 9.246.942 tone deci 18.2% și Mexico cu 3.000.000 tone deci 5.9%; după noi vin apoi: Indiile Neerlandeze cu 1.534.233 tone deci 3.02%, Galiția cu 1.087.286 deci 2.14%,¹⁾ Indiile engleze cu 1.000.000 tone deci 1.97% și apoi Japonia, Germania și alte țeri, toate la un loc cu o producție cam de 700.000 tone.

Până acum vre-o 15 ani produsul principal al petrolului eră Lampantul, și luptele mari, ce se dedeau între societățile cari exploatau câmpurile de producție din lume (Standard Oil Company și Royal Dutch Sheel Comp.), aveau în vedere mai cu seamă acapararea comerțului cu acest produs. Sunt foarte interesante în această privință povestirile lui John D. Rockefeller ¹⁾ însuș, cum a luptat el pentru a introduce petrolul pe toată suprafața globului — la popoarele civilizate ca și la cele sălbatice, — construindu-le fiecăroră lămpi speciale, mijloace de ambalaj practice, etc., ca să-l poată

¹⁾ John D. Rockefeller, *Memoiren*. Deutsche Ausgabe. Berlin. pag. 31—40.

acomodă felului lor special de viață și să-l facă pentru fiecare un articol indispensabil de întrebuințare zilnică.

Industria a reușit însă să scoată, prin destilare, din petrol, în afară de Lampant, și o serie de alte derivate de cea mai mare importanță — Benzină, Poslete (Gazoil), Parafină și Păcură (Mazut), fiecare cu o serie de subproduse adaptabile la toate întrebuințările — cari au rădicat considerabil valoarea și însemnătatea sa. *Benzinele*, servind ca generator de energie pentru motoarele cu explozie, au fost unul din factorii fundamentali ai perfecționării acestora; și numai grație lor se datoresc toate acele progrese enorme făcute în aviație, baloanele cu cârmă, automobile, vasele cu motoare, submarine, etc. *Păcura* constituie un combustibil cu mult mai comod de mănuit — cu un volum mai mic și cu o valoare calorică cu mult mai mare — ca cărbunele, așa că vasele de războiu de toate categoriile, vapoarele de comerț cu curs rapid, etc. nu se mai pot lipsi de dânsa. Ea mai constituie și o materie primă, din care, prin destilare și rafinare, se pot extrage sau separa tot felul de produse de cea mai mare importanță, ca de pildă parafine, vaseline, etc.; din acestea, *uleiurile minerale* au ajuns absolut indispensabile pentru tot ce e mașină, deci și pentru trebuințele marinelor, căilor ferate, navigației, industriei, la tot felul de motoare, etc. *Posletele* servește și el ca combustibil pentru motoarele Diesel, etc., etc.

Insemnătatea enormă a acestor produse a dat însă un alt aspect luptelor pentru acapararea izvoarelor de producție de petrol din lume și o altă importanță politică țărilor cari le posedă; în locul vechilor societăți,

cari se luptau pentru acapararea comerțului, apar acum ca concurente înseși statele cari-și dispută domnia lumii; căci stăpânirea petrolului asigură superioritatea militară, domnia mărilor și superioritatea industrială față de țările cari întrebuințează cărbunele. Astfel vedem că, în acest scurt timp, Anglia — care este cea mai interesată în mănținerea domniei ei efective a mărilor — și-a organizat peste tot locul pe coastele oceanelor o serie de depozite de petrol pentru marina ei de război și de comerț și și-a asigurat pe tot globul o vastă rețea de posesiuni de producție de petrol. În 1913, din cele $7\frac{1}{2}$ miliarde, cari reprezintă capitalul total din industriile petrolifere, $2\frac{1}{2}$ miliarde erau capital pur englez, iar, dacă socotim capitalul societăților în care capitalul englez este larg interesat și dominant — cari adică se conduc de politica și principiile stabilite de Statul englez, — atunci el ajungea la aproape 5 miliarde. Statele Unite la rândul lor și în urmă Germania au dus aceeaș luptă pentru a-și asigura producția de petrol din lume.

Pentru acapararea petrolului se duce dar astăzi de către marile state o luptă vitală, cum nu s'a dat încă pentru nici una din avuțiile miniere. Această luptă ia tot felul de forme, începând dela simpla concurență comercială până la conflicte armate — ca cele din Mexico, Persia etc. — și se termină apoi cu intervenția armată a statelor mari interesate; așa că statele mai mici producătoare de petrol se văd atrase, fără voia și vina lor, în conflicte, cari le pot costă chiar independența lor.

Petrolul din România — deși încă în cantități relativ mai mici — are, în această luptă mondială, o importanță mare prin situația geografică a țării în Europa centrală — cu țările cu cari e legată atât prin Dunăre, cât și prin numeroase căi ferate; — de aceea și lupta între grupurile mondiale începuse chiar a lua și aci forme periculoase, contra cărora trebuie să ne apărăm în prima linie *interesele noastre reale naționale*. De aceea dar e necesar, înainte de toate, să ne clarificăm bine, cari anume sunt aceste interese naționale proprii ale noastre, pentru a putea duce o politică consecventă pentru apărarea lor.

În primul rând noi știm că petrolul nu este o a-vuție inepuizabilă — chiar astăzi unele porțiuni de zăcămintele se apropie de sleire; — așî dar trebuie înainte de toate să avem absolut mână liberă de a lua toate măsurile în interesul conservării sale, a sporirii producției și a dirijării ei, astfel ca să corespundă în prima linie nevoilor noastre. Apoi trebuie să stabilim cari anume sunt produsele de cari avem absolută nevoie pentru economia țării și în ce cantități pentru a sprijini producția lor, a limita și eventual chiar a opri cu desăvârșire exportul lor, dacă rezervele sunt nesuficiente. În fine — tocmai din cauza importanței mari politice a acestor produse — trebuie să vedem în ce mod putem să ne asigurăm cât mai bine exercitarea nelimitată a drepturilor noastre de suveranitate față de influențele străine, pentru a rămâne absolut stăpâni pe izvoarele de producție și a dispune de produsele acestora după cum interesele noastre ne vor dicta, dându-le nu-

mai în schimbul cuvenitelor compensațiuni, de natură economică, financiară și chiar politică.

Interesul fundamental în această chestiune este dar: să asigurăm stăpânirea completă și rămânerea în țară a acelor produse—și în acele cantități—cari ne sunt necesare, pentru apărarea noastră națională, pentru mijloacele de transport sub orice formă — navigație, cale ferată, automobile, etc. — și pentru întreaga activitate economică.

Ca *activitate economică*, problema principală este pentru noi aceea a creării unei industrii naționale, și aceasta depinde—între alți factori pe cari vom discuta în altă parte—de energie și de materiile prime disponibile. Cum nouă cărbunele, ca combustibil în România veche, aproape ne lipsește (în Transilvania îl vom avea acum și pe acesta în abundență), și cum căderile noastre de apă încă nu sunt puse în valoare, e sigur, că singurul generator de energie comod și de calitate superioară ce-l avem în țară, mai cu seamă pentru motoare, e petrolul cu derivatele sale — fie benzină, poslete, etc. pentru motoare, fie păcură ca combustibil, etc.; — pe aceasta dar trebuie să ni-l păstrăm în cantitățile de cari avem nevoie și să-l furnizăm cu astfel de prețuri industriei, încât produsele ei să poată susține concurența pe piața universală.

Ca materii prime, de sigur, că între cele mai indicate pentru industria noastră e de asemenea însuș Petrolul; și anume, atât ca Țiței (petrol brut), cât și ca Păcură, cari servesc de bază la o serie de industrii chimice, cari pot aduce o stare înfloritoare în țară. Și din acest punct de vedere dar, interesul viitorului industriei noastre

ne indică, că trebuie să avem toată libertatea de a lua orice măsuri în vederea exploatării raționale și a cruțării acestei avuții.

Dar chiar în agricultură, motorul începe să aibă o influență foarte mare și să scutească multă muncă omească. Cum noi, din lipsă de brațe, suntem nevoiți a ne servi tot mai mult de mașini cu motor, e firește că generatorul lor de energie, adică produsele petrolului, va avea o influență hotăritoare asupra progreselor și rentibilității viitoarei noastre agriculturi.

Dar chiar și pentru meserii și micile ateliere, motorul, și deci generatorul său de energie, devine o absolută necesitate. Așa dar întreaga activitate economică, sub orice formă, și chiar viața de toate zilele, devine tot mai strâns legată de motor și deci de produsele petrolului, pe care trebuie să ni le cruțăm ca pe un dar sfânt.

Întru cât privește asigurarea dreptului de a dispune noi de producția și repartizarea petrolului, cum o cer interesele noastre economice și politice, situația mondială ne indică—azi mai mult ca ori când—*absoluta necesitate a Naționalizării resp. a Monopolizării acestei avuții*, adică a rezervării pe seama exclusivă a statului a dreptului de a regula industrializarea, comercializarea și transportul petrolului în conformitate cu interesele superioare ale țerii; el nu mai poate rămâne în nici un caz ca până acum la discreția absolută a societăților străine, deoarece acestea urmează în mod fatal indicațiunile și politica țerii de cari depind capitalurile și conducerea lor. Această bogăție trebuie să rămână un bun al națiunii, pus în totul în serviciul marilor ei interese, pe care le influențează în mod hotărîtor,

și eventuala concesionare a dreptului de a o exploata nu trebuie să se mai poată da decât numai de stat cu caiete de sarcine în regulă, în care să se prevadă toate garanțiile necesare. Statul are astăzi, mai mult că oricând, dreptul să o facă, când vechea concepție a «proprietății sfinte și înviolabile» s'a schimbat chiar și la proprietatea suprafeței solului—care și ea nu mai poate fi concepută decât în funcțiunea ei socială—și când interese atât de vitale ale națiunii întregi depind de această chestiune.

Modul cum se va putea realiza o astfel de reformă, în ce mod se va proceda cu vechile exploatari și în ce măsură sau în ce condiții s'ar lăsa participarea capitalului privat—și eventual a celui străin—la aceste întreprinderi naționale, cum se vor regula raporturile față de proprietarii solului, cum se va regula exploatarea în viitor și cum chestiunea rafineriilor, cum distribuția produselor, vânzarea lor în interior, exportul lor și transportul, etc., toate acestea, oricât de importante ar fi ele și oricâte dificultăți ar prezintă, rămân chestiuni secundare—cari nici nu e locul de a fi discutate aci—față de chestiunea fundamentală: *acea a necesității absolute a naționalizării terenurilor petrolifere resp. a monopolizării lor, care din interese superioare trebuie grabnic adusă la îndeplinire.*

Nu cred necesar să mai insist că *chestiunea gazelor naturale*—de asemenea un generator de energie—care e strâns legată de terenurile petrolifere, intră și ea în totul în chestiunea petrolului și cere să fie tratată împreună și în același mod ca și dânsa; diferența e numai că

acel lucrurile se prezintă mai simplu, necesitând atât de multe lucrări pentru punerea lor în valoare.

După cum se vede dar, Petrolul — cea mai importantă dintre bogățiile subsolului nostru — are a exercita încă o mare influență asupra vieții poporului nostru; el va fi generatorul de energie al industriei noastre, a cărei sporire considerabilă o va provoca — servind chiar singur și ca materie primă, — cât și al mijloacelor noastre de transport și comunicație; el va contribui a spori importanța politică a statului și ne va aduce foloase și prin compensațiile ce le vom obține în schimbul produselor sale, și tot el ne va furniza multe din materiile necesare pentru apărarea națională. El impune însă și importante probleme de muncă și organizație poporului nostru, și dela modul și seriozitatea cum va ști acesta să le rezolve, va depinde în mare parte soarta noastră în viitor.

b) Cărbunele.

Acest produs al subsolului nostru se găsește în țară sub 3 forme: 1. *Antracit*, în cantitate mică, la o singură mină din Gorj, 2. *Huilă*, în jud. Dâmbovița, însă în cantitate foarte mică și 3. *Lignit*.

Lignitul se găsește în cantități mari și de diferite calități, între cari cel dela Asău-Comănești e de un număr mai mare de calorii.

Față cu lipsa noastră de combustibil și față cu prețurile mereu crescând pe piața universală a păcurii și benzinei, lignitul nostru are o mare însemnătate economică, atât pentru industrie și transport, cât și pentru încălzit. Totuș până astăzi minele din vechiul regat sunt într'o

stare cu totul primitivă, așa că nu produc decât aprox. 200.000 tone pe an, ceea ce față de cantitatea enormă de cărbune ce o importăm nu are aproape nici o însemnătate. Mai rău este încă, că și această cantitate ce se scoate nu e nici măcar valorificată cum se cade, așa că, în timpul verii, sub influența căldurii, lignitul se pulverizează, pierzându-se astfel cantități foarte mari. Fabricarea brichetelor ar putea să înlăture acest inconvenient, dându-i atât o formă mai utilizabilă, cât și o putere calorică mai mare, prin amestecarea sa cu reziduri de păcură. E de sperat dar că în urma greutateților de procurarea combustibilului prin care am trecut — cari au pus la grea încercare atât industria noastră, cât și chiar populația din orașe, care nu avea cu ce se încălzi — se va da o întindere mai mare exploatărilor minelor de lignit, pe cari le avem în abundență, și unei mai bune valorificări a produselor lor.

Lignitul capătă însă în ultimul timp și el o importanță tot mai mare și ca materie primă, deoarece, prin destilarea sa, s'a reușit a se scoate o serie de produse prețioase—gaz pentru iluminat și pentru motoare, produse chimice, etc.—ca și cele din destilarea huilei; între acestea foarte important este că s'a reușit a se obține Amoniul, care poate fi transformat în Sulfat de Amoniu, adică într'un produs de cea mai mare valoare ca îngrășămintă agricolă. Se pare dar, că și în bogatele noastre mine de lignit vom avea un însemnat izvor de avuție națională. Va trebui și aci ca poporul nostru să se organizeze spre a o pune, cu propriile sale puteri, în valoare și să nu aștepte mereu să vină străinii să le acapareze; după cum de altfel au încercat deja Ger-

manii în timpul ocupațiunii țerii, cumpărând acțiunile tuturor societăților de lignit și acaparând chiar zăcămintele de Grafrit, cari s'au descoperit în Gorj.

c) Sarea și alte produse miniere.

Sarea este a treia mare bogăție a subsolului nostru, care, prin calitatea ei — Clorură de Sodiu pură — și prin cantitatea mare în care se găsește, poate ajunge la o mare importanță economică și comercială. Astăzi ea servește mai mult numai ca sare de consumație și mai puțin pentru scopuri industriale. Ea poate deveni o bază și pentru o serie de industrii chimice — fabricație de sodă, clorură de calciu, acid clorhidric, etc. — foarte rentabile. Printr'un export bine organizat, ea ar putea aduce venituri țerii cu mult mai mari ca cele de astăzi.

Chihlimbarul și Ozocherita se găsesc în cantități prea mici pentru a avea o importanță economică.

Cu mult mai săraci suntem în vechiul regat în *Metale*, cari se limitează la câteva localități, unde se găsesc minereuri de Fier, Mangan sau Cupru, nisipuri aurifere în albiile câtorva râuri, etc. și cari toate aproape nu se exploatează încă, afară de mina de Cupru dela Altân Tepe din Dobrogea, pe care necesitățile războiului a pus-o în exploatare, dar care nu se știe de se va mai rentă și în timp de pace.

De o mai mare valoare sunt numeroasele *Carriere de piatră* de construcție și de șosele, piatră de var, de mori și de ciment, și izvoarele de *ape minerale*, cari ne-au permis să facem o serie de stațiuni balneare, din cari unele au ajuns chiar la un oare care renume.

d) Bogățiile subsolului din țările alipite.

Prin unirea țărilor surori, România și-a completat bogățiile ei miniere—și mai cu seamă cu Fierul și Cărbunele cați-i lipsiau—și prin acestea și-a pus și o bază cu mult mai solidă pentru întregul ei organism economic.

„Țările românești de peste munți posedă relativ cele mai variate zăcăminte din Europa, căci acolo se exploatează: Cărbuni de piatră (huilă), lignit, fier, sare, aur, argint, mangan, cupru, plumb, sulf, asphalt, parafină, grafit, aluminiu; de asemenea bismut, chrom, nichel, mercur. O astfel de variație de minereuri, raportată la un teritoriu relativ restrâns, nu se găsește aproape nicăieri pe pământ; astfel că Banatul și Transilvania sunt un adevărat „Eldorado minier“ ¹⁾.

Iată în scurt, după descrierea d-lui Motaș și statisticile publicate de frații Enescu, ²⁾ câteva date asupra stării exploatărilor miniere și a industriei noastre de aci:

Marile centre miniere se găsesc în cea mai mare parte în lanțul Munților apuseni, iar sarea în centrul Ardealului. Acestea sunt împărțite, din punct de vedere administrativ, în 3 Căpitănate (regiuni miniere) și anume: *Baia mare* pentru Maramureș și Satmar, *Zlatna* pentru Ardeal și *Oravița* pentru Banat.

Principalele produse miniere cari formează obiectul exploatațiunilor mari sunt: fier, cărbune (huilă), lignit, sare, aur, argint și ceva cupru. Suprafața totală a terenului minier la finea anului 1910 eră de 43.243 hect.,

¹⁾ Vezi. Ing. C. I. Motaș, *Industria minieră și metalurgică din Banat și Ardeal*, Bursa, anul XVIII, No. 76 din 27 Apr. 919.

²⁾ Ion Enescu și Iuliu Enescu, *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*. Buc. 1915.

din cari 4.797 h. ale Statului și 3.834 h. ale particularilor. Numărul concesiunilor acordate pentru explorări la această dată este de 72.215, iar numărul lucrătorilor minieri ocupați în exploatare este de 35.918.

Fierul și Cărbunele. Principalele exploatare care au format baza unei mari industrii metalurgice sunt: Minele de fier și de ulei din Banat (Anina și Reșița, Nadrag, Nandorhegy, Rusca Montană, etc.) și în Ardeal: Minele de fier dela Ghelar și minele de lignit dela Petroșani. În amândouă părți avem o situație foarte avantajoasă pentru o industrie metalurgică, amândouă materiile prime—cărbunele și fierul—găsindu-se apropiate una de alta. Voiu cită câteva părți din descrierea dată de D-l Ing. Motaș a instalațiilor dela Reșița, spre a da o idee de dezvoltarea la care a ajuns extracțiunea și industria montană din Banat.

„Imprejurări favorabile au făcut ca materiile prime pentru industria metalurgică, Cărbunele și Fierul, să fie la un loc, în cantități deși nu mari, dar suficiente, încă și de o calitate cu totul superioară, Magnetita fiind aproape cu totul lipsită de fosfor și sulf și Huila putându-se transforma în cocs metalurgic.

„Cele 206.000 tone minereu de fier provin aproape în totalitate din Dognacia și Moravița, iar uleiul, în cantitate de 300.000 tone, din minele dela Secul, Doman, Anina, Bogșa, Sasca și Moldova. Prin lucrări de adâncime, unde sunt săpate galerii de 63 km., și cu ajutorul a 8 mașini de extracție, se scoate toată această producție minieră. Uzina metalurgică dela Reșița a acestei societăți conține 5 cuptoare înalte, instalație de cuptoare Martin și convertoare Bessmer, insta-

lație de laminat, compusă din 14 laminoare, felurite ciocane, presă, mașini, unelte, turnătorie de fontă și oțel, fabrici de mașini, de poduri metalice și de mașini agricole. Producția acestor uzine și fabrici eră de 112.000 tone produse laminate (diverse profluri, șine de cale ferată, tablă, plăci), 14.000 tone mașini, poduri, cazane, 22.000 tone piese turnate în fontă și oțel.—Societatea își fabrică singură, afară de cocsul necesar cuptoarelor înalte, cărămizi refractare, ciment, piatră de var și mangal. Acționarea întregului complex de fabrici și mine necesită 25.000 H. P. (mai mult decât toate morile sistematice dela noi din țară la un loc) și un număr de 17.000 lucrători. Pentru transporturi serviau 760 vagoane, 26 locomotive și 63 km. cale ferată“.

Si celelalte societăți metalurgice cât și cele pentru exploatarea huilei din Banat, deși mai mici, au instalațiuni moderne și o producție destul de însemnată.

În *Ardeal*, în comitatul Unedoarei, avem aceeaș situație prielnică pentru dezvoltarea industriei metalurgice ca și în Banat. Minele de fier dela Ghelar sunt foarte bogate, iar cărbunele dela Petroșani—care e de bună calitate și se poate transforma în cocs metalurgic—e în apropiere și în cantități foarte mari. Și aci dar se fac exploatări mari miniere, cari au dat naștere la o însemnată industrie metalurgică. Iată cum descrie d-l Ing. Motaș exploatațiile și instalațiile statului dela Unedoara: „Producția—celor 320 hect. teren minier al statului—este de 209.000 tone Limonit, care se transportă la topitoarele din Unedoară și Govadia, la o depărtare de 16 km. . . La topitoarele din Unedoara se lucrează

cu 5 cuptoare înalte, 2 cuptoare Martin, 2 convertoare mici Bessmer și o turnătorie. La Goradia funcționează numai un cuptor înalt, turnătorie și atelier de reparații. Producția topitoarelor statului eră de 100 mii de tone fontă nouă, fabricată numai din minereu propriu. Generatorii de forță, mașini cu piston și turbine cu abur, și motor de gaz produceau în total vreo 5.000 H. P., numărul lucrătorilor eră de 2.460¹.

În total pentru cele 3 regiuni miniere (Zlatna, Oravița și Baia Mare), după statistica oficială pe 1910¹), avem pentru fier și cărbune următoarea producție a produselor miniere și a cuptoarelor înalte:

	MINEREURI DE FIER		FIER		FONTA BRUTĂ		HUILĂ		LIGNIT	
	Tone	Cor.	Tone	Cor.	Tone	Cor.	Tone	Cor.	Tone	Cor.
Oravița	168.142	1.188.392	113.686	8.820.215	5.883	1.198.090	430.380	6.628.416	4.548	43.471
Zlatna	130.833	1.599.539	80.673	3.459.277	2.188	342.079	—	—	2.029.331	21.151.589
Baia Mare	2.833	37.876	880	78.720	1.595	379.302	—	—	88.114	404.425
	461.359	2.825.857	195.239	14.358.212	9.667	1.919.471	430.380	6.628.416	3.116.994	21.599.48

După cum se vede din aceasta statistică, în regiunea Zlatna, în care se cuprind tocmai minele dela Petroșani, avem o producție anuală de peste 2.000.000 tone de lignit de foarte bună calitate. Această reprezintă cea mai mare avuție pentru întreaga noastră economie națională, care ne asigură de acum înainte puțința să ne punem în valoare prin industrie produsele brute ale solului și subsolului nostru, precum și combustibilul mijloacelor noastre de transport; ea ne des-

1) Eneșcu, loc. cit., pag. 163.

chide deci cea mai largă cale spre un adevărat progres. Datoria noastră este numai ca, în cel mai scurt timp, aceste importante centre de producția fierului și a cărbunelui să fie legate prin căi ferate cu porturile noastre și cu centrele de comunicație internă și producție industrială.

Gazele naturale. În afară de fier și de cărbune, una din bogățiile mari ale subsolului țărilor române de peste munți — pentru noi iarăși de o mare importanță economică — sunt *Gazele subterane* din câmpia Transilvaniei. Statul Unguresc a monopolizat dela 1912 exploatarea acestora și a pornit studii sistematice pentru căutarea lor. În Transilvania zece sonde produc astăzi gaze, din cari: 8 sonde din adâncimi foarte mici (80 — 150.n.) dau în total 647.000 m³ pe zi, cu o presiune de 10 — 21 atmosfere; 2 sonde din adâncimi mai mari (226 și 302m.) dau peste 1 mil. m³ pe zi, cu o presiune de 25 — 26 atmosfere.

Prin conducte se duc gazele la Turda și Maros Ujvár.

D-l Prof. Mrazec arată că «toată câmpia transilvană (Mezőseg) închide, după toate probabilitățile, zăcăminte bogate de gaze, cari par a putea fi comparate cu cele din Statele Unite». Guvernul ungar făcuse un întreg plan de întrebuințarea acestor gaze pentru iluminatul orașelor și ca generator de energie pentru industrie; numai că, în loc să facă industriile în Transilvania voia să facă conducte pentru gaze — sau să transmită energia pe cale electrică — până la Pesta, așa că beneficiile acestei averi naturale să revină Ungariei.

Minele de sare din districtele Uioara și Hândul sunt și ele foarte bogate, dând o producție în 1910 de 225.396 tone în valoare de 31.428.000 coroane.

De o mare importanță sunt minele de *Metale nobile*. *Minele de aur* sunt cunoscute încă din antichitate și împăratul Traian le concedase chiar cu dijmă unui «Concilium aurariorum». Ele produc (în 1910) o cantitate de 2.905.28 kg., în valoare de 9.516.108 coroane. *Minele de argint* au produs în acelaș an 8.629 kg. în valoare de 743.870 cor. Asupra importanței acestei producții de aur și argint pentru o țară cred că nu mai e nevoie să insist.

În total valoarea produselor miniere ale țărilor române de peste munți este de 73.058.419 cor., care se repartizează în modul următor asupra diferitelor produse: Aur 13.3%, argint 1%, fier 19.6%, minereuri de fier 3.8%, fontă brută 2.6%, uilă 9%, lignit 29.5%, sare 21.3%¹⁾.

Și în *Bucovina* sunt câteva exploatațiuni miniere, între cari mai principale: Salinele dela Cacica și minele de Mangan dela Iacobenii.

În afară de acestea, atât Transilvania, cât și Bucovina au multe *ape minerale*, cari au permis să se facă o serie de stațiuni balneare cu o reputație mondială, încă din timpurile vechi.

Toate aceste bogății ale subsolului țărilor surori completează producția noastră și contribuiesc astfel a stabili un echilibru între nevoia consumației și producția țării; prin aceasta dar, ele ne asigură și mai mult independența din afară și dau noului stat o soliditate și o rezistență cu mult mai mare, pentru a-și putea rezolvi în liniște problemele de cultură și civilizație, pe cari are a le aduce la îndeplinire pe teritoriul său etnic.

1) Vezi Enescu, loc. cit., pag. 161.

Grăție lor, România viitoare va avea posibilitatea să-și industrializeze singură materiile ei prime și să-și transporte mai ieftin produsele, spre a putea susține concurența pe piețele străine, iar grație marei activități industriale și comerciale, ce se va naște astfel, se vor crea nouă posibilități de muncă și de viață, cari vor avea ca consecință o considerabilă sporire a populației și deci o mare întărire a statului și poporului român. Firește însă că tocmai stăpânirea acestor avuții indică poporului nostru o serie de nouă și mari probleme, pentru punerea lor în valoare și pentru adaptarea lor spre a putea deveni folositoare economiei naționale a noului stat și mersului evoluției sale spre progres.

3. INFLUENȚA CONDIȚIUNILOR NATURALE ALE ȚERII ASUPRA VALORI- FICĂRII PRODUSELOR EI.

După ce am examinat constituțiunea pământului țerii, cu tot ce se află pe dânsul și sub dânsul, și am văzut produsele naturale pe cari le poate da fiecare parte a sa, precum și indicațiunile pe cari ni le dă natura pentru modul cum ar putea fi mai bine exploatate toate acele izvoare de bogății naturale cari constituiesc zestreă țerii noastre, să cercetăm acum—completând examinarea noastră a bazelor geografice ale vieții economice din România—întru cât condițiunile naturale ale acestei țeri permit și înlesnesc o mai bună valorificare a acestor produse, pentru ca astfel poporul să poată trage din ele maximul de foloase pentru existența și propășirea sa,

Cea mai mare parte din aceste produse naturale ale solului, subsolului sau apelor țerii — cari, după cum am arătat, în ultima analiză, provin din substanțele conținute în pământul ei — sunt însă produse brute, cari, pentru a putea servi la satisfacerea nevoilor omenești, au încă nevoie de o prelucrare sau transformare specială și apoi de a fi transportate dela locul de producție la centrele de consumație sau de schimb cu alte produse. Toate aceste operațiuni de transformare, prelucrare, transport, și schimb cu alte produse și cer o întrebuintare nouă de muncă omenească, din ce în ce mai complicată, și o întreagă activitate organizată, ajutată de instrumente, instalațiuni, instituțiuni și procedee tot mai perfecționate. Prin specializare și diviziunea muncii, aceste operațiuni s'au diferențiat și consolidat în acele 2 mari ramuri de activitate — Industria și Comerțul, cu toate anexele lor — cari constituiesc doi din stâlpii fundamentali ai vieții popoarelor și statelor civilizate și dau astăzi directivele întregii lor munci. Dela gradul lor de dezvoltare depinde gradul de cultură și de civilizație la care se poate înălța mai departe un popor, precum și invers, dela gradul de cultură al poporului depinde dezvoltarea la care au putut ele să ajungă.

Nevoile vieții unui popor sunt însă mai variate decât felurile producției pământului țerii sale; și acestea cresc cu gradul de cultură și civilizație la care a ajuns el; de aci dar nevoia ca diferitele popoare să intre în relațiuni de schimb al produselor lor, cari astfel devin mărfuri internaționale. Cum fie care țară poate produce anume mărfuri în mai bune condițiuni — de

• mai bună calitate și mai ieftine—s'a ajuns la o specializare a diferitelor popoare pentru diferitele ramuri de producție; așa că fiecare produce pentru întreaga omenire și consumă din producția întregii lumi, și fie care ia parte la acest schimb universal de mărfuri după puterile și gradul său de cultură.

Popoarele primitive însă se mulțumesc a recolta produsele brute ale țerii lor și a le schimba contra produselor de cari au nevoie ale altor popoare, pe când popoarele civilizate adună aceste produse brute de pe toată fața globului și le prelucrează sau le transformă astfel, ca să corespundă celor mai variate nevoi ale consumațiunii, spre a le vinde în urmă cu profit; astfel ele trag toate profiturile din munca acelor popoare înapoiate, pe ale căror produse le valorifică, îmbogățindu-se, și deci punându-se tot mai mult în stare de a se desvoltă și întări prin cultura și civilizația la care aceste îndeletniciri inteligente și rentabile le permite a se înălța.

Îndeletnicirea unui popor cu Industria și Comerțul nu depinde însă numai de gradul de cultură la care s'a înălțat el, ci — după cum am mai arătat — în ultima analiză toate depind de natura țerii pe care o locuiește, adică au o bază geografică. Cultura unui popor — adică desvoltarea însușirilor și aptitudinilor sale firești — este desigur un factor fundamental, condițiunile naturale ale țerii pe care o locuiește el sunt însă hotărâtoare. Nu este doar o întâmplare, că centrele mari de cultură ale omenirii nu s'au desvoltat decât tocmai în acele locuri, unde condițiunile naturale erau prielnice pentru o desfășurare mare de activitate in-

industrială și comercială; și de asemenea, nu este o întâmplare că popoarele, cari au stat mii de ani pe platoul înalt al Asiei, ducând acolo viața nomadă, nu au putut ajunge la o înaltă cultură, decât atunci când au emigrat în Europa, în câmpia Chinezească, pe malurile Indusului și a Gangelui, etc., adică acolo unde tocmai au găsit acele condițiuni prielnice pentru a-și valorifica munca prin producție inteligentă și prin posibilitatea schimbului produselor lor. În zestrea naturală a fiecărei țeri contează deci ca un factor hotărâtor, pentru viața, munca și cultura poporului, posibilitățile desfășurării unei activități pentru prelucrarea, transformarea, transportul și schimbul produselor ei, și dela modul cum știe el să folosească aceste posibilități depinde viitorul său și sorții săi de izbândă în lupta dintre popoare.

Este necesar dar, ca înainte de toate să examinăm și noi din acest punct de vedere condițiunile naturale ale țerii noastre, spre a vedea întru cât și până la ce grad permit ele poporului nostru desfășurarea unei mai mari activități pentru o mai bună valorificare a produselor ei naturale, prin prelucrarea lor și prin schimbul lor mai lesnicios cu produsele altor țeri. Un astfel de examen însă nu se mai poate face decât în mod comparativ cu celelalte țeri; căci astăzi fiecare țară, oricât de mică ar fi ea, producând pentru piața universală — adică produsele sale fiind destinate pentru întreaga omenire — și consumând din produsele tuturor țărilor din lume, aceste posibilități de o activitate industrială și comercială nu mai pot fi judecate decât în raport cu posibilitățile altor țerii; din acestea apoi reiese rolul natural ce se cuvine fiecărei țeri și căruia popo-

rul este dator a se conforma. Problemele economice ale țerii noastre nu mai pot fi dar nici ele judecate decât din punctul de vedere mondial și al rolului ce are această țară a-l îndeplini în producția și comerțul mondial, după cum de altfel am făcut-o deja și noi aci, când am discutat chestiunea produselor solului, subsolului și apelor noastre.

Urmărind, cu harta în mână, răspândirea marilor centre de activitate industrială din lume și marile linii ale comerțului, pe cari se duc produsele tuturor popoarelor spre a fi prelucrate și distribuite apoi pentru consumație în toată lumea, vedem că ele s'au grupat mai întâiu într'o anume parte a Europei. Cercetând mai de aproape cauzele acestei concentrări, vedem că ele sunt datorite: constituției pământului acelor țeri, situației lor și capacității populației ce le locuiește. În prima linie, ea este datorită faptului că în pământul acelor țeri se găsește fierul și cărbunele, adică: acea materie primă universală care a dat numele epocii fierului, în care trăim și astăzi, și acel generator de energie, care, prin forțele naturale scoase din pământ, sporește munca omului și-i dă posibilitatea de a-și desfășura această activitate de prelucrarea și transformarea produselor brute, precum și pentru transportul lor; apoi ea e datorită situației acelor țeri la marginea oceanului, care le deschide calea cea largă spre toate centrele lumii; în fine mai e datorită și inteligenței și energiei populațiunii lor, care a știut să tragă toate profiturile, atât din aceste bogății ale pământului, cât și din această situație favorabilă la coastele oceanului, pentru a-și câștiga locul pe care-l

ocupă în gospodăria mondială. Astfel Anglia, Germania, Belgia, Nordul Franței, etc. dătoresc cărbunelui și fierului din pământul lor activitatea industrială și comercială ce o dezvoltă, precum și bogăția și cultura la care s'au înălțat prin aceasta; și tot astfel, când o populație inteligentă a emigrat în Statele Unite, cărbunele și fierul din pământ a pus-o în stare să dezvolte un nou mare centru de mare activitate industrială și comercială. Când în urmă electricitatea a permis ca căderile de apă să poată deveni un alt izvor de energie, atunci Norvegia, Sudul Franței, Elveția, Niagara, etc. au devenit alte centre mari industriale ș. a. m. d. Astăzi în fine un nou generator de energie se descopere în pământ — Petrolul — și țărilor cari-l posedă li se rezervă de asemenea un rol corespunzător în activitatea industrială și comercială a lumii.

Țările Europei, pe de altă parte, nu au o importanță egală în viața economică mondială; și aceasta provine din faptul că nici zestrea naturală a acestor țări nu e egală, fie că nu au aceleași bogății fundamentale în pământ, fie că nu au aceeași poziție favorabilă la calea largă a oceanului, fie că populațiile ce le locuiesc nu au toate aptitudinile necesare. Să vedem dar, judecând acum lucrurile din aceste puncte de vedere, întru cât și până la ce grad, condițiunile naturale ale țerei noastre permit o prelucrare a produselor ei și înlesnesc schimbul acestor mărfuri, care adică este rolul pe care natura țării îl va indica producției noastre în industria și comerțul mondial.

A) Condițiunile pentru transformarea și prelucrarea produselor țerii. — Activitatea industrială.

În Capitolele precedente, examinând produsele naturale ale pământului țerii și posibilitățile de a face prin cultură ca substanțele conținute într'însul să se transforme în produse de o valoare de întrebuințare tot mai mare, am văzut că mai toate produsele noastre naturale reprezintă mărfuri cari au o mare căutare pe piața mondială. Unele din ele—ca: produsele agricole, petrolul, lemnul, etc.—dacă ar lipsi, ar reprezenta chiar o adevărată calamitate pentru unele țeri consumatoare; căci, de ex. întru cât privește cerealele, Anglia produce, pentru a-și satisface nevoile consumației ei interne, numai pe cel mult 150 zile pe an, Elveția pe 6 luni, Belgia și Olanda pe câte $8\frac{1}{2}$ luni, Germania pe 10 luni. etc.; iar tot restul, aceste țeri trebuie să-l importe, și țara noastră contribuie mult la satisfacerea acestor necesități. Tot astfel știm ce importanță covârșitoare au, pentru motoarele industriei și pentru mijloacele de transport din Germania, produsele petrolului nostru și în special benzina, păcura și uleiurile minerale.

Altele din aceste produse ale pământului țerii, numai din cauza dificultății transporturilor — a volumului prea mare, a formei sub care se prezintă ca produse naturale, adeseori greu de conservat în stare proaspătă, etc.—nu pot fi exportate, deși ar avea o căutare foarte mare. Altele în fine, pe cari le avem în cantități foarte mari—să amintim numai produsele celor 400.000 hect. de stufării din Delta Dunărei, diferite

minereuri, piatra de var și de ciment, etc.—deși conțin într'însele substanțe folositoare, căutate pe piața mondială, ele nu pot fi exportate, fără a fi mai întâiu prelucrate astfel ca să obțină o formă exportabilă. Natura ne dă dar suficiente posibilități pentru a îndeplini un rol important în producțiunea mărfurilor, de cari piața universală are nevoie pentru satisfacerea trebuințelor consumațiunii mondiale.

Pentru a putea însă îndeplini acest rol și a satisface totodată cât mai bine și nevoile economiei noastre naționale—adică pentru a face ca fie care părticică din pământul țerii să fie pusă în stare de a da maximum și optimul de producție și de rentabilitate—trebuie ca toate aceste produse naturale să fie astfel prelucrate, încât să capete acea formă exportabilă din care să poată rezulta maximum de beneficiu pentru țară. Aceasta nu se poate face însă decât dacă poporul nostru este în stare să desvolte o activitate industrială consecventă adică să transforme produsele naturale ale țerii, considerate ca materii prime, până ajung la forma, care—în condițiunile noastre speciale, naturale, sociale și economice — este cea mai rentabilă și asigură cele mai multe foloase pentru economia generală a țerii. O asemenea activitate nu numai că ne va valorifica mai bine produsele pe cari le exportam până acuma, punându-ne în stare să tragem cu totul alte profituri de pe urma lor, dar ne va da posibilitatea să punem în valoare și să transformăm în bogății din ce în ce mai multe produse ale pământului nostru, care astăzi stau neutilizate.

Mai mult încă, și în afară de abundențele materii prime ale țerii, activitatea industrială poate să ne pună în valoare, printr'o utilizare rațională, și alte izvoare mari de bogăție de cari dispunem; acestea sunt: 1) Forțele naturale, sub toate formele sub cari natura ni le-a pus la dispoziție, ca izvoare de energie, 2) Puterea de muncă, inteligența și aptitudinile poporului nostru și 3) Munca generațiilor trecute, acumulată — ca un bun al națiunii — sub formă de capital.

Toate acestea, cari stau în mare parte neutilizate rațional, pot să devină, printr'o activitate industrială bine organizată, factori importanți de producție și izvoare de bogăție a națiunii.

În adevăr, urmărind forma sub care se exportă și apoi sub care ajung în consumațiune produsele naturale, constatăm unele fapte, cari ne arată o vădită stare de inferioritate față de alte popoare; și anume: noi exportăm aproape exclusiv numai produse brute pentru a importa produse industrializate — cari foarte des nu sunt decât chiar propriile noastre produse brute transformate au prelucrate, — iar prin prelucrarea lor, alte țeri obțin câștiguri cu mult prea mari, față de câștigurile realizate de noi pentru ele, considerate ca materie primă. Este dar un mare tribut pe care-l plătim, sub această formă, străinătății, care profită astfel de bogățiile naturale ale țerii noastre — pe cari le-am văzut că sunt foarte abundente — și de munca depusă de poporul nostru pentru extragerea lor.

Să cuvine dar să cercetăm cari sunt cauzele cari au produs și mențin această stare de inferioritate; căci trebuie să știm că o activitate industrială nu se poate

împroviză oriunde și oricând, după bunul plac; ea crește din pământ, ca orice produs natural, ca o consecință a bogățiilor de materii și forțe conținute într'insul, a situației sale, a populațiunii ce-l locuiește cu aptitudinile sale firești, etc.; ea depinde dar de o serie de factori determinanți, cari constituiesc *mijloacele de producțiune industrială ale țerii*, și de cari trebuie să căutăm înainte de toate să ne dăm bine seama. Să vedem dar, dacă sunt în adevăr condițiunile naturale ale țerii neprielnice desfășurării unei activități industriale care să prelucreze propriile noastre produse, adică dacă ne lipsesc *mijloacele naturale de producțiune*? dacă sunt condițiunile de muncă grele, sau dacă îi lipsește poporului nostru inteligența și aptitudinile necesare, adică dacă ne lipsesc *mijloacele sociale* pentru această producțiune? dacă ne lipsește capitalul necesar pentru investiții, și în general dacă sunt *condițiunile economice* neprielnice? sau dacă nu cumva e poate numai o lipsă de organizare și de o activitate îndrumătoare consecventă; deci, dacă nu cumva se duce în această privință o politică greșită, adică dacă ne lipsesc *mijloacele politice* pentru această producțiune?

Să examinăm dar mai de aproape pe toți acei factori cari condiționează puțința dezvoltării unei activități industriale — servindu-ne și de învățămintele trase din experiențele altor țeri —, pentru a vedea: unde e adevărata cauză a acestei stări, și în ce mod — și până la ce grad — *condițiunile naturale, politice, sociale și economice* ne dau mijloacele necesare pentru dezvoltarea unei industrii, în vederea unei mai bune valorificări, a izvoarelor de producție naturală a țerii noastre.

1. Materiile prime.

Intru cât privește bogăția țării în materii prime, nu mai aveam nevoie a insista, deoarece dela ele am pornit, stabilind chiar, ca prim scop al industriei noastre, nevoia de a le pune pe acestea în valoare. O industrie bazată pe prelucrarea materiilor prime străine nu ar avea la noi, deocamdată, un scop decât numai dacă nevoile consumațiunii interne — și în special pentru obiectele de prima necesitate — o cere sau dacă am urmări valorificarea altor factori de producție, pe cari numai în acest mod i-am putea utiliza cu mai multă rentabilitate și cu mai mari foloase pentru țară; astfel ar fi de ex. pentru utilizarea unor izvoare de energie, cari nu pot fi valorificate în alt mod, pentru a găsi o ocupație populației dintr'o anumită localitate, sau pentru a profita de aptitudinile deosebite ale populațiunii pentru o muncă specială, pentru a profita de înlesniri excepționale de transport, datorite unei situații favorabile ș. a. m. d.

Toate acele industrii însă, cari s'au înființat în ultimii ani sub regimul așa zisei legi «a încurajării industriei naționale», care prelucrează numai materii prime străine sau chiar numai montează piese gata fabricate, sunt o creațiune artificială, având de scop de a specula numai asupra diferenței taxelor vamale, fără ca profiturile ce le aduc economiei naționale să fie proporționale cu sacrificiile ce se fac, și cari apasă greu asupra consumatorului din țară. Protecțiunea acestor așa zise industrii ar trebui dar acordată cu mult mai multă greutate și numai în urma unui examen cu mult mai minuțios, din care să reiasă în mod evident foloasele

reale ce fiecare din ele le poate aduce economiei generale a țării și sacrificiile ce ni le impune.

În privința materiilor prime dar, vedem că condițiile naturale sunt extrem de favorabile pentru desfășurarea unei activități industriale, ba chiar ele împing, ca o necesitate absolută, către industrializarea lor. Tocmai din această cauză însă, în îndrumarea acestei activități, trebuie procedat după un sistem bine studiat. Trebuie să se inventarieze mai întâiu toate izvoarele de bogăție ale țării, începând din creștetele munților până la mare, și apoi să se studieze, pentru fiecare produs în parte, forma care i se poate da pentru a fi făcut exportabil și gradul până la care poate să fie industrializat pentru a aduce maximul de rentabilitate și de beneficii țării.

Politica statului în această privință trebuie dar să se conformeze acestor necesități, și protecția ce se acordă fiecărei industrii să fie numai în proporție cu spesele de producție ce rămân în țară după urma ei și cu foloasele ce le aduce economiei generale a țării. O asemenea politică trebuie să fie însă bazată pe studii serioase științifice, făcute în institute și laboratorii, cari să exploreze metodic toate izvoarele de bogăție ale țării și să găsească mijloacele de a pune în valoare produsele lor. Numai o astfel de organizare va putea duce cu siguranță în scurt timp la rezultatele dorite.

2. Forțele naturale și generatorii de energie.

Unul din factorii hotărâtori—și cel mai important—pentru puțința dezvoltării unei activități industriale într'o

țară este *Energia*. Ea intră în valoarea fiecărui produs industrializat cu un foarte mare număr de procente. Dela bogăția și ieftinătatea energiei dar depinde în prima linie gradul până la care se poate merge cu industrializarea unui produs, pentru ca prețurile ce se obțin pe el pe piața universală să fie rentabile.

Tocmai de aceea, chestiunea dezvoltării industriei într-o țară este strâns legată de *generatorii de energie* pe cari-i posedă acea țară. Exemplele pe cari le-am citat de gruparea centrelor mari industriale din lume în jurul minelor de cărbune, a căderilor de ape, etc. ne-o arată lămurit.

Forțele naturale ale unei țări sunt toate izvoare de energie și pot fi puse în serviciul unei activități industriale; depinde numai de puțința adaptării lor, ca să fie întrebuințate la acest scop. Energia solară, izvorul întregii energii vitale de pe pământ, poate fi întrebuințată atât direct—ca energie chimică, fermenți, etc.—cât și indirect, prin intermediul plantelor și animalelor (transformată în lemn ca generator de căldură, în iarbă, cereale, etc. ca generatoare de forță musculară ș. a. m. d.). Dar forma în care aduce ea industriei neîntrecutele ei servicii, este acea cantitate enormă de energie solară ce zace în stare latentă în pământ, acumulată în timp de milioane de ani sub formă de Cărbune, Lignit, Turbă, Petrol, Gaze naturale, etc., prin combustionea cărora se transformă în energie actuală. Puterea mecanică a vântului este și ea un izvor de energie utilizabilă, până la un oare care grad, în industrie și transport (morile și puțurile de vânt, navigația cu pânze, etc.) De o foarte mare importanță însă este

puterea' mecanică a apelor, și mai cu seamă de când s'a găsit modul practic de adaptare al ei la nevoile industriei, transporturilor și comunicațiilor, prin transmiterea electrică.

După cum s'a văzut în capitolele precedente, în zestre naturală a țerii noastre — și mai cu seamă dela unirea țărilor surori — noi dispunem astăzi de cantități mari de generatori de energie, sub formă de Cărbune, Petrol, Gaze naturale și Căderi de apă.

Cu acest avut național, care este un dar sfânt al naturii, ni s'a deschis fără îndoială posibilitatea desfășurării unei mari activități industriale. Până unde se poate întinde însă acea activitate și cât de departe putem noi merge cu transformarea și prelucrarea produselor noastre, sau chiar cu prelucrarea materiilor prime străine — pentru a trage și pe această cale profituri pentru economia noastră națională — aceasta nu se poate hotări decât pe calea unui studiu mai aprofundat.

Noi știm că cărbunele, petrolul, gazele naturale și chiar lemnele sunt izvoare de avuții, care după un timp se vor istovi, iar căderile noastre de apă reprezintă și ele o cantitate — deși constantă, însă totuși numai limitată — de energie. Mai știm iarăși, că toți combustibilii noastre mai reprezintă tot odată și importante materii prime pentru industrie, din cari se pot extrage produse de o foarte mare valoare; ca atare prețurile lor se urcă neconținut și vor deveni prea scumpe ca combustibile; așa că poate să ajungă un timp ca produsele noastre industrializate să nu mai poată suporta din această cauză concurența pe piața mondială. Astăzi deja Țițeiul și Păcura au devenit prea scumpe ca com-

bustibile, iar lemnul iese, din această cauză, cu totul din categoria combustibilelor industriale.

Toate aceste considerante dar ne impun o mare rezervă în cheltuirea combustibilelor noastre; ele cer mai întâiu o inventariare cât mai exactă a generatorilor de energie de cari dispunem și apoi o politică consecventă, care să împiedice risipa și să *regulamenteze întrebuințarea lor, raționând-o*. Această politică trebuie să urmărească: ca fiecare porțiune cât de mică de energie să nu poată fi întrebuințată decât acolo unde dă maximul de profit pentru economia generală a țerii; și aceasta nu se va putea face decât *naționalizându-se—resp. monopolizându-se izvoarele naturale de energie ale țerii și în special: Petrolul, Cărbunile, Gazele naturale și Căderile de apă*.

Modul cum se va putea realiza mai bine o asemenea reformă fundamentală și modul cum va fi ea organizată, pentru a servi mai bine interesul general și a favoriza activitatea industrială a poporului, se va putea preciza când studiile pregătitoare — cari nu mai pot aștepta și trebuesc imediat începute — vor fi gata.

3) Condițiunile de muncă.

Unul din factorii importanți, de cari depinde puțința desfășurării unei întinse activități industriale într'o țară și prosperitatea ei, este constituit de condițiunile de muncă din acea țară; și acestea la rândul lor depind, pe de o parte, de densitatea populațiunii și, pe de alta, de aptitudinile ei. Intru. cât privește aptitudinile naturale, am arătat — descriind însușirile firești ale poporului român —

că experiența ne-a dovedit că țăranul român devine un excelent lucrător industrial, inteligent și îndemânat. Nevoia mai mare va fi dar pentru aptitudinile și priceperea personalului de conducere și organizare; pentru aceasta trebuie o educațiune specială și, mai cu seamă, o reorganizare serioasă din timp a învățământului științific, tehnic și comercial. Pentru începuturi firește ne vom putea servi de personal străin, pregătit în diferitele specialități și crescut în tradițiile și disciplina acestor feluri de munci, în industriile mari din apus.

Intru cât privește însă densitatea populațiunii, noi știm că în general o activitate mare industrială cere o populație numeroasă, iar la noi, în vechiul regat, desimea ei se urcă abia la 55 loc. pe km. p. Din acest punct de vedere dar, condițiunile pentru dezvoltarea și propășirea unei industrii nu ar fi destul de favorabile. Interesul nostru general nici nu cere însă ca să ne creăm de pe acum—și peste tot locul—tocmai acele industrii cari au nevoie de mulți lucrători și pe cari dar ar trebui să-i sustragem dela agricultură, adică dela producția principală a țării. În această privință interesul general—economic și social—cere numai, ca, în acele locuri unde populația e rară, să dezvoltăm anume industrii, cari pot da țăranului o ocupație rentabilă în timpul iernii, când nu e ocupat la munca câmpului, și femeelor.

Populațiunea noastră însă nu e pretutindeni de o potrivă de deasă; am arătat că sunt regiuni unde ajunge la 150 loc. pe km. p., iar în unele regiuni din Bucovina și Transilvania e cu mult mai deasă; ba chiar

Moşii din Munţii Apuseni—de când Ungurii le-au luat pădurile unde se ocupau cu industria lemnului — şi-au arendat altora şteampurile de aur, din cari se hrăneau din vechime, şi au început a emigră în număr îngrijitor de mare spre America, unde au format pe la Cleveland, Bufalo, etc. colonii însemnate. În aceste regiuni dar, pământul de cultură nu ajunge pentru a se împărţi la toată lumea, aşă că o ocupare a lor în fabrici ar fi totodată şi satisfacerea unei adevărate nevoi sociale.

Apoi noi am mai văzut că populaţiunea noastră are un coeficient de creştere foarte mare, şi înmulţirea posibilităţilor de viaţă provoacă ea singură chiar o creştere tot mai mare a populaţiei. Regiunile nouă industriale din alte ţeri, ca de ex. din Statele-Unite ale Americii de Nord, ne dovedesc deajuns această creştere rapidă a populaţiei, provocată în anume centre prin dezvoltarea industriei; tot astfel Norvegia, care e atât de slab populată, de îndată ce s'au creat centrele industriale pe baza utilizării marilor căderi de apă, şi-a format acolo centre de populaţie deasă; acelaş lucru şi în Nordul Suediei, unde s'au deschis de curând, în regiuni înainte aproape nelocuite, mine importante, cari au provocat formarea unui important centru de populaţie. Dar mai interesantă é regiunea absolută nelocuibilă dela Brockenhill din New-South-Wales (Australia), unde la 1883 s'au descoperit zăcămintele importante de Plumb, cu Argint şi Zinc; deja la 1887 se zidise aci un întreg oraş, care se legase printr'o cale ferată cu Adelaide, iar astăzi avem o întreagă regiune industrială, foarte populată, care scoate pe fiecare an minereuri de aprox. 100.000.000 shilingi.

De altfel e știut că îngrijirea sănătății copiilor și a mamelor la lucrătorii de fabrici — unde au spitale și medici la dispoziție, precum și instituțiuni pentru creșterea igienică a copiilor — e mai bună decât la muncitorii agricoli, unde am arătat enormul coeficient al mortalității la copii; deschiderea dar de nouă centre industriale în țară va contribui și ea la grabnica creștere a populației din acele centre.

Din toate acestea vedem dar, că nici din punctul de vedere al condițiunilor de muncă, dezvoltarea unei activități industriale nu va întâmpina piedici serioase, cu toată populația relativă rară pe care o avem; din contra, în unele centre populate mai des ea este deja o necesitate socială, și — deschizând nouă câmpuri de activitate în afară de agricultură — ea dă ocazie poporului nostru să și desfășoare nouă aptitudini, cari vor contribui la mări buna stare materială și a întări astfel întregul nostru organism social. — Firește, statul va trebui, și în această privință, să urmărească o politică consecventă, nelăsând să se desvolte lucrurile în voia lor, ci să lucreze, pe baza unui sistem bine studiat, pentru ca, din noua industrie ce se creează, să rezulte maximul de foloase, nu numai pentru întreprinzători, ci și pentru economia generală a țării, precum și, mai cu seamă, *pentru îndrumarea bunei stări sociale a populației țării.*

Anchete și studii serioase, asupra nevoilor populației din fiecare regiune, asupra condițiunilor actuale de câștigul existenței și asupra posibilităților pentru viitor, trebuie să formeze în această privință baza activității statului în această chestiune, care-l va pune în stare

să îndrumeze în acelaș timp rezolvirea, nu numai a unei chestiuni economice, ci și aceea a marelui chestiuni sociale.

Când studiăm condițiunile de muncă, trebuie să luăm însă în considerațiune că muncă industrială nu este aceeaș ca și munca agricolă. Pe când în diferitele ramuri ale agriculturii se lucrează pe baza unor vechi tradiții, bazate pe experiențe locale de multe secole, în activitatea industrială—ori la cât de puțin s'ar reduce ea—e nevoie de o muncă bazată pe știință și tehnică; mai mult încă, cum industria lucrează mai cu seamă pentru piața mondială, în organizarea acestei munci e nevoie de o cunoaștere amănunțită a necesităților și caprițiilor acestei piețe, cari, schimbându-se și ele, cer o continuă informare despre nouăle ei cerințe. Natura specială a bogățiilor țerii cere de asemenea și ea continue studii, pentru metodele și procedeele speciale de punerea lor în valoare, și continue informațiuni asupra rezultatelor generale ale științei, întrucât acestea pot avea o influență asupra activității industriale din țara noastră. Noi nu trebuie dar să pierdem din vedere că trăim și astăzi încă în continuarea secolului zis, „al științelor naturale“, și „al descoperirilor și invențiunilor“, după cum secolele cari le-au precedat au fost „ale descoperirilor geografice și ale țărilor nouă“. Toate acestea cer dar o pregătire specială a muncii de toate categoriile, pentru a putea fi la înălțimea problemelor ce ni se impun. O reorganizare radicală a învățământului către aplicațiunile practice ale științei ni se impune dar azi mai mult ca oricând. Școale tehnice, de toate gradele și categoriile, pentru tot felul de ramuri de producție, institute, laboratorii și stațiuni științifice, etc. trebuie să.

facem cât de multe. Dar mai cu seamă o completă reorganizare a învățământului superior tehnic, având de bază pregătirea științifică și tehnică pentru nevoile noastre speciale, se impune grabnic ¹⁾.

4. Capitalul. Foloasele și pericclele Capitalului străin. Capitalul național.

Cele mai multe întreprinderi industriale pornesc mai întâiu dela capitalul care-și caută rentabilitate. El procură mijloacele pentru toate instalațiile, mașinile și investițiile, fără de cari a asemenea activitate nu este posibilă (*Capitalul de investiție*), și el întreține cheltuielile curente de producție (*Capitalul de exploatare*); el este dar, de asemenea, un factor fundamental pentru putința dezvoltării unei industrii.

Capitalul este muncă omenească acumulată sub formă de economie care, cu modul acesta, se pune din nou în serviciul producției. Capitalul nu are nevoie să fie numai decât material — bani, construcții, mașini etc. — ci poate fi și de natură ideală — ca de ex. o idee nouă care poate deveni productivă, o descoperire științifică, etc. — și, prin aceasta, legătura de unire cu toate formele de muncă devine și mai evidentă. Capitalul fundamental al unui popor, este țara sa, cu tot ce se află într'însa; iar toate îmbunătățirile ce i s'au adus țerii peste starea ei primitivă, mărindu-i valoarea, reprezintă *Capitalul național*, provenit din acumularea

1) Vezi: Antipa, *Câteva cuvinte asupra reorganizării învățământului superior*. București 1905 în *Convorbiri literare*, vol. XXXIX.

produselor muncii și inteligenței tuturor generațiilor acestui popor, adică munca lor capitalizată.

Să cercetăm dar, cari sunt, și din acest punct de vedere, condițiunile pentru a înlesni puțința dezvoltării unei activități industriale mai intense în țară.

Idea general răspândită la noi este că România, neavând suficient capital pentru exploatarea bogățiilor ei naturale, trebuie să se adreseze capitalului străin, ca să i le pună în valoare sau, cum se zice în limbajul înflorit al oratorilor politici, „să deschidă porțile largi capitalului străin, ca să vină să fructifice bogățiile țării”. Este o formulă simplă, care s'a acreditat cu atât mai ușor, cu cât se știe că statul singur, pentru a-și putea acoperi nevoile sale, este nevoit să se adreseze capitalului străin; precum și că numai grație capitalului străin am putut să ne facem căile ferate, porturile și toate instalațiile publice, să ne procurăm armamentul, să punem în exploatare bogățiile de petrol, etc.. Pe de altă parte, știm de asemenea că particularul nu găsește capitalul în comerț decât plătind un procent relativ foarte urcat, față de procentele ce se plătesc în străinătate.

Să căutăm însă a pătrunde ceva mai adânc în firea lucrurilor, spre a vedea care e realitatea. Suntem noi în adevăr atât de lipsiți de capital cum se zice? Până la ce grad suntem noi avizați la capitalurile străine pentru necesitatea valorificării bogățiilor țării și muncii poporului? Cari sunt foloasele și pericolele legate de capitalurile străine? În ce mod trebuie să ne organizăm pentru a asigura industriei noastre născând capitalul de care are nevoie?

Dacă, prin Capital, înțelegem numai acea parte din munca acumulată ca economie sub formă de bani, atunci de sigur putem zice, că ne lipsește foarte mult din capitalul necesar pentru exploatarea și valorificarea bogățiilor noastre. Suma tuturor economiilor bănești, depuse în toate băncile din vechiul regat spre fructificare, nu trece de 400 milioane, pe când noi avem aci nevoie de mai multe miliarde. Din cele 530 milioane investite pentru valorificarea numai a unei părți a bogățiilor noastre de petrol, am văzut că, cu toată marea rentabilitate, capitalul nostru a putut participa abia cu 6.3%, iar restul e capital străin. Privind dar lucrurile din acest punct de vedere, trebuie cu siguranță să recunoaștem că suntem avizați la importul banilor din străinătate.

Banul însă, prin funcțiunea ce o îndeplinește ca mijloc de plată, de conservare și de transport al valorilor, este o marfă — firește sui generis, — a cărei folosință se închiriază — prin împrumut — ca ori și a cărui alt bun imobil sau mobil. Inchirierea, adică împrumutul banilor adunați ca economii de către particulari — și cari la un loc constituiesc acele mari capitaluri de pe piața monetară, cari se dirig unde li se găsește o rentabilitate mai mare — se face prin mijlocirea băncilor, cari sunt instituțiunile anume specializate pentru colectarea economiilor și plasarea lor pe piața mondială.

Cum totul astăzi tinde a lua forma exploatării mari, și comerțul cu banii proveniți din economiile private s'a centralizat și el în mâinile câtorva bănci, cari, constituind din ele acele enorme capitaluri, lucrează cu ele ca niște adevărate mari puteri; căci aceste bănci

stăpânesc astăzi, prin capitalurile de cari dispun, producția și comerțul lumii.

Prețul banului pe piața mondială depinde, firește, ca la orice marfă, în prima linie de legea cererii și a ofertei; apoi însă, de siguranța, adică de creditul personal sau real al celui care-l împrumută, deci de riscurile la cari se expune capitalul împrumutat. Siguranța unei întreprinderi, adică creditul ei, depinde însă, pe de o parte, de rentabilitatea acelei întreprinderi, iar pe de alta, de condițiile generale de siguranță cari o garantează, adică de starea generală economică, socială și politică a statului unde e întreprinderea sau de care depinde întreprinzătorul. Procentul dar pe care-l plătește un particular solvabil în România — peste procentul stabilit pe piața mondială prin legea cererii și a ofertei — depinde de condițiunile generale de siguranță din această țară. Chestiunea ieftenirii capitalului la noi în țară este dar strâns legată de chestiunea bazelor sănătoase economice, a siguranței și a ordinei de stat din țară.

De aci dar trebuie, în prima linie, să pornească rezolvirea chestiunii înlesnirii dobândirii capitalurilor necesare activității industriale; căci pornind altfel, o bună parte din plusvaloarea creată prin munca noastră în această ramură de activitate va continuă a merge în străinătate, sub formă de procente mai mari, pe cari vom fi nevoiți să le plătim pentru riscurile la cari se consideră expuse capitalurile străine împrumutate nouă. Aceste procente mai mari le vom plăti în orice caz, chiar și dacă, în loc de a împrumuta banii direct din străinătate, am concesionă exploatarea bogățiilor noastre la întreprinzători străini, cari în țara lor ar putea dobândi capitalul

mai ieftin; aceasta, fiindcă siguranța întreprinderii din țară rămâne și în acest caz aceeași. Prin sistemul concesiunilor însă—despre care avem destule experiențe triste — țara pierde în realitate încă cu mult mai mult; căci — în afară de spesele cu mult mai mari, pe cari sunt concesionarii nevoiți să le dea ca bacșișuri, sub formă de tantieme, la consiliile de administrație, etc.— câștigurile ce merg în străinătate, sub formă de *dividen-de* sunt în general cu mult mai considerabile; așa că cea mai mare parte din plusvaloarea creată prin industrie se scurge pe această cale afară din țară.

Sistemul aducerii capitalului străin prin acordări de concesiuni, pe lângă că costă atât de scump, devine însă și periculos, prin faptul că concesionarii își pun întreprinderile lor sub protecțiunea legațiunilor statelor de cari depind; așa că ele devin un continuu izvor de conflicte, iar în timpuri turburi, ele nici nu mai prezintă siguranța necesară, pe care un stat trebuie s'o aibă în întreprinderile de pe teritoriul seu. Firește, această constatare, menită a pune în evidență pericolele unui sistem greșit, nu justifică xenofobismul și întrebuintarea sa ca armă în concurență contra acelor industrii cari au venit pentru a crea industrie, așezându-se în țară, fără a urmări nici un scop politic. Aceștia aducând cu dânsii capitalurile, inteligența și legăturile lor comerciale, au adus mari servicii economiei noastre naționale. Mulți dintr'înșii au și devenit în a doua generațiune — după cum o știm cu toții — atât de buni patrioți români, încât fiii lor au luptat pe front, chiar contra patriei lor de origine. Xenofobismul, în acest caz, e dar tot atât de periculos și de vătămător desvoltări

noastre normale ca și inconștiența de pericolele reale ce se ascund în sistemul concesionării exploatării bogățiilor noastre de străini.

Dar chestiunea capitalurilor străine e legată de pericole încă și mai mari: se știe că în timpurile din urmă statele cu capitaluri numeroase, recunoscând importanța politică a acestora, caută a trage de pe urma acestei mărfi și profituri politice, și influențează în acest sens băncile lor mari, pe cari le-au transformat în unelte politice și cărora le dau directivele. La fiecare împrumut de stat se cer compensațiuni politice sau economice, sau se urmărește o politică lentă de penetrațiune și acaparare a vieții economice, prin bănci și întreprinderi private pe cari apoi la un moment favorabil — la o criză financiară, etc.—caută să le consolideze, ba chiar să le transforme într'un control financiar, ceea ce înseamnă de fapt pierderea independenței statului care împrumută.

Pe de altă parte și băncile mari împrumutătoare din toate țările—cartelate sau grupate în trusturi—urmăresc și ele politica lor proprie de mare putere,— aceea a «marei finanțe internaționale»—care, prin metodele perfide de cari se servește, poate deveni chiar mai periculoasă decât politica urmărită de diferitele state. Noi am simțit mîna ei ascunsă, care caută să ne sugrume, în nenumărate ocazii, din cari nu am decât să amintesc cele întâmplute la Pacea din Berlin, la Pacea dela București din 1918, și mai cu seamă acum în urmă la Pacea dela Versailles. Aceste bănci își împart între dănsle sferele de influență — participând un grup la afacerile celui alt grup cu un număr oarecare de

procente — și astfel își constituiesc monopoluri în diferitele țări, cari ajung în forță la o acaparare a comerțului și finanțelor, la o scădere artificială a valutei, la o sporire nejustificată a scontului, etc.; ba chiar împing la descompunerea statului spre a-l putea apoi subjuga.

După cum se vede dar, «deschiderea largă a porților pentru a lăsa capitalul strein să vină să fructifice bogățiile țării» este în adevăr o mare necesitate, dar totodată, ea este și legată de diverse și mari pericole, care pot avea consecințe grave pentru un stat tânăr, și cu cât mai bogat dela natură, cu atât mai râvnit și politicește și economicește. Experiențele noastre proprii sunt destul de instructive pentru cel ce știe să pătrundă în realitatea lucrurilor și să vadă, că astăzi, orice capital străin, care vine pe aceste căi în țară, nu mai caută numai rentabilitate, ci aduce cu el și o tendință de subjugare economică și eventual politică.

Dacă așa stau lucrurile, ce ne rămâne de făcut, pentru a ne putea procura capitalurile necesare valorificării prin activitate industrială a bogățiilor noastre, fără a ne vinde străinilor, și ca totuș să fim în stare a ne păstra completă independență în toate domeniile și a ne feri de aceste tendințe periculoase ale capitalurilor străine?

În prima linie — deoarece, oricât ne-am organiza deocamdată de bine, totuș nu avem de unde scoate numai din țară toate capitalurile de cari avem nevoie — este timpul ca situația de nesiguranță din țară — datorită abuzurilor administrative și lipsei desăvârșite de justiție — creată prin politicianism, să înceteze cât mai grabnic, pentru a nu ne mai nimici creditul pe piața mondială; altfel nici un capitalist cinstit, care nu caută

politică, ci numai rentabilitatea banului său, nu-și va plasa banii în întreprinderi române, și vom continua a rămâne tot pe mâna acelor bănci, «cari au ăc și de acest fel de cojoace», însă cari își ieu în schimb răsplata de pe spetele țerii. Noitrebue, înainte de toate să facem tot posibilul ca acțiunile întreprinderilor noastre industriale să ajungă a contă la bursele străine ca plasamente bune și sigure, și atunci capitalul străin din toate țările va participa direct la aceste întreprinderi, fără a mai fi silit să vină prin băncile mari, cu tendințele lor de acaparare economică și politică.

Deși, în starea de astăzi, ne-ar fi încă cu neputință să ne emancipăm — măcar în parte — de capitalurile străine, este totuși de datoria noastră să facem orice ne stă în putință pentru a îndruma o acțiune în acest sens. E nevoie, înainte de toate, a împinge și încuraja cât mai mult poporul nostru spre economie, a-i crea instituțiuni sigure în cari să-și depună fiecare economiile sale și pe cari să le îndrumeze apoi — asigurându-le o bună rentă — către întreprinderile industriale, sau către alte întreprinderi având de scop valorificarea bogățiilor țerii. Această mare faptă însă nu se va realiza decât atunci, când în adevăr va pătrunde pretutindeni convingerea, că băncile ce s'au creat pentru acest scop — și între acestea se cuprind firește și băncile populare — sunt instituțiuni absolut sigure și cinstite, adică când se va ști că, în administrația lor, politica de partid, care aduce corupția, a dispărut cu totul. O politică consecventă în această direcție și o organizare rațională, pentru centralizarea și dirijarea spre întreprinderi a economiilor naționale este absolut indicată.

Și, tot pentru acest scop, e necesar, ca întreprinderile industriale să se facă cât mai mult prin societăți pe acțiuni, pentru ca fiecare să poată participa și direct cu economiile sale. Pentru aceasta însă, aceste societăți trebuie să fie puse, prin legi severe, sub un control foarte riguros, care să dea fiecăruia siguranța banului pe care l-a plasat într-o asemenea întreprindere și garanția că abuzurile nu vor mai fi posibile.

Dar orice am face pentru a mări capitalul prin economiile populației, putem fi totuș întrebați: de unde să luăm banii, dacă nu-i avem? La începutul acestui paragraf am arătat, că dacă considerăm ca Capital numai banii lichizi, atunci de sigur că nu avem de unde lua din țară sumele mari ce ne trebuie pentru a le investi în industrie; dar am mai arătat tot acolo, că noi trebuie să considerăm ca Capital real întreg avutul țării; și atunci putem zice, că o țară cu bogății naturale așa de mari ca ale noastre, are de sigur, în acestea, un capital cu mult mai mare decât îi trebuie. Chestiunea, în acest caz, e deci numai de a găsi modul cum să se poată transforma acest capital în bani, adică în mijloace de plată reprezentând o valoare sigură, care să poată circula și să fie acceptați la schimb în orice moment. E dar vorba de a studia puțința mobilizării valorilor unor averi imobile și a le întrebuința mai departe ca factori ai producției, ca bani siguri. Plusvalorile enorme, ce se vor crea prin întrebuințarea acestor capitaluri astfel dobândite, vor garanta rentabilitatea lor mai mult decât suficient și vor sporii considerabil și avutul național. Știința financiară dă toate puțințele—prin crearea așa

zișilor *Surogați de bani* pe baza acelor valori sigure și garantate mutual — de a rezolvi aceste probleme.

Inființarea unor credite speciale, cari să dea împrumuturi cu termen lung, în obligațiuni de ale sale, pe instalațiuni industriale, va fi un bun început; apoi alte instituțiuni de credit, cari să acorde împrumuturi cu termen lung pe orice alt fel de lucrări, cari creează plusvalori sigure, cum ar fi d. ex. : un credit pentru ameliorațiuni fonciare, un credit pentru întreprinderi de punere în valoare a forțelor hidraulice, pentru exploatare minieră, de păduri, vii, lăptării, etc. și în general pentru punerea în valoare a fiecărei ramure de avuție a țerii.

Obligațiunile acestor credite—garantate de stat, după cum 'a făcut-o cu cele 2 credite fonciare, și lombardabile la bănci — vor găsi de sigur plasamente atât în țară, unde prin vânzarea moșiilor mari la țărani vor deveni multe capitaluri libere, cât și în străinătate, unde se caută o rentabilitate mai bună. Capitalul străin însă, intrat în țară pe această cale, nu mai poate prezenta pericolele ce le-am semnalat mai jos, așa că, în aceste condițiuni, se găsește și corectivul pentru a face posibilă colaborarea sa la dezvoltarea noastră economică pe cale națională.

E dar de dorit să se găsească cât mai repede acel talent financiar, care, printr'o asemenea organizare, va realiza deodată două din cele mai mari nevoi ale țerii, și anume : 1) valorificarea întregului avut al țerii, împreună cu munca și inteligența poporului, prin propriile ei puteri, și 2) independența reală de părțile periculoase ale capitalului străin și, deci, de orice influență economică și politică a străinătății în afacerile cele mai intime ale statului nostru

Experiențele făcute în cursul acestui războiu în țările beligerante trebuie să ne servească și nouă de învățăminte; căci pentru noi războiul cel mare, pentru încheierea statului nou format și mai cu seamă pentru asigurarea independenței sale reale, va continua și de acum înainte, însă cu alte arme și cu mai multă tenacitate. Trebuie să știm dar, că în timpul războiului nici un stat nu dispunea de sumele enorme pe cari le-a cheltuit; căci ce însemnau d. ex. pentru Germania cele 2 miliarde de M. în aur, când ea a făcut împrumuturi interne de peste 130 miliarde? Totul a fost dar datorit numai minunatelor organizații, în care întreg avutul public și creditul statului erau valorile reale cari garantau sumele enorme ce se cheltuiau. Grație acestei organizațiuni, aceiași bani circulau ca sângele într'un organism, fiind împinși din cassa statului—inima pulsatoare—in public în schimbul muncii lui—și readuși de acolo ca economii—sub formă de împrumuturi—iarăși în cassa statului. Cu alte cuvinte, aceste organizații urmăreau accelerarea procesului de transformare a muncii în Capital; și dacă toate aceste sume adunate ar fi fost întrebuințate pentru scopuri productive, în loc de a fi consumate în războiu, ele ar fi reprezentat o imensă putere, în loc de a fi o istovire națională.

Cam o asemenea organizare—care să permită cantităților de bani de cari dispunem să circule neconținut și să fecundeze avuțiile noastre latente, întorcându-se apoi iarăși la un centru directiv — ne trebuie și nouă astăzi; căci valorile reale, cari pot garanta o asemenea circulație internă și o formare accelerată de capitaluri din muncă, sunt la noi cu mult mai mari și mai sigure

ca oriunde. La noi însă, acum în timp de pace, ele vor reprezenta o imensă întărire, fiind întrebuințate pentru scopuri productive, și nu ca în războiu, unde se consumau pentru totdeauna și deci erau o istovire a capitalului întregii națiuni.

Firește însă, că toate acestea nu trebuie să ne facă să neglijăm îndatorirea ce o avem față de străinătate, de a dispune totodată și de o cantitate de bani cu valoare recunoscută mondială, al cărei quantum depinde: de bilanțul de plată al țerii, de gradul de dezvoltare al comerțului exterior și de starea datoriei publice față de străinătate.

Din toate acestea se vede dar, că, și din punctul de vedere al capitalurilor necesare dezvoltării activității industriale în țară, bazele reale există și, printr'o bună organizare conforma scopului urmărit, putem ajunge să îndepărtăm încetul cu încetul dificultățile mari ce ne stau în cale. O politică consecventă financiară ni se impune dar, acum mai mult ca oricând; aceasta deoarece nu trebuie niciodată să uităm că, în societatea de astăzi — societatea capitalismului — capitalul este forța dominantă care stăpânește lumea, și numai cine-l are se poate bucura de o independență reală. Noi îl avem în abundență, numai forma sub care se prezintă — starea sa de agregare solidă — nu e cea cerută de împrejurări; căci rigiditatea sa îl împiedică de a-și îndeplini funcțiunea sa fundamentală, de a dispune de mobilitatea necesară pentru a se putea răspândi pretutindeni și a fecunda prin puterea sa bogățiile naturale pe cari le atinge. Este ca un pământ bogat în materii nutritive, căruia-i lipsește însă apa care să le solvească spre a-l face fertil.

O politică financiară consecventă poate schimba această stare de agregare a capitalului nostru, lichifiindu-l și dându-i mobilitatea necesară pentru a putea fertiliza bogățiile pământului nostru, și, prin aceasta, asigurându-ne una din cele mai puternice arme pentru întărirea și biruința noastră.

5. Indrumarea industriei naționale și raporturile ei cu agricultura, meseriile și industria casnică și cu chestiunea socială.

Din această examinare, în linii mari, a factorilor fundamentali care condiționează posibilitatea dezvoltării unei activități industriale mai întinse în țară, putem vedea că condițiunile naturale sunt cât se poate de favorabile, iar cele economice pot fi îndrumate și ele pe o cale tot mai bună, fiind în ultima instanță mai mult o chestiune de organizare decât de dificultăți reale ce ne-ar sta în cale.

Firește însă că o industrie națională nu poate să fie improvizată deodată; ea trebuie să se nască încetul cu încetul, pe bazele sănătoase ale condițiilor speciale ale țării și să se deșvolte treptat, după modul cum vor evolua cu timpul și factorii de cari depinde ea, adică: după cantitatea de generatori de energie de cari vom dispune, după modul cum va sporî numărul brațelor de muncă, cum se vor perfecționa aptitudinile de lucru ale populației și cum vom ști să educăm personalul însărcinat cu organizarea și conducerea întreprinderilor, după creșterea și acumularea capitalurilor și modul cum vom ști să organizăm și să înlesnim colaborarea lor. Starea evoluției acestor factori la diferitele timpuri va

fi aceea care va dicta și statului dirigitor măsurile pe cari treptat va trebui să le ia, fie pentru îndrumarea și ocrotirea internă, fie pentru politica sa vamală și tarifară. În tot cazul e sigur, că deocamdată, nu ne vom putea întinde cu industrializarea de o potrivă asupra tuturor produselor noastre naturale; pentru unele, ale căror condițiuni de prelucrare și transformare sunt mai avantajoase și cari găsesc o desfacere sigură, industrializarea va putea merge până la transformarea lor completă în *produse gata pentru consumație*; pentru cele mai multe însă, va trebui, încă câtva timp să ne oprim la *producția de semi fabricate*,¹⁾ spre a le da numai o formă exportabilă mai avantajoasă, și apoi, încetul cu încetul—cu cât condițiunile de producție vor deveni mai ușoare — să trecem la completa lor industrializare

De asemenea, va trebui să începem mai întâiu cu acele industrii cari au o legătură cu toate ramurile *agriculturii*, adică cu *industriile agricole*; de oarece prin aceasta, punându-se mai mult produsele ei în valoare, se înrăurește nu numai asupra rentabilității ramurii noastre fundamentale de producție, ci și asupra bunei stări a celui mai mare număr din populațiunea noastră și se înlesnește totodată și găsirea unei ocupațiuni pentru muncitori iagricoli, în timpul cât sunt liberi dela munca câmpului.

* * *

Oricari ar fi însă ²⁾industriile cari se vor desvoltă mai întâiu și oricari ar fi gradul până la care se va putea merge cu industrializarea, noi nu trebuie să pierdem din vedere că scopul mare pe care-l urmărim; prin.

¹⁾ Vezi: Antipa, *Industria conservelor*. București 1898.

îndrumarea activității industriale, nu este numai rezolvirea unei chestiuni economice, ci și a unei *necesități sociale și culturale*. Noi nu urmărim dar numai să punem în exploatare bogățiile principale ale țerii, pentru a trage cât mai mari profituri după urma lor și a da o cât mai mare rentabilitate capitalului investit — cum se face în țerile coloniale, — ci căutăm, ch'ar cu sacrificii, să creăm o civilizațiune profundă, care să se întindă până în cele mai îndepărtate centre ale țerii și până în cele mai largi cercuri ale populației ei. Noua ramură de producție nu trebuie dar să producă la noi un dezechilibru social, și nici să lovească în dezvoltarea normală a celorlalte ramuri de activitate, ci să se desvolte toate în mod armonic, completându-se una pe alta și ajutându-se reciproc, și astfel, înălțând țara și buna stare socială și culturală a întregii ei populațiuni.

Mai întâiu, activitatea industrială trebuie să se desvolte în așa mod, ca să nu lovească în agricultură și în toate celelalte ramuri cari urmăresc exploatarea produselor naturale ale solului, subsolului și apelor — căci, prin aceasta, s'ar aduce țerii mai mult rău decât bine, — ci raporturile dintre ele trebuiesc regulate cu o îngrijire, din contră, cât se poate de pedantă. Apoi trebuie să nu se lovească în acele ramuri de producție cari reprezentau până astăzi începuturile noastre de activitate industrială — cum sunt meseriile, industria casnică, atelierile și industria mică, etc., — pe cari, nu numai că nu trebuie ca industria mare să le omoare prin concurență, ci, din contră, să le desvolte și să le perfecționeze, pentru a corespunde și ele nevoilor timpului și nouălor condițiuni de viață. În fine trebuie ca în noua organizare a pro-

ducției țerii să nu se aibă în vedere numai rentabilitatea capitalului și înlesnirile consumațiunii interne, ci și interesele clasei muncitorilor de toate categoriile — atât cei eu munca brută, cât și intelectualii, — a căror viață și propășire culturală trebuie să le fie asigurată, cum cere o adevărată stare de civilizațiune.

Toate acestea nu se pot însă face lăsând lucrurile în voia lor, ci trebuie o activitate consecventă din partea statului, ca regulator conștient de marile interese economice, sociale și culturale ale țerii, care are a le apăra și îndruma.

Intrucât privește *raporturile cu agricultura și celelalte ramuri de producție naturală*, noua industrie, nu numai că trebuie să evite a le aduce, sub orice formă, vreo atingere — prin sustragerea muncitorilor sau a capitalurilor necesare, prin concurența produselor, prin acapararea mijloacelor de transport, prin monopolizarea debușeurilor și scăderea prețului produselor, etc. — ci din contră, trebuie să le sprijine pe orice cale, pentru a putea produce cât mai mult, în condiții cât mai bune și mai ieftine; ea, industrializând produsele acestor ramuri, va lucra și în interesul propriu, sprijinindu-le și nelăsându-se condusă de interese egoiste trecătoare — sau de o prea mare râvnă de câștig — pentru a le pune piedici în activitatea lor, chiar atunci când interesele lor ar părea opuse.

Intru cât privește *raporturile ei față de vechile ramuri de activitate industrială* — și prin aceasta înțeleg orice fel de activitate care are de scop de a transforma sau prelucra un produs brut, oricât de primitiv ar fi modul de producție și ori de ce natură ar fi el, — este

de asemenea un mare interes general ca să fie bine regulate și acestea să fie cruțate, spre a se putea dezvoltă mai departe pe bazele lor. Este cunoscută tendința industriei mari de a omorî, prin concurență, a acapară totul și a înghiți meseriile, atelierele, industria casnică, industria mică, etc. Totuș și acestea—în afară de importanța lor socială și culturală—au un rol de îndeplinit și în viața economică; lupte mari s'au dus în toate statele pentru ocrotirea intereselor lor justificate, și de aceea e bine să profităm de acele experiențe, pentru a ne înjgheba bine dela început noua noastră organizare economică.

Legea noastră, zisă a încurajării industriei naționale, precum și convențiunile noastre vamale și tarifele de transport, au păcătuț mult în această privință, neprotejând decât industria mare și sacrificând pe cea mică; pe cale normală, doar orice industrie mare sănătoasă a trebuit să-și iea naștere din industria mică, prin întrebuințarea mașinelor și sporirea numărului lucrătorilor în ateliere. Firește că, pentru unele industrii, tehnica modernă ne pune în stare de a înființa deodată fabrici mari; dar de ce să nu acordăm și celui mai mic aceeaș protecție, dacă el găsește mijlocul de a rezistă când e pus în condițiuni egale cu cel mare! Această măsură, de a proteja numai industria mare—de altfel contrarie politicei sociale urmată în agricultură,—a fost în realitate numai o înlesnire ca s'a făcut capitaliștilor de a acapară piața noastră internă și care, din punctul de vedere social, ne-a costat foarte mult, căci a omorât o întreagă clasă de existențe independente, transformându-i în slugi ai capitalului, accesibili la influențele străine

de cari depindeau. Nu mai vorbesc încă de răul enorm ce s'a făcut, disființându-se, prin aceste condițiuni de inegalitate, industria casnică, practică mai cu seamă de femei, care aducea câte un mic câștig în casa fiecăruia și-i înlesnea o creștere mai bună a copiilor și un traiu mai bun în familie, ca o bază a unei stări sănătoase sociale.

* * *

În fine cu toții știm ce importanță mare are astăzi în toată lumea *Chestiunea socială a lucrătorilor industriali*, la ce riscuri în viață sunt ei expuși și ce izvor de nemulțumire socială, cu consecințe dezastruoase pentru dezvoltarea unei țări, poate forma o rea organizare a muncii. Viitorii noștri lucrători industriali vor fi plusul de populațiune țărănească, cari nu-și mai găsesc destulă ocupație în agricultură sau cari se vor simți atrași către acest fel de muncă. Ca țărani — cu toate mizeriile vieții — ei au totuși, în sistemul patriarhal al exploatarei noastre agricole, pâinea de toate zilele asigurată în bucăți de pământ pe care o cultivă pe seama lor, fie că le aparține, fie că a luat-o în dijmă dela proprietar. Ca lucrători industriali însă, munca fiind considerată ca o marfă, ea poate — după împrejurări și conjoncturile pieții — uneori să le producă foarte mult, iar alte ori să-i lase pe strade, fără pâinea de toate zilele. Această nesiguranță a vieții constituie cel mai mare izvor de nemulțumire și de dezordine socială și trebuie, printr'o organizare chibzuită, eliminată din prima zi a încheării acestei mari ramuri de producție.

Nu e locul aci să intrăm în discuția unei asemenea chestiuni, care astăzi formează o preocupare mondială și al cărei izvor stă într'aceea, că munca este considerată ca o marfă al cărei preț depinde de legea cererii și a ofertei. Studiul tuturor legislațiunilor pentru protecția muncii și soluțiunile practice, date în diferite întreprinderi mari, trebuie să formeze astăzi la noi obiectul celor mai serioase cercetări și chibzui. Organizațiunea dată însă în fabrica de instrumente optice Carl Zeiss, de către nemuritorul Prof. Abbé—despre care e greu a preciza dacă a fost mai mare ca fizician, fondator al optice moderne, sau ea sociolog și organizator practic—o găsesc ca una din cele mai fericite soluțiuni dată chestiei lucrătorilor, care a rezistat la toate încercările.

Oricum s'ar proceda însă pentru găsirea soluțiunilor drepte a acestei grele probleme a asigurărilor muncitorești, o chestiune principală rămâne, că lucrătorii—atât în interesul solidității întreprinderii, cât și a satisfacerii cerințelor sociale—trebuie să participe la beneficii; ba chiar să fie ei singuri făcuți părtași la întreprinderea în care lucrează, adică să fie considerați ca un fel de acționari, ceea ce se poate realiza prin rețineri obligatorii din salar sau din beneficiile ce li se cuvin și cari să se capitalizeze pe contul lor. Cu modul acesta, ei fiind totodată și capitaliști și muncitori, se găsește un mijloc de împăcare a ambelor interese opuse. Modalitățile realizării unei asemenea organizări nu pot fi tratate aci, înfăptuirea lor formând firește, în prima linie, obiectul activității și preocupărilor oamenilor politici.

Nu mai puțin însă trebuie regulată și situațiunea personalului superior, care organizează și conduce întreprinderile industriale. Acești oameni, cu o cultură academică superioară, deși sunt sufletul întreprinderilor, în organizarea de astăzi, nu-și au viața asigurată spre a se putea consacra cu totul—fără grija zilei de mâine—sarcinei grele ce și-au luat-o; ei sunt astăzi numai niște proletari intelectuali, expuși: în serviciul statului, a cădeă la orice moment victima politicianismului, iar în întreprinderile particulare—unde munca lor e considerată ca o marfă, al cărei preț se regulează după legea ofertei și cererii -- a fi scoși la orice conjonctură nefavorabilă, pentru a nu scădeă dividendele capitaliștilor.

Toate aceste îmbunătățiri sociale nu vor fi, după cum se crede, o piedică pentru desvoltarea industriei, ci din contră—tocmai prin armonia ce vor stabili-o între interesele justificate ale tuturor factorilor cari colaborează — vor deveni o bază solidă pentru propășirea ei. Cu toate că produsele industriei au a suportă pe piața mondială concurența produselor similare ale altor țeri, și au deci, prin prețurile mondiale ale mărfurilor, o limită pentru calcularea cheltuielilor lor de producție, este o absolută necesitate ca munca să fie răsplătită după adevărata ei valoare; și să nu perdem din vedere, că scopul principal pentru care voim să ne creăm o industrie, este de a ne pune în valoare bogățiile naturale ale țerii și puterea de muncă a populației ei, și nu de a le istovi pentru a asigura numai dividende mari capitalului.

Numai pe astfel de principii împăciuitoare trebuie dar să se bazeze viitoarea noastră politică și legislație in-

dustrială, dacă voim să creăm — acum când suntem la începutul organizării — o stare socială și economică sănătoasă și durabilă, scutită pe multă vreme de crizele grele prin cari trece industria din țările apusene și cari, prin proporțiile lor, amenință fundamentele organizației actuale a societății, cărora civilizația le dătoarește în prima linie răspândirea mare ce a luat-o pe fața globului.

B) Condițiunile pentru circulația și schimbul produselor țerii. — Activitatea comercială.

Oricât de favorabile ar fi condițiunile generale, naturale și economice, pentru dezvoltarea unei activități pentru prelucrarea și transformarea produselor naturale ale țerii, ea nu s'ar putea desvolta câtă vreme produsele ei nu vor găsi puțința de a fi transportate cu înlesnire la locurile de consumație și schimbate contra acelor produse de pe piața universală de cari avem nevoie pentru trebuințele noastre. Să examinăm dar pe scurt, întru cât condițiunile noastre naturale înlesnesc puțința acestei puneri în circulațiune și a schimbului mărfurilor, adică să vedem: cari sunt bazele geografice pentru dezvoltarea comerțului nostru — în înțelesul larg al cuvântului — și întru cât poporul nostru este el pregătit pentru a putea desfășura o asemenea activitate.

Dintre toate ramurile de activitate omenească, comerțul — adică mijlocitorul dintre producător și consumator — este acela care leagă popoarele mai mult între dânsele și dovedește că omeniirea în toată întregimea

ei, formează o unitate organică, cu o viață proprie. Comerțul este aparatul circulator al acelui organism; *căile de transport și de comunicație* sunt vinele, arterele și capilarele, iar *mărfurile* sunt globulele de sânge, cari circulă prin toate aceste vase pentru a ajunge în toate țesăturile sale spre a-i întreține viața.

Ca și în corpul omenesc, fiecare celulă, oricât de mică și de îndepărtată, alimentează prin produsele ei acest lichid circulator și este totodată singură alimentată prin acest imens aparat. Toate popoarele, dela cele sălbatice, din pădurile tropicale sau din ghețurile polare, până la cele mai civilizate, nu pot trăi fără comerț, după cum nici o ființă organică nu poate trăi fără un aparat circulator, oricât de rudimentar ar fi el: minierul, care scoate bogățiile minerale din adâncimele pământului; pescarul, al cărui câmp de activitate e apa și fîndul râurilor și al mărilor; agricultorul, viticultorul, silvicultorul, crescătorul de vite, etc., cari scot produsele solului, și industriașul, care, ajutat de puterile naturii și de munca și inteligența omenească, transformă și prelucrează toate aceste produse pentru a le face accesibile satisfacerii nevoilor omenești; omul de știință și tehnicul ș. a. m. d., toți aceștia alimentează cu produsele muncii lor și stau în serviciul comerțului, și toți la rândul lor își satisfac nevoile vieții lor prin comerț; căci comerțul îi leagă pe toți la o muncă și o viață comună, pe care tot el le-o întreține.

Comerțul este dar un imens și puternic curent, ale cărui nenumărate izvoare de alimentare și câmpuri de revărsare sunt răspândite împreună cu viața omenească pe toată suprafața globului. Starea sa normală—firea și

esența sa—este dar o *continuă mișcare de circulațiune*; și, de aceea, condițiunea esențială a vieții sale este *libertatea*; căci orice împiedicare a acestei circulațiuni are de efect o stagnare, care poate compromite viața organului care a provocat-o și produce grave perturbări în funcțiunile întregului organism.

Comerțul —adică acest curent continuu de circulațiunea și schimbul mărfurilor — este tot atât de vechiu ca și începuturile cele mai rudimentare ale culturii omenești pe pământ; căci de îndată ce într'o societate omenească — cât de primitivă — s'a născut nevoia diviziunii muncii, în mod fatal s'a născut și nevoia schimbului de produse, din care s'a dezvoltat apoi comerțul. De altfel noi știm că în mormintele regilor dela Mikene, cari datează de peste 15 secole a. Chr., s'a găsit chihlimbar dela Marea Baltică, iar în mormintele preistorice din Suedia—vechi de câteva mii de ani a Chr.—s'au găsit obiecte provenind din Cipru și Egipt; în mormintele preistorice din Pomerania s'au găsit scoici din Oceanul Indian, iar în altele tot atât de vechi — perioada Halstatt — din Salzkammergut, s'au găsit obiecte de bronz provenite din Asia *). Toate acestea dovedesc originile străvechi ale activității comerciale pe pământ și distanțele enorme pe cari le parcurgeau, încă de pe acele timpuri, mărfurile de la producător la consumator.

Cu cât desimea populațiunilor, care alimentau prin produsele lor această circulațiune de mărfuri, creștea, cu atât și curențele de mărfuri ce se formau își creau

*) M.G. Schmidt, *geschichte des Welthandels*. Leipzig 1912.

drumuri mai stabile — tot mai scurte și mai comode — spre a se scurge către anumite centre, întocmai ca și apa care se adună de pe toată fața pământului în albiile câtorva fluvii mari, spre a se scurge pe aceste căi în Oceane; diferența e numai că în albiile fluvierilor apa se scurge — după legile gravitațiunii — numai într-o singură direcție, pe când mărfurile se scurg, pe aceeaș cale și în acelaș timp, în 2 direcții contrarii. Cu modul acesta dar, s'au format pe suprafața globului o serie de mari vaduri, „*Căile mari comerciale*“, pe cari se scurg continuu mărfurile, în cantități tot mai mari, dela locurile lor de producție la cele de consumație.

Deoarece comerțul nu constă însă numai din circulația mărfurilor, ci și mai cu seamă din schimbul lor, pe aceste căi principale s'au format — de asemenea încă din timpurile cele mai vechi — și o serie de „*Centre de schimb și de distribuția mărfurilor*“, a căror importanță variază după importanța producțiunii regiunilor pe cari le leagă.

Fixarea liilor Căilor mari comerciale depinde: de scurtimea drumului, de siguranța, comoditatea și înlesnirile transportului pe cari le prezintă ele, etc.; iar situația Centrelor de schimb și de distribuția mărfurilor: de ușurința condițiunilor în cari se poate face schimbul, de îndemânarea și organizarea populației locale de a înlesni acest schimb, de apropierea de centrele de producție, din cari se adună mărfurile ce urmează a se schimba și de centrele de consumație, în cari au a se distribui mărfurile aduse, de înlesnirile de transport mai departe, etc. Toate au dar, în primul rând, o bază geografică — și numai după aceasta una politică —

care le determină. Căile și Centrele comerciale variază dar, în timp și spațiu, după cum variază și factorii care le determină.

În această desfășurare a activității mondiale de schimbul și circulațiunea mărfurilor, fiecare popor, pe lângă satisfacerea nevoilor sale proprii, mai poate avea și un rol special de îndeplinit. Nevoile proprii ce are fiecare popor a și le satisface prin comerț sunt: de a-și valorifica cât mai bine producțiunea țerii sale și puterea de muncă a populațiunii. Rolul însă, pe care are a-l îndeplini pentru mișcarea comercială generală, depinde de situațiunea geografică, de natūra și gradul de civilizație al țerii sale și de aptitudinile și gradul de cultură al populației. Un popor destoinic și cu aptitudini comerciale, a cărui țară este situată pe una din liniile mari comerciale, poate să tragă foloase din această situație favorabilă, nu numai printr'o mai bună valorificare a mărfurilor sale proprii, ci și desfășurând tot odată și o activitate în comerțul general, adică prin schimbul, transportul și distribuirea mărfurilor streine cari trec pe teritoriul său. Tocmai din aceste cauze istoria ne arată cum o serie de popoare, țeri sau orașe, care în diferite timpuri au desfășurat o mare activitate comercială și prin aceasta au dezvoltat civilizații strălucite, au decăzut deodată, prin strămutarea centrelor de schimb sau a căilor comerciale.

Nu avem decât să vedem, pe deoparte, cum *Londra*, care în tot timpul evului mediu eră numai capitala unui stat care se mulțumea a exportă numai materii prime (cositor, piei, lână etc.), care apoi se industrializau și comercializau în alte țeri, a ajuns astăzi centrul co-

mercial al lumii, de când linia mare comercială de la Indii și America trece pe acolo; și cum, pe de altă parte, *Constantinopol*. sau *Veneția*, care odinioară erau centrele mari ale comerțului mondial, nu au mai avut nici o importanță comercială, de când calea mărfurilor din spre Indii se strămutase de aci.

Și noi dar, pentru a ne putea da seamă de rolul ce avem a-l îndeplini în schimbul de mărfuri mondial și de șansele ce avem de a putea desfășura o activitate profitabilă economiei și propășirii noastre, trebuie să căutăm mai întâi a ne lămurii asupra indicațiunilor ce ni le dă situațiunea țării noastre și apoi să vedem ce avem de făcut.

Mai mult încă, comerțul fiind bazat pe o colaborare a tuturor popoarelor lumii, în care fiecare popor sau țară are numai un anumit rol de îndeplinit, numai privind chestiunea în toată întregimea ei putem să tragem adevăratele directive întru cât ne privește. Căci trebuie să ne dăm bine seama, că imensele curenți de mărfuri care circulă pe fața globului sunt și ele fenomene naturale — ca și curențele marine, fluviile sau curențele atmosferice — și fiecare popor trebuie să țină seamă de ele în dirijarea mersului evoluției sale și în tendințele și aspirațiunile sale. Și tot astfel trebuie să ne dăm bine seama că, din toate ramurile de activitate, aceea care poate îmbogăți mai repede pe un popor și să-i permită se desvolte în scurt timp o civilizație strălucitoare în țara sa — firește cultura, fiind mai profundă, vine mai încet, ea nu parvine! — este comerțul. Iar puțința desvoltării acestei activități, care depinde în primul rând de situațiunea țării, reprezintă un imens capital, pe care

poporul care o locuiește trebuie să știe să-l aprecieze și să-l exploateze în folosul propășirii sale.

Tocmai din cauza aceasta însă, comerțul este cauza principală a conflictelor dintre popoare. Astăzi, când chestiunile religioase, teritoriale, naționale și chiar sociale sunt pe cale de a-și găsi stări de echilibru care să asigure liniștea, chestiunile de politică comercială sunt acele cari vor continua a întreține încă mult timp lupta pentru existență între popoare, sub formele cele mai crâncene. De aceea dar, datoria noastră e să cunoaștem cât mai bine aceste chestiuni și modul cum s'au dezvoltat ele la diferitele popoare, spre a ști cum să ne îndrumăm și apărăm interesele noastre vitale și ce cale să luăm pentru a putea profita de avantajele ce ni le oferă natura și situația țerei noastre.

Nu e, firește, aci locul de a da o descriere istorică — oricat de scurtă ar fi ea — a modului cum s'a dezvoltat și a evoluat comerțul mondial. Nu ne putem totuș dispensa de a recapitula în scurt câteva din faptele mai importante privitoare la dezvoltarea și varierea căilor celor mari de circulațiune a mărfurilor între Asia și Europa și a centrelor pentru schimbul lor; căci, fără a ne baza pe faptele din trecut, nu putem pricepe prezentul, și cu atât mai puțin încă putem preciza problemele viitorului; așa dar fără de aceste date o pricepere serioasă a rolului nostru și a activității ce o putem noi desvoltă în comerțul mondial, nu este cu putință.

* * *

După cum am arătat mai sus, încă din timpurile preistorice s'a dezvoltat un schimb tot mai viu de mărfuri

între popoarale din Asia—în special cele din Sud-vestul Asiei, India, China și Insulele Sunda—Africa de Nord-vest și Europa. Cu modul acesta sau creat o serie de căi mari comerciale, pe cari circula din ce în ce mai multe mărfuri, și cari se uneau între ele pentru a ajunge mai întâiu în țerile Asiei de Sud-vest—din Valea Tigrului și Eufratului—unde din cele mai vechi timpuri se desvoltase o înaltă cultură. Una din aceste căi, numită «Calea mătăsarilor», pornea din China de Nord, dela Țara Serikilor (a producătorilor de mătase), mergea prin Turkestan, pe la Kashgar și Tien-Shen, pela «Stațiunea Negustorilor» și pe la «Turnul de Piatră» și ajungea la Meshed; alta pornea din Indii, suind pe Valea Indului, trecea muntele Hindukush pe la Pasul Khaib și se scoboră pe la Kabul și Herat pentru a duce și ea la Meshed. De aci înainte, amândouă drumurile se uneau și Caravanele mergeau prin Teheran și Ekbatana spre a ajunge la Ninive și Babilon. «Pe aceste căi străvechi din Deșert se transportă spre Vest tot ce Asia oferia mai delicios sau ca comori ale pământului. Orașele din basenul Eufratului au devenit prin aceasta întreprinderile întregului comerț de schimb al Asiei.¹⁾

În acest schimb de mărfuri, care creștea din ce în ce, popoarele din Sud-vestul Asiei și din Nord-Estul Africii luau treptat parte, după gradul de cultură la care se înălțau și după însușirile comerciale pe care le aveau. *Egiptenii*, cari sub Dinastia a XII (3.300 a. Chr.) aveau o industrie înfloritoare, făceau un mare

1

1) *M. C. Schmidt, Geschichte des Welthandels. Leipzig 1912. pag. 6.*

schimb cu produsele lor. *Assiro-Babilonii*—după cum știm din *Codicile lui Hammurabi*, care e cu 1000 de ani mai vechiu ca legile lui Moisi, din Arhivele Comerciale găsite în Babilon, unde s'au păstrat în chiupuri închise cu asphalt, din reliefurile dela Ninive etc. — făceau deasemenea un schimb foarte mare cu produsele lor și chiar mergeau cu corăbii cu pânză (cu 1 catarg) la Indii de-și aduceau singuri mărfuri pe mare. Dar mai cu seamă *Fenicienii*—popor semitic de pe coastele Siriei, pescari deprinși cu pericolele mării și înzestrați cu aptitudini comerciale extraordinare — devin încă cu 1500 ani a. Chr. cei mai mari comercianți ai antichității. Ei nu se mai bazează numai pe schimbul propriilor lor produse, ci fac adevărat comerț—adică cumpără pentru a revinde cu profit—, deschid agenții comerciale pretutindeni, colonizează orașe pe toate coastele Mediteranei și largesc debușeurile, și, astfel, monopolizează cu totul comerțul, iar țara lor devine centrul schimbului mărfurilor timp de aproape 1000 ani.

După Fenicieni vin *Grecii*, care continuă opera de colonizare și de largire a Comerțului. Ei fac colonii și pe coastele mării Negre și, pentru a concura pe Fenicieni, atrag mărfurile asiatice în porturile lor depe coasta sudică a acestei mări — Sinope, Trapezunt, Colchis și Phasis; — iar Alexandru cel mare stabilește legături directe cu India și construște la Gurile Nilului portul Alexandria, unde atrage deasemenea mărfurile din Asia, cari înainte se duceau la Sidon și Tyros, porturile principale ale Feniciei. Alexandria devine apoi sub Romani cel mai mare centru comercial al lumii, transportând mărfurile în sus pe Nil și apoi cu caravanele până la

Marea Roșie, unde se îmbarcau în corăbiile cu cari ajungeau până chiar în Ostul Asiei.

După căderea Romei centrul comerțului se strămută la *Constantinopol*, alături însă de *Bagdad* (oraș din apropierea vechiului Babilon) și de *Alexandria*, care sub Arabi continuă a înflori și a fi adevăratele antrepozite ale marelui comerț al lumii. Sub Arabi comerțul lumii ieșea o foarte mare dezvoltare, și ei, fiind stăpâni la Golful Persic și la Marea Roșie, au monopolul întregului comerț mondial de atunci, întinzându-se până la *Malakka*, care era antrepozitul principal al mărfurilor Asiei răsăritene.

După aceasta se mai succedează ca centre mari de schimb ale comerțului mondial: *Veneția*—care devine, după cum zice cu mândrie Petrarca, «emporium orbis»—, apoi întrucâtva Genova, Florența, etc., trecând fiecare printr-o perioadă de abundență și de splendoare și decăzând apoi la rolul unor porturi de importanță secundară numai pentru comerțul local.

În tot acest timp cât înflorește comerțul în basinul Mediteranei, în țările din nordul și centrul Europei abea începuse unele popoare a eși din întuneric. Calea cea mai veche comercială pe continent — ce s'a dezvoltat încă din timpul Fenicienilor și Grecilor — este: dela *Massilia* pe valea Rhonului în sus, Saone, valea Rhinului și apoi în Anglia, cale cunoscută sub numele de «*Calea Cositorului*». Alta pornea de aci înainte dela Gurile Rhinului spre Marea Baltică, la Gurile Wis-tulei; aceasta e cunoscută sub numele de «*Calea Chimbărilor*», din cauză că pe ea se transportă acest produs al țărilor dela Baltica, care era foarte apreciat

—atât ca piatră scumpă cât și ca medicament—încă din cele mai vechi timpuri și se numea «Aurul Nordului». Alte căi mai mici s'au format abea în timpurile Romanilor, care treceau prin Pasurile Alpilor și se întindeau pe lungul șoselelor lor strategice.

Și în Răsăritul Europei s'a format o cale principală de comerț către Nord. Vechile colonii Grecești Odesus, Theodosia, Olbia și Tanaïs făceau încă de mult timp un comerț activ, schimbând mărfurile lor cu produsele popoarelor din actuala Rusie: blăni, lemn, in, cânepă, pește, icre, etc., — dar acestea nu străbăteau mult în interior. Acum însă Donul și Niprul servesc ca căi comerciale pentru transportul mărfurilor cu luntrile. Prin Don se mergea până la cotul său cel mai apropiat de Volga și apoi se trecea pe uscat până la acest fluviu, pentru a străbate pe el până în Centrul Rusiei; prin Nipru se urcau în sus până la creasta care desparte apele sale de afluenții mării baltice, de unde luntrile se transportau pe spinare până la Duna, pe care se naviga la vale până la Marea baltică, de unde se aduceau produse nordice și mai cu seamă pește și chihlimbar.

Tot în timpul acesta însă (în timpul Venețienilor și Genovezilor), începe a se forma și în Nord, pe Marea Baltică, o cale comercială importantă, având ca centre porturile: *Lübeck*, *Wisby* (în Gotlanda) și *Nowgorod*; iar pe coastele acestei mări se formează, din satele de pescari, încă o serie de orașe, ca: Wismar, Rostok, Stralsund, Greifswald, etc., grație comerțului mare de scrumbii care se făcea aici și se exportau pretutindeni.

În legătură cu această nouă cale comercială nordică s'a înființat apoi pe la jumătatea sec. al XIV *Hansa Germană*, care a pus stăpânire în mai toate porturile Mării Baltice și Mării Nordului și a intrat în legătură și cu Brugge—care pe atunci devenise cel mai mare port european din evul mediu—și apoi cu Anvers.

Cu modul acesta sau format dar în Europa două mari centre de comerț: unul la Sud în Mediterana și altul la Nord, în Baltica și Marea Nordului. Firește, că a trebuit ca în scurt timp aceste două mari centre să intre în legătură de schimb de mărfuri între ele; și astfel s'a născut o întreagă serie de noi linii comerciale, care, străbătând prin pasurile Alpilor, traversează Europa în linii paralele dela Nord la Sud. În această perioadă s'au dezvoltat mai toate orașele mari comerciale din interiorul Europei. Aceste orașe erau pe mai multe linii, după etapele pe care le făceau mărfurile, și anume: prima linie era în Champagne, a doua la Dunăre și a treia la Main.

Pe când lucrurile evoluau astfel, vine deodată descoperirea drumului direct pe apă la Indii a lui *Vasco de Gama* (1498), care dă posibilitatea Portugalhezilor să cucerească Indiile și Insulele Sunda; ei, alungând cu totul pe Arabi din situația lor favorizată de mijlocitori unici între orient și occident, monopolizează întregul comerț, trimetând de acuma toate mărfurile asiatice cu corăbiile lor pe cale neîntreruptă la Lisabona. Astfel calea cea mare a mărfurilor asiatice, care veneau de mii de ani prin sudvestul Asiei, Golful Persic, Marea Roșie și Marea Mediterană în Europa, se mută deodată cu totul, iar Lisabona devine Metropola comerțului lumii; și *această*

strămutare este hotărîtoare pentru dezvoltarea viitoare a comerțului lumii și a importanței politice a diferitelor țeri. Acelaș lucru a fost și cu descoperirea lui Columb, care a permis Spaniei să cucerească America. Aci însă, influența asupra comerțului a venit abea cu mult mai târziu, căci Spaniolii, care nu erau comercianți, nu veniseră după mărfuri ci după aur, așa că țările cele mai bogate din sud-estul Statelor-unite de astăzi erau însemnate pe hărțile vechi ale descoperitorilor ca „regiuni fără valoare“.

Se cunoaște mai departe, din istorie, modul cum colonia de pescari dela gurile Rinului, oameni voinici deprinși cu greutățile mării, crează portul Amsterdam, și cum Holanda, învingând pe Portughezi și apoi pe Spanioli, iea comerțul din mâinile lor și strămută centrul Comerțului lumii în acest port al ei. De asemenea se știe cum în urmă Anglia, învingând pe Holandezi, le iea flota și vasele comerciale și strămută definitiv centrul comerțului lumii în Londra, unde a rămas până astăzi.

În tot acest timp — începând încă dela Fenicieni — popoarele cari au stăpânit succesiv comerțul mondial l'au monopolizat în mâinile lor, și aceasta s'a făcut și după strămutarea centrului comercial din sud-vestul Asiei în vestul Europei. Portughezii, Spaniolii, Olandezii și apoi Englezii au menținut fiecare sistemul monopolului, nepermițând corăbiilor unor alte popoare să încarce mărfurile din coloniile lor, ci numai să le cumpere dela ei, și nici să ducă mărfuri în acele colonii. Acest monopol s'a menținut până ce, în urma războiului independenței statelor Americii de Nord, s'a decretat libertatea comerțului și a navigației pe mare pentru va-

sele tuturor popoarelor. O nouă eră a început dar și o nouă serie de căi mari comerciale și de centre de schimb se naște; între aceste centre sunt și vechile porturi ale Hansei Germane—cari, după epocă de înflorire, lăncezeau din cauza monopolurilor—și mai cu seamă Hamburg și Brema iau o dezvoltare tot mai mare.

Comerțul pe mare odată devenit liber, navigațiunea maritimă—și mai cu seamă dela introducerea mașinilor cu vapor—a luat proporțiuni imense, nemai căutând, ca în trecut, să transporte numai mărfurile scumpe și puțin voluminoase—aurul Spaniolilor, metalele nobile, petrele scumpe și toate juvaerurile Orientului, stofele de Byssus ale Fenicienilor și Egiptenilor etc.; ci problema era acum: să transporte cât mai multe mărfuri voluminoase, materii prime pentru a fi industrializate în Europa și a fi trimise înapoi peste ocean, precum și produse alimentare pentru a putea hrăni în centrele europene o populație cât mai mare. Astfel dar cantitatea mărfurilor cari circulă pe căile mari comerciale de astăzi a luat proporții enorme, și curențele ce le formează mărfurile acum pot fi comparate cu curențele mari marine, pe care plutesc ele și de care se folosește navigația spre a le transporta; căci, după cum Gulf Streamul aduce apele încălzite de soarele fierbinte din Golful de Mexic și face posibilă viața până în cele mai înalte regiuni, apropiate de regiunile polare—ca în Norvegia, Irlanda etc.—, tot astfel și curențele de mărfuri, încărcate cu produsele țărilor sudice de peste ocean, întrețin viața și fac posibilă înmulțirea populației în acele regiuni puțin productive.

Față cu această mare dezvoltare a navigațiunii maritime, trebuie, însă că și *fluviile*—aceste căi naturale și comode, care străbat adânc în interiorul continentelor—să devină și ele mari căi comerciale și să dea viață țărilor pe care le drenează și popoarelor care locuiesc în ele. Obstacole naturale și politice au împiedicat mult timp și aceasta, și au trebuit lupte mari pentru ale înlătură. Navigație pe Rin—vechea „Cale a Cositorului din Anglia”—nu s'a putut mult timp să se dezvolte, din cauza Holandezilor, cari au știut să-și exploateze cu atâta măiestrie situația lor favorizată dela gurile fluviului și să monopolizeze comerțul în dauna tuturor celorlalte popoare reverane; chiar atunci când s'a stabilit libertatea navigațiunii și a comerțului pe tot Rinul «jusqu'à la Mer», ei—prin interpretări sofiste—tot au persistat, impunând acum taxele pe navigațiune la mare, în fața gurilor. Abea la congresul din Viena, din 1815, s'a putut hotărî libertatea navigației pe toate fluviile Europei, iar pentru Dunăre aceasta s'a putut aplică încă și mai târziu, abea la congresul din Paris din 1856. Astăzi căile mari comerciale se prelungesc pe toate fluviile Europei; și acum problema principală a hidro-technicei este: de a uni toate sistemele fluviale între ele prin canale, pentru ca mărfurile să poată circula pe apă, pe toate acele drumuri, pe unde erau duse înainte pe uscat, spre a putea trece peste coamele de separarea apelor fără a mai fi descărcate și reîncărcate, și a ajunge astfel prin mijlocul continentului dela o mare la alta.

Pe când însă în apusul Europei strămutarea mării căi comerciale a adus această enormă prosperitate, Mediterana a ajuns o mare moartă; toate acele vechi centre mari comer-

ciale—Mesopotamia, Siria, Egiptul, Atena, Constantinopoli etc.—au devenit niște ruine și țări părăsite, cu popoare căzute în barbarie; vechile civilizații s'au mutat din Orient în Occident și vechile Paradisuri s'au transformat în pustiuri. Astfel a fost cu puțință ca Turcii, popor barbar și fanatic, să distrugă ultimele urme ale acestor civilizații străvechi și să oprească atâta timp în loc orice comunicație și progres, care oricum ajunsesse și până în Marea Neagră și la Dunăre. De atunci și vechile începuturi de civilizație dela Dunăre—pornite, în partea ei de jos, prin vechile colonii grecești și prin colonizarea romană, iar în sus, dezvoltate prin comerțul din timpul cruciatelor, cu orașele Ulm, Regensburg, Passau, Linz, Viena, Buda etc.,—au trebuit să dispară.

În zilele noastre însă geniul și energia lui Ferdinand Lesseps, aducând la îndeplinire visul lui Ramses al II-lea, de a lega Marea Roșie cu Mediterana, și astfel drumul cel mai scurt spre Indii—cu 12.700 km. mai scurt!—trecând iarăși prin Mediterana, i-au dat acestuia din nou viață. Vechea cale mare comercială din oceanul Indian spre Europa se schimbă acum din nou, și fatal trebuie ca și centrele mari de schimb a mărfurilor ce vin pe aci să se schimbe și ele. Vechile țeri părăsite și pustiite din colțul Mediteranei, Marea Roșie și golful Persic, încep acum iarăși a interesa pe puterile mari stăpânitoare ale comerțului mondial. Anglia ocupă Egiptul, Franța se interesează de Siria—vechea țară a Fenicienilor,—Germania construște căi ferate în țara Tigrului și Eufratului spre a ajunge la golful Persic. chiar Italia se întinde în nordul Africei și la Marea Roșie. Rusia vrea să ajungă la Constantinopol și la Medite-

rana, etc., ba, acum în urmă, chiar Americanii se interesează de soarta Constantinopolului. Nu este dar numai nevoia de a întinde domeniile coloniale spre a-și plasă plusurile populației motivul real care împinge pe puterile mari la această politică de cucerire; este nevoia de a deveni stăpâni pe calea mare comercială spre oceanul Indian și pe centrele vechi, cari în mod fatal trebuie din nou să-și recapete treptat importanța comercială pierdută. Intreaga politică europeană din ultimul timp este, tocmai de aceea, dominată și hotărâtă de această nouă schimbare a căiei mari comerciale spre Asia și de tendința puterilor mari de a o acapara. Chiar asupra ultimului războiu mondial și asupra pretențiunilor ce se formulează la tratativele de pace din toate părțile, aceste lumini ne pot da adevăratele deslășiri.

După cum se vede, din această scurtă schiță istorică, Marea Neagră cu afluenții ei capătă acum, prin această schimbare a căiei comerciale spre Asia, o nouă importanță. Vechile cetăți grecești de pe coastele ei—alese de pe atunci, cu atâta pricepere, la vadurile comerciale cari fatal trebuiau să se dezvolte—cari au lăncezit atâta vreme, încep să revie la viață; ele se transformă în porturi și sunt legate prin căi ferate cu interiorul țărilor pe teritoriul cărora cad acum. Și la noi, vechiul Tomis devine portul principal al Mărei Negre, în locul lui Istricopolis se dezvoltă la gura cea nouă a Dunărei Sulina, ș. a. m. d.

Fără îndoială însă, că cea mai mare importanță trebuie să o capete acum în mod fatal Dunărea. Acest rege al fluviilor europene, care străbate continentul deacurmezișul, pe o distanță de peste 3010 km.,

și care poate fi cu ușurință legat prin canale cu Rinul, Elba, Oder, Vistula etc., având dar eșire la toate mările Europei, este cu siguranță *memit să devină cea mai însemnată cale comercială din continentul Europei*; căci Dunărea de fapt reprezintă prelungirea cea mai directă — drumul cel mai scurt — a calei acvatice de pe Oceanul Indian — prin Mediterana, Bosfor și Marea Neagră — care intră până în inima Europei, între țările cele mai bogate, cele mai populate și cele cu industria cea mai dezvoltată; acea industrie, care prelucrează materiile prime aduse de peste ocean și care hrănește lucrătorii ei cu alimente importate din aceleaș țări în care apoi își exportă produsele ei fabricate.

Curente de mărfuri, ca și cele de apă, își caută drumul cel mai scurt pentru a se scurge, și ori câte obstacole le-ar stă în cale, ele parvin cu timpul să le înlătore, ba chiar, ori cât de comodă ar fi vechea albie, ele trebuie s'o părăsească îndată ce li se deschide una nouă mai scurtă. Ori cât de comode ar fi instalațiunile din porturile Hamburg, Brema, Amsterdam, Londra etc. și ori cât de mari înlesnirile ce le fac ele importului și exportului, mărfurile din Europa centrală destinate Oceanului Indian vor trebui în mod fatal să apuce drumul Dunării — căci el reprezintă calea naturală cea mai scurtă — și tot astfel și mărfurile ce vin dinspre Oceanul Indian cu destinația pentru aceste țeri. Instalațiunile și toate celelalte comodități pentru transportul și schimbul mărfurilor pe această cale, cari astăzi lipsesc, se vor face în mod fatal, căci scurtimea drumului este în prima linie hotăritoare și toate celelalte vin de la sine.

Studiul mersului evoluției comerțului mondial și a căilor și centrelor de circulațiunea și schimbul mărfurilor ne arată dar, că situațiunea țării noastre la gurile Dunărei este cât se poate de favorabilă pentru desfășurarea unei mari activități în comerțul mondial și ne dă dreptul să afirmăm că poporului nostru îi este rezervat încă un mare viitor în această direcțiune.

* * *

După această examinare a posibilităților și șanselor pe care ni le oferă situația naturală a țării noastre pentru desfășurarea unei activități comerciale în viitor și a rolului ce i-ar reveni poporului nostru să-l îndeplinească în comerțul mondial, să vedem acum ce trebuie să facem și cum să ne organizăm pentru a putea trage toate foloasele din această situație favorizată și din perspectivele ce ni le deschide ea; aceasta, atât în vederea valorificării cât mai bune a produselor țerei și muncii poporului nostru, cât și în vederea creării unui comerț propriu zis—cu toate ramurile sale,—care să devină un nou izvor de muncă și de bogăție națională.

Factorii de cari depinde dezvoltarea la care poate ajunge comerțul unei țări sunt: *a*) nivelul dezvoltării producțiunii acelei țări, care-l alimentează cu mărfurile ei, *b*) starea căilor pe care pot fi puse în circulațiune aceste mărfuri, adică posibilitățile și mijloacele de transport și de comunicațiune și *c*) posibilitățile și mijloacele de schimbul mărfurilor.

În vederea îndeplinirii acestor 3 funcțiuni fundamentale, de cari se leagă direct sau indirect activitatea aproape a întregii omeniri, sunt făcute toate acele

organizațiuni, instalațiuni și instituțiuni, cari au de scop înlesnirea circulațiunii și schimbului mărfurilor pe pământ. După cum o țară, prin condițiile ei naturale și prin aptitudinile populației ei, este mai bine sau mai rău înzestrată, tot astfel depinde și felul activității pe care-l poate ea dezvoltă în această ramură, rolul pe care are ea a-l îndeplini, precum și foloasele ce le poate trage pentru existența și prosperitatea poporului care o locuiește.

Să vedem dar cum stă în această privință țara noastră; cari sunt posibilitățile de dezvoltare și ce activitate civilizatorie are poporul nostru de desfășurat și în această direcție, spre a-și pune țara și populația în stare de a-și îndeplini sarcina ce i-o indică situația ei geografică și necesitățile sale economice.

1) Producția țerii ca bază fundamentală a comerțului și raporturile dintre ele.

În capitolele precedente am examinat în linii mari toate ramurile de producție ale țerii și am arătat modul cum pot fi fiecare din ele sporite și perfecționate. Toate produsele lor, cari constituiesc mărfurile noastre, formează baza fundamentală a comerțului nostru; în vederea felului special al acestor mărfuri trebuie dar, înainte de toate, să ne organizăm și să facem toate instalațiunile și instituțiunile necesare, atât pentru transportul cât și pentru schimbul lor cu alte mărfuri, de cari avem nevoie pentru consumațiunea și producțiunea noastră.

Cum valoarea produselor noastre variază după cantitatea și calitatea lor și după destinația ce le-o dăm—unele fiind destinate mai mult satisfacerii nevoilor in-

terioare, iar. altele pentru export—prima noastră îndatorire este de a face *o clasificatiune a mărfurilor noastre* după importanța lor comercială și apoi — potrivit acesteia — de a ne face cuvenitele instalațiuni.

Atât după numărul populațiunii ocupate în fiecare ramură de producție, cât și după importanța comercială a produselor lor, noi fiind în prima linie o țară producătoare de cereale și de tot felul de produse agricole (cu toate culturile și industriile anexe), aceasta va fi prima direcțiune în care vom avea a desfășura și activitatea comercială; apoi venind produsele pădurilor, petrolul, produsele miniere, etc., vom acorda fiecăroră grija cuvenită, proporțională rolului ce au a-l juca în economia noastră generală, făcându-le înlesnirile de transport și de schimb necesare ș. a. m. d.

Din punctul de vedere al producțiunii țerii dar, putem zice că bazele comerțului nostru sunt cât se poate de favorabile, și depinde numai de starea celorlalți factori spre a putea să ne-o valorificăm prin comerț.

Comerțul este însă el singur totodată și un stimulent puternic al producției — găsind debușeuri pentru produse nouă pe cari le pune astfel în valoare și aducând produse străine pentru a fi prelucrate aci — și, prin această sporire a producției, el își creează singur condițiuni din ce în ce mai favorabile pentru dezvoltarea sa mai departe. Cum tocmai în țara noastră bogățiile latente sunt relativ mai numeroase ca în orice altă țară din Europa, valorificarea lor treptată prin comerț. asigură o dezvoltare tot mai mare și a acestei activități în viitor.

Comerțul, luând tot mai mult din sarcina producătorului grija de a-și desface el singur produsele sale și,

prin aceasta, luând și riscurile la cari aceștia sunt expuși; compensând apoi—în spațiu și timp—lipsele cu prisosurile, și prin aceasta valorificând mai bine mărfurile și devenind chiar el singur productiv; și, în fine, ținând pe producător neconținut în curent cu cerințele nouă ale consumației—și, deci, dând el singur formă produției—el creează singur condițiuni din ce în ce mai favorabile pentru dezvoltarea produției, și prin aceasta, și pentru prosperitatea sa proprie.

Din toate acestea, ca și din scurta schiță istorică ce am dat-o mai sus, vedem dar, că între producția națională și între comerț este o strânsă legătură — producția ținând alimentând comerțul și comerțul stimulând și dezvoltând producția—așa că prosperitatea fiecărei din aceste ramuri este condiționată de gradul de dezvoltare al celeilalte. Dezvoltarea unei mari activități comerciale în țară este dar o absolută necesitate nu numai pentru a ne crea o nouă ramură de activitate și un nou izvor de bogăție, ci și pentru a putea dezvolta și valorifica pe toate celelalte bogății naturale ce le avem, cari formează baza fundamentală a întregii economii naționale și a existenței poporului.

2. Posibilitățile și mijloacele de transport și de comunicațiune.

Comerțul având a îndeplini rolul de mijlocitor între producător și consumator și, în economia mondială de astăzi, regiunile de consumație ale unei mărfi fiind cu totul îndepărtate de regiunile sale de producție, schimbul de produse depinde de posibilitățile transportului

lor. Posibilitățile naturale de transport ale unei țări depind însă și ele—în afară de situațiunea ei geografică — pe de o parte de hidrografia și orografia ei, iar pe de altă parte, de modul cum poporul care o locuiește știe să profite de condițiunile naturale ale țării sale, pentru a-și deschide drumuri pe cari pot circula mărfurile sale și pentru a face toate instalațiile și organizările necesare acestui scop.

O țară, legată în mod natural de una din căile mari pe cari se mișcă mărfurile pentru a ajunge la locurile lor de consumațiune, este cu mult mai avantajată decât o țară izolată. Căile cele mari pe cari se mișcă mărfurile în toate direcțiile sunt în prima linie pe ocean; și de aceea, este o condiție fundamentală pentru orice țară de a avea o ieșire liberă la o mare deschisă, prin care să poată avea legătura naturală cu piețele mari mondiale, spre a-și putea transporta produsele ei, neîmpiedicate de nici un obstacol. Țara noastră, deși nu are acea poziție fericită ca țările din apusul Europei de a fi chiar la coasta oceanului, are totuș, prin ieșirea ei la Marea Neagră, posibilitatea de a-și transporta mărfurile ei prin Mediterana spre Oceanul Atlantic și spre Oceanul Indian, și deci spre toate continentele. Stramtorile dela Bosfor și Dardanele, Gibraltar și Suez, cu regimurile lor politice, pot însă deveni piedici în anumite împrejurări, și de aceea interesul comerțului cere ca țara să aibă pentru asemenea împrejurări și alte ieșiri pentru puțința scurgerii produselor ei.

Teritoriul țării noastre este însă străbătut și de 2 mari fluviu internaționale navigabile și, prin aceasta, el mai

are dar posibilitatea naturală de a-și scurge mărfurile pe aceste căi și în țerile din interiorul Europei centrale.

Aceste 2 mari fluvii însă—și în special Dunărea, cu afluenții ei și cu sistemul de canale cari o leagă, sau cari o va legă, cu alte sisteme fluviale — pe lângă că dau țerii noastre posibilitatea de a-și scurge mărfurile către centrele mari de consumație din Europa Centrală, îi mai dau și posibilitatea de a primi mărfurile acelor țeri, atât pentru necesitățile consumațiunii ei interioare, cât și pentru a le expediă mai departe. Prin² aceasta dar, țara noastră — după cum am arătat mai sus — este situată *pe una din marile căi de transit de mărfuri ale întregii Europe centrale*, ceea ce îi asigură o desfășurare și mai mare a comerțului ei, și în genere a unei activități economice cu mult mai considerabilă, putând negocia și chiar prelucra aci multe din acele produse cari vin din acele țeri sau cari trec spre ele.

Avându-se în vedere nevoile crescând ale țărilor cu mari industrii din Europa centrală de a-și desface produsele lor industrializate în Asia, în Ostul și în Sud-Ostul Europei, etc. și de a se aproviziona de acolo cu materii prime pentru fabricile lor, această cale navigabilă — ale cărei guri și peste o jumătate din cursul ei navigabil sunt pe teritoriul nostru — reprezintă drumul natural pe care toate aceste mărfuri trebuie să se transporte și cheia acestui mare comerț, care neapărat trebuie să se desvolte tot mai mult. Ce baze naturale reprezintă aceasta pentru puțința dezvoltării unei mari activități comerciale — și chiar industriale — în țara noastră și ce foloase imense putem trage dintr'o asemenea situație, cred că nu mai e nevoie s'o dovedim, căci o vedem des-

tul de lămurit la toate țările situate la gurile marilor fluvii internaționale. Depinde dar numai de noi, să știm să ne organizăm și să fim pregătiți pentru a putea îndeplini rolul important ce ni-l indică situația noastră geografică, pe care am arătat-o cât e de favorabilă.

Comerțul cere însă ca o țară să dispună de cât mai multe căi pe cari să-și poată scurge produsele în afară, chiar în timpurile nesigure, pentru a nu rămâne la discreția vecinilor; cum eram noi înainte de 1878 la discreția Austriei, și chiar în urmă, pe călea maritimă, la discreția Turciei, prin închiderea Dardanelor. Și în această privință situațiunea noastră nu mai este astăzi atât de nefavorabilă ca în trecut; căci acum ne vom limita spre apus și la Nord cu mai multe țări și vom avea totodată și posibilitatea de a ne deschide—ca supape de siguranță—și drumuri nouă către alte mări, atât spre Adriatică, prin Serbia, cât și spre Marea Egee.

După cum se vede dar, din punctul de vedere al situațiunii noastre geografice, condițiunile naturale—și chiar cele politice—au devenit pentru noul nostru stat cât se poate de prielnice, pentru a ne asigura posibilități de transportul lesnicios și de schimbul neîmpiedicat al mărfurilor cu străinătatea. Mai mult încă, după cum am arătat, această situație favorizată la gurile Dunărei ne deschide perspectiva de a putea face în viitor comerț—și chiar industrie—cu produsele străine cari se scurg pe această mare cale internațională și, chiar, de a desfășura o mare activitate în industria transporturilor pe apă. Toate acestea cer însă o politică consecventă și o organizație specială. Pe lângă grija de a întreține pe tot cursul fluviului buna stare a na-

vigabilității și de a înlătură orice fel de obstacole—fie naturale, fie de natură politică—cari împiedică navigațiunea, va trebui să facem și o organizare modernă a porturilor noastre, spre a corespunde la toate cerințele comerțului. În afară de toate instalațiunile de încărcare și descărcare, cheuri, macarale, magazii, docuri, etc. cât mai perfecționate, apoi de șantiere de construcțiuni și reparațiuni navale ș. a. m. d., va trebui să facem și întreprizite spațioase pentru depozitarea și sortarea mărfurilor străine, etc. Totodată va trebui să ne mai îngrijim și de organizația cât mai perfectă a porturilor și din punctul de vedere comercial—cu bănci și tot felul de instituțiuni de credit, speditori, etc. — spre a putea astfel să oferim comerțului internațional toate înlesnirile și să-l atragem în porturile noastre. Apoi nu mai puțin trebuie să căutăm ca mica noastră flotă comercială—atât cea maritimă, cât și cea fluvială—să devină din ce în ce mai mare și să creeze și linii nouă de navigație spre orient; aceasta de oarece ea poate să aducă servicii enorme economiei generale a țerii și are totodată și un mare viitor ca ramură de activitate proprie.

Dacă însă situațiunea noastră la căile mari de navigație este atât de favorabilă și ne asigură puțința transportului lesnicios în afară a produselor noastre, apoi, nu mai puțin, trebuie să ne îngrijim și de *căi și mijloace pentru transportul în interiorul țerii* al mărfurilor noastre, dela locurile lor de producție la locurile de consumație sau la porturi, adică de: căi ferate, șosele, râuri navigabile, canale și conducte pentru transportul unor anume produse. Și în această privință

condițiunile naturale ale țerii sunt — după cum am mai arătat— destul de favorabile. În adevăr țara noastră e traversată dela N. la S. de linia Carpaților, însă aceștia sunt întretăiați de o mulțime de trecători pe văile largi ale râurilor, încât nu constituiesc nici un obstacol, decât doar că construcțiile de căi ferate vor fi aci ceva mai scumpe.

Pentru șosele, condițiunile naturale sunt de asemenea cât se poate de favorabile și rămâne numai să fie cât mai mult și mai bine utilizate. Mai greu stăm—după cum am mai arătat—cu navigabilitatea și flotabilitatea râurilor și cu canalele de navigație, cari știm că sunt de o atât de mare necesitate pentru o țară cu produse voluminoase și care dispune de un material rulant numai foarte restrâns pe căile ferate. Firește că, și în toate aceste direcții, trebuie ca o mare activitate să se înceapă pentru completarea rețelei de căi ferate și șosele, pentru completarea materialului rulant, etc.; dar mai cu seamă trebuesc fabrici în țară pentru vagoane și locomotive—cel puțin deocamdată ateliere de reparația lor—deoarece într'o chestiune atât de vitală ca cea a transporturilor nu mai putem lăsa să mai depindem din afară.

Politica noastră în chestiunea transporturilor interioare ale mărfurilor trebuie să aibă dar de scop: înainte de toate, de a lega toate colțurile cele mai îndepărtate ale țerii cu căile mari de transport cari duc la Dunăre sau la calea ferată; apoi de a lega regiunile de producție cu cele de consumație interioară între ele; și în fine de a crea legături cât mai numeroase ale căilor de comunicațiune ale țărilor surori cu porturile noastre mari dela Gurile Dunărei și dela Marea Neagră—gru-

pându-le pe toate într'un sistem unitar—; aceasta pentru ca produsele lor, cari până acuma se îndreptau în alte direcții, să poată să se scurgă, cum natura o indică, pe această cale și pentru ca și ele să se poată bucura de binefacerile apropierei acestei mari căi comerciale. Pentru toate acestea, condițiunile naturale nu numai că nu se opun, dar chiar sunt extrem de favorabile prezentând toate elementele necesare.

Din scurta schiță istorică asupra evoluției comerțului mondial, pe care am dat-o la începutul acestui capitol, s'a văzut că numai acele popoare au putut desfășura o mare activitate comercială — și a utiliza astfel situația favorizată a țărilor lor la coastele mării — cari erau buni navigatori. Fenicienii, Grecii și Etruscii în antichitate, Venețienii, Genovezii și Portughezii în Mediterana, Hansiații, Normanii, Olandezii, Scandinavii și Englezii, toți erau navigatori înainte de a fi fost comercianți. Populațiunile tuturor marilor porturi și ale centrelor comerciale au fost mai întâiu pescari și au devenit apoi comercianți, căci numai cine stăpânește în mod real marea stăpânește și comerțul. În nota dela pag. 268 am arătat că Germanii, pentru a-și forma personalul pentru flota lor de războiu și comercială, au creat în ultimii ani o întreagă serie de porturi de pescari de mare, cum le aveau Englezii, Olandezii și Scandinavii de mult timp. Și e foarte caracteristic faptul, că cel mai sistematic port de pescărie de mare, cel de la Cuxhaven, a fost organizat de societatea Hamburg-America, tocmai pentru a-și forma personalul vapoarelor lor comerciale.

Fără îndoială că e de cea mai mare nevoie ca noi

să ne gândim din timp de a desvoltă la poporul nostru dragostea pentru mare. Cum că în adevăr el are aptitudinile necesare, o putem vedeà din faptul ca personalul serviciului nostru maritim e compus din Români și nu avem a ne rușină de ei. În capitolul, în care am descris puterea de adaptare a poprului nostru, am citat de asemenea o serie de exemple, cari arată aptitudinile remarcabile pentru mare ale marinarilor și pescarilor noștri. Toate acestea trebuesc desvoltate cât mai mult și mijlocul cel mai bun este de a încurajă cât mai mult desvoltarea pescăriei la coastele noastre, a căror bogăție este suficientă pentru a ocupa o populație cât de numeroasă. Chestiunea desvoltării comerțului mare și a transporturilor pe apă este dar strâns legată de chestiunea pescăriilor.

3. Posibilitățile și mijlocele de schimbul mărfurilor. Comerțul propriu zis.

După ce am văzut că dispunem de o producțiune naturală de mărfuri foarte bogată — care poate fi încă considerabil sporită — și că condițiunile naturale ne dau puțința nu numai de a ne creà căi lesnicioase pentru transportul lor, dar chiar de a profita de marea mișcare de mărfuri străine, cari fatal trebuie să treacă prin Gurile Dunărei, rămâne acum să vedem: cari sunt condițiunile pentru schimbul acestor mărfuri cu produsele de cari avem noi nevoie și pentru desfășurarea unei activități comerciale întinse în țară.

În capitolele precedente, tratând despre chestiunea punerii în valoare a bogățiilor noastre naturale, am arătat că produsele lor sunt toate mărfuri foarte căutate

pe piețele străine și că depinde numai de modul cum vom ști noi să ne organizăm pentru a putea trage profiturile cuvenite de pe urma lor. Atât în Europa centrală și apuseană, cât și de o camdată în Sud-Estul Europei, Sud-Vestul Asiei, Egipt, etc., cu cari ne putem cu ușurință legă prin mijloace de transport lesnicioase, găsim debușeuri sigure pentru toate produsele noastre. Aci dar începe rolul comerțului propriu zis, care să stabilească raporturile și să ducă mărfurile dela producător la consumator, aducându-ne în schimb alte mărfuri sau valoarea lor în bani.

Din nenorocire, cu toate că comerțul are un rol atât de important în economia generală a țerii și cu toate că e o ramură de activitate atât de rentabilă, comerțul nostru mare se face aproape exclusiv numai prin străini, cari-și ieau partea leului la beneficii, așa că, din această cauză, o mare parte din valoarea muncii poporului nostru trece la aceștia. Și nu înțeleg prin străini persoanele de origine străină cari se îndeletnicesc la noi cu comerțul, ci casele mari de comerț cari depind de alte state și ascultă de directivele lor.

Am putea zice chiar, că nici nu avem un comerț al nostru propriu, ci numai reprezentanți — străini sau români — ai caselor mari din străinătate, cari cumpără produsele noastre cu prețuri dictate de acolo și le negociază apoi pe piețele străine. În Anvers, Rotterdam, Mannheim, etc. se face un comerț cu mult mai mare cu cerealele noastre decât în Brăila, unde se încarcă ele, deși producția noastră mare ne-ar da dreptul să fim noi aceia cari să tragem profiturile din negocierea acestor mărfuri. Acelaș lucru e și cu petrolul, lemnul și cu toate

celelate produse principale ce le exportăm; așa că putem zice, cu drept cuvânt, că e o adevărată exploatare a țerii prin comerțul străin.

Acelaș lucru e și cu comerțul mare de import, care se face iarăși în cea mai mare parte numai prin casele străine.

Bursele noastre de producție sunt de fapt mai mult o parodie, căci vânzările reale și stabilirile prețurilor, atât pentru export, cât și pentru import, se fac în bursele mari din străinătate. Este dar necesar să căutăm a ne da bine seama de cauzele cari au produs această stare: este în adevăr numai dezinteresarea și lipsa de aptitudini a poporului nostru pentru asemenea îndeletniciri, sau mai sunt și alte cauze cari au produs acest efect și cum pot fi și ele combătute?

Cum că poporul nostru în genere nu are pregătirea necesară pentru comerțul mare, o știm cu toții; ba chiar e posibil, ca mulți să aibă acel dispreț pe care-l arată popoarele agricole pentru asemenea îndeletniciri. Cu toate acestea, noi am văzut cât de mare e puterea de adaptațiune a poporului nostru la tot felul de ocupațiuni nouă, și vedem zilnic cum în comerțul de detaliu mulți Români de origine — și mai cu seamă Ardeleni — se înfig și biruesc pe această cale. Chiar ca agenți de cumpărare delă producători — mai cu seamă în comerțul de cereale — în contul caselor străine, sau ca contabili și ca orice fel de funcționari în aceste case, ei se afirmă tot mai mult. Nu e dar numai lipsa de aptitudini pentru comerț, despre care mereu se vorbește, ci sunt și cauze mai profunde cari-i fac pe Români să nu se dedea la această activitate atât de rentabilă. Și din aceste cauze, principalele sunt:

1) Lipsa desăvârșită a unei organizațiuni a comerțului mare și a tuturor instituțiilor necesare pentru acest scop; 2) Lipsa de educațiune și pregătire a Românilor în această direcție și, mai cu seamă, completa neinițiere în tradițiile și uzanțele fiecărui fel de comerț și lipsa de legături comerciale în străinătate; și 3) Înțelegerea tacită între străini spre a elimina pe Români din acest comerț, pentru a putea ei acapara și domina mai comod piețele noastre, și a continua astfel de a cumpăra produsele țerii cu prețuri scăzute, sau a ne vinde mărfurile lor cu prețuri urcate.

Politica dar pe care avem a o urma în această ramură a comerțului trebuie în prima linie să tindă a combate aceste cauze, pentru a înlesni intrarea elementelor naționale în această ramură de activitate și a crea un comerț național, ale cărui interese să nu mai fie dictate numai de interesele țărilor cumpărătoare—sau vânzătoare—de cari depind, ci în prima linie de interesele generale ale țerii noastre. O condițiune esențială însă este *organizarea creditului*, de înlesnirile căruia comerciantul nostru să poată profita într-o măsură largă și să fie pus în stare de a susține concurența caselor străine, puternic sprijinite prin creditul ieftin ce-l capătă din statele lor de origine. Apoi trebuiesc create organizațiuni serioase pentru culegerea tuturor informațiilor precise de pe piețele străine cu cari comerțul mare are zilnic nevoia de a fi ținut la curent: Agenții comerciale, conduse de oameni practici, culti și pricepuți în această ramură, trebuie să avem în acest scop cât mai numeroase, atât pe piețele mari de desfacere, cât și în centrele de producție din lume cari ne in-

teresează; în piețele noastre mari însă, o *reorganizare a burselor* de produse și de efecte, pe baze mai sănătoase ca până acum, trebuie să se facă cât mai neîntârziat. Paralel cu acestea—și mai cu seamă pentru produsele agricole—trebuesc create organizațiuni de vânzare în comun ale producătorilor, pentru a nu-i mai lăsa la discreția agenților caselor de comerț.

Toate aceste reforme cer însă și o *clasare rațională a mărfurilor după categorii*, spre a se stabili „tipuri” sau „genuri”—cum le cer uzanțele și organizarea internațională a diferitelor ramuri de comerț—ca astfel ele să poată fi negociate la bursă, fără a mai fi nevoie de prezența mărfii sau a mostrelor.

Dacă procedând pe o astfel de cale, vom creă, prin organizațiuni raționale, condițiuni fundamentale de viață unui comerț mai sănătos și dacă vom face și toate instalațiunile necesare în porturi pentru depozitarea, sortarea, clasarea și chiar industrializarea mărfurilor, precum și pentru obținerea de credite asupra lor, atunci, de sigur, că și elementele naționale—cari în vechea organizare nu găseau nici un sprijin—vor avea posibilitatea a se deda, fără pericol, la această îndeletnicire inteligentă și lucrativă și de o atât de mare importanță națională.

Paralel dar cu reforma bazelor legale și tehnice și cu activitatea de organizare a comerțului, va trebui să se înceapă și o activitate consecventă pentru îndrumarea și pregătirea personalului în această direcție. Reorganizarea radicală a învățământului comercial, având în vedere în special de a da tineretului o pregătire mai serioasă pentru nevoile comerțului mare mondial,

se impune; de asemenea crearea de muzee comerciale, institute, stațiuni merciologice și tehnologice, etc. pentru controlul, analiza și clasificarea mărfurilor și a materialelor prime, devine din ce în ce mai necesară.

Și în această direcție dar, poporul nostru are o mare activitate civilizatorie de desfășurat, spre a-și îndeplini misiunea sa față de omenire și spre a profita de minunatele condițiuni ce i le oferă situația și natura țerii sale, pentru a se desvoltă mai departe pe calea progresului și a birui în lupta sa pentru existență.

B. MEDIUL EXTERN SAU MEDIUL POLITIC ȘI PROBLEMELE CE LE IMPUNE EL POPORULUI ROMÂN.

După ce am arătat influența ce o exercită asupra evoluției poporului român țara sa cu totalitatea condițiilor naturale ce o caracterizează și activitatea civilizatorie pe care trebuie să o desvolte el—adică modul cum să o influențeze el pentru a-și ameliora mediul său natural, social și cultural,—ne mai rămâne acum să mai examinăm pe scurt și mediul său politic—adică modul cum este el influențat de țările și popoarele cu cari vine în contact, direct sau indirect—precum și activitatea ce are a o desfășura pentru a-și asigura și în această direcție posibilitățile existenței și propășirii sale în viitor.

Din cele arătate până acum s'a văzut cum evoluția poporului nostru este influențată de țara pe care o locuiește, dictându-i o serie de interese mari permanente—culturale, economice și sociale,—și deci de probleme fundamentale, pe cari trebuie să le rezolvească pentru

a-și putea asigura viața și propășirea sa. În afară de țara sa proprie, evoluția unui popor mai este influențată încă și de popoarele sau țărilor cu cari se învecinează sau cu cari vine în legătură directă sau indirectă. Cât de mare însemnătate au acestea, putem s'o apreciem mai bine ca oricari alții, deoarece tocmai poporul nostru a fost subjugat mult timp de vecinii săi, fiind nevoit să muncească timp de secole pentru interesele etnice și chiar materiale ale acelor popoare și să-și înăbușe propria sa viață și puțința de dezvoltare. Este dar necesar ca astăzi, când ne închegăm statul nostru național, să căuțăm a ne da bine seama de importanța și felul acestor influențe — cari constituiesc mediul de traiu extern al statului nostru—și de problemele ce ni le impun, pentru a ne asigura puțința să trăim viața noastră proprie și să ne dezvoltăm independenți, pe bazele însușirilor specifice ale neamului nostru.

Interesele mari pe cari ni le dictează firea și țara noastră sunt: 1) De a ne a asigura puțința dezvoltării noastre indepedente ca popor, conservându-ne și dezvoltând, printr'o cultură proprie, caracterele noastre specifice naționale; 2) de a ne asigura puțința de a creă pe teritoriul nostru etnic o civilizațiune proprie, care să asigure poporului condițiuni de viață și de muncă cât mai prielnice, împreună cu o bună stare materială și sufletească, spre a-i înlesni desfășurarea tuturor aptitudinilor sale firești; 3) de a formă un stat unitar, care, printr'o organizare tot mai perfecționată, să-i garanteze puțința desfășurării maximului de energie vitală, pentru aducerea la îndeplinire a tuturor problemelor de cultură și de civilizație a omenirii.

Aceste interese mari formează directivele permanente ale muncii poporului și criteriul de judecată a oricărei acțiuni a statului nostru, către rezolvirea lor trebuind să se îndrepte orice activitate a noastră. Firește că, și în mediul extern, acestea sunt scopurile fundamentale pe cari trebuie să le urmăm, adică de a ne asigura, și din acele părți, condițiunile cele mai prielnice pentru realizarea lor. Să vedem dar: cari sunt acele popoare și țeri cari pot avea asupra evoluției noastre o influență directă sau indirectă? de ce natură sunt acele influențe? și cari sunt problemele ce ni le dictează fiecare din ele?

Poporul român este înconjurat de o serie de vecini de alte rase — deci cu interese etnice diferite de ale noastre — și formând state pe teritorii cari le dictează o serie de interese economice, politice și sociale proprii. Unele din aceste interese sunt conforme sau merg paralel cu ale noastre, altele sânt însă contrarii intereselor noastre fundamentale. Trebuie dar să urmărim, unul câte unul, în linii mari, interesele fiecărui stat cu care, avem sau putem avea vreo legătură, pentru a vedea: pe departe, în ce mod putem să ne întovărim la realizarea intereselor comune, iar pe de altă parte, în ce mod putem să împăcăm interesele contrarii sau să ne apărăm contra lor.

Înainte de toate știm că până acuma, toți vecinii noștri, stăpânind câte o bucată din teritoriul nostru etnic, au căutat pe toate căile să ne împiedice dezvoltarea noastră, pentru ca nu cumva, întărindu-ne, să putem revendica acele teritorii; prin alianțele lor ei legau și pe alte state mari de această politică. Din acest punct de ve-

dere dar, nu aveam decât dușmani și nu ne mai rămânea altă politică, decât să profităm de conflictele dintre grupele de state pentru a ne realiza aspirațiile noastre naționale, într'o parte sau alta. Chiar întreaga noastră existență, ca stat, eră bazată numai pe acest mare conflict de interese între puterile mări, căci, altminterlea, de mult am fi fost împărțiți cu totul între ele. Astăzi, când unitatea națională a poporului român e pe cale de a se înlăptui, mai mult sau mai puțin completă și când nouăle state ce se formează vor fi state naționale, e de sperat că nu vom mai avea nevoie să revendicăm părți rămase din teritoriul nostru etnic; așa că de acum înainte politica noastră va fi dictată numai de interese reale, altele decât cele teritoriale, adică de nevoia de a ne desvoltă și întări în liniște, întrebuințându-ne toate puterile de cari dispunem pentru a creă o civilizație proprie pe teritoriul nostru etnic.

Nu tot astfel [e] însă cu vecinii noștri. În primul rând, politica noastră întreagă a fost influențată de tendința *Rusiei* de a ocupa Bosforul și de a transforma Marea Neagră într'o mare interioară rusească; prin aceasta, țara noastră, care le sta în cale, trebuia cucerită—sau mai bine zis politica de cucerire începută de Ruși la 1711 trebuia desăvârșită. Așa dar tăria Rūsiei însemnă pentru noi nesiguranța existenței statului nostru. Dacă în adevăr Petru cel Mare a lăsat această direcție politică în testamentul său sau nu, aceasta e indiferent; căci, oricum ar fi, pentru Rusia pare a rămânea un interes fundamental, dictat [de] pământul țerii, de a se întinde la Bosfor și a-și asigura o ieșire neîmpiedecată la Mediterana; scriitorii ruși o mărturi-

sesc acum pe față (*Gurianoff*, Dardanelele, *Mitrofanoff* în „*Preussische Jahrbücher*“ din Maiu 1914, etc.), iar statua Ecaterinei a II-a din portul Odesei, care, de pe înălțimea dela malul mării, arată cu degetul spre Constantinopol, concretizează această voință națională a întregii Rusii.

Ce se va alege din vechea Rusie și ce organizațiune de stat vor forma popoarele cari o locuiesc, nu putem prevedea; un lucru însă este sigur, că oricum s'ar organiza aceste popoare, țara fiind aceea care dictează interesele mari permanente, și noul stat sau nouăle state vor trebui să urmeze în mod fatal aceeaș politică. Noi deci, în orice caz, trebuie să contăm cu acest mare pericol, care amenință existența noastră, după cum amenință de pildă Vesuviul pe locuitorii dela poalele lui. Din acest punct de vedere dar, interesele noastre vitale ne indică să căutăm în totdeauna ajutorul și să ne unim cu acele state cari au interesul ca Rusia sau statele ce se vor forma pe teritoriul ei să nu ajungă stăpânitoare ale Bosforului.

În al doilea rând, *Monarhia austro-ungară* avea și ea politica ei tradițională, de a înainta în Balcani și a lua la Bosfor moștenirea vechei Turcii; eră de asemenea un interes fundamental, dictat de pământul acelei țări și concretizat în formula «*der Drang nach Osten*», care și el implică desființarea existenței noastre ca stat. Acestui conflict de interese fundamentale ale Austriei cu vechea Rusie datorim noi, că nu am fost cu totul împărțiți între aceste mari state și că am putut să ne sprijinim, când pe unul, când pe altul, pentru a ne apăra existența. Astăzi vechea monarhie se desface într'o serie de state,

după popoarele principale cari o locuiau. Totuș, dacă aceste popoare au putut formă un timp atât de îndelungat un stat unitar, cu toate interesele lor naționale opuse, este o dovadă că ele toate—și chiar marile Puteri europene—aveau un interes comun fundamental pentru aceasta. Principalul din aceste interese fundamentale eră tocmai acela: de a opri pe Rusia să ajungă la Mediterana spre a luă ea moștenirea Imperiului turcesc și, prin aceasta, de a-și garanta și existența lor. Din acest punct de vedere dar, vechea Monarhie austro-ungară — cu toate că reprezintă un pericol pentru noi—îndeplinea însă și o funcțiune fundamentală în sistemul Statelor europene.

Cu toată desmembrarea vechei Monarhii însă, atât interesul fundamental al tuturor Statelor europene de a opri înaintarea Rusiei, cât și nevoia popoarelor cari compuneau Monarhia de a-și putea garanta fiecare existența sa proprie în viitor, persistă. Nouăle state ce se vor formă, după ce-și vor regulă—după cum o cere dreptatea — interesele lor etnice, vor trebui în mod fatal să se grupeze în jurul interesului lor fundamental de garantarea existenței—ajutate și de întreaga Europă apuseană interesată și ea—spre a formă un nou bloc, în orice formă ar fi el, pentru apărare în contra Rusiei sau urmașilor ei. Din acest punct de vedere dar, noul stat național român—odată interesele sale naționale definitiv regulate—va aveă interese comune cu nouăle state formate pe teritoriul vechii Monarhii—în concordanță și cu interesele mari ale Europei apusene și centrale—și va trebui să găsească și el forma de a conlucra la apărarea lor în interesul propriei sale existențe.

În fine *si tuația privilegiată a României la Gurile Dunărei* a fost și va fi un mare izvor de conflicte de interese vitale, căci — după cum am arătat în capitoul precedent — cine stăpânește Gurile Dunărei este menit a deveni stăpân pe comerțul mare ce fatal trebuie să se dezvolte între Europa centrală și Sud-Estul Europei, Sud-Vestul Asiei, etc. Rusia — atât în scopul de a ne slăbi pe noi cât mai mult, pentru a ne putea cucerii în urmă cu mai multă ușurință, și de a nimici concurența ce porturile dela Gurile Dunărei o fac portului Odesa, cât și în scopul de a pune mâna pe comerțul Europei centrale — a căutat în totdeauna să acapareze Gurile Dunărei; și de aceea a căutat prin tot felul de mijloace — fie lăsând din nou să se înisipească gura Sulinei, fie prin taxe și piedici de altă natură ce le-ar fi putut pune navigațiunii — să împedecă marele comerț ce se face pe aci.

Interesele vitale ale mai tuturor statelor mari de a avea libertatea comerțului și navigațiunii asigurată la Gurile Dunărei — și în special al Angliei, care pe atunci avea un interes vital în aprovizionarea cu cerealele noastre, pentru care aducea cărbuni și fier în schimb, și ale cărei vapoare formau peste 93% din tonajul vaselor comerciale dela Gurile Dunărei — au pus stavile acelei tendințe de cotropire a Rusiei.

Inființarea Comisiunii Europene a Dunărei, cu scopul de a întreține navigabilitatea gurilor fluviului și de a garantă libertatea navigațiunii și a comerțului — de fapt un tampon, pentru a evita fricțiunile între interesele opuse ale diferitelor state, — garantă și interesele noastre în așa grad, încât, cu toate că ea eră în realitate o instituțiune străină pe teritoriul nostru — deci

reprezentă o atingere a drepturilor noastre de suveranitate,—oamenii noștri de stat de atunci au considerat-o totuș ca pe o instituțiune quasi națională și au stăruit ei singuri pentru prelungirea ei. Cu toate aceste garanții puternice însă, Rusia nu a dat înapoi dela tendințele ei de acaparare, cari la fiecare ocazie apar, măcar pe căi indirecte, cu aceeaș perseverență. Așă la 1883 Rusia, înțelegându-se cu Austria, a reușit, la conferința din Londra, să sustragă brațul Chilie de sub Comisiunea Europeană; iar, prin conflictul de frontieră ce l-a inventat la gura brațului nou format dela Stari-Stambul, a căutat să ne răpească mai toată marea noastră teritorială, care se întindeă până la rada Sulinei, unde ancorau vapoarele; ba chiar, pe această Țale ar fi putut ajunge cu siguranță să provoace în timp scurt împotmolirea naturală a gurei Sulinei, prin cantitățile enorme de nisipuri aduse de brațul Chilie.

Când, mai târziu, interesele vitale ale Angliei la Gurele Dunărei—prin puțința de a se aproviziona acuma cu mai multă ușurință cu cereale din America de Sud—au încetat, această tendință de acaparare din partea Rusiei și-a reluat vechile ei forme vehemente, manifestate tocmai prin chestiunea Stari-Stambul și prin dese conflicte provocate în aparență de pescării. Acum, singurul sprijin ce ne mai rămase pentru apărarea libertății comerțului și a navigațiunii la gurile Dunărei erau statele din cursul ei superior, căci Franța eră legată de aliata ei Rusia, Italia se dezinteresă iar Turcia eră neputincioasă.

Austro-Ungaria, pe de altă parte, consecventă marilor ei interese tradiționale — politice și economice —spre

Orient, a căutat și ea să-și stabilească un monopol la Dunărea de jos, acaparându-și comerțul, atât în detrimentul nostru cât și al țărilor din susul Dunărei. Prin tratatul din Berlin, Ungaria și-a luat un mandat european de a executa singură lucrările de rectificarea Porților de Fier—mandat de care nu s'a arătat capabilă, deoarece lucrarea făcută cu cheltueli enorme e cu totul greșită; iar prin felul taxelor ce le-a impus aci, ea a creat o stavilă foarte mare libertății comerțului, îngreuiind exportul cerealelor și petrolului nostru spre debușeurile lor naturale din Europa centrală, înlesnindu-și însă exportul cărbunelui și produselor ei la noi. Ea făcea deci politică protecționistă cu taxe puse pe natura mărfurilor—și nu pe tonajul bastimentelor—constituind în mod abuziv o adevărată barieră navigațiunii și comerțului pe acest fluviu, care, conform tratatelor, trebuia să fie absolut liberă.

La 1883, la Conferința dela Londra, Austro-Ungaria a căutat apoi să-și asigure cu totul monopolul pe toată Dunărea noastră până la Brăila, de care am scăpat numai grație energiei oamenilor noștri de stat de atunci, cari au refuzat să aplice pe teritoriul nostru această hotărâre a marilor Puteri. Prin crearea unei mari flote de comerț austriace și apoi a unei alteia ungare, ei au căutat deasemenea să-și pună în practică acest monopol și să-l sprijine prin deosebite combinațiuni tarifare. În fine la pacea din București din 1918, ei și-au dat toate tendințele pe față, prin stăruința ce au pus-o de a acapara pentru Monarhie porturile cu toate instalațiile lor și șantierele noastre; ba chiar, printr'o convențiune făcută prin surprindere și semnată din partea noastră,

sub amenințări, de către o autoritate locală care nu avea competența, ei au căutat să pună mâna pe întreaga flotă de comerț a României — toate vasele N. F. R., toate șlepurile și remorcherele particulare rechiziționate, deci întreaga avuție națională de pe Dunăre, a cărei valoare azi e neprețuită — și pe toate vasele și dragele Serviciului hidraulic român și ale Comisiunii Europene dela Sulina, cari astăzi nici nu mai pot fi înlocuite. Numai grație unei energii deosebite și faptului că am putut convinge pe Germani, că această răpire este o lovitură adusă și comerțului lor, tot atât de mare ca și nouă, am putut să salvăm această mare avuție națională, care altfel eră imediat să fie transportată în susul Dunărei, și nu știu de am mai fi putut-o vedea vreodată.

Dar și din partea *Germaniei* — deși în Comisiunea Europeană a Dunărei am avut întotdeauna sprijinul ei în contra tendințelor Rusiei și chiar adeseori și în contra Austriei — ș'au arătat în timpul din urmă oarecari tendințe de acaparare, Interesele lor mari pentru dezvoltarea comerțului cu Sud Vestul Asiei începuse a-i ademeni să transforme în viitor Dunărea într'un fluviu german și noi să devenim un domeniu de exploatare al capitalului și comerțului german. Discuțiile urmate la pacea din București ni le-au pus și pe aceste tendințe născânde în evidență și ne-au deschis ochii asupra pericolelor ce eventual ne-ar putea amenința și din această parte.

Din toate acestea vedem dar, că Dunărea — această minunată arteră de comerț, care ar trebui să fie menită a legă popoarele ce locuiesc în basinul ei la o muncă

comună — și mai cu seamă situațiunea noastră privilegiată la gurile ei, a devenit și ea un izvor de conflicte de interese, interese mari politice și economice, dictate de necesitățile dezvoltării producției și comerțului acelor țeri. Firește, că toate aceste tendințe de acaparare și de dominare a căii principale de comerț din Europa centrală nu ne duc în mod fatal la lupte pe viață și pe moarte, ci ele pot ajunge—între state cu puteri mai mult sau mai puțin egale—a fi împăcate și pe cale pașnică, cu deplina considerare a drepturilor și intereselor reciproce. Pentru aceasta însă trebuie să fim înainte de toate conștienți de drepturile și datoriile noastre și trebuie să fim în stare a ni le apăra, adică trebuie înainte de toate să fim noi singuri tari.

Popoarele cari formează statele de azi din Europa centrală vor locui și pe viitor tot acolo, și, oricare ar fi organizarea politică a statelor ce le vor forma, ele în urma acestui războiu, interesele, dictate de pământul țerii lor, le va împinge spre aceleași căi de comerț și de bușeuri, deci spre aceeași politică; și numai atunci când vor ști ele că găsesc aci un stat puternic, vor căuta a-și satisface interesele lor, nu prin acaparare și dominare, ci prin bună înțelegere și muncă comună.

În fine, nu numai Dunărea, dar întreaga țară noastră —prin bogățiile ei, prin populația ei mai rară, prin ușurința traiului, prin frumusețile ei, prin blândețea, inteligența și aptitudinile de muncă ale poporului, etc.—este râvnită de alte popoare, dacă nu pentru a fi cucerită cu armele, cu atât mai mult însă pentru a fi exploatată, ca un domeniu, de exploatare economică a capitalurilor mari din toată lumea. De asemenea, faptul, de ex., că

Germania a căutat în anii din urmă—din naintea războiului—să transforme școalele confesionale ale Comunității evanghelice — săsești din București în școale de stat Germane, pe cari le-a pus sub controlul Inspectoratului German al școalelor din Breslau, este o dovadă vădită de tendințele politice pe cari le urmăreă ea aci, a căror primă îndrumare eră această penetrațiune culturală. Și tot astfel găsim și instituțiuni ale altor state, cari dovedesc, și din acele părți, aceleași tendințe de penetrațiune în statul nostru, adică la început culturale, iar apoi economice.

Acestea sunt, în linii mari, pericolele mari și permanente, bazate pe interese reale, pe cari le constatăm din analiza mediului de traiu politic al poporului român. La acestea firește se vor adaoage pe multă vreme și toate acele conflicte sporadice, provenite: din apărarea teritoriului etnic, din nevoia stabilirii de fruntarii sigure și corespunzătoare limitelor antropogeografice, din asigurarea drumurilor spre calea largă a comerțului mare pe ocean, din tendințele vecinilor de a ne slăbi prin instigațiunea naționalităților din noul nostru stat, etc.; toate acestea vor trebui, firește, să-și găsească, într'un timp relativ mai scurt, starea lor de echilibru, care să asigure puțința unei munci pașnice, necesară de o potrivă pentru desvoltarea tuturor nouălor state.

Pericolele mari și permanente ale acestui mediu sunt însă acelea cari trebuie să ne dea directivele și să formeze baza politicei noastre externe în viitor. Ele ne vin, după cum am văzut, din toate părțile, astfel că alianțele — chiar dacă sunt bazate pe comunitate de interese reale — nu sunt în totdeauna suficiente a ne

garantă salvarea drepturilor noastre, în toate împrejurările; căci prietenii, oricât de sinceri ar fi ei, au în totdeauna și alte interese proprii de apărare sau interese străine de menajat, cari pot fi contrarii intereselor noastre, așa că ajutorul lor poate fi numai iluzoriu. De altfel timpurile pline de învățăminte prin cari am trecut ne-au deprins să judecăm și aceste lucruri după-justa lor valoare. Garanția reală—și singura sigură—a existenței și propășirii noastre în viitor stă, și în această direcție, numai în întărirea noastră proprie, dezvoltându-ne tot mai mult propriile noastre puteri, prin muncă neobosită, cultură și civilizație, și dând o organizare cât mai perfectă statului nostru, astfel ca să fim cât mai neatârnați din afară, atât politicește, cât și economicește.

După cum, numai pe această cale, putem birui toate greutățile mediului natural, spre a ne asigura în el condițiuni bune de traiu, cari să ne înlesnească desfășurarea vieții și activității noastre, tot astfel, și în mediul politic, ne vom putea crea condițiunile de existență, numai dacă vom fi în stare de a ne afirma voința de a trăi și de a ne apăra singuri—contra oricui—drepturile noastre și neatârănând de nimeni.

Firește conflicte de interese și războaie vor fi cât va exista omenirea; căci viața ei e luptă, și acestea nu sunt decât manifestările ei, prin descărcările puternice ale atmosferei încărcate în care trăiește și cari nu pot fi oprite. După cum dar nimeni nu poate desființa electricitatea atmosferică, dar oricine își poate apăra casa sa de fulger, printr'un paratrăsnet—ba chiar poate găsi mijlocul de a o folosi pentru scopurile sale,—tot astfel și noi, cunoscând bine adevăratele noastre interese și

pericolele cari ne amenință, vom putea feri casa noastră, prin tăria proprie — bazată pe cultura și civilizația la care ne vom înălța—și care va fi cel mai bun mijloc de a stabili stări de echilibru pașnic, acolo unde descărcările violente atât de periculoase amenință să se producă.

CAPITOLUL V

ORGANIZAREA PUTERILOR POPORULUI ROMÂN ȘI INTREBUINȚAREA LOR. STATUL ȘI POLITICA.

În capitolele precedente, considerând poporul român ca un organism, supus marilor legi ale evoluției lumii organice, și analizând firea sa, am constatat o serie de predispozițiuni, însușiri și aptitudini fundamentale — din cari unele abiă în stare latentă — cari constituiesc forțele sale elementare și cari sunt capabile încă de o mare desvoltare și perfecționare prin *cultură*.

Analizând apoi mediul de traiu — adică totalitatea condițiunilor geografice, naturale, sociale, culturale și politice — în cari are el a-și desfășura viața, l-am constatat și pe acesta capabil de o mare perfecționare, putând fi transformat printr'o *activitate civilizatorie* consecventă într'un mediu foarte prielnic propășirii acestui popor.

Atât pentru *activitatea culturală*, în trezirea, desvoltarea și perfecționarea însușirilor și aptitudinilor firești ale poporului, cât și pentru *activitatea civilizatorie*, în ameliorarea și perfecționarea mediului de traiu în toate direcțiile sale, am văzut că natura însăși ne indică *problemele* ce avem a le rezolvi și ne dictează *politica* ce trebuie s'o urmărim în acest scop. Rezolvirea tuturor

acestor probleme cere o desfășurare de muncă continuă și intensă a întregului popor, iar această muncă va putea da roadele ei adevărate—adică va putea pune poporul nostru în stare să desvolte maximul de energie vitală—numai printr'o *organizare* cât mai perfectă, bazată pe specializare, adică pe principiul diviziunii muncii și al economiei forțelor. Delă modul cum va ști apoi poporul să întrebuințeze această energie, pe care va fi capabil să o desvolte prin organizarea muncii sale, va depinde izbânda sa, în rezolvirea problemelor culturale și civilizatorii pe cari i le indică natura și cari trebuie să constituiească aspirațiunile sale naturale.

O asemenea *muncă organizată* și o *întrebuințare rațională a energiei colective* a poporului este condiționată însă de o cât mai perfectă *organizație a Statului*, pe care poporul nostru îl formează pe teritoriul său etnic. Se cuvine dar, înainte de a termina acest studiu, să cercetăm, în linii mari, care ar fi organizațiunea cea mai potrivită—și pe ce principii bazată—pe cari ar trebui să o aibă Statul nostru, și care e politica pe care trebuie să o urmeze pentru a putea rezolvi toate problemele ce i se impun, și deci, pentru a înlesni mersul evoluției spre progres al poporului nostru, asigurându-i izbânda în lupta sa pentru viață între popoarele lumii.

1. Statul. Țelurile și bazele organizării sale.

Nu vom intra aci în discuțiunea teoriilor și definițiilor — sociologică, juridică, organică, energetică, etc.— ce s'au dat *noțiunii de Stat* și evoluțiunii ei dela con-

cepțiunea «Statului polițist» sau «Statului de drept» la «Statul cultural». Vom reține din acestea numai pe cea mai potrivită cu punctul de vedere biologic, pe care ne-am pus noi în studiul de față, după care statul apare ca „*totalitatea instituțiilor menite a forma puterea colectivă a unui popor și a dispune de ea*”¹⁾. Pentru noi, în concepțiunea noastră evoluționistă, Statul este organul regulator și conducător al mersului evoluției spre progres—adică spre cultură și civilizație—a poporului considerat ca un organism, adică ca o unitate superioară a omenirii.

Ca atare: el garantează siguranța teritoriului și a persoanelor ce-l locuiesc, creează și întreține o stare socială cât mai prielnică pentru a permite dezvoltarea și organizarea cea mai bună posibilă a tuturor forțelor fizice, economice, morale și intelectuale ale supușilor săi; el măntine dar ordinea socială și regulează raporturile de drept între supușii săi, ca factori fundamentali ai societății, și organizează munca națională și întrebuințarea ei pentru scopurile culturale și civilizatorii cerute de evoluția sa; el este expresiunea voinței întregului popor, pe care caută a o afirma, conducând lupta pentru realizarea aspirațiilor sale ce decurg din firea sa și din totalitatea condițiilor naturale în care trăiește și se dezvoltă.

Noțiunea de Stat, ca expresiunea superioară a organizării unui popor, evoluează dar după cum evoluează și viața acelui popor și deci și necesitățile propășirii sale.

¹⁾ *Adolf Mensel*, Begriff und Wesen des Staates. Handbuch der Politik. Bd. I, pg. 43. Berlin 1912.

În vederea îndeplinirii acestei funcțiuni fundamentale—de a conduce și coordina activitatea întregului organism și a organelor sale—Statul are nevoie de o putere cât mai mare, pentru a-și asigura existența sa între celelalte state și a asigura ordinea internă, garantând siguranța persoanelor și a proprietății; aceasta cere însă, în prima linie, o mare putere culturală, militară și financiară.

Tocmai necesitatea acestor puteri—culturală, militară și financiară—cari-i dau Statului puțința de a-și asigura existența sa și de a garanta astfel viața și averea supușilor săi—îi dă dreptul de a dispune de aceștia, după cum interesele sale superioare o cer; iar ei sunt datorii a se supune la această constrângere, fără de care unitatea organică ce o formează --- care, astfel formată, este capabilă de o desfășurare de forțe cu mult mai mare, provenită din organizarea forțelor elementare ale indivizilor—nu ar fi posibilă. Grație numai acestei «*Puteri de constrângere*» și mijloacelor de cari dispune, poate Statul să-și îndeplinească rolul său de organizator al muncii naționale, de apărător și îndrumător al interesului general și de executor al voinței întregului popor, în lupta sa spre progres și civilizațiune, spre binele tuturor membrilor cari-l compun.

Puterea de constrângere însă nu poate fi întrebuințată pentru orice scop, ci numai pentru realizarea țărilor superioare politice ale Statului. *Țelurile politice ale Statului* nu sunt însă o construcție voluntară a rațiunii, ci ele decurg din necesitățile reale ale evoluției poporului și țării. Constrângerea deci nu poate fi aplicată decât în măsura strict nece-

sară, dictată de aceste necesități; căci altfel s'ar împiedica dezvoltarea normală a individului și i s'ar lua puțința de a-și îndeplini rolul său important în mersul general al evoluției poporului. Rolul individului în unitatea organică superioară—adică în poporul—din care face parte nu este limitat numai ca al unei roate într-o mașină, ci el trebuie să se desvolte și să se perfecționeze neîncetat, spre a-și putea îndeplini tot mai bine funcțiunea sa socială, pentru ca astfel și întregul organism să poată deveni și el tot mai perfect. Este dar, de asemenea, o necesitate a evoluției ca *libertatea individului* — și ca consecință și *dreptul de proprietate individuală* — să fie garantate, în limitele pe cari puțința conlucrării lor armonice în vederea scopului superior o permite. Așa dar limitele, atât pentru dreptul de constrângere a Statului, cât și pentru libertatea individului și respectul proprietății, sunt condiționate de necesitățile evoluției. Într'un caz de răbsoiu Statul poate dispune până și de viața și averea supușilor săi; în timpuri pașnice, libertatea individuală, cu cât e mai mare, cu atât poate deveni mai productivă în toate câmpurile de activitate, accelerând mersul evoluției întregului spre progres. Aceste limite depind dar de funcțiunea socială pe care au a îndeplini indivizii în diferitele stadii ale evoluției.

Necesitățile evoluției se schimbă însă și ele neîncetat, după cum evoluează și factorii cari o condiționează. În special creșterea continuă a populației aduce mereu mari transformări în mediul social și, prin aceasta, și în condițiunile de producția, distribuția și consumația bunurilor economice, și deci, și în mediul natural, cultural

și politic. Aceste transformări aduc însă neconținut nouă probleme și cer nouă organizări, cari schimbă și raporturile dintre Stat și indivizii ce-l compun. Astfel unele bunuri, cari, într'un Stat cu o populațiune rară, pot forma obiectul unui drept de proprietate privată intangibil—«Jus utendi et abutendi», — într'un Stat cu o populațiune deasă nu mai pot rămâne în această stare, de oarece ele au acum de îndeplinit o altă funcțiune socială, care cere anume restricțiuni ale dreptului de a uză și abuză de proprietatea lor. Pământul agricol, de ex., care astăzi încă în multe cazuri constituie un obiect de plasament sau de speculă, nu va mai putea conserva mult timp această formă de proprietate cu dreptul de folosință discreționară, căci, el fiind totodată și teritoriul țerii, trebuie să servească în prima linie pentru necesitățile de locuință și de hrană ale populațiunii; tot astfel apele curgătoare, izvoarele de energie, etc., având de îndeplinit de acum înainte o funcțiune mai înaltă în interesul întregului popor, ele nu vor mai putea rămâne multă vreme supuse acestui regim al proprietății private intangibile. Deci și concepțiunea cu privire la felul dreptului de proprietate privată trebuie să evolueze, după necesitățile evoluției generale ale Statului și după funcțiunea socială pe care are a o îndeplini fiecare obiect.

Din toate acestea vedem dar, că noțiunile fundamentale ale stării de drept public și privat—care regulează raporturile cetățenilor între ei și față de Stat, garantând siguranța persoanei și a proprietății, și prin care Statul asigură apărarea sa în afară și ordinea socială înăuntru—și deci și putința conlucrării tuturor—trebuie să evolueze și ele, după cum se schimbă și necesitățile evoluției poporului.

2. Politica.

Omul politic și Omul de știință și rolurile lor în îndrumarea evoluției.

Necesitățile evoluției sunt determinate de firea poporului și de aspirațiunile cari decurg din aceasta, precum și de condițiunile geografice, naturale, sociale, economice și externe ale mediului său de traiu. Ele au dar o bază reală, din care decurg problemele ce le impun. Studiarea acestor probleme—cari constituiesc viața publică a poporului și Statului său—și a soluțiunilor ce le trebuiesc date pentru realizarea lor, formează obiectul preocupărilor *Științei*; arta de a organiza înfăptuirea soluțiunilor pe cari știința le dă acestor probleme formează obiectul *Politicei*. Politica fiecărui Stat are dar o bază reală, decurgând din totalitatea condițiunilor sale de viață, bază care-și are dezvoltarea ei istorică și ale cărei modificări sunt numai stadii din evoluția ei naturală.

Politica este dar acea artă, bazată pe știință, care are de scop de a transforma o stare în una mai bună și a înlesni mersul evoluției; ea evoluează singură, după cum se schimbă și necesitățile evoluției poporului și deci ale Statului.

În conducerea și îndrumarea evoluțiunii unui popor—care constituie menirea fundamentală a Statului—sunt dar 2 elemente cari au a îndeplini rolurile principale: *Omul de știință*, care are a studia toate problemele impuse de necesitățile evoluției și a găsi soluțiunile lor, și *Omul politic*, care are a organiza munca în vederea

realizării lor și a înlăptui posibilul. *Posibilul* este el singur determinat prin considerațiuni de natură geografică, economică și socială.

Între activitatea acestor 2 categorii de oameni, cu roluri atât de hotărîtoare în regularea mersului evoluției poporului, este o strînsă legătură, care cere o conlucrare intimă; ba chiar e necesar, ca omul de știință să fie în stare a-și da singur socoteală și de puțința înlăptuirii propunerilor sale, iar omul politic trebuie să aibă și el cultura științifică necesară pentru a vedea cu proprii săi ochi chestiunile pe cari le înlăptuește, a distinge între soluțiunile bune și cele greșite ce i se propun și a prevedea efectele fiecăreia.

Cu toată legătura naturală ce există însă între aceste 2 categorii de oameni, între felurile lor de activitate este o mare diferență de metode și procedee, și de aceea e necesar ca raporturile dintre dînșii, precum și atribuțiunile lor, să fie bine precizate. Omul de știință trebuie să fie absolut obiectiv — preotul adevărului — și să nu se lase influențat în concluziile studiilor sale de nici o altă considerațiune, decât *adevărul* absolut, astfel cum reiese el din cercetările sale. Omul politic, având mai mult a exercita o artă, trebuie să caute posibilitățile realizării, și deci eventual să facă adeseori chiar și concesii în chestiuni mai mici pentru a putea realiza altele mai mari.

Omul politic, mînuind oamenii și regulând interesele lor individuale sau de clasă, trebuie să caute a le cântări pe toate și a scoate din ele *Interesul general*, pe care să-l valorifice prin legile sale. Interesul general este însă în totdeauna o rezultantă, adică o linie mijlocie

scoasă prin paralelogramul forțelor din o serie de interese variate și adeseori chiar opuse. Această linie mijlocie dar nu poate fi scoasă prin considerațiuni teoretice, ci prin cântărirea tuturor intereselor, pentru fiecare caz în parte; și mai cu seamă, ea trebuie să fie stabilită pe realitatea faptelor experimentate și, în special, pe valoarea reală pe care o prezintă fiecare din considerentele ei pentru caracterul general al Statului și pentru situațiunea sa în lumea celorlate state. Pentru omul de știință dar, interesul general într'o anume chestiune este absolut, pe când pentru omul politic el este relativ.

Câmpul de activitate al omului de știință este natura și laboratorul sau biblioteca sa, pe când al omului politic sunt oamenii sau categoriile de oameni și interesele lor. Unul trage din faptele sale concluziuni logice și adevăruri științifice, dela cari nu poate devia, altul merge cu cântarul și încheie transacții, fiind nevoit să iea în considerare și *oportunitatea* înfăptuirii reformelor sale. Un amestec dar al omului politic în atribuțiunile omului de știință și luarea în considerare de către acesta din urmă a intereselor politice poate să fie vătămătoare rolului ce fiecare din ei are îndeplinirea a-l îndeplini, putând ducă la concluziuni false și deci la o îndrumare greșită a evoluției.

Sistemul parlamentar face însă ca omul politic să nu fie numai reprezentantul interesului general, ci adeseori și al intereselor speciale ale alegătorilor săi, cari uneori pot fi chiar contrare interesului general. Prin aceasta dar el poate deveni o piedică a evoluției normale, astfel cum o cer interesele întregului popor; căci acestea duc adeseori la formările de partide bazate pe apărările de

categorii de interese și apoi la politicianism și la toate acele compromise, cari se fac contra sincerității convingerilor și cari periclitează morala politică.

Contra acestor deviațiuni ale omului politic dela calea dreaptă—cari schimbă sau chiar opresc în loc mersul evoluției spre progres al întregului popor — nu poate lupta cu succes decât omul de știință, care are îndatorirea să supravegheze ca soluțiunile ce le-a dat ei problemelor evoluției în diferitele direcții să fie înfăptuite în limitele posibilului, dar nu oprite sau schimbate în favoarea intereselor lăaturalnice. Omul de știință are de aceea și îndatorirea de a face educația cetățănască a poporului—luminându-l asupra diferitelor probleme și asupra interesului general în toate chestiunile—de carece numai așa se poate asana vieța politică și împiedică răul ce-l pot face partidele cu reprezentanții lor. Tocmai din cauza acestei îndatoriri principale ale omului de știință, este însă necesar ca independența sa să fie apărată prin legi și să fie pus la adăpostul lovirilor ce i le pot aduce oamenii politici, sau politicianii, cari, având puterea în mână, vor căuta—ceea ce la noi se face în stil mare — ¹⁾ să-l terorizeze și să-l împiedice pe toate căile ca să-și îndeplinească datoria sa, astfel cum o cer interesul general și interesele superioare ale evoluției.

3. Partidele politice.

În cele precedente am arătat că politica este arta—bazată pe știință—de a transforma o stare socială, în una mai bună. Această transformare se face prin con-

Comp. și pagina 127—135 și pag. 141.

lucrarea mai multor forțe — care sunt *Forțele politice* sau *Partidele* — iar Stările sociale, care se succed una alteia, sunt *Rezultantele*, scoase prin paralelogramul forțelor din activitatea partidelor. După cum în procesul de transformare al unei Specii lucrează două feluri de forțe — *Forțele centripetale*, care împing spre păstrarea caracterelor strămoșești («*Ereditatea*»), și *Forțele centrifugale*, care împing spre continuua lor transformare pentru a face ca organismul să corespundă mereu nouălor cerințe ale mediului de traiu («*Adaptațiunea*») — tot astfel și în transformările sociale; aci, aceste două feluri de forțe — centripetale și centrifugale — își au corespunzătoarele lor în forțele politice, care sunt *Partidele conservatoare* și *Partidele progresiste*, iar Evoluția societății — cu toate instituțiunile ei — este *rezultanta* din acțiunea lor, adică o linie mijlocie scoasă prin paralelogramul forțelor.

Vieața complexă a unui popor și lupta pentru existență ce fiecare din indivizii ce-l compune este nevoit s'o ducă, tendințele de câștig sau de acaparare și de dominațiune ale unora în dauna celorlalți, etc., scot însă la iveală o mare varietate de interese, unele individuale, altele de clase sau categorii de cetățeni, unele de naționalitate sau confesiuni ș. a. m. d. Interesul general, pe care Statul trebuie să-l apere și să-l valorifice prin legile sale, nu este însă în totdeauna identic cu aceste feluri de interese, așa că ele nu pot fi satisfăcute decât întru cât sunt justificate și în concordanță cu interesul general. Când aceste interese lăaturalnice însă servesc de bază pentru formarea partidelor politice și ajung astfel *Forțe politice*, ele devin prin aceasta periculoase

pentru apărarea interesului general; oamenii politici deci, care conduc aceste partide și le reprezintă interesele, nu mai întrunesc calitatea fundamentală a *omului de Stat*, căruia să i se poată încredința rolul de conducător al Statului și de reglator al evoluției sale.

Omul de stat adevărat trebuie să fie reprezentantul intereselor întregului popor și nu al partidelor, și, ca atare, baza activității sale nu poate fi decât baza fundamentală politică a Statului, astfel cum decurge ea din totalitatea condițiilor de viață a poporului și cum s'a dezvoltat ea în mod istoric. El trebuie dar să lupte pentru a împiedica ca partidele formate pe baza intereselor lăaturalnice să devină forțe politice și pentru a înlătura dela conducerea Statului pe oameni politici cari le reprezintă; cu atât mai mult firește trebuie să lupte contra partidelor demagogice, cari, sub masca politiceii de principii, caută să realizeze interesele personale, de câștig și de acaparare, sau interesele de clasă, etc. cari sunt contrarii interesului general și intereselor superioare ale Statului. În general e de datoria oricărui om cinstit, care are o convingere politică—oricare ar fi ea—să lupte fățiș în contra acestei arme necinstite, numită «Demagogia», care 'e una din cele mai mari piedici în evoluția unui popor și care descalifică pe orice om politic sau partid care se servește de ea.

De altfel partidele numeroase, cari duc la compromisuri în dauna principiilor, sunt o piedică foarte serioasă pentru mersul evoluțiunei și o dovadă de lipsa de educațiune politică a cetățenilor. Partidele politice dintr'un Stat sunt justificate numai întru atâta întru cât principiile lor decurg din baza

politică fundamentală a acelui Stat, astfel cum o indică condițiunile geografice, naturale, sociale și economice ale țerii. Unele pot pretinde o accelerare a mersului evoluții, (partidele progresiste, adică puterile centrifugale), altele un tempo mai lent și o legătură mai strânsă a viitorului cu trecutul (partidele conservatoare, adică puterile centripetale) etc.; toate însă trebuie să meargă cu tendințele lor în aceeaș direcție și să stea pe aceeaș bază fundamentală, dictată de necesitățile istorice și de bazele geografice ale țerii.

Fiecare categorie de cetățeni—ca de ex. naționalitățile, confesiunile, muncitorimea industrială etc.—are tot dreptul de a se grupă în partide spre a-și apăra interesele ei justificate, ideale sau materiale; căci orice satisfacere a intereselor justificate ale unei clase din populație are de efect și o sporire a puterilor țerii. Partidele acestea însă, dacă urmăresc scopuri contrarii interesului general sau dacă își i-au directivele din afară și luptă cu mijloace străine, își pierd dreptul de existență, căci prin aceasta ele împing la descompunerea unității statului și la micșorarea energiei colective ai locuitorilor sei, deci duc la o slăbire a puterilor statului și pot fi cauza unei prăbușiri a întregului prin anarhie.

4. Instituțiunile Statului și problemele speciale ale politicei de Stat.

Bazați pe această concepțiune evoluționistă a Statului și a rolului său de conducător și de regulator al evoluțiunii poporului, să vedem acum, în linii mari, cum trebuie să ne creăm—sau să reorganizăm—toate acele instituțiuni cari au de scop de a formă puterea

colectivă a poporului, spre a o mănține în totdeauna la maximul posibil de energie vitală. și spre a dispune de ea, după cum nevoile evoluției sale o cer, precum și să arătăm, în scurt, cari sunt problemele speciale pe cari politica noastră de Stat trebuie să le urmărească în toate direcțiile activității sale.

a) *Politica socială*. În primul rând vin toate acele *Instituțiuni sociale* menite a organiza poporul, astfel ca indivizii ce-l compun să poată conviețui, și colabora în armonie — ca părți ale unei unități organice. — pe baza unei ordine sociale și a unei stări de drept, care să reguleze raporturile dintre ei și ale fiecăruia față de stat. Statul—ca marele regulator și îndrumător al evoluției, ca organizator al muncii naționale pe baza principiului diviziunii muncii și a economiei forțelor, cât și ca organul principal care garantează siguranța teritoriului, a persoanelor și a proprietății—are îndatorirea de a lua toate acele măsuri fundamentale pentru stabilirea și ameliorarea continuă a stărei sociale și a o pune în concordanță cu necesitățile evoluției poporului.

Prima îndatorire este dar ca actul de constituire al societății pe care o formează poporul nostru—constituțiunea Statului—să conțină toate dispozițiunile necesare pentru a garanta: siguranța teritoriului, drepturile individului—bazate pe libertate, egalitate înaintea legilor și respectul proprietății în limitele funcțiunii lor sociale—și drepturile de constrângere al Statului în interesul general al societății.

Constituțiunea vechiului Regat român este bazată pe principii foarte largi și, dacă ar fi sincer aplicată, ar

constitui în multe privințe o bună garanție pentru soliditatea organismului nostru social. Numai în unele privințe ea nu răspunde în totul la necesitățile evoluției și constituie o piedică în dezvoltarea Statului; și aceasta mai cu seamă întrucât privește funcțiunea socială a proprietății—dreptul de expropriere fiind prea limitat—și întrucât privește conducerea statului, ca expresiune a voinței întregului popor și ca apărător al interesului general. Între constituțiunea scrisă și între starea reală socială dela noi este însă o foarte mare diferență: de fapt puterile nu ȋmănă dela națiune, ci întreagă putere a Statului este acaparată de o clasă de politicieni, divizați în partide, cari abuzează de ea, în interesul personal și de clasă; interesul general este continuu sacrificat în folosul intereselor particulare ale claselor guvernante; justiția—*regnorum fundamentum*—nu și-a putut câștiga prestigiul de care are absolută nevoie; legile nu au puterea necesară și adeseori sunt înlocuite prin bunul plăc și prin măsuri arbitrare, etc. Astfel dar fundamentul real al Statului nostru nu este sănătos și o grabnică reorganizare a instituțiunilor cari stau la baza sa—Justița, Administrația generală, Poliția, Instituțiunile sociale, etc.,—se impune. Căci nu trebuie să uităm că chestiunea noastră socială—și mai cu seamă chestia țărănească—nu este numai o chestiune economică, ci în cea mai mare parte una administrativă, așa că de aci trebuie să pornească orice reformă.

Această organizare a instituțiunilor, cât și normele pe cari sunt bazate ele, trebuie însă să evolueze și ele treptat, după cum evoluează neconținut și factorii cari compun societatea, adică, după cum evoluează numărul

și calitatea membrilor ei, și felul relațiilor ce se stabilesc între dânsii. Prin creșterea neconținută a populației, prin progresele culturii în toate păturile societății, prin activitatea economică, etc., viața socială se schimbă neconținut și raporturile dintre oameni și față de Stat se schimbă de asemenea. Statul are dar îndatorirea de a supraveghea ca aceste raporturi — cari mereu se schimbă — să se mențină pe baza fundamentală a respectului drepturilor naturale ale fiecărui cetățean, și mai cu seamă: pe dreptul individului de a-și găsi, în organizarea generală a poporului, putința să-și desfășure — potrivit aptitudinilor sale — activitatea pe care e capabil să o îndeplinească și de a rămâne stăpân pe produsul muncii sale. Principiul „the right man in the right place” trebuie să rămână veșnicul inspirator al tuturor organizărilor, căci numai pe această bază poate ajunge o națiune să scoată maximul de energie vitală din colaborarea tuturor membrilor ei.

Necesitățile evoluției cer dar ca Statul să caute înainte de toate a menține întregul popor ca un organism unitar, divizat numai pe baza principiului diviziunii muncii, în vederea activității întregului — cu garanția drepturilor individului —, și nu ca un conglomerat de clase, naționalități, confesiuni, etc., grupate fiecare după interesele lor speciale, cari duc la formarea de caste și privilegii, la subjugarea unei clase de alta, etc.

Politica socială dar — care are a-și desfășura activitatea ei în vederea perfecționării continue a mediului social, adică a societății ca întreg și a raporturilor dintre membrii ce o compun — trebuie să aibă la bază ei aceste principii dictate de necesitățile evoluției poporului nostru; iar

oamenii politici, cari au a înfăptui această politică, se pot grupa în partide pe baza posibilităților și modalităților realizării acestor principii, precum și pe baza interpretărilor → conforme cu interesul general — ce le dau.

Politica socială la noi are în special a regulă raporturile dintre țărani și proprietari, dintre capital și muncă, dintre funcționari și stat, drepturile și îndatoririlor femeilor, etc. Principalele din acestea--chestiunea țărănească și chestiunea muncitorilor industriali--le-am tratat deja la locul cuvenit. Toate aceste chestiuni trebuie să formeze mai întâiu obiectul unor amănunțite studii obiective, cari să găsească soluțiunile ce le comportă în raport cu drepturile naturale ale interesaților și cu necesitățile evoluției poporului; oameni politici pot apoi să treacă la înfăptuirea lor, grupându-se în jurul ideilor ce le pot avea cu privire la oportunitatea și la modalitățile aplicării soluțiunilor date de știință.

Din viitoarele noastre chestiuni sociale face parte desigur și chestiunea naționalităților. Noul nostru Stat va avea acum un mare număr de cetățeni de alte naționalități. O politică socială bine cugetată — care trebuie să urmărească de a stabili raporturi cât mai armonioase între toate clasele și categoriile populației, spre a înlesni conlucrarea lor în unitatea organică pe care o formează — ne dictează să ne ferim de asupriri și de toate greșalele pe cari le-au făcut cu poporul nostru Ungurii, Austriacii, Rușii, etc. și cari le-au fost fatale. *Viitorul nostru Stat trebuie să fie astfel organizat ca fiecare naționalitate să-și găsească în el patria sa și nu dușmanul său.* Numai

atunci—când se va găsi un astfel de „Modus vivendi” fiecare naționalitate va contribui cu cultura sa și cu aptitudinile sale speciale la progresul întregului și va mări energia colectivă a acestei unități organice care se cheamă „Statul român”.

Firește că tot astfel va trebui să se procedă și cu toate clasele muncitorești, deoarece un popor compus din oameni independenți este capabil de a desvoldă o energie colectivă incomparabil mai mare decât un popor în care peste 82% din populație sunt sub dependența celorlalți. Fără locuitori independenți materialicește nu poate exista nici Stat independent, oricât de uari ar fi averile țerii și oricât de strălucitoare ar fi civilizația orașelor ei.

b) *Politica culturală*. În al doilea rând vine organizarea *Instituțiilor culturale*, menite a desvoldă și perfecționa prin cultură toate acele predispozițiuni, însușiri bune și aptitudini cari constituiesc puterile elementare ale poporului. Baza activității acestor instituțiuni este individul, iar țelul imediat înălțarea și înobilirea firii sale și pregătirea sa în vederea rolului ce are a îndeplini în societate, ca colaborator în organizarea muncii și vieții întregului popor. Țelul mai îndepărtat însă este: de a da poporului întreg puțința ca, prin cultură, să ajungă la o civilizație cât mai înaltă și mai profundă a țerii și a vieții sale—pe care să o producă el cu propriile puteri—și ca, pe această cale apoi, să-și creeze din nou condițiuni și mai favorabile, pentru a se putea înălța mai departe pe sine printr’o nouă desfășurare de activitate culturală. Prin cultură, ajutată

de civilizația pe care o produce, se urmărește deci continua sporire a puterilor fizice, morale și intelectuale ale individului și a energiei colective a poporului; căci tăria unui Stat depinde nu numai de numărul cetățenilor săi—și deci de mărimea armatei sale și de numărul contribuabililor—ci, mai cu seamă, de calitatea lor. Puterea culturală deci are, pentru existența și siguranța statului, o însemnatate tot atât de mare ca și puterea militară și cea financiară, și ajută și la sporirea calității acestora.

Politica culturală, ce ne-o indică necesitățile evoluției poporului nostru, este dar: 1) crearea unei stări cât mai prielnice pentru puțința desfășurării unei activități culturale cât mai intense în toate păturile populației și 2) procurarea tuturor mijloacelor, pentru a putea înrăuri cât mai cu efect—atât individual, cât și colectiv—în această direcție. Stabilirea unui plan general, atât pentru înălțarea—prin cultura sufletească—a întregii națiuni, cât și pentru pregătirea fiecărui individ în vederea rolului ce are a-l îndeplini în organismul nostru social—prin cultura profesională—este primul pas pentru o activitate sistematică. Statul va trebui apoi, pe de o parte, să studieze mereu nevoile culturale crescânde ale țerii și nouăle direcții în cari cer ele să se îndrumeze cultura, iar, pe de altă parte, să creeze instituțiuni, atât pentru producțiunea bunurilor culturale, cât și pentru răspândirea lor, cărora să le dea o organizare tot mai perfectonată în vederea satisfacerii acestor necesități.

Cultura nu este însă numai un mijloc pentru sporirea puterilor fizice, morale și intelectuale ale unui popor, în vederea problemelor civilizatorii imediate ce are el a le rezolvi, ea este totodată și cel mai bun mijloc

pentru a-i mări prestigiul și influența asupra altor popoare și, prin aceasta, pentru a-i asigura mai bine existența sa în lumea statelor. Politica noastră culturală trebuie dar să tindă nu numai de a ridica nivelul general cultural al poporului, ci, totodată, de a ne pune în stare să producem bunuri culturale de o calitate superioară, cari să devină universale și, prin cari, geniul poporului nostru să contribuie direct la înălțarea omenirii pe pământ. Instituțiuni superioare de știință, artă și tehnică, în cari aptitudinile firești ale poporului să se poată perfecționa cât mai mult și deveni productive, sunt tot atât de necesare pentru dezvoltarea armonică a culturii în toate clasele societății ca și școalele de cultură generală și profesională; ele însă, fiind totodată și pepinierele în cari se va forma personalul care conduce întreaga mișcare culturală și care dă directivele ei, capătă o însemnătate cu mult mai mare și pentru cultura generală a țării.

c) *Politica economică*. În al treilea rând vin toate acele instituțiuni și măsuri cari au de scop de a regula și organiza întreaga gospodărie națională, deci producția, distribuția și consumația bunurilor economice. Vechea maximă a strămoșilor noștri «Primo vivere deinde philosophari»; pune mai bine în evidență marea însemnătate a activității economice pentru viața unui popor. Prin numărul covârșitor al locuitorilor țării ce se îndeletnicesc cu această activitate, prin influența ce o are ea asupra vieții fiecărui locuitor, cât și asupra vieții Statului în general, politica economică formează baza activității politice generale a Statului și dă directivele ei în toate ramurile. O cât mai bună *organizare*

a *producției*, ca să fie în stare de a pune cât mai bine în valoare toate bogățiile pământului țerii cu puterile sale naturale, precum și puterea de muncă cu inteligența și îndemânarea poporului; o cât mai mare *perfecționare a mijloacelor de transport*, și o cât mai bună *organizare a comerțului*, pentru a înlesni schimbul cât mai profitabil de mărfuri; acestea trebuie să fie scopurile generale ale politicii noastre economice.

În capitolele precedente, am arătat, în linii mari, cari sunt problemele speciale, pe cari le dictează necesitățile evoluției diferitelor ramuri de activitate economică, și care e politica pe care o impun ele Statului s'o urmărească în fiecare direcție, așa dar numai e nevoie a insista aci asupra lor. Este dar de datoria Statului de a-și crea toate instituțiunile, cari să studieze necontenit nevoile fiecărei ramuri și să ia măsurile necesare pentru propășirea ei, creându-i condițiuni prielnice de dezvoltare și înzestrând-o cu mijloacele tehnice și financiare necesare. În organizarea ce o va da-o acestor instituțiuni, trebuie să aibă în vedere cât mai mult principiul diviziunii muncii și al economiei forțelor, astfel ca munca națională—sporită prin cultură și tehnică—să fie cât mai bine pusă în stare de a da maximul de energie colectivă, și în această direcție, în care lupta dintre popoare tinde a deveni mai grea decât în toate celelalte.

d) *Politica financiară*. În afară de, puterea militară și culturală, un Stat are nevoie, pentru a-și asigura existența sa și puțința dezvoltării sale pe calea progresului, și de o cât mai mare putere financiară. Această

putere este o consecință directă a mărimii avuției naționale și deci a activității economice, cari sunt singurele ei izvoare de alimentare; cu cât un stat produce mai mult și în condițiuni mai bune, și cu cât își schimbă pe piața universală mărfurile sale cu mai mult profit, cu atât dispune mai bine și de elementele necesare pentru a-și crea o mare putere financiară. Politica financiară trebuie dar să aibă la baza ei politica economică — ea fiind numai o ramură a acesteia — și să urmărească, în primul rând, sporirea continuă a avuției naționale; aceasta, atât prin valorificarea tot mai mare a bogățiilor țării, cât și prin încurajarea și crearea a unor nouă ocaziuni, ca munca națională să se poată desfășura și deveni tot mai productivă.

De aceea dar, ea trebuie să caute ca nu cumva, prin fiscalitate și măsuri nechibzuite — de ex. în interesul unei prea mari comodități a perceperii dărilor — să împiedice activitatea economică din țară, din care-și trage tocmai veniturile ei, iar pe de altă parte, trebuie să caute a spori puterea contribuțivă a fiecăruia, printr'o mai bună valorificare a puterii sale de muncă. De aceea dar, și dările trebuie să fie drepte și bine chibzuite: ele nu trebuie să lovească în existența persoanelor sărace, împiedicându-le prin aceasta să-și poată spori și perfecționa puterea lor de muncă prin cultură, prin întrebuințare de mașini sau prin formarea unui capital de exploatare, etc.; ele trebuie să fie progresive, după veniturile fiecăruia; producția, comerțul și orice activitate economică trebuie să contribuie progresiv, după veniturile nete și după beneficiile ce le are din organizarea generală și din înlesnirile ce i le face Statul; activi-

tăţile economice născându-se, şi capabile de a ajunge la o dezvoltare în viitor, trebuesc însă încurajate şi chiar scutite cu totul de dări în primii ani, până ajung a lucra cu rentabilitate, căci orice impunere prea timpurie este un scont al viitorului.

Statul trebuie însă să-şi creeze venituri cât mai mari şi din averea sa proprie—averea domeniială, exploatarea mijloacelor de comunicaţiune, circulaţie, transport, etc., dreptul de a emite monetă a cărei valoare e bazată pe creditul său, regiile de Stat, monopoluri, etc.—cât şi în schimbul unor servicii speciale ce le face populaţiunii; fireşte aceasta, fără ca prin toate acestea să împedice dezvoltarea tot mai mare a activităţii economice sau culturale din ţară.

Imprumuturile nu sunt o întărire a puterii financiare a Statului, de cât când sunt întrebuinţate pentru scopuri care servesc la sporirea avuţiei naţionale. Orice cheltueală pentru nevoile curente ale Statului făcută din împrumuturi este un scont al viitorului şi o slăbire mare a puterii sale financiare.

Intru cât priveşte cheltuelile, fireşte, nici nu ar mai trebui să fie nevoie a aminti că banul public, aparţinând tuturor, nu poate fi cheltuit decât pentru interesul general în concordanţă cu scopurile mari ale Statului.

Tot în interesul sporirii puterii financiare a ţerii, Statul mai trebuie să se îngrijească de *Mijloace sigure de schimb si de plată*, a căror valoare să fie recunoscută oriunde pe piaţa universală, pentru ca poporul să nu-şi vadă, pe această cale, depreciată munca şi produsele sale. Deprecierea valutei unei ţeri şi scăderea puterii de cumpărare a banului ei oficial în-

seamnă robia populației țerii către străinătate, pentru care trebuie să muncească mai mult spre a-i putea plăti produsele ce le importă.

Tot astfel și tot din aceleași puncte de vedere, Statul trebuie să se îngrijească de *inlesnirile de credit*, astfel încât capitalul să poată fi pus cu cât mai mare ușurință la dispoziția întreprinderilor economice. El trebuie dar să creeze și să împingă la crearea a cât mai multor instituțiuni (Bănci, etc.), cari să mijlocească între publicul care are a-și plasa economiile și între întreprinderile economice cari au a le valorifica. Modul cum ar trebui să se desfășoare activitatea Statului în această privință l-am descris mai pe larg în capitolul special despre Capital, așa că numai e nevoie a reveni aci.

Instituțiunile, dar, pe cari Statul le creează pentru formarea puterii colective financiare a Statului și întrebuințării ei, trebuie să fie bazate pe aceste principii fundamentale, dictate de necesitățile evoluției poporului și Statului nostru.

e) *Politica externă*. În descrierea mediului extern, am arătat în linii mari pericolele și foleasele ce le prezintă el existenței noastre și problemele ce ni le impune, și cari trebuie să servească de bază politicei ce avem a o urmări în această direcție. Având în vedere continuu toate aceste necesități dictate de interesele evoluțiunii noastre, firește că trebuie să fim în totdeauna pregătiți pentru a le face față și a ne apăra sau a ne păstra independența în toate direcțiile. Aceasta nu se poate realiza însă, decât, în prima linie, desfășurând maximul de energie vitală de care suntem capabili și întrebuin-

țând această energie cu cea mai mare economie, numai pentru satisfacerea acestor țeluri dictate de necesitățile reale ale evoluției noastre.

Un popor, care-și bazează speranțele satisfacerii intereselor sale pe forțele altora, se înșală pe sine însuș, tot astfel ca și un popor care-și cheltuiește forțele sale pentru satisfacerea intereselor altor popoare, cu cari se crede a fi legat prin simpatii iluzorii sau așa zise afinitați; căci nu trebuie să se uite niciodată, că politica bazată pe sentimente este un lux, pe care nici măcar statele cele mai puternice nu și-l pot permite; dar pentru statele mici, a face politică de sentimente și nu de interese reale, înseamnă a se juca cu propria lor existență.

Amândouă denotă dar numai o stare de naivitate—caracteristică popoarelor tinere, fără educațiune politică—și duc la o slăbire a forțelor proprii, adică le îndepărtează de puțința satisfacerii propriilor lor interese. Aspirațiunile unui popor se satisfac numai prin propriile sale puteri, fie că aceste s'ar întrebuintă direct, fie prin alianță cu alte popoare. Alianțele dar nu pot fi bazate decât pe comunitate de interese—materiale sau sufletești—și fiecare popor are în această tovărășie numai acea importanță pe care i-o dau forțele proprii pe care le aduce ca contribuție.

Statul nostru trebuie dar, în prima linie, să caute, prin puterea de care va dispune—militară, financiară și culturală,— prin prestigiul ce și-l va câștiga—prin ordinea socială ce o mănține, prin munca culturală și economică ce o desfășură, prin strălucirea civilizației pe care o produce și prin corectitudinea în relațiile sale—așa dar, prin valoarea reală ce o reprezintă și prin energia

pe care e capabil a o desfășura în apărarea intereselor sale, să-și asigure stima și poziția sa între popoarele lumii. Pentru a putea face aceasta însă, se cere, pe lângă o bună organizație internă, și o perfectă cunoaștere a tuturor intereselor ce decurg din relațiile cu popoarele sau țărilor cu cari vine în contact, direct sau indirect, și pe cari are a și le apăra, precum și a mijloacelor prin cari le poate sprijini și satisface.

Instituțiunile dar, pe cari Statul nostru și le creează în vederca apărării și satisfacerii intereselor sale externe, trebuie să aibă de scop, în prima linie, de a aduna și centraliză toate materialele privitoare la felul relațiilor noastre cu fiecare Stat, de a preciză și formulă toate interesele ce decurg din aceste relațiuni și de a găsi mijloacele pentru satisfacerea lor. Legațiunile, Consulatele, misiunile militare, comerciale și economice, etc., ce le întreține țara în străinătate, trebuie dar în viitor să nu se mai mărginească numai la un simplu rol reprezentativ, ci să devină instituțiuni cari să urmărească și să studieze evoluția intereselor acelor țări, pentru a putea sprijini oricând interesele noastre, astfel cum apar ele în fiecare fază. Ministerul de Externe, care centralizează toate aceste lucrări și dă direcțiunile misiunilor din străinătate, trebuie să fie condus de o serie de adevărați specialiști în toate ramurile politicii externe, cari să pună mai mult preț pe știință și cunoașterea adevăratelor noastre interese decât pe banalele forme ale vieții așa zise sociale.

Numai prin perfecta cunoaștere a acestor interese și prin găsirea continuă a mijloacelor sprijinirii lor pe cale pașnică, se pot evita conflictele și, astfel, a se sta-

bili bunele relațiunii cu toate popoarele, cari ne sunt absolut necesare spre a ne asigura liniștea din afară, dându-ne răgazul să ne dezvoltăm în pace—pe cale culturală și economică—spre a putea crea o civilizație tot mai mare pe teritoriul nostru etnic.

Această liniște din afară ne va da însă totodată și putința de a colabora cu popoarele cu cari venim în contact, pentru scopurile mari ale omenirii și pentru propășirea vieții omenești pe pământ—în folosul căreia geniul național al poporului nostru e menit a aduce încă mari servicii—și astfel a realiza țelurile eternei lupte pentru existență, pe care natura a impus-o poporului nostru, ca și oricărei alte ființe organice de pe pământ.

493174